

7

MAGYAR NYELV

BRAUN ÉVA, ZÉKÁNY KRISZTINA,
KOVÁCS-BURKUS ERZSÉBET

2020

BRAUN ÉVA
ZÉKÁNY KRISZTINA
KOVÁCS-BURKUS ERZSÉBET

MAGYAR NYELV

7

Braun Éva
Zékány Krisztina
Kovács-Burkus Erzsébet

MAGYAR NYELV

Tankönyv
a magyar oktatási nyelvű általános
középfokú tanintézetek 7. osztálya számára

2. átdolgozott kiadás

Ajánlotta Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma

Львів
Видавництво „Світ”
2020

УДК 811.511.141(075.3)
Б 87

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист Міністерства освіти і науки України від 03.06.2020 № 1/11-3687)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Браун Є. Л.

Б 87 Угорська мова : підруч. для 7 кл. з навч. угор.
мов. закл. заг. серед. осв. / Є. Л. Браун, Х. І. Зикань,
Є. С. Ковач-Буркуш. – 2-ге вид., переробл. – Львів : Світ,
2020. – 240 с. : іл.

ISBN 978-966-914-286-3

УДК 811.511.141(075.3)

ISBN 978-966-914-286-3

© Браун Є. Л., Зикань Х. І., Ковач-
Буркуш Є. С., 2015
© Видавництво „Світ”, оформлення, 2015
© Браун Є. Л., Зикань Х. І., Ковач-
Буркуш Є. С., перероблення, 2020
© Видавництво „Світ”, оформлення, 2020

KEDVES GYEREKEK!

Elmúlt a nyár, véget ért a szünidő, és elérkezett az új tanév. Bizonyára számos élményben, kellemes pihenésben, érdekes kalandban volt részetek a nyár folyamán. A nyári emlékek felidézése majd az őszi hangulatban is arra készítet benneteket, hogy vidáman, jókedvvel vegyétek fel a versenyt az előttek álló feladatokkal. Ezekkel a szép emlékekkel a lelketekben újult erővel láthattok hozzá a tanuláshoz.

A 7. osztályban tovább folytatjátok a magyar nyelv tanulását, rendszerének felépítését, helyesírástok fejlesztését. Megismerkedhettek az anyanyelv fontos szabályaival, számos szépségével, érdekes tudnivalóival, melyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a mindennapi életben egyre szebben, helyesebben és választékosabban tudjátok használni a nyelvet szóban és írásban egyaránt. A magyar nyelv gazdag szókincse, kifejezőmódja, rokon értelmű szavainak változatossága megadja erre a lehetőséget, csupán rajtatok áll, hogy miképpen alkalmazzátok azokat.

Számos író, költő és művész beszélt az anyanyelv fontosságáról és jelentőségéről. Mi most a nagy magyar zeneszerző és népdalgyűjtő, Kodály Zoltán egyik szép gondolatát idézzük nektek: *A magyar kiejtést is tanulni kell, még a született magyarnak is. Ha nem csiszolja, újítja folyamatosan, beroszdásodik.* Ezzel a bölcs tanáccsal kívánunk számotokra eredményes tanulást és jó jegyeket.

A szerzők

A tankönyv használatánál vedd figyelembe a következő jeleket:

	Könnyebb feladatok, mindenki oldja meg őket!		Párban végzett feladat
	Szabályok, amelyeket meg kell tanulnod!		Helyesírási és helyes kiejtési gyakorló
	Gondolkodtató feladatok		Kérdések, feladatok
	Szövegértés		Kulcsszavak
	Témazáró		Érdekes információk
	Házi feladatok		Szómagyarázat

A NYELVI KOMMUNIKÁCIÓ

Az elmúlt évek során már foglalkoztunk a kommunikációval, foglaljuk tehát össze, amit tudunk róla.

- A *kommunikáció* – az információcsere folyamata. Nélküle nem képzelhető el a társadalmi élet.
- A *nyelv* – a szavak és szabályok rendszere.
- A *beszéd* – nyelvi közlés. A beszéd, a nyelvi kommunikáció kizárólagosan emberi (szóbeli és írásbeli) tevékenység.
- A nyelvi eszközrendszer összetevői a **hangok**, a belőlük épülő **szóelemek** (szótövek, toldalékok), amelyek összekapcsolásával jönnek létre a **szavak**, majd a **szószerkezetek**, végül a **mondatok**. Ezeknek az „építő-

elemeknek” meghatározott szabályrendszere van, amely alapján egységes **szöveggé** állnak össze.

- A kommunikáció történhet írásban és szóban egyaránt.

1. Az alábbi képen ábrázolt kommunikációs összetevők alapján magyarázd el a szóbeli kommunikáció folyamatát!

Az írásos közlés stílusai:

- a szépirodalmi vagy művészi stílus,
- a publicisztikai vagy újságírói stílus,
- a hivatalos stílus,
- a tudományos stílus.

A **szóbeli közlésben** megkülönböztetünk:

- szónoki stílust,
- előadói stílust,
- társalgási stílust.

2. Elevenítsd fel a stílusokról tanultakat! Beszéljétek meg a jellemzőiket!

3. Alkossatok rövid, de megszerkesztett szöveget az iskolaújság számára *Korunk kommunikációs lehetőségei* címmel! Milyen stílusú lesz ez az írás?

4. Írj szöveget választott témára az egyszerű és helyes stílus követelményeinek megfelelően, stílusbeli vétségek nélkül!
Milyen névnap van augusztus 20-án? Mondattal válaszolj, szótagolva írd le!

AZ EGYÉN ÉS A KOMMUNIKÁCIÓ

gondolat, érzés, személyiség, beszédhelyzet, körülmények

A nyelvi kommunikáció – az egyén gondolatainak, érzéseinek, szándékainak a megfogalmazása, az emberi érintkezésben való tudatos és kölcsönös felhasználása.

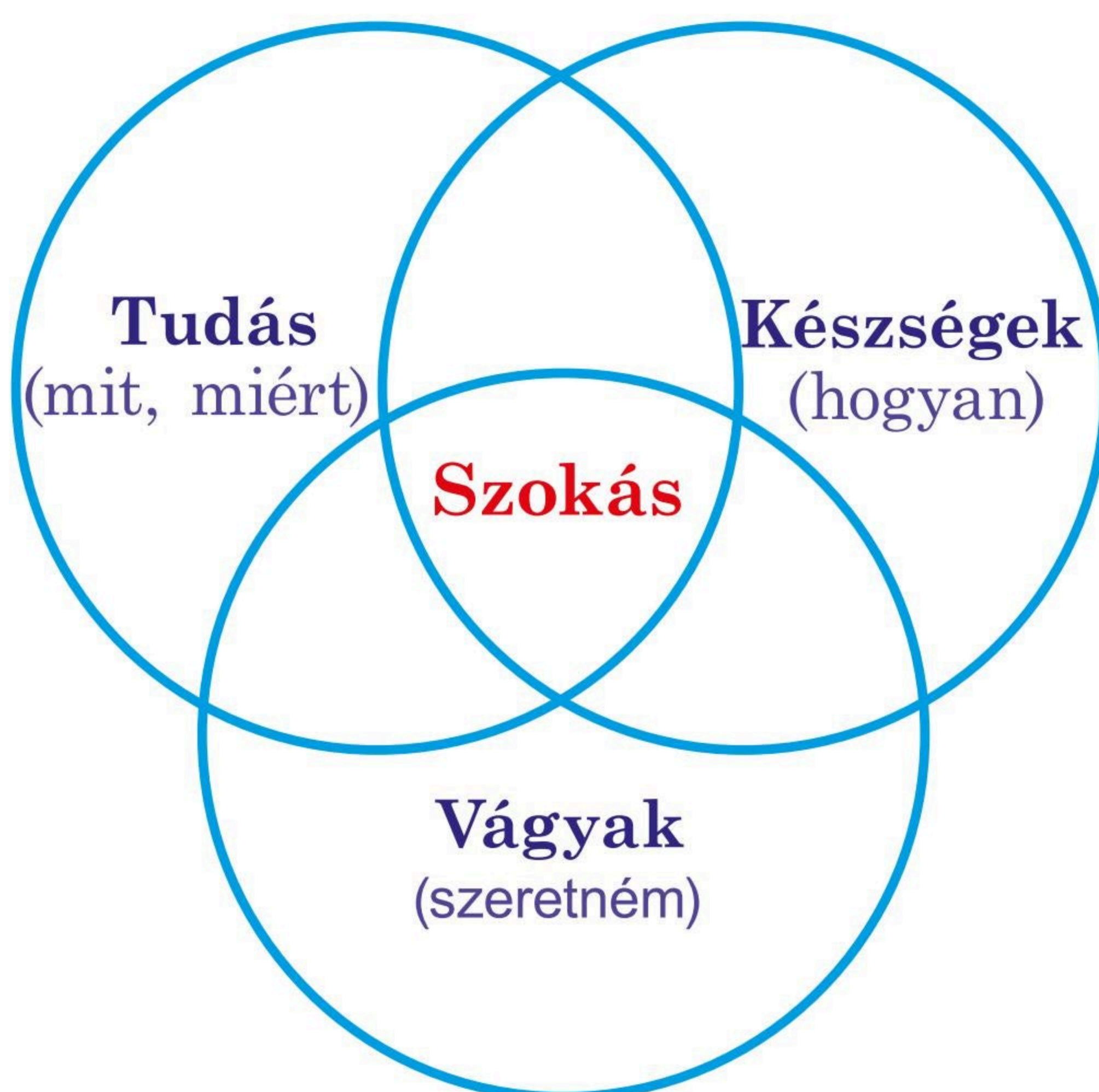
Az információ nem közlésfolyamat, mert csak passzív, egyoldalú tájékoztatás, illetve tájékozódás; nincs visszajelzés.

Az ember – társas lény, tehát szüksége van arra, hogy érzéseit szavakba öntse. Egész életünkben kommunikálunk. Az újszülött is képes tudtára adni a világnak érzéseit. A következő években pedig utánzással és tanulással elsajátítja azokat az ismereteket, amik segítségével kiépíti saját személyiségét.

A kommunikáció lehet **szóbeli** és **metakommunikáció** (mimika, gesztus, testtartás, távolság stb.).

A kommunikáció funkciói:

- **tudás** – a valóság ábrázolása, leírása, közlése (tudomást szerezhettünk tényekről, dolgokról, eseményekről, ismeretekről; kommunikációt megelőző történésekre következtethetünk);

- **vágyak** – felhívó funkció, érzelmek, vágyak kifejezése (akarat, kérdések, követelések kinyilvánítása);

- **készségek** – gondolataink megformálása, a személyiség megnyilvánulása, ide tartoznak azok a „kiegészítők”, amikről a kommunikáció során eldöntjük, hogy alkalmazzuk-e őket (szavak, mondattípusok, szövegszerkezet, stílusok, gesztusok, mimika, testtartás stb.).

Mindhárom kommunikációs funkció elsősorban az egyéniségünket mutatja, de nagyban meghatározzák őket a társadalmi szokások, alkalmazott udvariassági normák, iskolai, családon belüli szabályok stb.

5. Fejezd be a megkezdett szóláshasonlatokat!

Szemtelen, mint ...

Erős, mint ...

Úgy hazudik, mint ...

Bátor, mint ...

Okos, mint ...

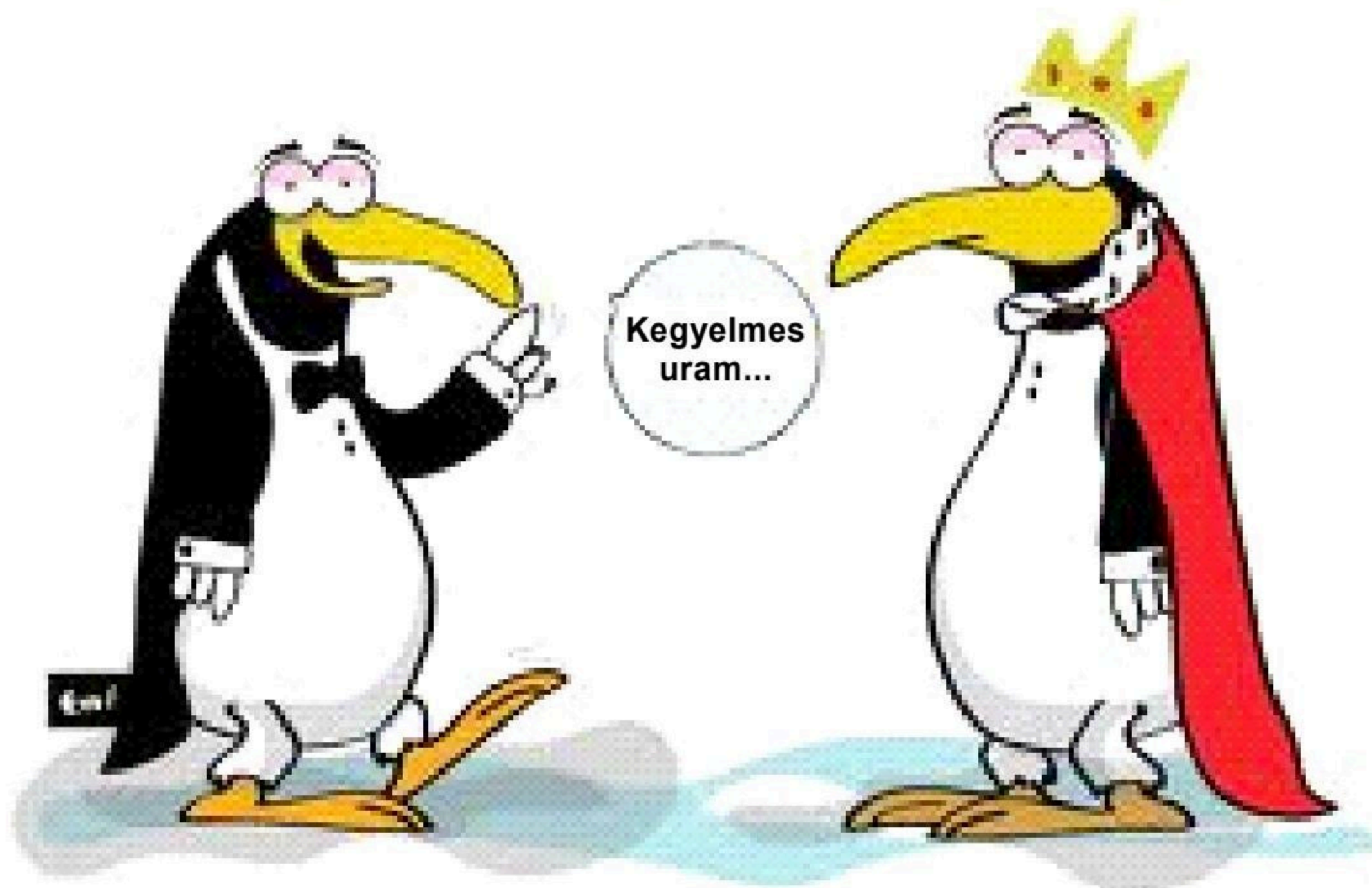
Hallgat, mint ...

6. Alkoss szöveget az alábbi szavak felhasználásával! Magyarázd meg, hogyan lesz összefüggő szöveg a szavakból!

nyári szünidő, vízpart, estig, idő, boldog, sok, szülő, szép, nap, korán, busz, pihenés

A CÍMZETT, A BESZÉDTÁRS. A MEGFELELŐ MEGSZÓLÍTÁS

Irodalmi szövegekben gyakran találkozunk a korra jellemző megszólításokkal. Lássunk néhányat azok közül, amelyeket egykor ősünk használtak.

A *tekintetes* cím az arisztokraták kiváltsága volt. A *kegyelmes*, a *nagyságos* titulus bírónak is kijárt. Előfordult, hogy kegyelmesnek uralkodót is neveztek. A grófoknak a *kiválóságok* megszólítás járt. Az sem volt ritka, hogy ezeket a megnevezéseket együtt használták. A *nemzetes* címet felváltva használták a *tekintetes* és a *nagyságos* címmel. A *nemzetes és vitézlő uraim* megszólítás a fénykorát a török időben élte. A nemzeteseknek a nemesi nemzethez tartozókat nevezték. A korra jellemző stílust példázza egy Zay Ferenchez 1560-ban címzett levél, melyben egyik nemesi szolgája így szólítja meg: *Ez a levél adassék az nagyságos és vitézlő Zay Ferencnek, Eger várának fejedelmének nekem kegyelmes uramnak kezébe*. A kezdő sorok pedig így hangzanak: *Nagyságos Vitézlő Tisztelendő uram*. A *vitézlő* tipikus magyar, a nyugati nyelvekben nincs megfelelője. A *nemzetes* és *vitézlő* titulus gyakran szerepel együtt. A *tekintetes* egy idő után elveszítette régi „fényét” és *téns* lett belőle, ami minden polgárnak kijárt. A *tekintettest* a *méltóságos* váltotta fel, ami az arisztokratáknak járt.

A XVII. század a címek változásának kora, ekkor jelenik meg a *kegyes* megszólítás. Rákóczi György fejedelmet így címezték: *Az én kegyelmes uram, ő nagysága, az tekintetes és méltóságos nagyságos Rákóczi György*. Ezt a címet még fokozták is, így lett a *nagyméltóságú úr/asszony* megszólítás.

A *tisztelendő* és a *tiszteletes* kezdetben a világiaknak is kijárt, csak később lett az egyházi méltóságok megnevezésének a része.

Az *urambátyám*, a *bátyámuram*, a *nénémasszony*, az *ágyomasszony* a családba beházasodott új családtag megnevezései voltak. Az *úrasszony*, illetve az *ifjúúr* már társadalmi, vagyoni rangot jelentett.

A szóbeli üdvözlés gyakori kiegészítője a nem nyelvi kommunikáció, többek között a kézfogás, a kézcsók, az integetés, a fejbiccentés.

Kalap viselése esetén a köszönéssel együtt meg szokták emelni a kalapot. Ez is egy régebbi köszönési forma, manapság a férfiak ritkán hordanak kalapot. Ezt is már csak falun figyelhetjük meg, ott viszont még ma is szokás. Hogy melyik kezünkkel emeljük meg a kalapot? Az egyik kézzel szokás, és illik hozzá bólintani is. A nőknek ennél sokkal egyszerűbb a helyzetük: nekik nem kell a kalapjukat megemelni, csak a fejükkel bólintanak és mosolyognak a köszönéshez.

A kézfogás az egyik legrégebbi üdvözlési forma. Azért nyújtottak egymásnak kezét az emberek, hogy megmutassák, nincs náluk fegyver, békés szándékkal közelednek. Ezt igazolja egyik szólásunk: *Itt a kezem, nem disznóláb*. Kevesen tudják, hogy régen a pisztolyt hívták gúnyosan disznólábnak. Más kultúrákban is a fegyvertelenségre utal a szívre tett kéz, vagy az összekulcsolt, keresztbe tett kar.

Természetesen a kézfogásnak is vannak szabályai: mindig a fölérendelt nyújtja először a kezét, az alárendelt pedig elfogadja azt. A kézfogás nem tart sokáig. A felajánlott kézfogást el nem fogadni nagyon sértő.

A katonák köszönés nélkül is tudják üdvözölni egymást: ez a tisztelegés. Valamikor a harcosok sisakot viseltek, amely teljesen eltakarta az arcukat. Amikor találkoztak, felemelték a sisak rostélyát, így mutatták meg az arcukat. Ez a mozdulat maradt meg a tisztelegésben.

7. Alaposan figyeld meg Szinyei Merse Pál 1873-ban festett Majális című festményét! Véleményed szerint hogyan szólíthatták egymást a kép szereplői? Írd le párbeszéd formájában!

Szinyei Merse Pál: Majális

8. Gyűjts az általad tanult idegen nyelvekből megszólításokat! Keress hozzájuk magyar megfelelőket!

A BESZÉLŐ – A KÖZLÉS MEGHATÁROZÓJA

Az egyén személyisége mindig meghatározza a beszélgetés menetét, kibontakozását.

Udvariassági alapelvek:

- Légy tapintatos, maximalizáld az udvarias gondolatok kifejezését!
- Légy nagylelkű, mindig vedd figyelembe a beszédpartner szempontjait!
- Dicsérj!
- Fogadd szerényen más dicséretét!
- Kerüld a nézeteltérést! Ha nem lehet, akkor is maradj higgadt! Ne emeld fel a hangod – sehova nem vezet!
- Légy rokonszenves!
- Kerüld a csendet!
- Tartsd szóval a beszédpartnert!

► Megismerkedéskor kit mutatnak be kinek?

- Az idősebbet a fiatalabbnak.
- A fiatalabbat az idősebbnek.

9. Figyeld meg, hogy az alábbi mondat szavai sorrendjének felcserélésével hogyan változik az információ! Alkoss hasonló mondatokat!

Mindennap reggeltől estig kell dolgozni a gyárban.
A gyárban reggeltől estig kell dolgozni mindennap.
Dolgozni kell a gyárban reggeltől estig mindennap.

Ha belépünk valahova, a megjelenésünkkel magunkra vonjuk a figyelmet. Azzal pedig, hogy a sok köszönési forma közül melyiket választjuk, szinte biztos, hogy megalapozzuk a rólunk kialakuló véleményét.

Egymás üdvözlése, köszöntése ősidők óta létezik. Talán ez volt a legelső illemszabály, amit az ember megalkotott. A köszönésnek ezért kiforrott szabályai vannak.

A szóbeli köszönés minden kultúrában jelen van, legtöbbször jókívánságunkat fejezzük ki vele. Egyben a tiszteletadást is megmutatja: *észrevettelek, ezért köszöntelek*. Rendszerint a napszaknak megfelelően köszöntjük a másikat. A *Jó reggelt!*, *Jó napot!*, *Jó estét!* és *Jó éjszakát!* után illendő a *kívánok* szót is hozzátenni. Régebben elterjedt volt a *Kezét csókolom!*, napjainkban már csak a gyerekek használják a rövidített formáját: *Csókolom!*

Függ a köszönés a társadalmi helyzettől is. Mindig az alárendelt köszön előre, a fölérendelt pedig kötelezően válaszol. Tehát a férfi köszön előre a nőnek, a fiatal az idősebbnek, a beosztott a vezetőnek és a diák a tanárnak.

Kézcsók (részlet a Cyrano de Bergerac c. előadásból)

Elköszönéskor, távozáskor az ismételt találkozásra illik utalni a köszönéssel. Erre a legmegfelelőbb és legelfogadottabb a *Viszontlátásra!* Rövidebb változata, a *Viszlát!* a zsargonban használatos: bizalmaskodó, nem illendő. Kórházban viszont nem illik azt mondani, hogy *Viszontlátásra!*, inkább alkalmazzuk a *Gyógyulást* vagy *Jobbulást kívánok!*, illetve a *Minden jót!* formulát. Vidéken ez utóbbi mellett gyakori búcsúzási fordulat az *Isten vele!* és az *Áldja Isten!*

Fontos kérdés: tegeződünk, vagy magázódjunk?

A tegeződő köszönés a középkori latin *servus humillimus sum* (leg-alázatosabb szolgája vagyok) mondatból származik, ebből alakult ki a *szervusz* köszönésünk. A tegező köszönés mai modernebb, de illő formája a *szia*.

A tegezést csak a nő, azonos neműek között pedig a fiatalabbal szemben az idősebb ajánlja fel. Még a nagyon eltérő rangkülönbség sem engedi meg, hogy a férfi kezdeményezzen tegeződést nővel szemben. A felajánlott tegezést viszont sértés nem elfogadni, tehát vissza kell tegezni. A magyar nyelvben a tegezés volt az általános, az úr tegezte a szolgáját és viszont, természetesen a felfele járó tiszteletet megadva. A magázás a XVI. században kezdett elterjedni német mintára. Sokan nem érzik a különbséget az emelkedett és tiszteletet kifejező *ön* és az általánosabb *maga* megszólítás között. Az *ön* és a *maga* a még régebbi *önmaga* szó kettéválásából keletkezett, melyből az udvariasabb, hivatalosabb változat az *ön* használata. Idegeneket mindig magázva szólítunk meg. Megszó-

lítás lehet az *asszonyom*, az *uram*, fiatal nő esetén a *kisasszony*, fiatal férfinél pedig a *fiatalember*. A hivatali életben a rang és utána az *úr* vagy az *asszony* megszólítás a bevett szokás, például *igazgató úr*. A múlt századra jellemző megszólítás volt a *tekintetes*, *méltóságos*, a *kegyelmes*, az *őnagysága* vagy a *kiskegyed*. Ennek a rangokat és címeket komolyan vevő társadalomnak az volt az előnye, hogy tudták, kit hogyan kell szólítani. Régimódi köszönés a *Tiszteletem!*, az *Adjonisten!* – amire a válasz a *Fogadjisten!*, az *Alázatos szolgája!* Régen a leggyakoribb a magázódó forma volt.

A túlzott haverkodás, bizalmaskodás azonban nem helyénvaló. Főleg a kiszolgáló személyzet, kereskedők részéről udvariatlanság, ha a fiatal kinézetű vásárlót tegezik... és viszont! Külön problémát jelentenek a jópofának és haladónak vélt bizalmaskodó, mozis fordulatok: *haver*, *testvér*, *öreganyám*, *drága*, *öcsi* stb.

A szóbeli üdvözlés gyakori kiegészítője a nem nyelvi kommunikáció, többek között a kézfogás, a kézcsók és a kalapemelés, a tisztelgés.

10. Fejezd be a mondatokat, és magyarázd meg választásodat!

Például: Ha állat lennék, szívesen lennék oroszán, mert ő az állatok királya!

Ha állat lennék, ...

Ha virág lennék, ...

Ha valaki más lehetnék, ...

11. Levelet kapsz, amelyben értesítenek, hogy nyertél egy táborozási lehetőséget külföldön, a meghívóban ez áll:

Kedves nyertes!

Kérjük, hogy a szükséges kellékek mellett csomagolj be magaddal 5 olyan tárgyat, amelyek segítségével be tudod mutatni a szülőhelyedet! Jó készülődést és szép nyarat kívánunk!

► Te mit választanál? Indokold meg a döntésedet!

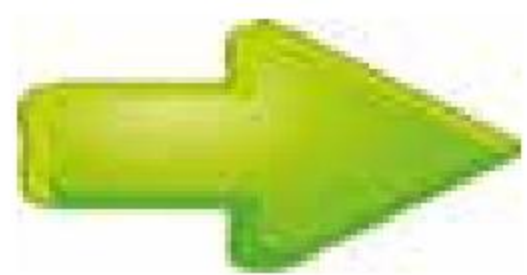

12. Fejtsd ki, mit jelentenek az alábbi idézetek!

Nem érez, aki érez szavakkal mondhatót. (*Vörösmarty Mihály*) Mindenki lépik egyet. (*Mikszáth Kálmán*) Minden nap megszűnik valami, amiért az ember szomorkodik, de minden nap születik valami, amiért érdemes élni és küzdeni. (*Hérakleitosz*) Tanulj a tegnaptól, élj a mának és reménykedj a holnapban. A legfontosabb azonban, hogy ne hagyd abba a kérdezést. (*Albert Einstein*) A felfedezés lényege: látni azt, amit már

mindenki látott, de olyat gondolni, amit senki más nem gondolt róla.
(Szent-Györgyi Albert)

A HALLGATÓ SZEMÉLYISÉGE, ANNAK HATÁSA A KOMMUNIKÁCIÓRA

a beszéd társak viszonya (a megértés foka, a közös nyelvűség, közös előismeret, beszédhelyzet)

A közlésfolyamat kialakulásában több tényező játszik lényeges szerepet. A beszélő és a hallgató állandó kölcsönhatásban áll egymással, a közvetlen beszélgetésben általában többször is szerepet cserélnek. A beszélő elgondolja, és kimondja gondolatait, a hallgató pedig felfogja, és értelmezi a mondottakat. A hallgató nem passzív résztvevője a folyamatnak, ezért gondolatainkat úgy kell megfogalmaznunk, hogy a hallgató a lehető legtöbbet foghassa fel belőle, és a kívánt hatással legyen rá.

A megértés természetes körülménye, követelménye, hogy a közlésfolyamat mindkét fél által közös, ismert nyelven folyjon. A magyar nyelvben zavart okozhat például a hallgató által nem ismert szakszavak (tudományos szakkifejezések, idegen szavak stb.) használata, vagy a bonyolult megfogalmazás, például az indokolatlanul hosszú, összetett mondatok használata. Ugyanilyen zavaró körülménye lehet a megértésnek, ha nem a megfelelő stílust használjuk az adott helyzetben.

13. Az alábbi szövegben egy beszélgetésnek lehettek a tanúi. Jellemezzétek a beszélő feleket! Mi gátolja a kommunikációt? Fogalmazzátok át a párbeszédet úgy, ahogy véleményetek szerint helyes!

A: Szervusz, hogy vagy?

B: Nem a legjobban. Tegnap elütött egy autó. Szerencsére kevéssel megúsztam: kifecamítottam a karomat, összevissza vertem magamat, az új nadrágom is elszakadt.

A: Oh, milyen balszerencse, és még hozzá az új nadrágod! Képzeld, a barátomnak ugyanilyen márkás farmere van, az egyik belvárosi butikban vette méregdrágán..., de bocs, mit is mondtál?

B: Hát egy kocsi jött az úton. Neki lett volna előnye, de én azt hittem, hogy még átérek előtte...

A: Remélem, megvan a rendszáma. Az emberek mindent megtesznek, hogy letagadják a felelősséget. Felírtad a számát?

B: Hát persze, megálltak, kiszálltak a kocsiból. Igazán nagyon rendesek voltak...

A: Remélem, nem mondtad azt, hogy te voltál a hibás! A biztosítók nagyon komolyan veszik az ilyesmit manapság. Aztán még a balesetbiztosítást sem fizetik ki. Tudod, hogy mindig meg akarják úszni az ilyesmit. Szörnyű ez manapság!

B: Nem ez a probléma! Csak olyan nagyon megijedtem. Egész éjjel nem aludtam, hiszen nagyobb baj is lehetett volna...

A: Teljesen igazad van! Ezen a nadrágon már úgysem lehet segíteni. A legegyszerűbb, ha kidobod. Majd máskor nem leszel ilyen meggondolatlan!

B: A baj csak az, hogy alig merek lelépni a járdáról. Elfog a remegés, szédülni kezdek.

A: Hát igen, tudom, hogy ez szörnyű, de sokkal rosszabb is lehetett volna. Ha rágondolsz, mennyi baj van a világban – éhezés, háborúk, az AIDS, és mi itt egy tönkrement nadrágon rágódunk. Élve maradtál, nem lettél nyomorék sem, és ez a legfontosabb.

B: Igen, igazad van, de mégis...

A: Gyere és ebédeljünk. Majd én elfeledtetem veled az egészséget.

► Az értelmező szótárból keressétek ki az *együttérzés*, *fölényeskedés*, *fontoskodás* fogalmak jelentéseit!

14. Mutasd be osztálytársadat a neve elhallgatásával úgy, hogy öt jellemző tulajdonságát nevezd meg!

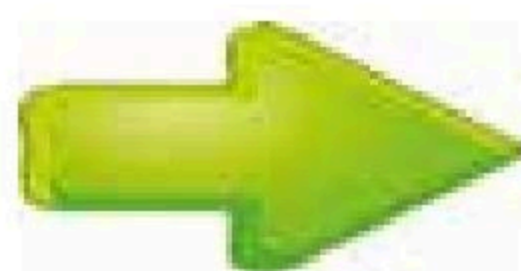
15. Melyik bemutatási forma nem illendő? Miért?

Bemutatom kedves barátomat ...

Engedje meg, hogy bemutassam ...

Ez egy ismerősöm ...

A KOMMUNIKÁCIÓ EREDMÉNYESSÉGÉT BEFOLYÁSOLÓ NEM NYELVI ESZKÖZÖK

távolságtartás, gesztusok, arcjáték, tekintet, testtartás

A távolságtartás olyan magatartásforma, amely a kommunikáció során a két fél közti kapcsolatban jön létre.

Beszélgetéskor nem csak szavakkal kommunikálunk. Nagyon sok információt közöl a szemünk, az arcunk, a testtartásunk, a mozdulataink. Egymás felé fordulunk, ha beszélgetni akarunk, s ezt azért tesszük, mert ösztönösen a szemünkkel is vizsgáljuk a másik fél viselkedését beszélgetés közben.

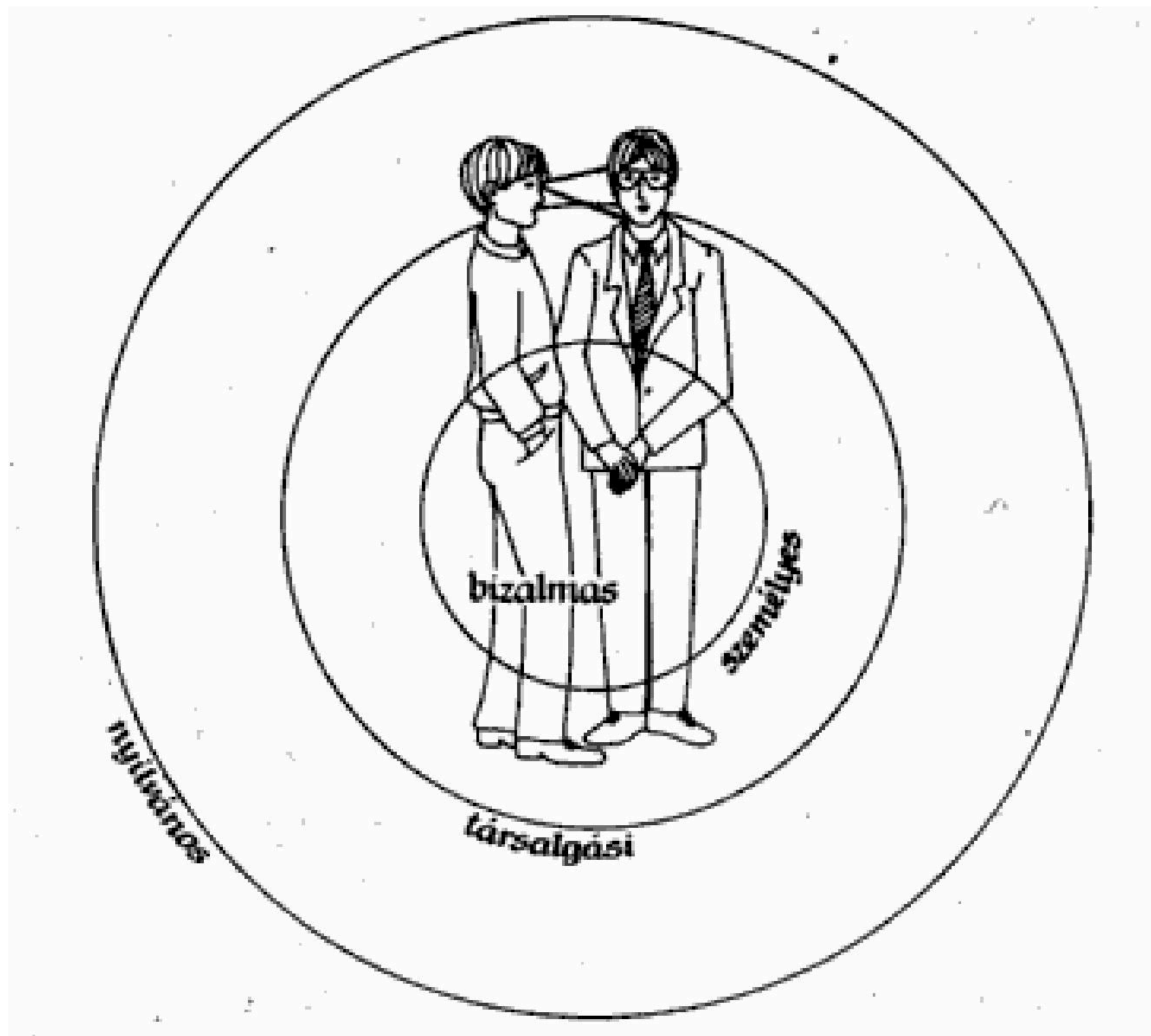
Mire az ember felnőtt, megtanulja azokat a normákat, udvariassági alapokat, amit a társadalom elvár tőle. Ez vonatkozik a társalgásra is. Megtanuljuk például leplezni indulatainkat – nem hadonászunk, nem szorítjuk ökölbe a kezünket vagy csikorgatjuk a fogunkat.

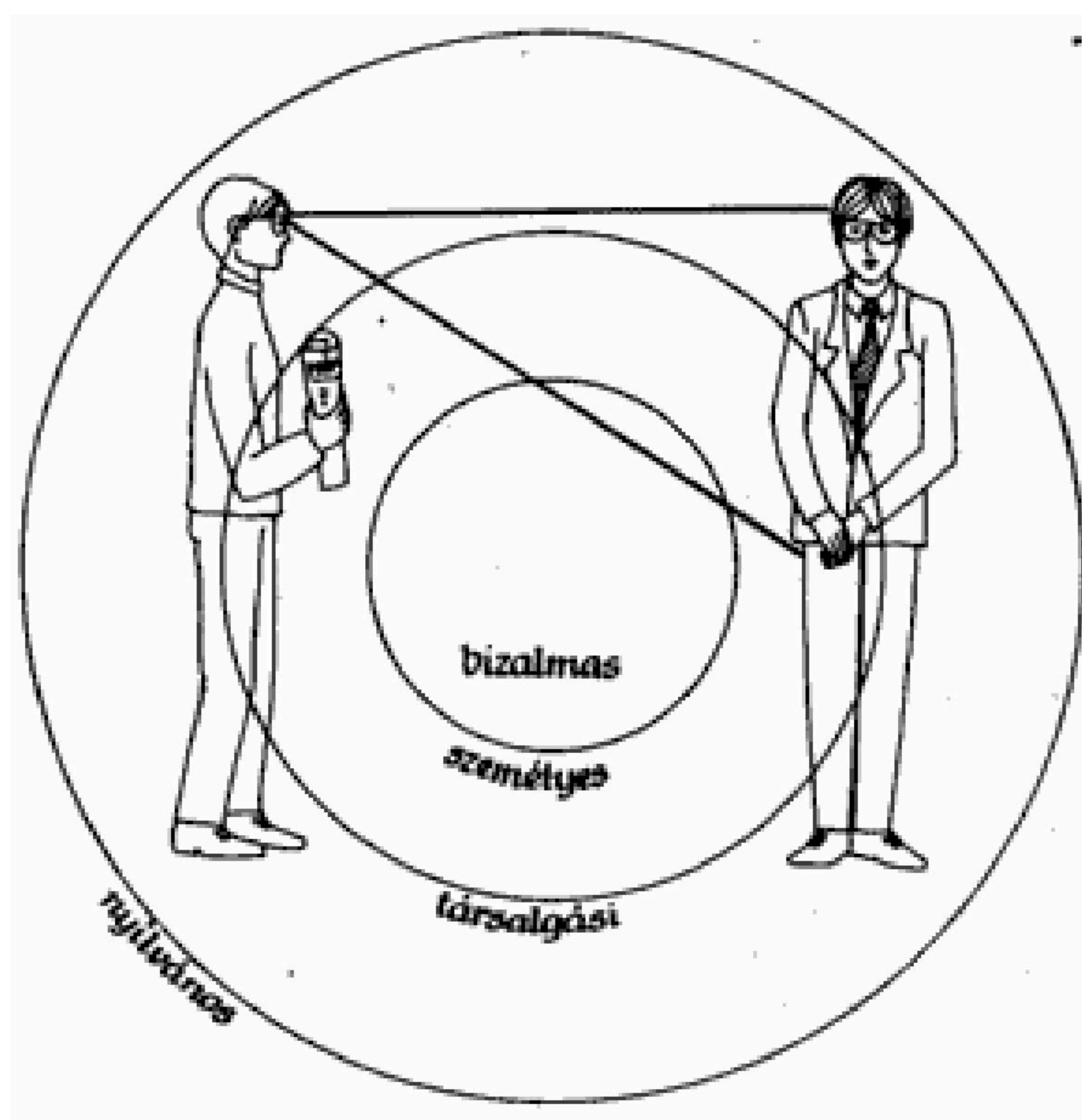
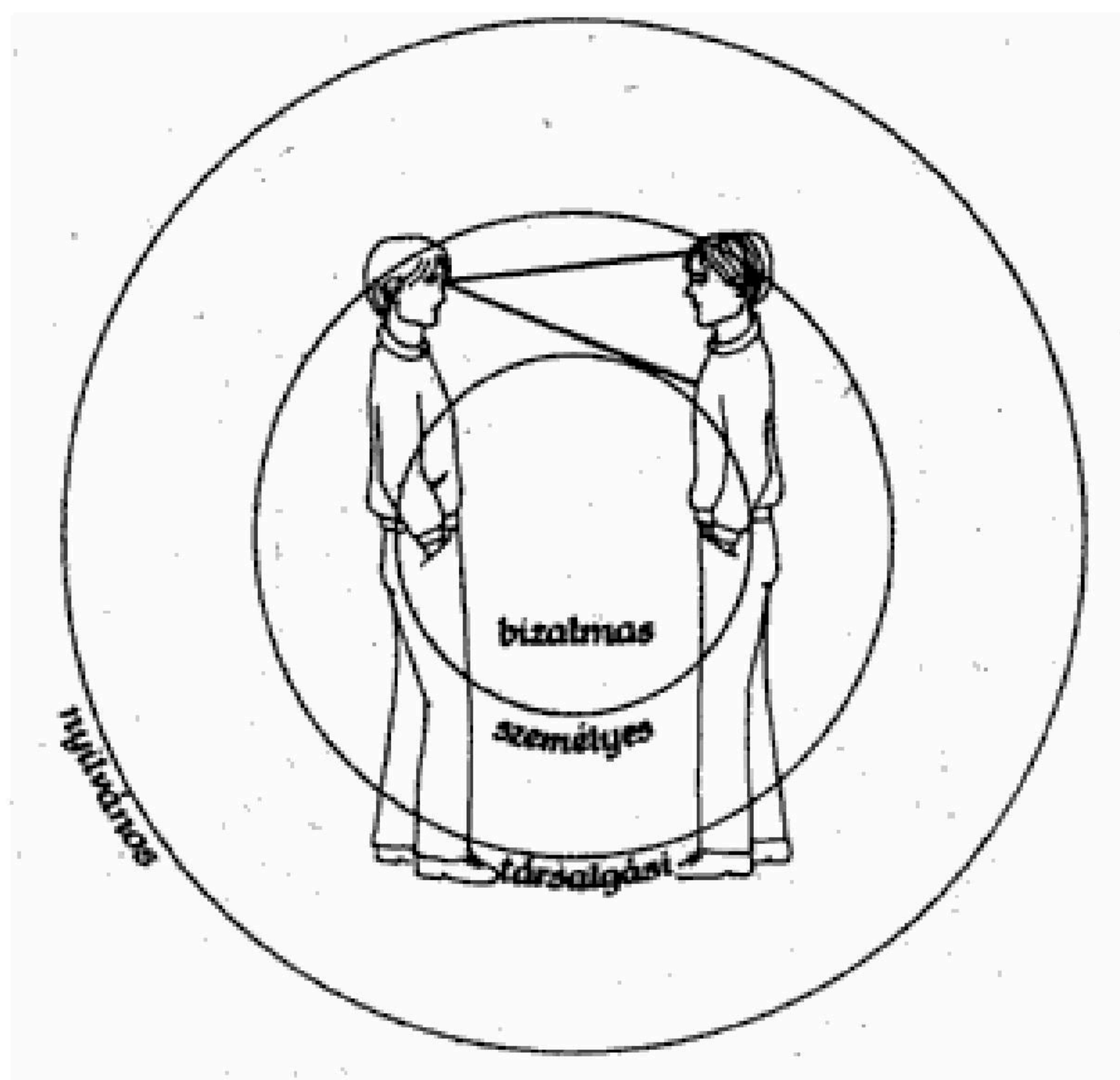
Testbeszédünk egy jelentős része azonban életünk végéig ösztönös marad. Például szóbeli kommunikáció közben a lábfejünk is afelé fordul, akivel szívesen beszélünk. A felelő pedig már azzal elárulja felkészültségét, hogy a táblánál az osztály felé fordulva hova áll: a magabiztos tanuló középen állva fog felelni, a gyengébb feleletre képes pedig a táblához vagy a falhoz minél közelebb fog húzódni, ezzel is mintegy védekező állásba helyezi magát.

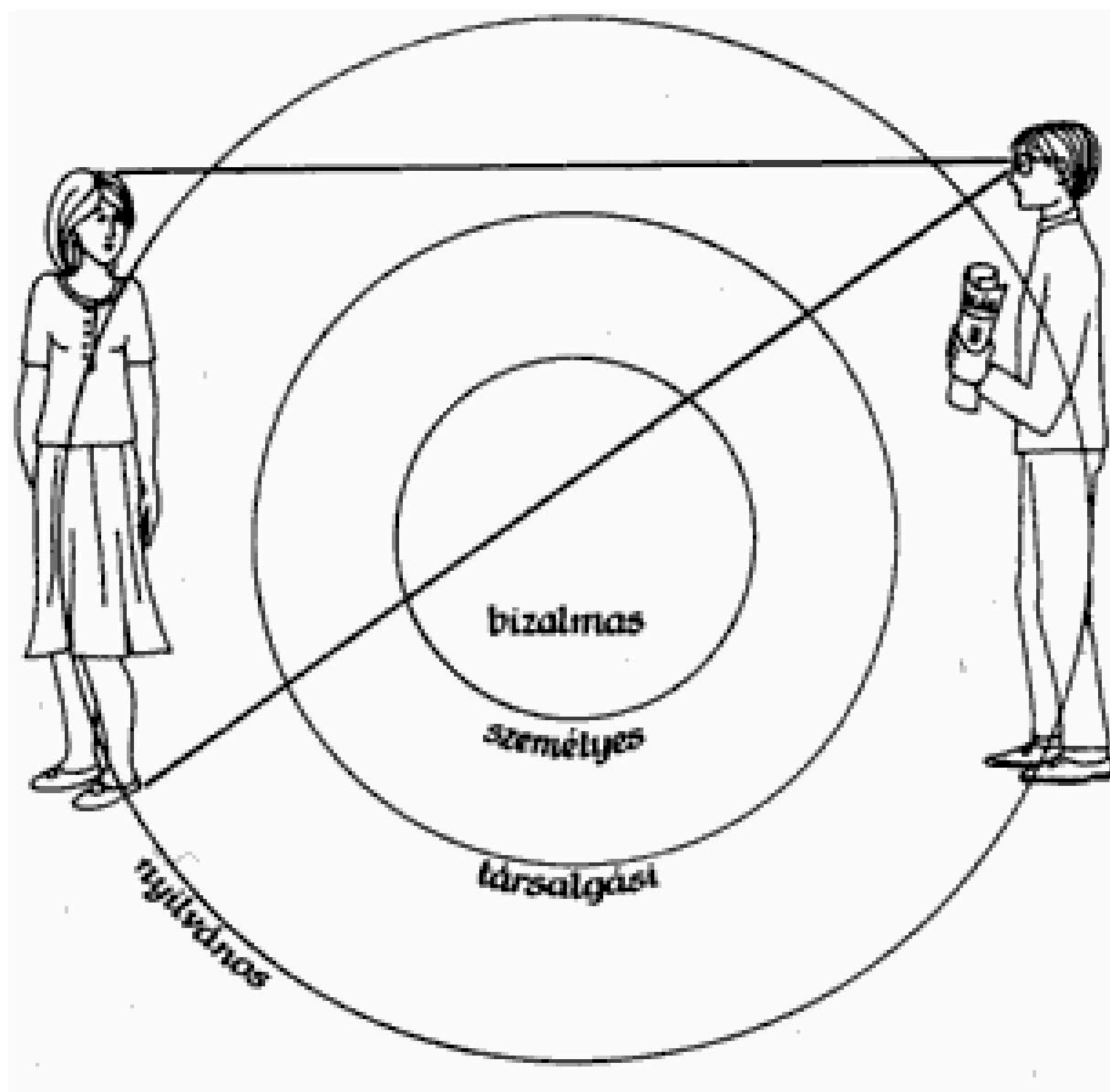
Aszerint, hogy beszélgetéskor kit mennyire engedünk közel magunkhoz, a beszédpartnerek közötti távolság lehet:

- bizalmas,
- személyes,
- társalgási,
- nyilvános.

■ Figyeljétek meg az alábbi ábrákon a felek kommunikációját!

Az ábrák *Wacha Imre* A nonverbális kommunikáció eszköztára c. könyvéből valók

16. Keressetek minél több szinonimát a *tolakodó* kifejezésre!

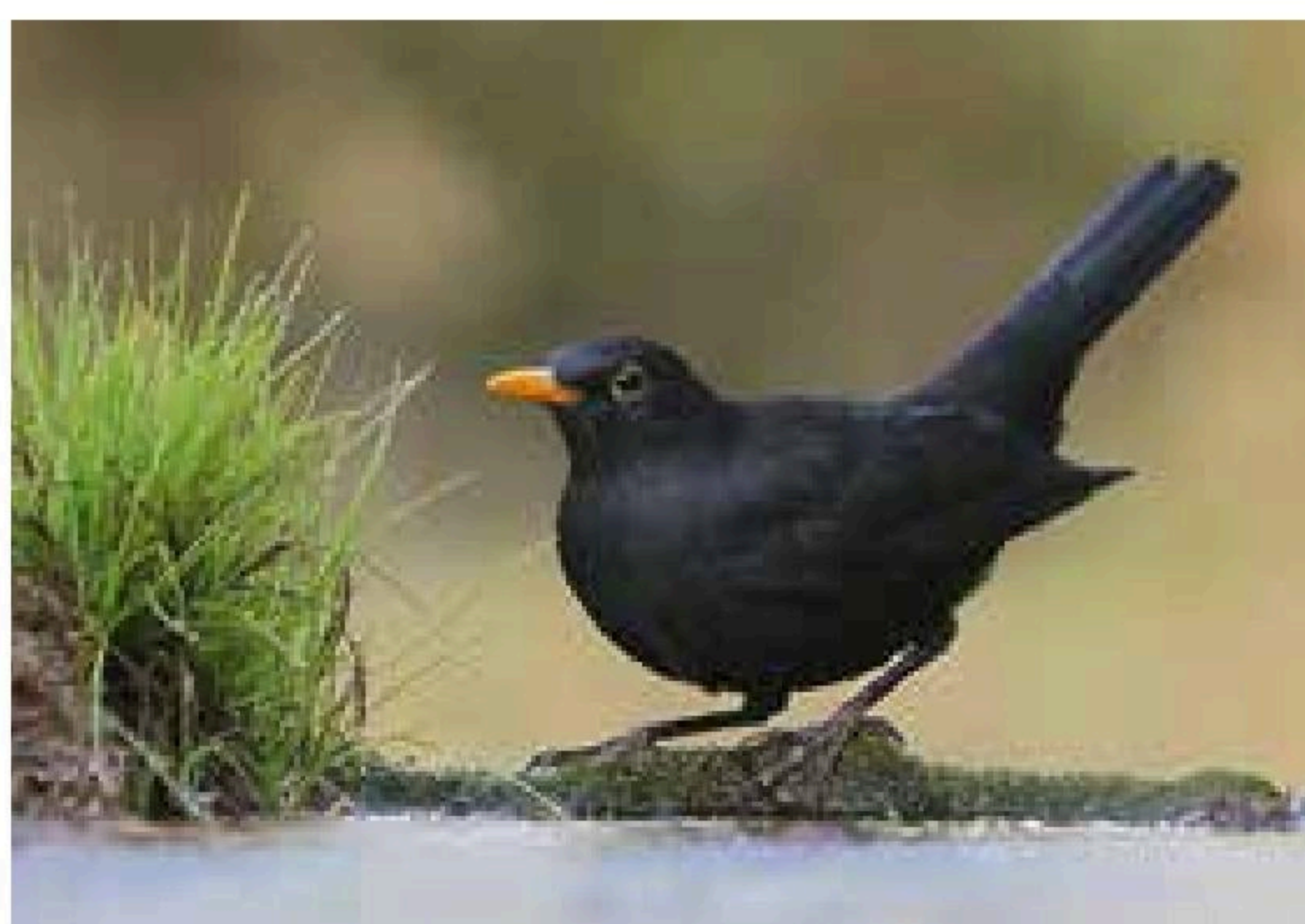
17. Olvassátok fel az alábbi verset, majd számoljátok meg benne a magas és mély magánhangzókat! Véleményetek szerint befolyásolja-e a magas és a mély magánhangzók aránya a szöveg hangulatát?

Ha a világ rigó lenne

Ha a világ rigó lenne,
Kötényemben ő fütyülne,
Éjjel-nappal szépen szólna,
Ha a világ rigó volna.

De ha a világ rigó lenne,
Kötényembe nem is férne,
Kötényem is honnan volna,
Ha egész világ rigó volna.

(Weöres Sándor)

A gesztusok – kifejező kézmozdulatok.

A legtöbb kézmozdulat általánosan ismert. Ha a kommunikáló felek nem beszélik egymás nyelvét, kézzel-lábbal is meg tudják értetni magukat.

Az útkereszteződésben álló forgalomirányító rendőr is nemzetközi gesztusokkal kommunikál. Ismersz ilyeneket?

Általánosan ismert dolog, hogy a délebbi népek sokkal temperamentososabbak, hangosabbak, épp ezért több gesztussal kommunikálnak, mint az északon élő, nyugodtabb vérmérsékletű, „hidegebb” emberek. Ezt figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a környezeti hatás is befolyásolja az egyén személyiségét, viselkedését.

18. Mutassatok be öt ismert gesztusnyelvi jelet, amelyet a televízióban vagy óriásplakátokon is gyakran láttok!

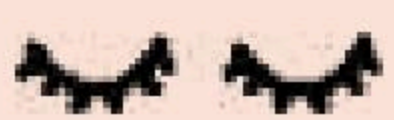
Arcjáték és tekintet – a kommunikáció legárulkodóbb elemei, hiszen érzelmeinket szemünk és arcunk tükrözi leginkább.

Azt szokták mondani: *A szem a lélek tükré*. Nem véletlenül fejlődött ki az a képességünk, hogy érzelmeinket az arcunk és a tekintetünk is tükrözi. Ez a tulajdonságunk a tagolt emberi beszéd fejlődésével együtt alakult ki, s bár az állatvilágban is megfigyelték a tekintet fontos szerepét, az arcjáték kizárólag emberi tulajdonság.

19. Tanulmányozzátok az alábbi ábrát, és hozzatok fel példának az életből olyan beszédhelyzeteket, amikor az alábbi mimikai jellemzőkkel találkozunk!

	sima, üres semmitmondó arc		szája bal sarkából beszél
	felvont szemöldök		szája jobb sarkából beszél
	leeresztett szemöldök		zárt, összeszorított állkapocs
	összevont szemöldök		keskeny mosoly
	szemöldök többszöri összevonása		száj nyugalomban
	mindkét szemöldök felvonása		lekonyult száj
	tágra nyílt szemek		gúnyos száj

	pislantás (kacsintás)		ajakbiggyesztés
	oldalra sandít		összeszorított fogak
	becsukja a szemét		fogakat láthatóvá tevő széles mosoly
	pislog		szögletes mosoly

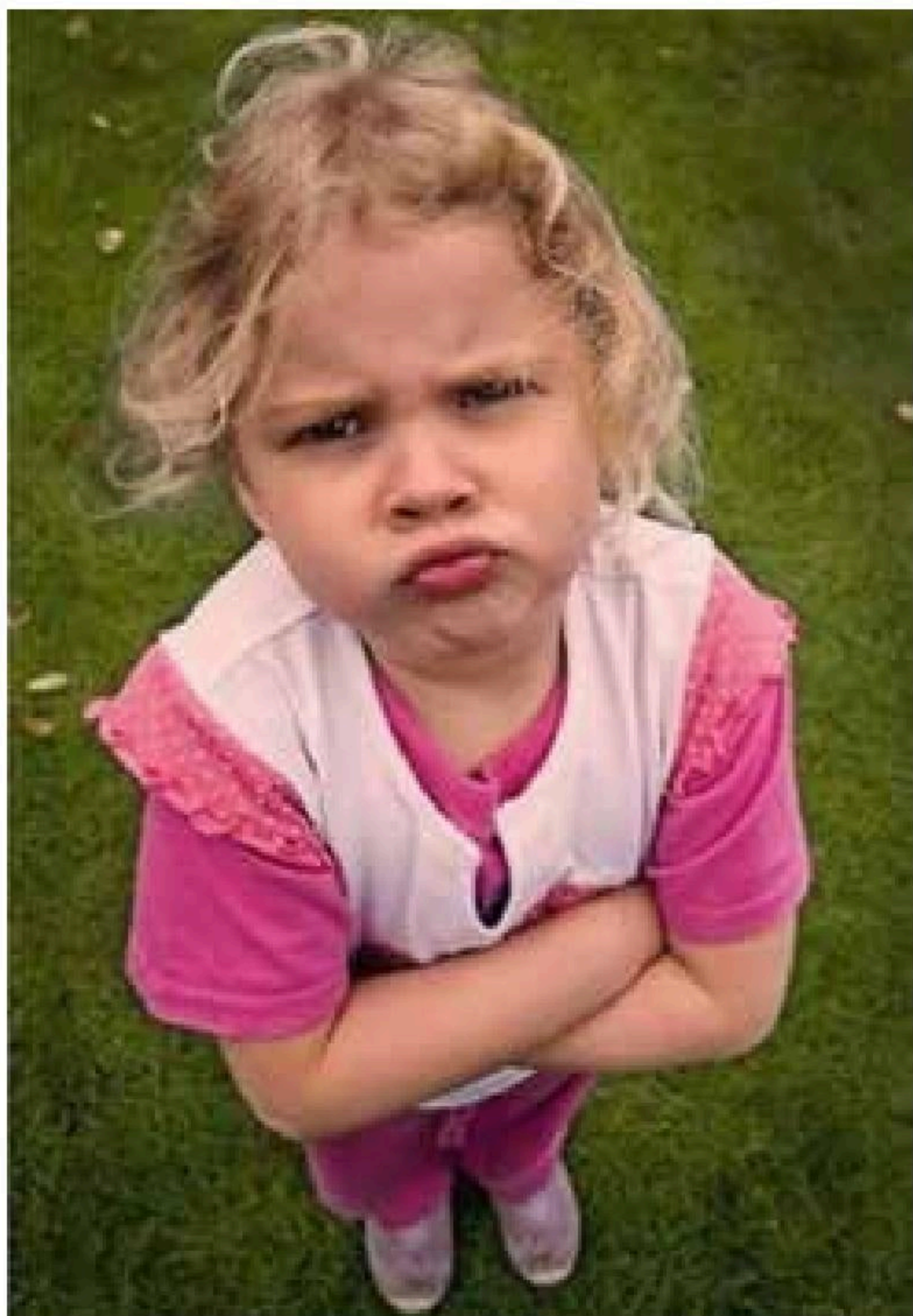
Az egész testünk kommunikál.

A testtartás nemcsak azt határozza meg, mit gondolnak rólunk mások, de azt is, hogyan vélekedünk önmagunkról. A legtöbbünket arra tanítottak, hogyha kihúzzuk magunkat, az jó benyomást kelt.

Tehát a testtartás nem más, mint a test „beszéde” kommunikáció közben.

Ha például érdekel a beszéd témája, egész testünkkel a beszédpartner felé fordulunk. A test tartása az érzelmi állapotra is utalhat, ha valaki boldog, kihúzza magát, de ha szomorú, magába roskad.

20. Miről árulkodik a képen látható kislány testbeszéde?

21. Mi okozhat nehézséget az alábbi felek kommunikációjában? Írjátok le, milyen nyelvi és nem nyelvi eszközök állnak rendelkezésre a sikeres kommunikáció létrejöttéhez!

főnök – beosztott
szülő – gyerek
tanár – tanítvány
fiú – lány

22. Mutassatok be érzékletesen különböző érzelmeket (harag, düh, megbánottság, fájdalom, öröm, részvét)!

a tekintet révén
a testtartás révén
a mimika segítségével
mozdulatokkal

A KÜLSŐ KÖRÜLMÉNYEK HATÁSA

Eddig csak arról beszéltünk, hogyan kell viselkedni, milyen normáknak kell megfelelni a kommunikáló feleknek. Ne felejtsük el azonban, hogy a beszédhelyzetet például az is nagyban befolyásolja, hogy hol, **milyen helyszínen** történik a társalgás (nyilvános helyen, társaságban, kettesben, templomban, vendégségben, hivatali helyen stb.).

Egy adott beszélgetést az is erősen behatárol, hogy **milyen korú, milyen nemű, milyen érdeklődésű**, és a **témát mennyire ismerő** emberek között zajlik. Nem elhanyagolható a beszélők **pillanatnyi hangulata** sem. Az eredményes közlésfolyamatnak az is feltétele, hogy **közös ismereteink, előismereteink** legyenek az adott tárgyról.

Az élőbeszéd abban különbözik az írott szövegektől, hogy használata során a szavakon, mondatokon túl egy összetett hangzásforma is a segítségünkre van. Ezt a fülünkkel érzékelhető jelrendszert **metakommunikációnak** nevezzük. Az élőbeszéd megértést segítő eszközei tehát a nyelv zenei kifejezőeszközei (*hangszín, beszédtempó, dallamosság, hangerő* stb.) és a látható kommunikációs csatornák (*gesztus, mimika* stb.). De létezik olyan élőszó (hangzó beszéd), amelyben csak a nyelv zenei eszközei vannak segítségünkre. Ilyen a rádiós beszéd, a telefonálás.

23. A beszélgetőtársak háttal egymásnak ülve próbáljanak beszélgetni, s a hangsúllyal, hangszínnel stb. érzékeltessenek valamilyen indulatot (a szövegből ne következzen), majd ugyanezt szemtől szembe fordulva, de csupán mozdulatokkal fejezzék ki! Beszéljék meg, milyen különbséget érzékelnek, milyen érzéseket váltott ki a két módszer! Ugyanez a gyakorlat elvégezhető úgy is, hogy mindig más-más tényezőt hagynak ki a kommunikációból (pl.: nincs mimika, vagy nincs mozgás, vagy nem néznek egymásra).

24. Gyűjtsetek jókívánságokat

- születésnapra,
- újévre,
- az ifjú párnak,
- édesanyátoknak!

25. Olvassátok fel a verset, és figyeljétek meg az ütemességét, ahogyan a vonat zakatolását idézi fel! Szerintetek mi okozza ezt a dallamosságot? Véleményeteket indokoljátok meg!

Kocsi és vonat

Jön a kocsi, fut a kocsi:
Patkó-dobogás.
Jön a vonat, fut a vonat:
Zúgó robogás.
Vajon hova fut a kocsi?
Három falun át!
Vajon hova fut a vonat?
Völgyön, hegyen át!

Zim, zim, megy a gép, megy a gép,
Fut a sínen a kerék,
Forog a kerék.
Zum, zum, nagy az út, nagy az út,
Fekete az alagút,
A masina fut.

(Weöres Sándor)

26. Írjatok olyan rövid ismertetést a számítógép tanulást segítő szerepéről, amelyet az ajánlott helyszínek valamelyikén lehetne felolvasni! Vegyétek figyelembe a célközönség összetételét, korát, számítástechnikai ismereteit!

- óvódás csoport délutáni foglalkozásán,
- nyugdíjasotthonban,
- baráti körben,
- számítástechnikai szakértők előtt

Összegző táblázat

A NYELVI KOMMUNIKÁCIÓ SIKERESSÉGÉNEK KÖVETELMÉNYEI

ÜZENETKÖZVETÍTÉS	
a TÁRGYról	az ÉNről
CÉLJA	
az együttműködés	a jó benyomáskeltés
• Közzelj elegendő információt, de soha ne többet, mint amennyi szükséges!	• Az érdeklődést, a kíváncsiságot igyekezz felkelteni, fenntartani és fokozni!
• Ne mondj olyasmit, amiről úgy hiszed, hogy hamis! Ne próbáld igazzá tenni!	• Igyekezz azonosulni beszédpartnered nézeteivel!
• Meggyőződés nélkül ne mondj véleményt!	• Ne marasztald el, inkább dicsérd a beszédpartnert!
• Légy érthető!	• Légy választékos!
• Kerüld a kifejezés homályosságát!	• Mindig mutasd műveltségedet, tájékozottságodat!
• Kerüld a kétértelműséget!	• Tartsd fenn a társalgás folyamatosságát!
• Légy tömör!	• Egy beszélgetésnek mindig jót tesz a játékosság, szellemesség.
• Tartsd be a sorrendet!	• Tartsd be az udvariassági szabályokat!

A SZÖVEG

bekezdés, mondattömb, arányosság, szerkezet, egység, haladás, folytonosság, tagoltság, arányosság, teljesség stb.

A szöveg – teljes, befejezett közlés, amely kisebb egységekből (bekezdésekből, mondatokból stb.) áll.

Nyelvi megformáltságát tekintve kerek, lezárt beszédszakasz.

Az alábbi szabályok jellemzik:

- **egység** – csak egyetlen fő témáról szólunk,
- **haladás** – a szövegrendezés fő szabályszerűsége, miszerint időben, térben, cselekményben egyaránt az egymásutániség a jellemző,
- **folytonosság** – a szöveg úgy épüljön fel, hogy tartalmi hézagok ne keletkezzenek benne, hanem a gondolatok láncszerűen kapcsolódjanak egymáshoz,
- **tagoltság** – a szöveg szerkezeti elemei. Három egysége: bevezetés, tárgyalás, befejezés. Ezenkívül a gondolati egységek elkülönülését szolgálja: fejezetek, alfejezetek, részek, bekezdések, mondattömbök,
- **arányosság** – mind szerkezetében, mind tartalmában jellemző szabály, hogy a lényegi elemeket nagyobb hangsúllyal, kidolgozottabban, a kevésbé lényegeseket rövidebbre hagyjuk,

• **teljesség, befejezettség** – ha a témához tartozó lényeges elemekről lehetőleg mindent elmondunk, amit terveztünk. A zártságot a befejezéssel kell éreztetni.

27. Mi a véleményetek a *csinál* szó használatáról? Helyettesítsétek a megfelelő szinonimával! Fogalmazzatok a mondatok elé, illetve utána következő mondatokat úgy, hogy az eredeti mondatok összefüggő szöveggé álljanak össze!

Délután a leckémet csinálok.

Anyu vacsorát csinál.

A nagymama csinálja a lángos tésztáját.

Édesapa megcsinálja a bicikli kerekét.

A SZÖVEG SZERKEZETE

A szöveg olyan mondatok láncolata, amelyek tartalmilag is, formailag is összetartoznak.

A **kommunikáció iránya** szerint a szöveg lehet:

- *dialogikus* (kétirányú szövegek) – pl.: beszélgetés, vita, riport stb.,
- *monologikus* (egyirányú szövegek) – pl.: előadás, levél, napló stb.

Az **előadás módja** szerint:

- *írott szöveg* – pl.: cikk, levél, kérvény, regény stb.,
- *szóbeli szöveg* – pl.: beszélgetés, előadás stb.

A **szövegalkotás módja** szerint:

- *tervezett szöveg* (előre kigondolt, megszerkesztett) – pl.: vers, rendelet stb.,
- *spontán szöveg* (adott pillanatban született) – pl.: beszélgetés, hozzászólás stb.

A **kommunikáció funkciója** szerint:

- *elbeszélő szöveg* (ami egy történetet mond el) – pl.: novellák, regények, ha elmesél valaki valamit,
- *leíró szöveg* (amikor egy tárgyról, vidékről, személyről, munkáról leírást adunk),
- *érvelő szöveg* (aminek a célja a meggyőzés; érveket vonultat fel).

Az elbeszélő szöveg	A leíró szöveg	Az értekező/érvelő szöveg
Elbeszélés nek nevezzük azokat az írásokat, amelyekben eseményeket mondunk el vagy írunk le.	A leírás tájak, tárgyak, növények, állatok, emberek, kitalált szereplők színes, hangulatos bemutatása.	Az értekezés írásakor arról kell beszámolnunk, hogy a tapasztalt vagy tanult összefüggéseket hogyan tudjuk logikusan rendezni.
A bevezetésben bemutatjuk a szereplőket, az esemény helyszínét, idejét, okát. Felkeltjük az érdeklődést.	A bevezetésben felkeltjük az érdeklődést a téma iránt.	A bevezetésben a célt határozzuk meg: mit szeretnénk rendszerezni, bizonyítani, cáfolni.
A tárgyalásban betartjuk az időbeli sorrendet. A lényeges eseményekről részletesen, a kevésbé fontosakról röviden írunk.	A tárgyalásban egy pontból kiindulva haladunk a térbeli sorrendet követve, vagy az általánostól indulunk ki, és haladunk a részletes felé (bemutatjuk a külső, belső tulajdonságokat).	A tárgyalás általában két részből áll: az elsőben állításainkat sorakoztatjuk fel, a másodikban pedig részletesen bizonyítjuk azokat.
A befejezés lezárja az eseményt. Tartalmazhat megállapítást, véleményt, érzelmet, tanulságot, kívánságot.	A befejezésben összegezzük a mondandónkat.	A befejezésben levonjuk a szükséges következtetéseket, kifejtjük, hogy elértük-e a célunkat.

A kommunikációs szinterek szerint:

- magánéleti (levél, napló, beszélgetés, sms stb.),
- közéleti (felszólalás közéleti témában),
- hivatalos (kérvény, rendelet, felszólítás stb.),
- tudományos (tudományos előadás, szakkönyvek stb.),
- sajtóban megjelenő (hirdetés, cikk, riport stb.),
- szépirodalmi (regény, vers stb.),
- egyházi (beszéd, ima, szertartások szövegei stb.).

28. Az alábbi témák valamelyikével alkossatok rövid spontán és tervezett szöveget is! Milyen különbségek lesznek közöttük?

- egy hétköznapi reggeli készülődésről
- egy ünnepi reggel eseményeiről
- a játszótéren történetekről

29. Keressétek meg a mondatokban a hibásan írt szavakat! Csoportosítsátok a mondatokat témák szerint, majd a választott témára írjatok rövid elbeszélő szöveget!

Egy száll cérna van Zsófi kezében.
Mit var Zsófi ?
A gólya magasan szál.
Hallat visz a fiókájának.
Amikor lépcsőn jársz, néz a lábad elé!
Peti bámészkodott, ezért el is eset.
Hoz kötszert, Zsuzsi!

30. Írjatok olyan párbeszédet, amelyik reggelente, az első óra előtti öt percben hangzik el osztálytársak között!

31. Írjatok rövid ismertető szöveget kedvenc állatokról vagy növényekről!

A BEKEZDÉS ÉS A MONDATTÖMB

A szöveget kisebb-nagyobb szerkezeti egységekre szoktuk tagolni. Ennek több oka is lehet. Részen a szöveg tartalma megkívánja, hogy néha új gondolatsort indítsunk el, eltérjünk az eredeti tárgytól, illusztráljunk, részletezzünk, bizonyítsunk vagy cáfoljunk. Az ilyen szövegtagokra különösen figyelünk. Igyekszünk rájuk felhívni a figyelmet, a megfelelő helyre tesszük őket a szövegen belül, hogy minél jobban elérjék a céljukat, vagyis azt, hogy a befogadó vagy hallgató maradéktalanul megértse az egész szöveg üzenetét.

Ha jó a szöveg tartalmi szerkezete, a beszélő vagy író eléri az abszolút célját – megtörténik a meggyőzés.

A bekezdés – összefüggő gondolatsor, a szöveg egy megszerkesztett és lezárt része. Olyan mondatok sora, melyek egy téma körül csoportosulnak.

A szövegnek vizuálisan is részekből kell összeállnia. Nem szeretünk egy olyan olvasmányba belefogni, aminek nem látszik a vége. Néhány perc után a figyelmünk lankadni kezd, esetleg nem értjük, amit olvasunk. Tehát a szemnek észlelnie kell a szövegszakaszokat ahhoz, hogy az agy aktív maradjon az **információhalmaz feldolgozása közben**.

A bekezdés tartalmát a **tételmondat** tömöríti, amely a bekezdés tartalmának egymondatos összegzése. Rendszerint a bekezdés elején áll, de előfordulhat a végén, illetve a közepén is, sőt vannak bekezdések, melyekben nincs szó szerint megfogalmazva, de a bekezdés tartalmából következtethetünk rá.

A többmondatos szövegen belül a téma szerint előfordulhat szorosabban összetartozó több mondattömb is.

32. Írjatok le egy eseményt tudósítás formájában az osztályújságba! Hány bekezdés, és hány mondattömb szerepel benne?

33. Alkossatok mondatokat a következő szópárokkal!

var – varr; orra – óra; zúg – zug

34. Az alábbi mondatok jelen idejű alakjaival írjatok szöveget!

Megijedtem egy kutyától.
Elvesztettem a tornacipőmet.
Meglátogatott a nagymama.
Megünnepezték a névnapomat.
Levél érkezett a barátnőmtől.
Elkéstem a németóráról.
Meglépetést készítettem anyukámnak.
Megsérült a lábam.
Minden leckémet megtanultam

ÚTI BESZÁMOLÓ, ÚTLEÍRÁS, ÚTIRAJZ

Utazásainkról szívesen tartunk élménybeszámolókat. Ilyenkor fellevenednek az emlékek, előkerülnek a fényképek, előntenek minket az érzelmek. Ez a lelki állapot megnyilvánul a beszédünkben is: hangosabban és gyorsabban beszélünk, szavaink között sok lesz a díszítő elem, indulatszó stb.

Ilyen élménybeszámolót írásban is készíthetünk. Ebben az esetben néhány ismert típus közül választhatunk.

Az **úti beszámoló**nak van talán a legkötöttebb formája. Az úrlapon az alábbiakat kell röviden kitölteni:

hely,
idő,
program,
észrevételek,
összefoglalás,
útleírás.

Ilyen okmányt jellemzően a tanulmányutakról hazatérve szoktak kitölteni. A stílusa száraz. Helyszűke és érdeklődés hiánya miatt nem megyünk bele a részletekbe.

Az **útleírás** valamely utazásról **beszámoló mű**, mely jellemzője, hogy főként a szerző vélekedéseit, benyomásait írja le, az

eseményeket, látottakat rendszerint nem tudományos pontossággal rögzíti.

Az útirajz a szépirodalomban gyakran előforduló műfaj. Az úti élmények, tapasztalatok tárgyszerű, olykor tudományos alaposságú előadására törekszik. Az útirajzot éppen az különbözteti meg az útleírástól, hogy írója inkább személyes benyomásait, hangulatait rögzíti.

Típusai: *úti jegyzet, úti levél, útinapló.*

Az útirajzban gyakori a felkiáltás, amelyben csodálatunknak, lelkesültségünknek, örömünknek adunk kifejezést.

Petőfi Sándor 1847 nyarán beutazta a Felvidéket, s erről az utazásáról számol be az *Úti levelekben*. Ezeket Kerényi Frigyesnek (1822–1852), költőbarátjának címezte. Valójában nem jutottak el Kerényihez, tehát fiktív levelekről van szó. Petőfi a győri *Hazánk* című folyóirat szerkesztőjével kötött megállapodást útirajzának közlésére.

Úti levelek Kerényi Frigyeshez

... A mai utamban vagy nem figyeltem, vagy csakugyan nem volt semmi említésre méltó, kivéven Munkácsot. Ungvárról korán reggel vagy tulajdonképp későn reggel indultam el s délután értem Munkácsra. Míg kocsisom megkapatta lovait, én hirtelen megebédeltem, s siettem ki a statusz-börtönné alakult várat megtekinteni, mely a várostól egy jó negyed órányira fekszik a róna közepén egy magas kerek dombon. A domb oldalán szőlőt termesztene... nem szeretnék borából inni ... azt gondolnám, hogy a rabok könnyét iszom. Fölmentem a várba, az udvarokat s egy pár szobát bejártam, de a börtönöket nem mutatták meg, talán mert egyedül és egészen ismeretlen voltam, vagy senkit sem eresztene a föld alá? nem tudom. Egy teremben többek között ott van Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona arcképe is. Más helyen órákig elnéztem volna e dicső képeket, de itt csak futólag szemléltem őket, mert siettem kifelé. Tudj' isten, e falak közt úgy összeszorult keblem, hogy alig bírtam lélekzetet venni. Érzéseimet leírtam egy versben. Azok kínos érzések voltak. Az egész idő alatt, míg itt voltam, fülembe valami szellem szomorú dolgokat suttogott. Szavait nem is értettem, oly halkan beszélt, csak suttogását hallám, és ennek oly bús hangja volt. Azt sem tudom, ki volt e suttogó szellem? az emlékezet-e vagy a sejtés?... 1800-ban és 1801-ben az itteni foglyok egyike volt Kazinczy Ferenc. Szegény Kazinczy! szegény haza!

Munkáctól egy jó etetés Beregszász. Közönséges mezőváros, van benne gót templom, megyeház és magyar kocsmáros...

(...) Badaló mellett, Bereg- és Szatmár-megye közt, jöttem át a Tiszán, a szép Tiszán. Úgy szeretem e folyót, talán azért, mert tetőtől talpig magyar: hazánkban születik és hazánkban hal meg, és éppen az Alföldön vándorol keresztül, az én kedves Alföldemen.

Badalóval csaknem szemközt fekszik innen a Tiszán (tulajdonképen túl a Tiszán) Cseke, és a csekei temetőben Kölcsey Ferenc. Tavaly ősszel egy pár hétig laktam itt s meg-meglátogattam a szent sírt, melyben a legnemesebb szívek egyike hamvad. Halmánál nincs kőszobor, még csak fejfa sincs, melyre neve volna fölírva; de nincs is rá szükség, mert az oda lépő vándornak szívdobogása megmondja, ki van ott eltemetve.

Beregszász, július 12. 1847.

35. Olvasd el az alábbi szöveget! Útirajz-e vagy útleírás *Petőfi Sándornak* 1845-ben született *Úti jegyzetek* című írása?

... Egyik lovunk patkója leesett; míg azt fölütötték, folyton meredtek szemeim a Kárpátokra, az egymásra hányt millió piramisra. De lelkem, mint a gyermek, ki megpillantja, hogy gondviselője nem figyel rá, lelkem elsuhant észrevétlenül messzire, messzire, oda, ahol nincsenek hegyek, hol halmok is alig vannak, hol a Duna omlik méltóságosan, mint Vörösmarty hőskölteményei, hol puszták nyúlnak el, hosszan, mintha a világ végét keresnék, hol a látkör egy óriás palota, melynek tetején a napnak gyémántcsillárja s oldalán a délibábok tükrei függenek, mikben kedvtelve szemlélik magokat gulyák és ménesek... ide, ide szállt lelkem a Kárpátokról, az én édes hazámba, a szép Alföldre!

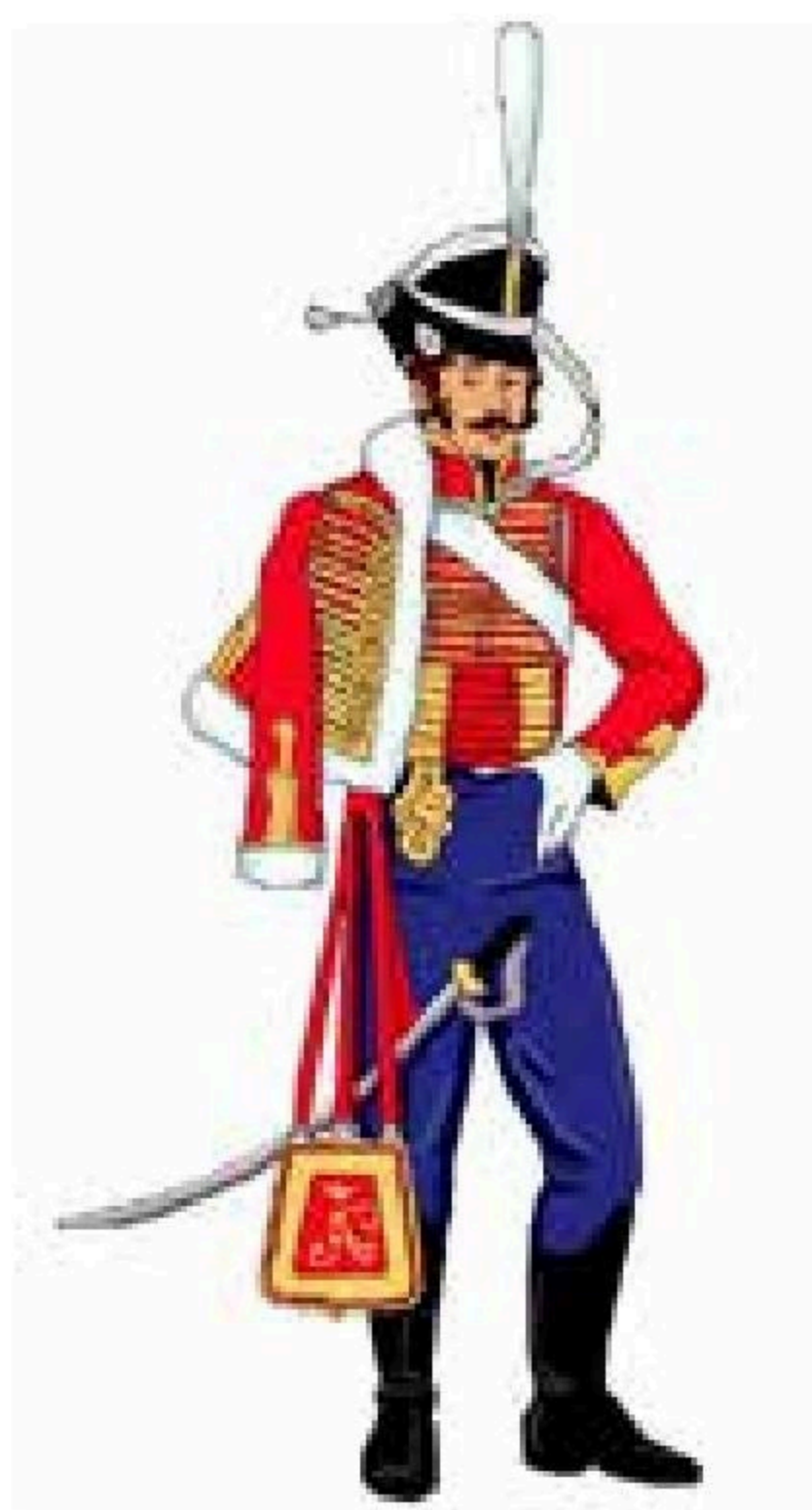
► Mondjatok véleményt a szövegről! Idézzetek fel olyan tanult Petőfi-verseket, amelyekben hasonló témáról ír!

36. Írj egy utazásról szóló üdvözetet a szüleidnek!

37. Kukorica Jancsi sok csodás helyet bejárt, mire megtalálta a boldogságot. Keressétek ki azokat az állításokat a szövegből, amik földrajzilag nem hitelesek!

Ekképen jutottak át Lengyelországba,
Lengyelek földéről pedig Indiába;
Franciaország és India határos,
De köztök az út nem nagyon mulatságos.

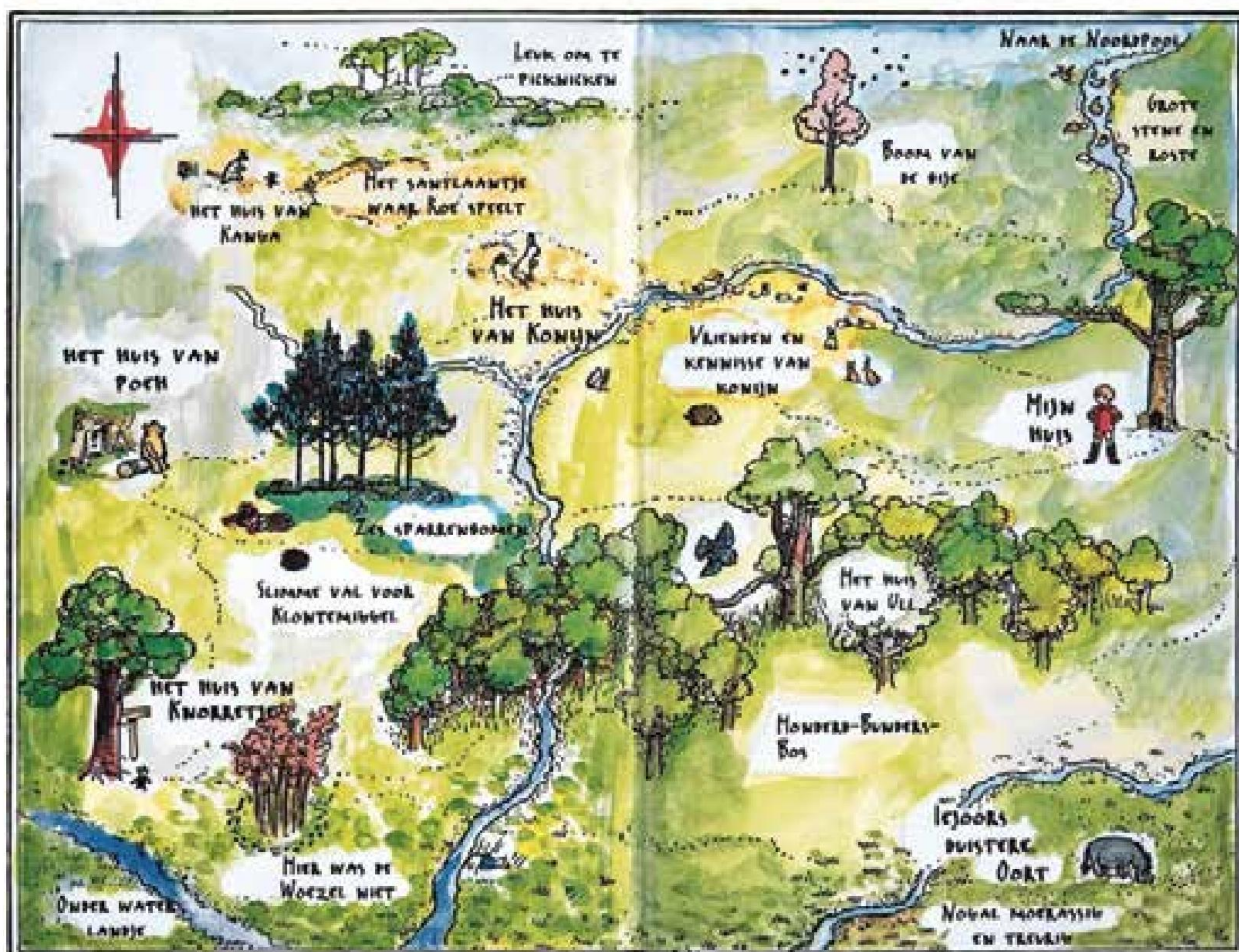
India közepén még csak dombok vannak,
De aztán a dombok mindig magasabbak,
S mikor a két ország határát elérik,
Már akkor a hegyek fölnyúlnak az égig.

Tudni való, hogy itt a sereg izzadott,
Le is hányt magáról dolmányt, nyakravalót...
Hogyne az istenért? a nap fejük felett
Valami egy óra-járásra lehetett.

(Részlet *Petőfi Sándor* János vitéz című elbeszélő költeményéből)

38. Képzeljétek magatokat Micimackó helyébe! Kalandozzatok a Százholdas Pagonyban, s írjatok róla útleírást!

Micimackó térképe

TÉMAZÁRÓ

Kérdések és feladatok

1. Válaszolj a kérdésekre!

- Mit nevezünk kommunikációnak?
- Minek a segítségével kommunikálhatunk?
- Mi a nyelv meghatározása?
- Mi a beszéd?
- Mit nevezünk információnak?
- Mi a metakommunikáció?
- Mik tartoznak az információközlés nem nyelvi eszközei közé?
- Kire használták a *tekintetes* kifejezést?
- Milyen udvariassági alapelveket illik betartani társalgás közben?
- Mik a *gesztusok*? Soroljatok fel néhányat! Ezek miért lehetnek nemzetközileg használatosak?
- Mit nevezünk *mimikának*?
- Miből épül fel az egységes szöveg?
- Nevezzétek meg a kommunikációban résztvevő feleket!

2. Mi a szöveg?

3. Milyen a szöveg szerkezeti felépítése?

4. Milyen lehet a szöveg?

- a kommunikáció iránya szerint
- az előadás módja szerint
- a szövegalkotás módja szerint
- a kommunikáció funkciója szerint
- a kommunikációs színterek szerint

5. Az írásos és szóbeli közlésnek milyen stílusai vannak?

6. Mi jellemző a szépirodalmi stílusra?

7. Mit nevezünk publicisztikai stílusnak?

8. Hol találkozhatunk a hivatalos stílussal?

9. Mi a különbség a bekezdés és a mondatömb között?

10. Milyen jellemzői vannak az úti beszámolónak, az útleírásnak és az útirajznak?

11. Olvasd el figyelmesen a szöveget! Írd le, milyen tájakra hívja fel a figyelmed, ahol delfinekkal találkozhatasz!

Az emberek vélekedésében a delfin az egyik legrokonszenvesebb, legcukibb állat, akit akár távolról is látni akarunk, akivel együtt szeretnénk úszni, akit imádnánk simogatni. A külföldi utazásokra készülők a lehetséges kinti programok között buzgón keresik, hogy van-e valami delfines élménylehetőség.

Ha megelégszünk azzal, hogy hajókirándulás keretében nyílt vizeken delfinrajok közelében vigyenek minket, akkor a kínálati paletta földrajzilag igencsak kiterjedt. Nézzük először a közelebbi lehetőségeket. A horvátországi (a Kvarner-öbölhöz tartozó) Cres-szigetről vitorláshajós kirándulások részeként láthatunk az Adrián delfineket. Gyakori, hogy a kíváncsi delfinek hosszasan kísérik a hajót, aminek fölöttébb örülnek azok, akik még korábban soha nem látták szabad tengeri közegben ezeket a játékosan ugráló lényeket.

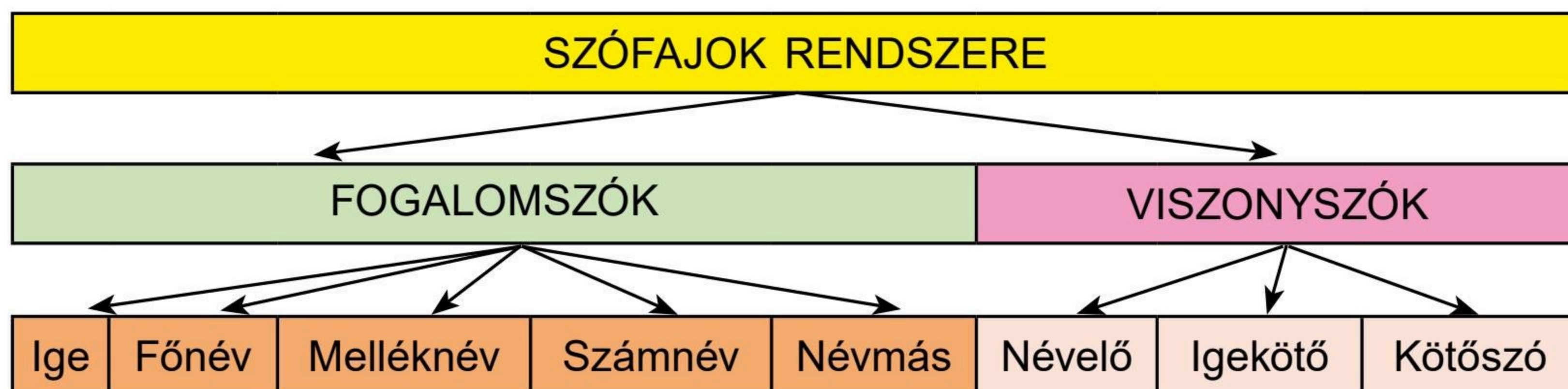
Az isztriai Pulából induló hajókirándulások résztvevői, ha szerencsésük van, láthatnak delfineket a nyílt vizeken. A horvát Adrián az egyik legismertebb delfin-nézős hely a Veli Losinj térsége. Itt kis motorcsónakokon kerülhetünk nagyon közel úgynevezett üveg orrú delfinekhez. De nem túl közel, mert a világon mindenhol érvényes szabály, hogy 100 méternél közelebb már zavarhatjuk is az állatokat. Mert barátságosak, kíváncsiak, ugyanakkor kényesek arra, hogy ne zavarják meg őket. A szabadon élő delfinek nagy valószínűséggel zokon veszik, ha a közvetlen közelükbe ugornak emberek a vízbe. A gyerekek, felnőttek ujjongva nézik, fotózzák a vízből jó magasra kiugró delfineket. Kb. 180 delfin él errefelé, persze az emberi gondoskodás hatására. Szükség is van a delfinek védelmére, mert a mediterrán térségben és valójában az egész világon sajnos csökken a delfinek száma, pedig még vannak tiszta vizek és szabadon hozzájutható táplálék is van bőven ezen emlősállatok számára.

AZ ELŐZŐ OSZTÁLYBAN TANULTAK ISMÉTLÉSE

A SZÓFAJOK

39. Foglald össze a szófajokról tanultakat!

► Válaszolj a kérdésekre!

- Mi a szófaj?
- Mely szófajok tartoznak a névszók körébe?
- Mi a főnév? Hogyan csoportosítjuk a főneveket?
- Mi a melléknév? Milyenek lehetnek a melléknevek?
- Mi a számnév?
- Hogyan osztályozzuk a névmásokat?
- Milyen szófajokat nevezünk viszonzyszóknak?
- Melyek a mondatszók?

40. Keresd ki a szövegből a főneveket és mellékneveket!

Alkonyodó árnyakat hozott a nagy folyó. Mint bágyadt lepkék, csüngő vitorlákkal ringtak a lomha bárkák. A túlsó partról, a vályogkunyhók közül, álmosan jajgató ének szállt a vizek fölé és belehullt a halk lo-csogásba.

A papiruszerdők fölött gémek szálltak magasan, hol még nem járt a napsugár. Aztán a sötétedő nádasok magukhoz húzták a nagy, fehér madarakat.

Valahol fent a lilásra váló égen is mintha madarak kiáltottak volna, de látni nem lehetett semmit.

Az egyik bárka felcsavart vitorláján két fecske tollászkodott. Ők is felnéztek az alkonyba hulló égre, és talán láttak valamit, mert az egyik megszólalt:

– A Hideg Fény azóta sokszor megnőtt, Csí indulnunk kellene. Nem Kelé – a gólya – utazik ott fönn népével?

Csí hosszan nézett a kis pontok után, és azt mondta:

– Várunk még, mert a Hideg Fény most újul, és csak növekedésével jó útra kelni. Meg a szárnyad sincs még rendben. Tegnap is, ha nem vágok Karr elé – aki nem tudta, melyikünket fogjon meg –, elhurcolt volna valamelyik zátonyra, és most már szél hordaná meg a víz szép, fényes tolladat.

(Részlet *Fekete István* Csí c. művéből)

41. Csoportosítsd az alábbi szavakat (ige, főnév, melléknév, számnév)!

alkony, színes, ötöd, erdő, alkonyodik, dolgozik, munkás, almás, sok, számtalan, dolgos, aranyos, arany, mester, festő, emelő, megnyerő, vezet, fedő, esteledik, szomorú, nagyapó

42. Pótold a következő köznevekben a hiányzó **j** és **ly** betűt!

tolva..., sü...edés, ibo...a, ...égpá...a, he...esírás, ünnepé..., mo...irtó, te...föl, komo...ság, óha..., kasté..., tenge..., karva..., szenvedé..., für...

43. Kösd össze a gyűjtőneveket a nekik megfelelő állatok nevével!

Egyedi név

*ló
sertés
szarvasmarha
juh
kutya*

Gyűjtőnév

*nyáj
gulya
konda
ménés
falka*

44. Párosítsd a személyneveket és a műcímeket!

Molnár Ferenc
Arany János
Petőfi Sándor
Fazekas Mihály

Lúdas Matyi
A Pál utcai fiúk
Toldi
János vitéz

45. Írd ki a szövegből a főneveket, tüntesd fel, milyen toldalék járult hozzájuk!

Beléptem az udvarra, sehol sem találtam senkit, mindenütt kopár csend, elhagyatottság, por és szüette bútorok. A ház végében ült egy öregasszony. Megismertem, a dajkám volt, de ő nem ismert meg. Meg

se mozdult a gerendáról, amelyen ült, és varrogatott valami férfiruhát. A vénasszony neve se jutott eszembe. Ha tán nevén szólítottam volna, akkor megmozdul, és tán rám ismer. Továbbmentem az elvadult kertbe. A domboldalon óriási sárga tökök ragyogtak az alkonyi napban: ez volt minden növényzet a kertben. És a tökök között, a porban egy rongyos bekecsű öregember ült: az apám. Talán éppen úgy festett, mint én mostan...

(Részlet *Krúdy Gyula* Ungi berkek c. művéből)

46. Pótold a közmondásokban a megfelelő mellékneveket! Magyarázd el a közmondások jelentését!

a) a bors, de **b)** A harag ... tanácsadó. **c)** A embert hamarabb utoléri, mint a kutyát. **d)** ... disznó makkal álmodik. **e)** embert még az ág is húzza. **f)** ..., mint a nyúl.

47. Olvasd el kifejezően *Móra Ferenc* meséjét! Mondd el a tartalmát!

A bécsi diákok

Világbíró Mátyás királyhoz egyszer három bécsi diák állított be a budai várba. Jeles három szerzet volt: az egyiknek szép nagy, szélfogó fülei voltak, mint a túri kancsónak, a másiknak kávésfindzsával vetekedett a szeme, a harmadiknak olyan hosszú volt az orra, hogy két araszttal előtte járt a gazdájának.

– Kik vagytok, mik vagytok? – mosolyodott el Mátyás az érdekes társaság láttára.

– Bécsi diákok vagyunk, urunk királyunk – hajlongott a három leány.

– Hát aztán mi járatban volnátok? – tudakozta Mátyás.

– Le akarjuk főzni a pesti diákokat. Hallottuk hírét, hogy fölvitte isten a dolgukat. Bársonyba járatod, kaláccsal eteted őket.

– Úgy igaz az – bólintott a király. – Úgy kell megbecsülni a tudományt, ahogy megérdemli.

– No, akkor minket aranyba foglaltass, marcipánnal tarts, magyarok királya! Szem nem látta, fül nem hallotta párját a mi tudományunknak. Erdő az, nem berek, tenger az, nem patak, mint a pesti diákoké.

– Megnézzük, hány zsákkal telik – mosolygott Mátyás csendesen, s odafordult a lapátfülűhöz: – No, fiam, hát mit árulsz?

A diák meglegyezgette magát a füleivel, s kevélyen jelentette:

– Olyan fülem van, hogy még a fű növést is meghallom vele!

– No, te ugyan kivágtad a rezet – intett neki Mátyás kegyesen. – Olyan jutalmat adok a tudományodért, amilyent érdemelsz. Megengedem neked, hogy ott hallgasd az országban a fű növést, ahol csak tetszik.

A tudós bécsi diák úgy ballagott ki az ajtón, mint akit leforráztak. Szégyenletében úgy beletakaródzott a fülébe, hogy azt se hallotta, mikor a findzsaszemű a helyébe toppant.

– Hát te, mit tudsz szolgám? – kérdezte nyájasan Mátyás.

– Még ennél is különbet – forgatta szemét a findzsaszemű. – Olyan éles a szemem, hogy még annak a hangyának a pislogását is látom, amelyik a köntösöd ujján mászik.

– Az ám, csakugyan – pillantott Mátyás a dolmánya ujjára. – Bizonyosan a kertben hullott rám az előbb. Nesze, fiam, megjutalmazlak vele. Legalább lesz min gyakorolni a tudományodat.

Azzal a markába nyomta a hangyácskát a findzsaszeműnek. De úgy megzavarodott az istenadta, hogy az ajtót se látta meg az éles szemével, hanem mindenáron az ablakon akart kimenni.

Annál vígabban táncoltatta az orrát a harmadik bécsi diák.

– Az ér a legtöbbet, amit én tudok – hunyorított Mátyásra a fél szemével. – Olyan orrom van, hogy a hetedik határból is megérzi a pecsenye szagát.

S akkorát szippantott a takaros orrával, hogy csak úgy lebegtek bele a bíbor függönyök. Mátyásnak meg a könnye hullott nevéttében.

– Szaladjatok hamar! – kiáltotta oda a kamarásainak. – Hozzatok egy fehér cipót ennek a tudós embernek a pecsenyeszag mellé, hadd mártogathassa meg benne!

De nem várta az a cipót, hanem esze nélkül kisomfordált a palotából. Hanem az orra még egyszer olyan hosszúra nőtt, mint azelőtt volt, úgy kellett neki kocsin vitetni.

Azóta se főzték le a bécsi diákok a pestieket.

48. Írd le betűkkel a felsorolt számokat!

a) 11 564, 2 000, 1 138, 5 045, 1 269 287, 5 000 000, 12 000, 10 308, 8 001

b) $\frac{5}{6}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{10}$, $\frac{1}{2}$

c) 3,14, 4,5

49. Pótold a szólásokban és közmondásokban a hiányzó névmásokat!

..... esze sincs, mint a tyúknak.

A kakas is úr a szemétdombján.

..... a háza előtt söpörjön!

..... van a füle mögött.

..... másnak vermet ás, esik bele.

..... jó, ha a vége jó.

50. Olvasd el az alábbi szöveget, határozd meg a közlésfajtáját! Írd ki a mellékneveket csoportosítva: előbb a tőszókat, majd a képzett szókat! Elemezd őket szerkezetileg!

Mindennél jobban csodálom anyanyelvemet

Minden nyelv mozgásban van, ha ugyan nem elmeszesedett, holt nyelv. Mondhatni: lüktető, lélegző, anyagcserét végző szervezet. Én csodálom a nyelvet, azt az emberi alkotást, ami állandóan tovább alakítja alkotóját. És, különösen az utóbbi időben, mindennél jobban csodálom anyanyelvemet, a magyar nyelvet. Jó ideig ugyanis öntudatlanul élt, dolgozott bennem, szinte csak az utóbbi időben kezdtem érdeklődőbben darabjaira szedni. Romlik a nyelv? Én nem tudom. Azt tudom, hogy mozog, változik. S gondoljuk meg: az újlatin nyelvek a latin „romlásával” keletkeztek, mégis, elég meglehetősen az olasz is, francia is, a spanyol meg nekem különösen tetszik. Persze, meg kell különböztetnünk levegőt és nyelvet. Ez nagyon fontos, mert néha mintha összetévesztődne. A levegő, hozzávetőleges meghatározással: színtelen, szagtalan, ízetlen, átlátszó gáz. A nyelv, a mi csodálatos, érzéki alkotásunk viszont különösen színes illatozó, ízes-zamatos, és a levegővel csak egy közös tulajdonsága van: áttetszően tiszta szerkezete.

(Részlet Kiss Benedek írásából)

Olvasd el a szöveget!

Miért gyűjtenek a hangyák egész nap ennivalót?

Hogy elláthassák élelemmel azokat a társaikat, akiknek odabent akadt dolga. A hangyaállam minden egyes tagjának megvan a maga feladata. Az egyik a vár építésében segítkezik, és egész nap apró ágdarabkákat, fenyőtűket cipel haza, a királynő a boly mélyén a petéket rakja le, mások eleséget szállítanak, vagy éppen a petékből kikelt fiatal hangyákat gondozzák.

(Irka, 2013/3)

51. Írd le az alábbi földrajzi nevek **-i** képzős melléknévi alakját!

Tiszaásvány, Kárpátalja, Nyíregyháza, Botfalva, Vörös-tenger, Atlanti-óceán, Gellért-hegy, Holt-Tisza, Kelet-Európa, Krím félsziget, Szabadság tér, Ady Endre út

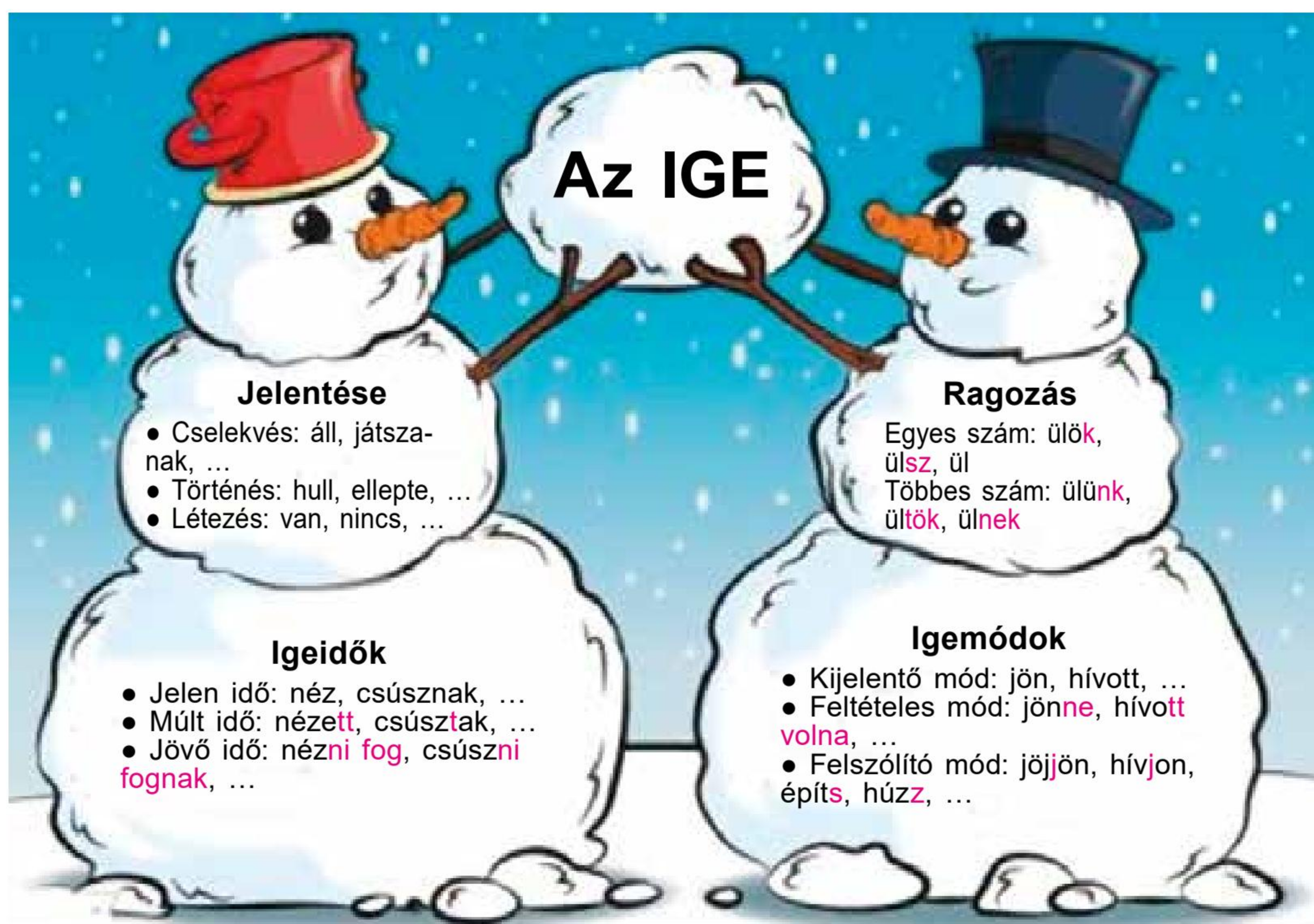
52. Alkoss összetett szavakat a megadott főnevekből!

alma, drót, cseresznye, óra, fa, gumi, szem, torony, festő, kerítés, kosár, állvány, torna, mag, csizma, üveg, ruha, labda

53. Olvasd el *Berda József* Gyönyörű c. versét, majd írd ki a mellékneveket! Zárójelben tüntesd fel ismereteidet a talált melléknevekről!

Mintha kitűnő képművelést
néznél meg kiválóbbnál kiválóbb
festők változatosabbnál változatosabb
képeiben gyönyörködve: úgy nézegeted
a pompázó őszi piacot sok-sok
illatú-színű gyümölcsseivel, gombáival,
zöldségfélével, melyek mind-mind a
megérett életet hirdetik s nem az
elmúlást, hörgő hervatag halált!

AZ IGE

cselekvés, történés, létezés

A magyarul beszélők annyi igét csinálhatnak, amennyit kedvük tartja. Az anyanyelvünknek nemzetközien kiváltságos joga és irigyelt képessége mindazok részéről, akik hírét hallották. A nyugati nyelvek a főnevek elszikesítő szárazsága felé tartanak, eligétlenesednek.

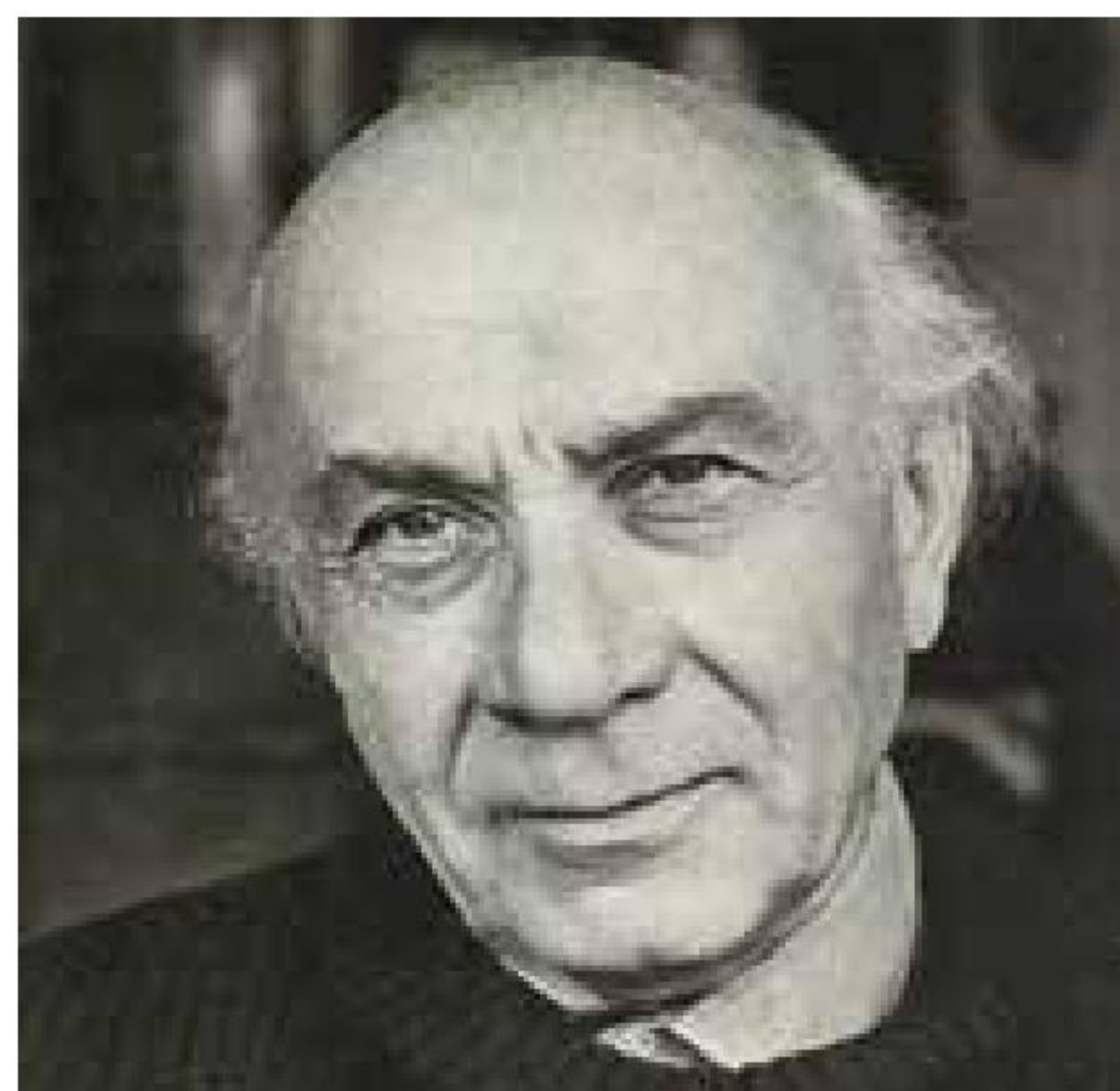
Mi nemcsak főnévből, de szinte minden hangból, szisszenetből, már-már reccsenésből is teremthetünk igét. Még tulajdonnévből is. „Aladár rája schöpflintett egyet” – hangzott el még a Nyugat körében. Valakire tette, aki túlságosan adyzott. Ez a mi egyik gazdagságunk. Hogy szellemünket is fürgébben hasznosítsuk.

A főnév áll; az ige, a nyelvtan szerint is, cselekszik. Tőle mozog a mondat. Gyakorító igéink tanúsítják, alig van nyelv, amely annyira megőrizte volna a kifejezés ősi hajlékonyságát, mint a magyar. A szavak táncképességét a papírra rögzített mondatokban is.

(*Illyés Gyula: Naplójegyzetek (1979–1980)*)

Illyés Gyula Magyar krózosok c. írásában a magyar nyelv „igeteremtő” képességére hívja fel a figyelmünket. Valóban, az igék egészen másfajta szavak, mint a névszók: más a természetük, másképpen viselkednek. Legjellemzőbb tulajdonságuk a hajlékonyság.

Ebben a tanévben részletesebben ismerkedünk meg az igével. Megtudjuk, milyen fajtái ismertek, milyen toldalékok vehetnek fel, hogyan változnak az igetövek toldalékoláskor stb.

AZ IGE FOGALMA, JELENTÉSE

Az ige személyek, dolgok cselekvését, létezését, a velük való történését kifejező szófaj.

Kérdései: *mit csinál?, mit cselekszik?, mi történik?, mi van?*

A **cselekvés** olyan tevékenység, tett, amelynek végrehajtásában a beszélő részt vesz, bekövetkezését akarja, elősegíti.

Például: *felrajzol, kitakarít, felmászik* stb.

A **történés** olyan esemény, amely a beszélő szándéka, közreműködése nélkül következik be.

Például: *szétszakad, lemerül, kihajt* stb.

A **létezés** szó arra utal, hogy valami vagy valaki *létezik, van, előfordul, nincs vagy nem volt*.

Az ige alakja kifejezi:

1. a *cselekvő személyét* (1. személy, 2. személy, 3. személy),
2. a *cselekvő számát* (egyes vagy többes szám),
3. a *cselekvés idejét* (jelen, múlt és jövő idő),
4. a *cselekvés módját* (kijelentő, felszólító, feltételes mód),
5. a *cselekvés határozott vagy határozatlan tárgyra való irányulását*, illetve tárgyaltan voltát (tárgyas ragozás, alanyi ragozás).

Az ige a mondatban mindig állítmány.

54. Olvasd el a következő szöveget! Határozd meg a kiemelt szavak közül, melyik fejez ki cselekvést, valamint történést és létezést!

A kertbe néha **ellátogatott** a fák háziorvosa: a zöldharkály is. S habár téli időben, disznótorok, névnapok idején senki sem szokott megbetegedni, de már csendesen tavaszodott, és a zöldharkály orvosi jegyzőkönyvecskéjéből **megállapította**, hogy mely fák azok, amelyek tavaly betegek **voltak**.

Egy napon kapta magát, és **meglátogatta** régi betegeit.

Ott **állott** egy százesztendős vén ihar, amely már tavaly is nagyon **panaszkodott** derékfájdalmakra. Az ilyen vén csont **megérez** minden időváltozást. Ha pedig egy kis szél is akad: úgy tud nyöszörögni, sírdogálni az ilyen vén fa, mint valami lázas gyermek.

– No, hogy **vagyunk?** – kérdezte a zöldharkály, és **végigkopogtatta** a vén ihar mellét, hátát.

– Nem sokáig viszem én már, doktor úr, minden éjszaka fejszével **álmodom** – **nyögött** egyet a fa.

De a zöldharkály szorgalmasan kopogtatott tovább. Nem nyugszik ő addig, amíg alaposan meg nem tudja a baj okát, ha egyszer rátelepedett egy fára.

(Részlet *Krúdy Gyula* *Ki jár az erdőn?* c. könyvéből)

A jelentés szerinti csoportosítás nem mindig könnyű feladat. Vannak ugyanis olyan igék, amelyek egyszer cselekvést, másszor történést, állapotot fejeznek ki.

Például: A gyerek sértődötten **kifordult** a szobából (cselekvés).

Kifordult az esernyőm a szélről (történes).

Az ige cselekvést, történést, állapotot és létezést jelentő szó. Cselekvést jelentő az ige, ha a cselekvés függ a cselekvő akaratától. A történést nem függ a cselekvő akaratától. Létezést kifejező igék a cselekvő létét vagy nemlétét fejezik ki (pl.: *van (vagyok, vagy, vagyunk, vagytok), volt, lesz, nincs, sincs, él, létezik stb.*).

Az ige mindig megmutatja a cselekvő személyét, számát, a cselekvés módját és idejét.

Az igéhez járuló igekötő módosítja az ige jelentését (pl.: *leír, felír, beír, kiír, átír, ráír stb.*).

55. Írd ki a szövegből az igéket csoportosítva aszerint, hogy cselekvést, történést vagy létezést fejez-e ki!

Ugyan mi lehet az a Mikulás. Itt csupa olyan dolog volt, amit eddig sose hallott a kislány. Ez a rossz, gondolta magában, hogy mindig más van, amiért ki lehet kapni. Minden szülőnél másért verik az államit. Dudáséknál ezér, Szennyeséknél azér. Itt meg a csúnya kiejtésért, pedig ezek a németek igazán nem is tudnak magyarul, oly különöseket mondanak, nem is értenek meg mindent magyarul. A nevük is csak olyan új név, Slógerek voltak, hallotta valakitől az utcán, egy asszony mondta: No azok a Slógerek, azok megnyúznak téged, jányom.

(Részlet *Móricz Zsigmond Árvácska* c. regényéből)

Részlet az *Árvácska* c. filmből

56. Pótold az igékben a hiányzó **j** vagy **ly** betűt!

lefű..., gomo...og, fo...togat, megfá...dul, mé...ít

57. Cseréld ki a szavak kezdőbetűjét, hogy igét kapj! Az így kapott szavakat foglald mondatba!

gőz – ...őz, kör – ...ör, kés – ...és, vér – ...ér, kár – ...ár

58. Pótold a hiányzó igéket a szóláshasonlatokban!

....., mint a bunda.
 mint hal a vízben.
 mint a nyárfalevél.
 mint szamár a hegyen.
 mint kacska a nokedlit.
 mint a fába szorult féreg.
 mint szürke szamár a ködben.

59. *Ki mit csinál?* Gyakran hangzik el ez a kérdés. Nagyon egyhangú lenne a válaszod, ha a *csinál* igét tartalmazná. Hogy ezt elkerüld, pótold a pontok helyére a megfelelő igét!

Az ünnepi készülődés alkalmával mindenki csinál valamit. Anya a konyhában vacsorát, nővérem a szobában, édesapám az udvaron Én nagymamával az előszobában, nagypapa a fürdőszobában polcot Hamarosan

60. Olvasd el *Nádas Péter* írását! Az elbeszélés leggyakoribb szófaja az ige. Keresd ki az igéket, határozd meg a fajtájukat!

Nagyapa megcsóválta a fejét, egy intéssel félbeszakította nagyanyám fölolvadását, és megkérdezte:

– Mit csinálsz te egész nap?

Az ágyukon feküdtem, fejemet a plafon felé fordítottam, és nem adtam választ. „Nem csinállok semmit – gondolkodtam. – Csak várom mindig, hogy mi történik.” Elképzeltem, hogy Szidike belép majd az ajtón, karján a barnára égett hálóínggel, dadog valamit, nagyanyám meg kiabál, és talán kihalássza a kulcsomóját is a zsebéből, és hozzávágja dühében a lányhoz. Én meg csak feküdni fogok, és nyugodtan figyelem, hogyan somfordál ki a szobából sírva.

Nagyapám teljesen felém fordult, a vastag szemüveg alatt összehúzta szemét, úgy figyelt.

– Valóban, fiam, hát mit csinálsz te egész nap?

– ... mondtam, hogy tanuljon, de hallgat ő rám? ... mint az anyja ... – morgott nagyanyám és az ujjai közt ropogtatta az újságot. Szemüvege az orra végére csúszott, úgy pislogott rám.

– Sokat olvasok, nagyapa, meg tanulok is... – feleltem, nyugodtan bámulva továbbra is a plafont.

– Amikor én olyan idős voltam, mint te, már tanonckodtam. Már megtanultam egy szakmát. Nem jó ez, amit csinálsz – mondta.

– Amikor, amikor ... – mondta gúnyosan –, mi nem jó?

– Az, hogy egész nap heverészel. Puhány lesz belőled! – csattant föl nagyapa, de nagyanyám dühödten ránézett, erős mozdulattal az orrnyergébe lökte szemüvegét, és ráfordult nagyapára:

– Az orvos mondta, hogy pihenjen. Olyan vérszegény, hogy rossz ránézni.

– Ezt két éve mondta az orvos. Azóta nincs semmi baja ...

(Részlet *A Biblia* c. kisregényből)

61. Olvasd el, milyennek látta Bornemissza Gergely a királyi palota termeit! Milyen műfajú a részlet? Melyik szófaj hiányzik a szövegből?

A falakon királyképek és szentképek. Egy helyen lovas csatakép is. A bútorokon és falakon aranyozások. Egyik szoba rákszín, a másik lilomszín, a harmadik kék, mint a levendula. Mind más és más színű. Csak a kályhák fehérek, kívülről fűtöttek. Bútor valamennyiben kevés.

(Részlet *Gárdonyi Géza* *Egri csillagok* c. regényéből)

► Olvasd el még egyszer a szöveget! Melyik mondatot lehetne kiegészíteni igével?

► Mit gondolsz, miért hagyta el őket az író?

AZ IGE OSZTÁLYOZÁSA

a cselekvés és a cselekvő viszonya, a cselekvés irányulása, a cselekvés minősége

Az igéket a következő szempontok szerint osztályozhatjuk.

1. A cselekvő és a cselekvés egymáshoz való viszonya szerint az ige lehet

- a)** cselekvő;
- b)** műveltető;
- c)** szenvedő;
- d)** visszaható;
- e)** ható.

2. A **cselekvés irányulása szerint** az ige lehet:

- a) tárgyas;
- b) tárgyatlan.

3. A **cselekvés, történés lefolyásának módja, minősége szerint** az ige lehet:

- a) tartós-huzamos történésű:
 - folyamatos,
 - gyakorító;
- b) pillanatnyi cselekvést jelölő:
 - mozzanatos,
 - befejezett,
 - kezdő.

**Az ige fajai a cselekvő és a
cselekvés egymáshoz való viszonya szerint**

A cselekvő ige

A cselekvő ige arra utal, hogy:

- az alany maga végzi a cselekvést (pl.: *Anna virágot rajzol.*);

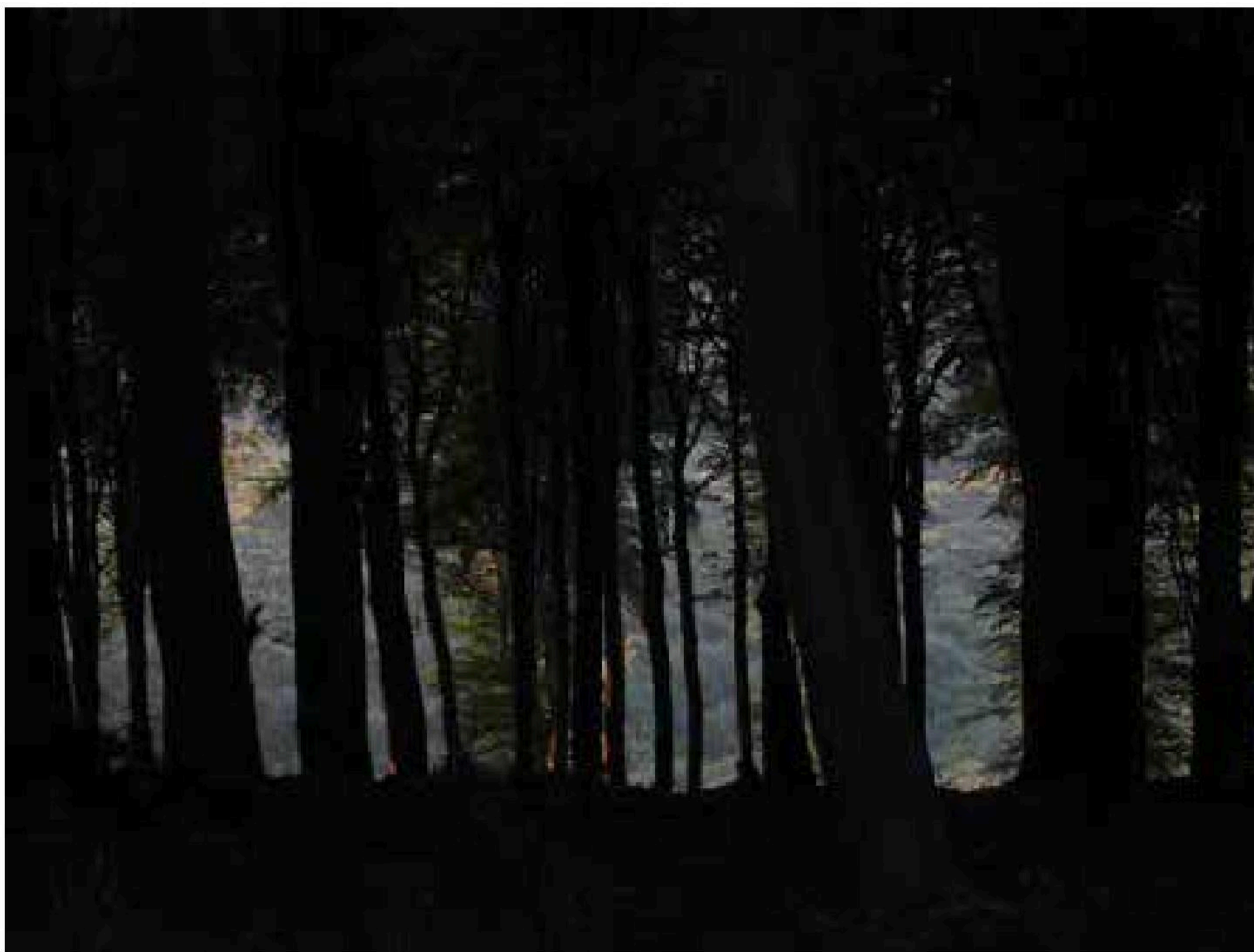
Anna virágot rajzol

- az alannyal történik valami (pl.: *A kutya csontot kapott.*);

A kutya csontot kapott

- az alany létezik, vagy nem létezik (pl.: *Az erdőben nagyon sötét van.*).

Az erdőben nagyon sötét van

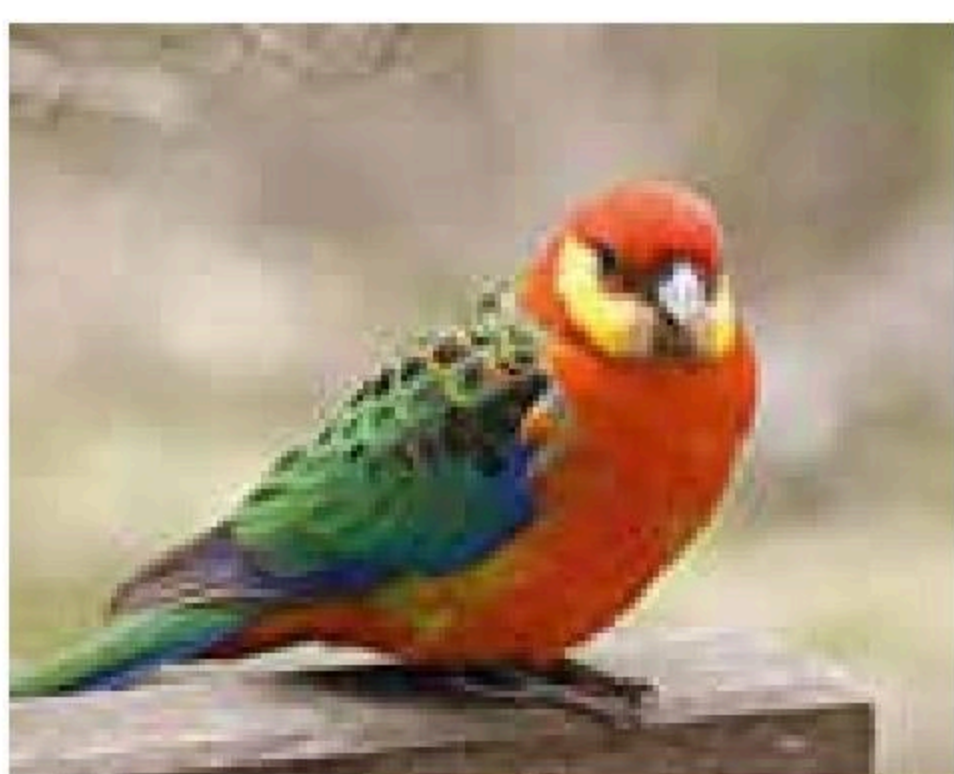
A cselekvő ige szerkezetileg lehet:

- **tőszó** (pl.: *fest, süt, néz*),
- **névszóból képzett szó** (pl.: *énekel, sóz*),
- **összetett szó** (pl.: *fúr-farag, izeg-mozog*),
- **szó értékű szókapcsolat** (pl.: *tótágast áll*).

62. Határozd meg a szöveg igéinek fajtát! Mit fejeznek ki?

A papagáj

A kastélyban történt ez a furcsa eset. A kastélyban élt egy tarka papagájmadár és két kiskutya. A papagáj két nyelven tudott beszélni: papagájnyelven és embernyelven.

A kiskutyák pedig pajkos, apró állatok voltak, de csak kutyanyelven tudtak beszélni.

Egyszer valami levélborítékot talált a szőnyegen a két kutya.

– Ez jó lesz nekem – szolt az egyik –, fejemre húzom csákónak.

– Ne tedd azt – szolt a másik –, inkább írjunk bele levelet, aztán küldjük el a falu végén kutyázkodó tarka kutyának, a Hektornak.

– Jó lesz, de hol a toll?

– Húzzunk egyet a papagájból.

Meghallja ezt a papagáj, és tollait borzolva, ijedten kiáltja:

– Nem adok én író tollat sem rektornak, sem Hektornak!

Hiába kiáltozott a papagáj. Senki sem járt arra. A két kutya pedig nagyokat ugorva igyekezett tollat rántani a papagájból.

Egyszer csak, amint lebillentette ijedtében a legyezőjét, az egyik kirántott abból egy tollat.

– Jaj, de fáj! Jaj, de fáj! Ó, én szegény papagáj!

Azzal nagy sebesen elkapta a kiskutya legyezője végét, és úgy megcsípte, hogy az ijedten visított:

– Jaj, de fáj! Jaj, de fáj! Ereszd el már papagáj!

A másik kutya meg elesett ijedtében, de aztán, mikor látta, hogy a papagáj nem őbele kapaszkodott, csak nevette a cimborája baját.

No, de nem is kap egyhamar levelet a falu végén kutyázkodó tarka kutya, Hektor!

(Gárdonyi Géza)

63. Írd le röviden, ki mit cselekszik este a környezetedben!

64. Másold le a mondatokat, húzd alá az igéket! Határozd meg az igék fajtát, mondd meg, mit fejez ki! Elemezd az igéket szerkezetük szerint!

1. E bánatot magammal hurcolom. (*Juhász Gyula*) 2. Már október elején leesett a nagy hó, a Hegyalján, mikor még a termés a tőkén volt. (*Mikszáth Kálmán*) 3. Tótágast áll fején; ég felé a lába, megakadt valahogy a nyeregkápába.... (*Arany János*) 4. Dérré vált a harmat, hull a fák levele. (*Arany János*) 5. Erre sok vonat jön-megy és el-elnezem, hogy' szállnak fényes ablakok a lengedező szösz-sötétben. (*József Attila*) 6. Egypár méterrel volt idebb, mintha a szokott búsolójában ült volna, de hogy itt kinn volt, mégis megrendített. (*Németh László*) 7. S éjjel suhogok boldogan egy vad tavaszi fergetegben. (*Áprily Lajos*) 8. Visszapillant a nap a föld pereméről, visszanéz még egyszer mérges tekintettel. (*Petőfi Sándor*) 9. Sürög-forog, jó-megy a népség be és ki, szünes-szüntelen. (*Arany János*)

65. Mit jelentenek a következő szólások? Milyen alkalommal mondhatjuk őket?

Sír-rí, mint a hetes malac.

Lót-fut, mint a kutya az égzengésben.

Tipeg-topog, mint a hízott lúd.

Úgy jön-megy, mint a forgószél.

Hányja-veti magát, mint a törbe esett madár.

► Másold le a szólásokat, húzd alá az összetett igéket, magyarázd meg a helyesírásukat!

A műveltető ige

A műveltető ige arra utal, hogy az alany mással végezteti el a cselekvést, téteti, okozza, illetve előidézi azt (pl.: *A szobánk falára egy fát **festettünk** a szobafestővel, vagyis a szobafestő végezte el a feladatot).*

*A szobánk falára egy fát **festettünk** a szobafestővel*

*A bohóc **megnevetteti** a gyerekeket (a bohóc okozza, előidézi, hogy nevessenek a gyerekek)*

Nagymamám tortát **süttet** a cukrásszal a születésnapomra
(a cukrász fogja megsütni)

Szerkezetileg a műveltető igék képzett igék (a cselekvő igékből képezzük).

A műveltető igék képzői kifejezhetik

• a cselekvés okozását, hogy egy másik tényezővel történjen valami:

-at, -et (pl.: festet, nézet, várat (magára)),
-tat, -tet (pl.: neveltet, altat, fűttet),
-aszt, -eszt (pl.: fagyaszt, éleszt, apaszt),
-t (pl.: serkent),
-lal, -lel (pl.: érlel, hizlal);

• a cselekvés eltűrését, megengedését:

-tat, -tet (pl.: hibáztat);

• utalhat a cselekvő tartalomra:

-ít (pl.: szakít, állít),
-al, -el (pl.: forral, növel),
-lal, -lel (pl.: foglal, kérlel),
-ajt, -ejt (pl.: szakajt, veszejt).

66. Keresd ki a népdalokban előforduló igéket! Határozd meg a fajtájukat!

a) Elmegyek, elmegyek,
hosszú útra megyek,
hosszú út porából
köpönyeget veszek.

Búval és bánattal
kizsinóroztatom,
hulló könnyeimmel
ki is gomboztatom.

b) Édesanyám rózsafája,
én voltam a legszebb ága,
de egy gonosz leszakasztott,
keze között elhervasztott.

Mindenkinek azt ajánlom:
szerelemnél jobb az álom,
mert az álom nyugalom,
a szerelem szívfájdalom.

67. Keresd ki a szöveg műveltető igéit!

A második étel volt a birkapörkölt.

– Tessék kinek-kinek gondoskodni magáról, mert itt az ebéd vége – adta ki a házigazda a jelszót, s meg is rakták a tányérokat, mint egy-egy tokaji hegyet, vagy legalábbis kunhalmot, töltötték fel a birkaaprólékot a kövér piros lében.

Ez volt ám csak az igazi! Olyan íze volt, mint a boldogságnak. Még jobb, hiszen a boldogságot nem veszi észre az ember, de a birkapörkölt csillagot rúgat azzal, aki eszi.

– Nem ér semmit az a modern paprika; felfúvatják vastagra, fehérre, kövérre; fene látott ilyet, tököt nevelni a dinnyéből. Kövér fű ... Ez az igazi, az a régi magyar remek erős paprika, ez megadja az ízt az ételnek.

S úgy ették, minden melléklet nélkül, nem volt semmi saláta, vagy ugorka, vagy zöldség. Húst a hússal, zsírt a paprikával. Mire oda egyéb növény? Itt a bor! ... A hámozott szőlő ...

(Részlet *Móricz Zsigmond* *Úri muri* c regényéből)

kunhalom – az Alföldön a sík területen sokfelé megtalálható, kiemelkedő, mesterségesen összehordott domb; a régi időkből maradt temetkezési emlék

68. Helyettesítsd be a mondatokba az **-at**, **-et** képzős igét vagy főnevet!

Az , amelyet az igazgató, ott hever az asztalon (*irat* – *írat*). Bár szép dolog a, az ügybuzgó titkár mégsem jelent meg, amikor elhangzott az igazgatói (*hivatus* – *hivatus*). A titkár ugyanis éppen egy papírtekercset a gépírónővel a földön, de az ajtó hirtelen kinyílik, és a elviszi a papírokat (*huzat* – *húzat*).

69. Képezz műveltető igéket az alábbi cselekvő igékből!

bont, számol, köt, néz, fut, lő, sző, aszal, keres, nevel, kezel, tart

70. Alkoss mondatokat a következő szó párokkal!

fűzet – fűzet, furat – fúrat, csipet – csipet

A szenvedő ige

A szenvedő ige alanya nem végzi, hanem csak elviseli, el-szenvedi, eltűri a mástól kiinduló cselekvést (pl.: *Megkíván-tatik, hogy mindenki végezze el a feladatát.*).

Képzett ige. Képzője: *-atik, -etik, -tatik, -tetik* (pl.: *kerestetik, kéretik, (közhírré) tétetik*).

A szenvedő ige használati köre ma már igen szűk. Csupán néhány szenvedő igealak van általánosan elterjedve, pl.: *méltóztatik, (ellenszenv-vel) viseltetik*.

71. Keresd ki *Balassi Bálint* versrészleteiből a szenvedő igéket!

Sok kísértet éri, mindenképpen rettentí,
Véled ijesztgeti, kétségre, kétségre siettetí,
Ki miatt majd elvesz, ha véle jól nem téssz,
magát Pokolra ejti.

(*Kiben bűne bocsánatáért könyörgett...*)

Ti is, rárószárnyon járó hamar lovak,
Az kiknek hátokon az jó vitéz ifjak
Gyakorta kergetnek, s hol penig szaladnak,
Adassék egészség már mindnyájatoknak!

(*Búcsúja hazájától*)

Ha vétni mér, mindjárt megtér, s ha az bűn hozzáfér,
nem esik kétségben,
Isten lelke mert vezére, viseltetik teste
angyalok kezében,
Óják lábait, mint szemek fényit,
hogy valamint ne üsse az kőben.

(*Deo, vitae mortisque arbitro*)

Az fiatal fához vagyok már hasonló,
ki még nyers és zöldellik,
Ki az tűzben lévén egyfelől nedvesül,
s másfelől égettetik,
Így egyfelől szívem tőled kínoztatik,
s ismét vigasztaltatik.

(*Borbála nevére*)

72. Magyarázd meg a következő vicc jelentését!

- Milyen ige a *ver* – cselekvő, vagy szenvedő? – kérdezi a tanár úr Mórckát.
- A tanár úrnak cselekvő, nekem pedig szenvedő.

73. Írd le a következő igék műveltető és szenvedő alakjait!

Minta: bont – bontat – bontatik

vet, márt, fest, gyűjt, süt, sejt, irt, nyit, szerkeszt

A visszaható ige

A visszaható ige arra utal, hogy az alany cselekvése önmagára hat, azaz a cselekvés az alanytól indul ki, és visszahat magára az alanyra, a cselekvés az alanyt éri (pl.: *öltözködik, mosakodik, fésülködik stb.*).

*A nővérem **fésülködik** (fésüli magát)*

Ezek az ún. **igazi visszaható igék**, melyek felbonthatók cselekvő igére és visszaható névmásra, pl. *borotválkozik* (borotválja magát), *vakaródzik* (vakarja magát), *mosakodik* (mossa magát), *törülközik*, *öltözködik* stb.

A visszaható igéknél szép számmal akadnak **álvisszaható igék** is, melyek kölcsönösséget vagy belső történést fejeznek ki, nem bonthatók fel cselekvő ige és visszaható névmásból álló szerkezetre.

A kölcsönösséget kifejező válfajuk azonban átalakítható hasonló szerkezetté, cselekvő ige és kölcsönös névmás kapcsolatává. Pl. kölcsönösséget jelöl az *ölelkezik* (ölelik egymást), *tegeződik* (tegezik egymást), *verekednek* (verik egymást).

Belső történést fejeznek ki, pl. *gondolkozik*, *csodálkozik*, *búslakodik* stb.

A visszaható igék mind képzett szavak. Képzői:

-ód(ik), -őd(ik) (pl.: *húzódik*, *képződik*),
-kod(ik), -ked(ik), -köd(ik) (pl.: *ruházkodik*, *fészülködik*, *verekedik*),
-koz(ik), -kez(ik), -köz(ik) (pl.: *borotválkozik*, *törülközik*, *szépítkezik*),
-óz(ik), -őz(ik) (pl.: *nyújtózik*, *rejtőzik*),
-ódz(ik), -ődz(ik) (pl.: *kérődzik*, *hallgatódzik*),
-ul, -ül (pl.: *tolul*, *nyomul*).

A visszaható cselekvés körülírására gyakori a cselekvő ige és a visszaható névmás kapcsolata. Az ilyen szerkezet használatát az indokolja, hogy nem minden cselekvő igének van meg a visszaható párja, ezek pótlására alkalmasak az említett kapcsolatok (pl.: *rászánja magát*, *jól érzi magát*, *kelletti magát* stb.).

Ha azonban él a visszaható képzős származék, használjuk inkább ezt (pl.: *belekeveredik* (nem *belekeveri magát*)).

Néha használhatjuk meglevő visszaható ige helyett is a névmásos körülírást, mert benne jobban érezhető a szándékosság, (pl.: *ámítja magát* (de *ámul*)). Nem mondhatjuk a *szégyellje magát* helyett sem azt, hogy *szégyenkezzék* stb.

74. Határozd meg az igék fajtát! Mondj el róluk mindent, amit tudsz!

1. Tűnődik, fél lábon állva. (*Arany János*) 2. Fogalmam sem volt, hány óra lehet, csak most zárkóztam be ide, vagy az éj nagy részét átvirrasztottam? (*Németh László*) 3. Istvánéhoz hasonló hanggal csak a doni kozák kórusban találkozok az ember. (*Fekete István*) 4. Oldalt ül le a székre, összetett ujjakkal gondolkodik. (*Karinthy Frigyes*) 5. Erre ő felkel az ágyból, fülét nesztelenül az ajtóhoz tapasztja, s hallgatózik. Nem hall semmi neszt sem. (*Kosztolányi Dezső*) 6. Három madár tollászkozik faágon, három lányom férjhez adni nagyon bánom. (*Weöres Sándor*) 7. Az ember mindig hajlamos krajcáros jelképekben gondolkodni, mikor a világ tüneményeivel találkozik. (*Márai Sándor*)

75. Képezz visszaható igéket a következő igékből!

takar, húz, mos, mér, táplál, fésül, vakar, menteget

76. Pótold az igék hiányzó magánhangzóit!

fárad...zik, hallgat...zik, kerget...zik, fésülk...dik, rázk...dik,
kínálk...zik, törülk...zik, zsörtöl...dik, árulk...dik

77. Keresd ki a népdal visszaható igéjét!

Amott kerekedik egy fekete felhő

Amott kerekedik egy fekete felhő,
Abban tollászkodik egy fekete holló.
Várj meg, holló, várj meg, hadd izenjek tőled
Apámnak, anyámnak – jegybéli mátkámnak.

Könnyen megösmered annak háza táját:
Piros rózsák lepik arany almafáját...
Gyémánt az ablaka, üveg az ajtaja:
Magának kék szeme, aranyszínű haja!

A ható ige

A ható ige arra utal, hogy a beszélőnek lehetősége van a cselekvésre (pl.: fésülhet).

A ható ige kifejezheti, hogy:

- **valaki, valami** képes a cselekvésre, tud cselekedni (pl.: nézhet, írhat, láthat),
- **valakinek, valaminek** van módja, lehetősége a cselekvésre (pl.: olvashat, tanulhat, utazhat),
- **valakinek, valaminek** szabad, jogában áll cselekedni (pl.: mehet, dönthet),
- **a cselekvés, történés valószínűleg bekövetkezik** (pl.: hullhat a hó, fakadhat),
- **a cselekvés, történés szükségszerűen végbemegy, bekövetkezik** (pl.: jöhet).

A ható igét gyakran használjuk udvarias kérés kifejezésére (pl.: *Megkérhetlek?, Leszállhatok?*).

78. Keresd ki a népdalsorokból a ható igéket!

Erdő, erdő, kerek erdő,
De szép madár járja kettő!
Ha egyiket megfoghatnám,
Kebelemre szorítanám.

Ha galambom megfoghatnám,
Kalitkába bezárhatnám,
Környös-körül csókolgatnám,
Könnyeimmal megáztatnám
Az én kedves rózsabimbóm, galambom.

Ej, haj, gyöngyvirág,
Teljes szegfű, szarkaláb,
Bimbós majoránna!
Ha kertedbe mehetnék,
Piros rózsát szedhetnék,
Szívem megújulna.

79. Másolás közben javítsd ki a szöveg helytelenül írt szavait! Húzd alá a ható igéket!

Nem akarom mentetni fegyverünket, de igazán beláthattya minden gondolkozó lény, hogy nekünk is szükségünk van valamijen eszközre, amelyel véktagok hiányában mekszerezhetjük táplálékunkat, vagy ha a szükség úgy hoza, védekeszhetünk.

Vannak a családukban olyanok is, akik elevenen nyelikle a táplálékot. Kiterjett rokonságunknak mindössze egyhatoda mérges; közüllük legtöben amerikában élnek.

Higyjék el nekem, bárhol a világon kevés kétlábú halálát okozza harapásunk. Ehez még aszt is hozzá kell tenni, hogy mérgünkel az orvosok több embert mentetek meg, mint ahánynak a halálát okoztuk. Sok esetben csillapított mirigyünk válladéka veszéjes, enyhítette reumás betegek fájdalmait.

(Részlet *Mátéffy Zoltán és Kapocsy György Interjú állatokkal* c. könyvéből)

80. Olvasd el a szöveget! Írd ki az igéket, határozd meg a fajtájukat a cselekvés és a cselekvő viszonya alapján!

Húros és ütőhangszerek

A húros hangszerek meglehetősen népes családot alkotnak a hangszerek világában. Közéjük tartoznak a hegedűfélék és a gitár, de húros hangszer a hárfa, a citera és a zongora is. Ezek a hangszerek egy fesszes húr rezegtetésével állítják elő a hangokat. A hegedűféléknél a húr

meghajlításával hozzák létre a húr rezgését. A gitár, a hárfa és a citera húrjait pengetéssel szólaltatják meg, a zongorahúrt kalapáccsal ütik meg. A keltett hang magassága három tényezőtől: a húr hosszától, a súlyától és feszességétől függ. A rövidebb, könnyebb vagy feszesebb húr magasabb hangot ad.

Sok húros hangszer húrjai viszonylag gyenge hangot keltenek. Ezeknél a húrok rezgését átviszik a hangszerre, s ennek rezonálása növeli meg a hangerősséget, hogy jól hallható legyen.

A hegedű és rokonai a húros hangszerek családjának legjellegzetesebb tagjai. A hegedűnek négy különböző súlyú húrja van, ezek hangolócsapok köré vannak feltekerve. A húr feszítésének megfelelő mértéke csapokkal állítható be. A megpendített vagy meghajlított húrok négy „természetes” hangot szólaltatnak meg. Más hangok képzése céljából a művésznek le kell fognia a húrokat: egy vagy több húrt a fogólaphoz szorítva megrövidíti a húrok rezgő szakaszait, így megnöveli a keltett hang magasságát.

A hegedű fedőlapját a rövid „lélek” köti össze a hegedű hátlapjával, ez viszi át a rezgéseket a hangszer hátlapjára. Ezzel az egész hegedűtest rezgésbe jön, majd a hang a fedőlap *f* alakú hanglyukain át kilép a hangszerből.

Az ütőhangszereket rendszerint faütőkkel vagy fakalapácsokkal szólaltatják meg. Gyakran az egész hangszer rezgésbe jön, és csattanó vagy zengő hangot ad, például a kasztanyetta és a cintányér. Az ilyen hangszerek hangjának magassága nem változtatható, csupán erőssége. A dobok fő alkotóeleme a kifeszített bőrfelület, melynek erősebb meghúzásával magasabb hang keletkezik. A kisebb méretű dobok ugyancsak magasabb hangot adnak.

A hangolt, azaz dallamjátszásra alkalmas ütőhangszerek – például a xilofon – esetében egy sor rúd a hangképzés eszköze. A rudak egy-egy meghatározott hangot keltenek, a hang magassága azonban változtatható. A dob oldalán lévő csavarokkal lejjebb húzható az abroncs, ezáltal megfeszíthető a dob bőrfelülete és magasabb lesz a hang. A bőrfelület lazításával viszont a hang mélyebb lesz.

A xilofon, a vibrafon, a marimba és a hasonló hangszerek zongorabillentyűzethez hasonlóan elrendezett fa- vagy fémlapsorozatok. Az egyes lapok, faütővel megütve jellegzetes hangot adnak: a hosszabbak mélyebb hangokat szólaltatnak meg.

(Részlet *David Macaulay* *Hogy is működik?* c. könyvéből)

81. Határozd meg az alábbi igék fajtáját a cselekvő és a cselekvés viszonya szempontjából!

fázik, hibáztat, elöntetik, bomlaszt, nyújtózik, elhamvad, kertészkedik, megnyugtat, dörgölődik, adatik, neveltet, elszámol, mosakodhat

82. Képezz a csíp igéből igéket, s magyarázd meg a képző jelentésváltoztató szerepét!

Az ige fajai a cselekvés irányulása szerint

A tárgyas és a tárgyatlan igék

A cselekvés irányulása szerint az ige lehet **tárgyas** és **tárgyatlan**.

A tárgyas ige olyan cselekvést jelent, amely valakire vagy valamire irányul (pl.: levelet ír, eszi a levest, vár valakit).

Tárgyas ige minden műveltető ige és a cselekvő igék egy része. A tárgyas ige tárggyal bővíthető. Lehet tárgyas és alanyi ragozású (pl.: verset olvas – olvassa a verset).

A tárgyas igét használhatjuk tárgyatlan értelemben is (pl.: helyesen számol, jól főz).

Tárgyas ige is előfordulhat tárgy nélkül (pl.: befőz, elmosogat, letörölget stb.).

A tárgyatlan ige olyan cselekvést jelent, amely nem irányul a cselekvőn kívüli személyre, dologra (pl.: lábatlankodik, inog, esik, siet).

Tárgyatlan minden visszaható és szenvedő ige (amelyeknél mindig az alanyra irányul a cselekvés), valamint a cselekvő igék egy része.

A tárgyatlan igék nem bővíthetők, csak alanyi ragozásúak lehetnek (pl.: esik, mosakodik, kapaszkodik stb.).

Néha tárgyatlan ige is előfordulhat tárggyal (pl.: állja a sarat, éli a világát stb.).

Vannak olyan igék is, melyek egyik jelentésükben tárgyasak, másokban tárgyatlanok (pl.: gyűlést tart – sokáig tart).

83. Csoportosítsd az igéket irányulásuk szerint!

szalad, tanít, olvas, mosolyog, gyönyörködik, kedvel, kedveskedik, keresgél, álmodik, szórakozik, szórakoztat, táncol, old, nyafog, ábrándozik, süt, szemlél, dagaszt, dagad, olvastat

84. Alakítsd át a tárgyatlan igéket tárgyas igékké! Bizonyítsd be tárgyak hozzáadásával a kapott alakot!

ül, nevet, alszik, fáraszt, foglalkozik

85. Olvasd el a szöveget! Írd ki a tárgyas igéket!

Leveregettem a havat egy kidőlt fatönkről, s leültem. Gyönyörű idő! Remek kilátás nyílt mindenfelé, emlékezetből a hegyeket is el tudtam magamnak sorolni, s kísértésbe jöttem, hogy ne menjek vissza, induljak el egy nagyobb túrára, így ahogy vagyok, állást, fizetést, ruhát, minden egyéb csomagot hátrahagyva, s Erzsinek is csak telefonáljak vagy írok egy lapot, mondjuk Egerből. Képesnek éreztem magam arra is, hogy reggelig negyven-hatvan kilométert hagyjak magam mögött. A napot néztem, s egyszer csak megéreztem, hogy valaki engem néz. Elöl senki se volt, oldalt fordultam, s észrevettem egy nagyobbfajta kutyát a hátam mögött.

Ahogy felé fordultam, szembenéztünk, kicsit lesunyta a fejét s nézett. Nem lehetett messzebb tizenöt-húsz lépésnél, egy mogyorócserje takarta félig, abból lesett ki. S ahogy néztem, fütttyentettem neki, de nem mozgott, ujjal pattintottam is, rájöttem, hogy nem kutya, hanem farkas.

(Részlet *Sarkadi Imre* Farkaskaland c. elbeszéléséből)

lesunyta – lehajtotta, a válla közé húzta

86. Mit csinál az, akire mondják?

Lógatja az orrát.
 Hegyezi a fülét.
 Lopja a napot.
 Menti az irháját.
 Tiszta vizet önt a pohárba.
 Húzza a lóbórt.

87. Olvasd el a következő mondát! Írd ki az igéket a cselekvés irányulása szerint csoportosítva!

Macskadomb

A tatárjárás idején a tatárok a Szolyva környéki völgyekbe özönölve feldúlták és felégették az útjukba eső falvakat, és mindenkit kardélre hánytak. A csernekhegyi klostrom melletti dombon menedéket keresett és elrejtőzött egy keresztény család a tatárok dühe elől. Biztonságban érezték magukat, ám egy szép napon a macskájuk nagy nyávogást csapott. A domb alatt elhaladó tatár járőrök figyelmesek lettek a szokatlan hangra, mert lakott helyet véltek felfedezni a dombon. Fellovagoltak oda,

hosszas keresés után akadtak rá az elbújt családra, és annak minden tagját felkoncolták.

A köznép azóta Macskadombnak nevezi azt a helyet.

(Kárpátaljai történetek és helyi mondák)

klastrom – kolostor, zárda; **felkoncol** – brutálisan legyilkol valakit; rövid úton kivégez, koncokra felvagdál

Az ige fajai a cselekvés, történés minősége szerint

A cselekvés minősége szerint az ige lehet:

- tartós-huzamos történésű,
- pillanatnyi történésű.

A tartós-huzamos történésű igék hosszabb, huzamosabb ideig tartó cselekvést jelölnek.

A tartósságot kifejezheti maga az ige (néz), vagy képző (nézeget), vagy igekötő (elnézeget).

A tartós történésű ige lehet: folyamatos és gyakorító.

1. A folyamatos ige azt fejezi ki, hogy a cselekvés folyamatos, nem befejezett (pl.: *ül, áll, zongorázik, ácsorog*).

A folyamatosságot kifejezheti:

- **igező:** *jön, megy, fáj,*
- **képző:**
 - g:** *robog, kopog, morog,*
 - ong, -eng, -öng:** *dereng, dühöng,*
 - ol, -el, -öl:** *énekel, horkol, püföl,*
- **hátravetett igekötő:** *száll le.*

2. A gyakorító ige a cselekvés ismétlődésére utal, illetve a cselekvés megszakításokkal, elaprózva történik (pl.: *énekelget, lépked, álldogál*).

A gyakorító jelentést kifejezheti:

- **képző:**
 - gat, -get:** *olvasgat, üzenget,*

-kod, -ked, -köd: kapkod, csipked, röpköd,
-oz, -ez, -öz: toldoz, küldöz, éledez,
-gál, -gél: kapargál, keresgél,
-igál: huzigál,
-doz(ik), -dez(ik), -döz(ik): ájuldozik, hüledezik,
-dos, -des, -dös: csapdos, csipdes, lökdös,
-dokol, -dekel, -dököl: fuldokol, nyeldekel, tündököl,
-dogál, -degél, -dögél: álldogál, éldegél, üldögél,
-ongat, -ingat, -inget: kurjongat, kacsingat, tekinget,
-ász(ik), -ész(ik): kotorász, heverész,

- **megismételt igekötő:** fel-felteking, ki-kinéz, meg-megáll stb.

A pillanatnyi történésű ige azt fejezi ki, hogy az alany egy pillanatnyi ideig végzi a cselekvést, illetve a cselekvés kezdő vagy befejező mozzanatát jelöli.

A pillanatnyi történésű ige lehet *mozzanatos*, *kezdő* és *befejezett*.

1. A **mozzanatos** cselekvés nagyon rövid ideig, szinte csak egy pillanatig tart (pl.: *villan, suhint, tüsszent* stb.).

A mozzanatos ige képzői:

-an, -en: durran, szisszen, zuhan,
-int: suhint, csettint,
-ant, -ent: tüsszent, horkant.

2. A **kezdő ige** a hirtelen beálló cselekvést fejezi ki (pl.: *éled, kibomlik* stb.). A kezdő jelleget kifejezhetjük:

- **képzővel:**

-ad, -ed: éled, gyullad,
-dul, -dül: fordul, perdül,
-dít: mozdít, fordít,
-od(ik), -ed(ik), -öd(ik): kanyarodik,
-all, -ell: zöldell, fuvall,

- **igekötővel:** felkiált, elmozdul.

3. A **befejezett ige** azt fejezi ki, hogy a cselekvés befejeződik, bekövetkezik a záró mozzanata.

A befejezettség kifejezője az **igekötő:** kiszámolja, megáll, felöltözik stb.

A 6. osztályban tanultatok a hangutánzó és hangulatfestő szavakról. **A hangutánzó igék a beszédhangokkal érzékeltetik emberek, állatok, természeti jelenségek hangját vagy eszközök, tárgyak keltette jellemző hangokat (pl.: gágog, kopog stb.).**

A hangutánzó igék többsége képzett szó, de kifejezhetők iker-szóval is (pl.: hebeg-habog, csurran-csöppen stb.).

A hangulatfestő igék a puszta hangalakjukkal érzékeltetnek valamely cselekvést (pl.: cammog, bandukol stb.).

88. Határozd meg az igék fajtát a cselekvés minősége szerint!

1. Most kezde csak honn kis vitát, csöröl, pöröl, ver, amit lát. (*Kisfaludy Károly*) 2. Rémul, sír, fut, bujkál a nép; De szép Trézsi hetykén kilép: Ő férfitől hamar nem fél, kivált az ügy ha nyelvre kél. (*Kisfaludy Károly*) 3. S hull a tüzes szerszám: csattog a csákány, durrog a bomba; recseg a létra; zuhog a fejsze, dübörög, tombol a vérzivatar. (*Gárdonyi Géza*) 4. Mit tudsz a tűnő örömről, ami a rügyön dörömböl. (*Weöres Sándor*) 5. Fölálltam, kizártam az ajtót. (*Németh László*) 6. Mikor a fülét kellett volna megfogni, az orrához kapkodott. (*Móra Ferenc*) 7. Úgy fáj némasága az öreg fáradt honi határnak. (*Juhász Gyula*) 8. Piros labdámot föl-fölhajigálom, most néked játszom, néked egyedül. (*József Attila*)

89. Olvasd el az alábbi részletet! Keresd ki a tartós-huzamos idejű igéket!

... Sajnos mindennap akadt öt olyan gyerek az osztályba járó harmincöt közül, aki nem tudta a leckét. És Guru a félelmetes szimatával minden alkalommal megérezte, hogy melyik az az öt személy. Négyet már sikerült aznap kivégeznie, csak az ötödik áldozat, Rehák állt még a tábla előtt, szemben a Guruval.

– A csiga fő részei ...

– Igen, a legfőbb része, kedves Rehák! – bólogatott csúfondáros mosollyal a Guru. – Halljuk azokat a legfőbb részeket, édes gyermekem!

– A csúszó gyomor! – kockáztatta meg a választ Rehák. Az osztály felnevetett.

– Nagyon érdekes! – bólogatott tettettett érdeklődéssel a Guru. – A csúszó gyomor ez kifejezetten új, egészen sajátos felfedezés. Van benne valami! Hiszen ha a csiga csúszik, biztosan csúszkál a gyomra is. Remek Rehák, remek! Van még valami?

– Az idegzsák – próbálkozott Rehák.

– Idegzsák! – lelkesedett álnokul a Guru. – Hallottátok? – fordult az osztályhoz. – Azt mondta, idegzsák!

Megint mindenki nevetett, csak Gerevics nem.

– Ideg...zsába... – igyekezett leolvasni a helyes választ Gerevics némán mozgó ajkáról Rehák.

- Idegzsába! – tapsolt elragadtatottan a Guru. – Óriási vagy, Rehák.
- Idegzsába, vagy ...
- Van egy nagy egyes, Rehák! Egy szép nagy karó! Elárulnád nekünk, mivel töltötted a hétvégét?

(Részlet *Horváth Péter* A Fekete Kéz visszavág c. ifjúsági regényéből)

90. Rajzold be a füzetedbe, és töltsd ki a táblázat oszlopait igékkel a minta alapján! Az első oszlopba írd le, hogy milyen hangokat hallatnak a felsorolt állatok, a második oszlopba pedig azt, hogyan mozognak!

Szó	Hangutánzó ige	Hangulatfestő ige
medve	brummog	cammog
kígyó		
macska		
tyúk		
disznó		
ló		

91. Hogyan alakulnak át a következő hangutánzó igék, ha a történés csak egy pillanatig tart? Hangoztasd, majd írd le őket!

csobog, pufog, dörög, bugyog, kopog, recseg, ropog, zörög, zizeg, sziszeg, csepeg, csurog, pattog, kattoz, durrog, pukkan, zötyög

► Mely igék hangulata kellemes, melyekké kellemetlen?

92. A *megy* ige alább felsorolt rokon értelmű párjai közül melyik jelent huza-mosabb cselekvést, és melyik pillanatig tartót?

futkároz, tántorog, nekiiramodik, megmozdul, bukdácsol, lépeget, vándorog, mendégél, rohan, nekilódul, suhan, robog, cammog, andalog

TÉMAZÁRÓ

Kérdések és feladatok

1. Válaszolj a kérdésekre!

- Határozd meg az ige fogalmát, nevezd meg a fajtáit!
- Hogyan osztályozhatjuk az igéket?
- Mi a különbség a tárgyas és a tárgyatlan ige között?
- Milyenek lehetnek az igék a cselekvés minősége szerint?
- Milyenek a hangutánzó és a hangulatfestő igék?

2. Olvasd el *Weöres Sándor* versét! Keresd ki az igéket, határozd meg a fajtát!

Ballada három falevélről

Lehullott három falevél
észrevétlen az őszi ágról.

És jött a szél, a messzi szél,
egy messzi, másik, új világból. –

Elröpült három falevél.
Az egyik magasba vágyott:
talált a felhők közt új világot,
emelte, emelte a szél.

A másik rohanni vágyott:
magasba hágott és mélybe szállott,
sodorta, sodorta a szél.

Harmadik szédülni vágyott:
szemét lehunyta, semmit se látott,
kavarta, kavarta a szél.

Lobogott három falevél.
Lehullott három falevél
tehetetlenül a világból.

Ott lenn a sár, fekete, mély –
ki emel fel az őszi sárból,
ti szegény három falevél?

3. Pótold az igékben a hiányzó *j* és *ly* betűt!

se...pít, kife...ez, ha...t, ráfú..., ...ár, elfele...t, bú...ócskázik, fe...el

► Alkoss szöveget a kapott igék felhasználásával! Adj címet a szövegednek!

4. Olvasd el a szövegrészletet! Írd ki a cselekvő igéket!

Messzelátómmal folyvást kutatok. Jön valaki; kibaktat az ösvényre, s bambán, bután bámul rám. Egy kajla fülű vén nyúl tanakodik előttem. Jól megnéz, főlegyenesezik, s leül hosszú ugróira. Mozdulatlanul állok, hogy megtévesszem, messzelátóm elfödi a szememet; így aztán az ala-

kom alig gyanús a bamba nyúlnak. A tekintetem, az más; az él, és azt rögtön megértene, ha a messzelátón át látni bírná. Most lekuporodik, s nyugodtan majszol. Nyilván fatörzsnek tart. Fülét a hátára fekteti, meg újra felmereszti; előremászik, egyet gondol, s baktatva közeledik felém. Akkorra már elveszem a szemem elől a messzelátót, s a nyúl most hirtelen meglátja, hogy látom. Meghökken, kíváncsisága aggodalommal válik; nagyot lódul, s beugrik oldalt a bozótba.

(Részlet *Bársony István* Erdőn, mezőn c. könyvéből)

5. Olvasd el a szöveget! Neked melyik a kedvenc ételed? Írd le az elkészítésének folyamatát!

Gulyás

A gulyás az egyik leghíresebb az összes magyar fogás közül, ennek ellenére a mai napig nem ismeri mindenki e hazai különlegesség eredetét. Nevét a szarvasmarhákat őrző gulyásokról kapta. A leghitelesebb verziónak a bográcsban készített gulyást tartják. Magyarország minden területének saját gulyásfajtája van, de állagát tekintve általánosságban a leves és a főzelék között helyezkedik el, és marhahúst (esetenként borjú- vagy sertéshúst), répát, krumplit, fűszereket és paprikát tartalmaz. A gulyás története egészen a kilencedik századig nyúlik vissza, de csak az 1800-as években vált a magyarság egyik szimbólumává.

AZ IGETÖVEK

egyalakú és többalakú, abszolút, relatív, hangzóhiányos, hangrövidítő, *v-s*, *sz-v-s*, *sz-d-s* tövű igék

Az egyalakú és többalakú igei

99. Olvasd el a szöveget, figyeld meg a kiemelt szavak alakját! Elemezd szerkezetileg ezeket az igei!

Világgá ment a nyár

Nyugtalanul **aludt** éjszaka a nagy bükkfa. Nem is aludt jóformán, csak sóhajtozott. Alig várta, hogy megvirradjon, hogy szétnézessen a tájon. Hunyorogva nézett szembe a kelő nappal.

– Bikk-makk, bikk-makk! – ébredtek a mókuszok is vígan ugrándozva.

Maga alá tekintett az öreg erdő. S hát mit kell látnia: csupa makk, frissen hullott bikk-makk az avar. Annak örültek úgy a mókuszok.

...S az öreg erdő látta, hogy magányos társa, a tölgy is, amott a tisztáson, tanácstalanul tekint körül.

– Mi történt, szomszéd? – szolt át a bükkerdő a tölgyfának.

– Világgá **ment** a nyár – felelte a tölgy helyett a mogyoróbokor.

– Világgá, világgá ment – sóhajtott most már a tölgy is.

S már látták is mindannyian a nyár lába nyomát végig a patak mentén húzódó hosszúkás réten.

Kikerics virított mindenütt a nyár nyomán. Füttyszót is hallottak. S látni vélték, mintha egy úriforma ugrált volna kikericsről kikericsre, de olyan könnyedén, hogy a finom szirmok meg se rezzentek alatta. Makkot, mogyorót csörgetve táncolt a falu felé.

Az ősz **volt**. Bizonyára a diószüretre sietett.

(Kányádi Sándor)

Akinek magyar az anyanyelve, beszéde közben – valószínűleg – észre sem veszi, hogy az igei töve a toldalék előtt változatlan marad, másoké ellenben toldalékos alakokban megváltozik. Ezért mondhatjuk, hogy az igei is lehetnek **egyalakúak** és **többalakúak**.

Az igei nagy része egyalakú, azaz a tő az adott ige ragozásakor, képzésekor nem változik meg. Ezeknek az igei nincs tőváltozatuk, melléktővük.

Például: *olvas – olvasok, olvasna, olvasás, olvasgat, olvasott, olvasni* stb.

Az igető lehet:

- **abszolút szótő**, amely a szótő jelentésmagját, alapjelentését hordozza (pl.: *ír, fest*),
- **relatív szótő** minden olyan szótő, amelyet tovább bonthatunk (pl.: *írogat, fényez*).

Vannak azonban olyan igetők, amelyeknek két vagy több tőváltozatuk, azaz *melléktövük* van, csak bizonyos toldalékok előtt jelentkeznek. Ezek a többalakú igetők.

Például: *mozog, mozgott, megy, ment, menni fog* stb.

A többalakú igetők a következők lehetnek: *hangzóhiányos változatú, hangrövidítő tövek, a v-s változatú, a d-t sz-szel váltakoztatók, n-es változatú*.

1. A hangzóhiányos igetők

Jellemzőjük, hogy a szótári tövük (alaptövük) utolsó szótagbeli magánhangzója a melléktőből hiányzik, s így mássalhangzó-torlódásra végződik.

Például: *alaptő – zörög, melléktő – zörg-*

Csak két vagy több szótagú igék tartoznak ide, sok képzett szó van köztük. Többnyire **l**, **z**, **g**, **r** hangra végződnek (de nem minden ilyen végű ige tartozik ebbe a csoportba).

Például: *szagol – szagl-, sebez – sebz-, zajog – zajg-, söpör – söpr-* stb.

Az ikes igék között igen gyakori ez a tőtípus, ez van **-ik** személyragos szótári tövükben is.

Például: *csuklik – csukoljon – csukolva – csukolják* stb.

2. A hangrövidítő tövek **í**, **ú**, **ű** hangja a melléktőben rövidre vált, de csak egyes képzős származékokban (változatlan a ragozási sorban).

Például: *sír – sirat, csíp – csipeget, szűnik – szünet* stb.

3. A **v-s változatú igetőknek** több alcsoportja van, melyekben közös, hogy egyik (nem szótári) tőváltozatuk **v**-vel bővülő.

- csupán **v-s változatú igetőcsoportba** nyolc ige tartozik: **fő, lő, nő, sző, rí, ró, nyű, nyí**.

Például: *nő – növök, sző – szövök, szövöm, szövő, szövöget* stb.

A régebbi nyelvtanok ide számították még a *hí, ví, szí, fú, bú, ó, jó* igét is, ezek azonban ma már *hív, vív, szív, fúj, bújik, óv, jön* alakban szerepelnek a köznyelvben.

- az **sz-es** és **v-s** változatú igetövek

Hét igető tartozik ide: *lesz, tesz, vesz, visz, hisz, iszik, eszik*.

Négy tőváltozatuk van: az **alaptő** (szótári tő) és mellette **három melléktő**: pl.: *vesz, vev-, ve-, vé-* (*veszek, vevő, vettem, végy*). Kivétel az *szik* és a *hisz*, mert ezeknek nincs hosszú magánhangzós változata.

- az **sz-es, d-s** és **v-s** változatú igetövek

Tizenhárom ikes ige tartozik ide: *alszik, dicsekszik, alkuszik, cselekedik, gyanakszik, haragszik, menekedik, növekedik, tolakodik, törekedik, esküszik, fekszik, nyugszik*.

A felsorolt igék közül hétnek két szótári alakja is van, mégpedig az **sz-es** és a **d-s**: *dicsekszik – dicsekedik – dicsekvés, cselekedik – cselekszik – cselekvés, gyanakszik – gyanakodik – gyanakvó, menekedik – menekszik – menekvő, növekedik – növekszik – növekvő, tolakodik – tolakszik – tolakodás, törekedik – törekszik – törekvő*.

A többi hat ide sorolt ige egy szótári tővel rendelkezik, amely **sz-es** változatú. Emellett két melléktőjük is van: **v-s** és a **d-s** (*alv-, fekv-, haragv- és alud-, feküd-, haragud-*).

Az *alszik, nyugszik, esküszik, fekszik* igék esetében még egy mássalhangzós csonka tő is van: *altat, esket, nyugtat, fektet*.

4. az **sz-t d-vel** váltakoztató igetövek

Az ide tartozó igéknek két szótári tőjük van, nincs **v-s** tőváltozatuk. Pl.: *melegszik – melegedik, veszekszik – veszekedik, mosakszik – mosakodik, gazdagszik – gazdagodik* stb.

5. a **gy-n-es** változatú igetövek

Három ige tartozik ide: *van, megy, jön*.

Sajátos viselkedésük miatt **rendhagyó igetöveknek** tekintjük őket.

A *van* ige tőalakjai: *van* (alaptő), *vagy-, vol-, val-* (melléktövek).

A *megy* tőváltozatai: *megy* (alaptő), *men-, me-, mé-* (melléktövek).

A *jön* tőváltozatai: *jön, jöv-, jö-*.

A *van* igének felszólító módú alakja nincs, helyette a *lesz* ige megfelelő alakjait használjuk. A *megy* ige nyelvjárásokban a következő alakokban is előfordulhat: *men-sz, men-sztek, megy-nek, mé-gy*.

A *jö-* tőváltozathoz kapcsolódó toldalékok kezdő mássalhangzója megnyúlik, amit írásban is jelölünk: *jő-ssz, jő-jj, jő-ttök*. Előfordul a *jö-sztök* szóalak is.

94. Csoportosítsd tőtípusok szerint az alábbi igéket!

növekedik, pezseg, megy, hall, mozog, verekszik, sodor, nő, énekel, csattog, alszik, szó, lesz, hímez, eszik, öregszik, fekszik, fő, gyanakszik

95. Keresd ki a szöveg igéit, határozd meg az igetövék típusát!

...Tom úgy érezte, hogy az élet reménytelen, súlyos teher. Sójájtva mártotta meszelőjét a vödörbe, végighúzta a kerítés tetején, néhányszor megismételte ezt a műveletet, majd összehasonlította ezt a jelentéktelen fehér felületet a végtelen, messze nyúló kerítéssel, és elerőtlenedve leült egy fatörzsre. Ebben a pillanatban gondtalanul énekelve lépett ki a kapun Jim.

Vödört vitt magával. Tom leküzdhetetlen undort érzett a vízfordással szemben, de a kútnál mindig van társaság: fehér, mulatt, néger fiúk, lányok ácsorogtak ott sorukra várva, beszélgettek, pihentek, csereberéltek, béméskodtak, hajba kaptak. És az is eszébe jutott, hogy bár a kút alig volt százötven méterre, Jim sohasem jött vissza egy óránál előbb, sőt ekkor is rendesen valakit érte kellett szalasztani ...

(Részlet *Mark Twain* Tom Sawyer kalandjai c. regényéből)

96. Lásd el a megadott szavakat az **-l**, **-ll** képzők valamelyikével!

nyereg, nyár, kevés, zöld, szolga, kefe, sárga

Minta: ló – loval

► Mit tudsz az igetövekről?

AZ IGEKÉPZÉS

Az előző tanévben már tanultunk a szóalkotás módjairól. A **szóképzés** a szóalkotásnak az a módja, amely a szótőhöz **képző hozzáadásával új szót hoz létre**. Az igék között nagyon sok a képzett szó. **Igét képezhetünk igéből is, névszókból is.**

Igéből képezhetünk műveltető, szenvedő, visszaható, ható, folyamatos, gyakorító, mozzanatos és kezdő igéket. Ezekkel a képzőkkel már megismerkedtünk az ige fajainak vizsgálatánál. A névszókból cselekvő értelmű igéket, műveltető igét és álvisszaható igéket képezhetünk.

A névszóhoz járuló igeképzők a következők:

-z(ik) (-az, -oz, -ez, -öz): szemez, utazik, tisztáz, zongorázik, szilveszterez, magáz, levelezik,

-l(ik) (-al, -ol, -el, -öl): fehérlik, porlik, helyesel, kolompol, talpal, pipál,
-ll(ik) (-all, -ell): sárgállik, kevesell, rosszall, sokall, feketéllett,
-ász(ik), -ész(ik): halászik, eprészik, agarászik,
-ít, -sít: haragít, világít, alakít, erdősít,
-kodik, -kedik, -ködik, -lkodik, -lkedik, -lködik, -skodik, -skedik, -sködik: kontárkodik, tanítóskodik, betegeskedik, ügyéskedik, remetéskedik, hősködik, bővelkedik, szűkölködik,
-ul, -ül: búsul, vakul, békül, zöldül,
-lal, -lel: számlál, kémlel.

97. Írd ki Szabó Lőrinc verséből az igéket! Határozd meg a típusait! A képzett igéknél zárójelben tüntesd fel a képzőt!

Országos eső

Selyemfonálként
 lengedező
 millió lábán
 megjött az eső.

A tenger küldte
 vagy Afrika,
 libbent az Alpok
 ormaira,

de, mert ott fázott
 s reszketett,
 hamar a Dunáig
 ereszkedett,

és, látni akarva
 a magyar hazát,
 mérföldeseket
 lépett, tovább,

s éjfélkor a Nyurga
 Lengedező
 befutott Budapestre:
 a nyári eső!

Most is felettünk
 ácsorog,

de egész a Tiszáig
 szétcsorog:

szapora, szapora
 tánca mezőn,
 kopog a, suhog a
 háztetőn,

halakra kopog a
 Balatonon,
 úgy dobol, ahogy az
 ablakomon:

mindenütt suhog
 és pereg
 a cérnavékony
 permeteg.

Mindenütt pereg
 és suhog,
 s kortyolják füvek,
 állatok,

a piros szamóca
 s az őzikék
 s ezüst pocsolyákból
 a veréb,

Nyári eső

és mind, a ribizli,
az almafa,
a búza, a krumpli,
a kukorica,

s a margaréta,
a szarkaláb
meg a csingilingi
harangvirág,

és mind, ami csak van,
a paradicsom,
és ráadásul az
ezernyi gyom,

a sok szegény gyom,
a szép szigorú
szamártövis meg az
útilapu.

Millió nyurgán
lengedező
lábán így jár-ke az
Országos Eső.

De ha majd teleszívta
magát a mező,
lengén tovább megy a
Lengedező:

átlép a határokon,
új hegyeken,
s Erdély vagy a Tátra
fölött terem,

és szapora, szapora
tánca mezőn,
dobol és suhog ott is
a háztetőn.

Vagy gondol egyet
a könnyű legény
s kezd fölfelé mászni
ezer kötélén,

millió cérna-
fonalán, föl, oda,
hol mindig aranylik
a Nap sugara:

felhő-szigetéről
egy darabig

lóbálja tűnő
lábait.

De, mint azok, ő is
párolog, és
fejest fölugarva
hipp-hopp, belevész

abba a roppant
lenge-kék
fény-óceánba,
aminek neve Ég.

98. Írd ki az alábbi szövegből az igéket, jelöld bennük a képzőket, nevezd meg, milyen szófajból képződött!

Mátyfalva és Fancsika

Mátyás, az igazságos király gyakran álruhában járta az országot. Megismerte az emberek életét, meghallgatta panaszaikat, s mindig a szegények pártját fogta. Volt úgy, hogy egész udvarával felkerekedett s vadászatra indult. Így jutott el erre a vidékre is. Akkor még itt a Tisza partján hatalmas erdőrengetegek voltak. Csak itt-ott húzódott meg a fák alatt egy-egy kis falu szalmatető házakkal, az ablakokban, a tornácokon virító muskátlikkal.

Mátyás vadászgatott a Tisza mentén, járta az erdőket, ligeteket.

Egy alkalommal az egyik tisztáson a Tisza partján meglátott egy lányt, aki a folyókon a vásznat fehérítette. Meglátta és megszerette. A lány egy itteni vadásznak Fanni nevű lánya volt, akit Mátyás Fannikának, Fancsikának becézett. Míg a király itt vadászgatott, sokszor találkozott a lánnyal. Útjaik azonban mégis elváltak. Mátyás elhagyta ezt a vidéket. Azon a helyen, ahol Mátyás tanyázott, később egy falu jött létre, s azt róla Mátyfalvának nevezték el. A király a lányt birtokkal ajándékozta meg, s a falunak, amit a királytól ajándékba kapott, Fancsika lett a neve.

(Kárpátaljai történetek és helyi mondák)

99. Egy-egy alapszóból származó képzett igékkel igen gazdag hangulati és jelentésbeli árnyalatot fejezhetünk ki. Értelmezzétek a következő igéket, majd szerkessztek velük egy-egy mondatot!

szállong, szálldos, szálldogál, szállingózik; rezzen, rezeg, rezdül, rezdít, rezzent, rezegtet

AZ IGÉHEZ JÁRULÓ RAGOK ÉS JELEK

Az igék egészen másfajta szavak, mint a névszók: más a természetük, másképpen viselkednek. Legjellemzőbb tulajdonságuk: a hajlékonyság. Az igét 78-féle alakban lehet kimondani. Az igéknek azért van ilyen sokféle alakja, mert szükség van rá (mindegyik igealak mást és mást jelent). Egyiket sem lehet a másik helyett mondani. Nézzünk néhányat közülük:

olvas
olvasson!
Olvasna, ha...
olvasott
később fog olvasni
ha olvasott volna

Ezek az igealakok az idő és a mód kifejezésében különböznek egymástól. Csak abban egyeznek meg, hogy mindegyik ugyanarra a személyre vonatkozik: *egyes számú, harmadik személyű igealakok*. Ha megváltozik a cselekvő személye, megváltozik az igealak is: (én) *olvasok*, (te) *olvasol*, (mi) *olvasunk*, (ti) *olvastok*...

Az ige olyan szó, amely mindig valamilyen igealakban fordul elő.

Az ige mód, idő, szám, személy és ragozás szerint változtatja az alakját jelek, személyragok és segédigék segítségével.

AZ IGE MÓDOK

kijelentő, feltételes, felszólító mód

Az igemóddal a beszélő a cselekvéshez való viszonyát fejezi ki.

Három igemódot különböztetünk meg: **kijelentő, feltételes és felszólító módot**.

1. A **kijelentő módban** álló igével a beszélő megállapítja az igében kifejezett cselekvés, létezés, állapot vagy történés végbemenését.

Például: *tervez, ír, gondol, van* stb.

Alaki jelölője nincs. (Ø).

2. A **feltételes módban** álló igével a beszélő a megnevezett cselekvés, létezés, állapot vagy történés végbemenésének valamely feltételektől függését, bizonytalan voltát fejezi ki.

Például: *tervezne, írna, gondolna, lenne, tervezett volna* stb.

Alaki jelölője: **-na, -ne, -ná, -né** módjel (pl.: *tervezne, írna*), valamint a *volna* segédige (pl.: *tervezett volna, írt volna*).

3. A **felszólító módú** igealak a beszélőnek az akaratát, kívánságát vagy beleegyezését fejezi ki.

Például: *tervezz, írd*

Alaki jelölője a **-j** felszólító módjel.

A **-j** módjel írásban is jelölt változásai:

a) A **dz, s, sz, z** végű igéken teljes hasonulást idéz elő a **-j** módjel

Például: *olvas + j = olvass, zúz + j = zúzzátok*

b) A *t* végű igék végső hangjával a *-j* módjel többféle összeolvadást eredményez:

- ha a tövégi *-t* előtt rövid a magánhangzó, az összeolvadás *-ss*-t hoz létre (a *lát*, *lót*- (*fut*), *bocsát* esetében is ez történik).

Például: *fut + j = fuss*, *hat + j = hass*, *lát + j = láss*

- ha a *-t* előtt hosszú magánhangzó vagy valamilyen mássalhangzó van, akkor *cs* hanggá olvad össze a módjel a tövégi hanggal, ezt írásban *ts* betűkapcsolattal jelöljük.

Például: *fordít + j = fordíts* (ejtsd: *fordícs*), *szánt + j = szánts* (ejtsd: *száncs*)

- ha a tövégi *-t* előtt *s* vagy *sz* hang van, akkor a *t* kiesik, a kapott alak pedig a hosszú *ss* és *ssz* hang.

Például: *fest + j = fess*, *fogyaszt + j = fogyassz*

c) Három igének: *a látszik*, *tetszik*, *metsz* igének kétféleképpen alkotjuk a felszólító módját.

Például: *lássék*, *látsszon*; *tessék*, *tetsszen*; *messen*, *metsszen*

Nem jelöljük írásban:

- az *l*, *ny*, *gy* végű igéknél a *jj*, *nny*, *ggy* hasonulást.

Például: *szel + j = szeljen*, *áll + j = állj*,

hány + j = hányjon, *hagy + j = hagyjon*

- az *n*, *d* végű igéknél az *nny*, *ggy* összeolvadást.

Például: *kenjen*, *tudjon*

100. Keresd ki az alábbi elbeszélésrészletből a felszólító módú igéket!

– **Nyisd ki a füled**, te híres borbély. Ha engem szépen megborotválatsz: tied a zacskó arany, megveheted rajta a kecskeméti városházát. De ha megkarcolod a patyolat ábrázatomat, úgy megkenetem a talpad mogyorófahájjal, hogy holtig **arra koldulsz**.

Jakab mesternek a térde is összeverődött féltiben, ahogy leborult a basa előtt.

– Kegyelmes basa, inkább az öreg legényemet küldöm el magam helyett. Könnyebb annak a keze, mint a sólyomnak a szárnya.

S nem telt bele egy szempillantás, már akkor otthon lelkenedett Jakab mester az öreg legény előtt:

– Szaladj csak, fiam, borotváld meg a basa őkegyelmességét. Sose láttam olyan finom úriembert. Álmodban se láttál olyan borravalót, amilyent ott kapsz. Legyen a tied, barátom, ne mondd, hogy mindig én **szedem le előled a tejfölt**.

Jakab mester azzal bebújt az ágy alá, az öreg legény pedig egy ugrással ott termett a basánál. Már a habot is megkeverte, mikor azt kérdi tőle Recsep basa:

– Elmondta-e a gazdád, **hogyan áll a bál?**

– Semmit se szólt, kegyelmes basa.

– Száz arany, ha szépen megborotválasz; száz pálca, ha megkarcolod patyolat képemet.

Szappant, borotvát otthagyt az öreg legény, s csak úgy futtában kiáltott vissza:

– Elküldöm a kisinásunkat, kegyelmes basa. **Lágy** a keze, **mint a selyem**, **sebes** a járása, **mint a szél**.

Otthon aztán **fülön fogta** a kisinást, s keményen ráfordult:

– Lódulj, kölyök! Valami török basát kell megborotválnod. Jusszon már egyszer neked is ilyen.

Azzal ő is bebújt az ágy alá Jakab mester mellé, a kisinás pedig bekocogott a basához, aki keményen rákiáltott:

– No, gyerek, **hány hét a világ?**

– **Mával is kevesebb**, basa bácsi – felelte a kisinás, s már akkor pemecselte is a Recsep basa állát.

– Megállj, gyerek! Tudod-e, milyen az én szerződéselem?

– Majd megmondja, basa bácsi.

– Ha szépen megborotválasz, arannyal méretlek föl. Ha megkarcolsz, én borotváltatlak meg téged nyírfavesszővel.

– **Majd elvállik, hány zsákkal telik** – felelt a kisinás, s azzal nekifogott a borotválásnak. A hosszú kóborlásban úgy kiverte a Recsep basa állát a szakáll, hogy rossz volt látni, de úgy letisztította azt róla a kisinás, hogy öröm volt nézni. Még csak a keze sem reszketett a nagy ijesztegetéstől.

– Ember vagy öcsém, akárki fia vagy – csapta össze a basa bokáját –, tied az arany. Hanem most már azt mondd meg nekem: hogy nem féltél, mikor borotváltál? Mert bizony mondom neked, megemlegetted volna ezt a napot, ha a Recsep basa orcáját megkarmolászod.

– Nini, basa bácsi – nevetett a gyerek –, **nekem is van ám sütnivalóm**. Bizony mondom neked, hogy amelyik percben megkarcoltam volna az ábrázatodat, úgy lenyisszantottam volna a fejedet a nyakadról, hogy nincs az az ostya, amelyiktől összeragadt volna.

Recsep basát egyszeriben kilelte a hideg ijedtiben. Fölsegítette a kisinás hátára az aranyos zacskót, aztán mindjárt takarodót fúvatott a tábori kürtösével.

– **Gyerünk odább egy házzal!** Nem jó az ilyen néppel bolondozni, ahol még a gyereknek is **helyén van a szíve**.

(Részlet *Móra Ferenc* Recsep basa borbélyai c. elbeszéléséből)

► Mit jelentenek a szöveg kiemelt szókapcsolatai?

101. Mi a közös az alábbi szópárokban?

meny – menj, nefelejcs – ne felejts, keljen – kelljen, váljon – vájjon

102. Már jól tudod az igék helyesírását. Melyik változat helyes? Válaszd ki, és írd le a füzetbe a helyes alakot!

nézd – nézdd

higyjen – higgyen

javítsák – javítssák

haggyuk – hagyjuk

játsza – játssza

tagad – tagadd

szerkesztd – szerkeszd

illesszd – illeszd

103. Határozd meg az igék módját az alábbi idézetekben! Nevezd meg az igemód jelét is!

Ha ekkor mellette lett volna valaki,
Hallotta volna őt nagyot sóhajtani;
A levegőget daruk hasították,
Magasan röptültek, azok sem hallották.

(Petőfi Sándor: János vitéz)

„Édes anyádasszony ezt neked küldötte,
Maga dagasztotta, maga is sütötte.
És megparancsolta erős-kegyetlenül,
Hogy saját kezébe adjam szegetlenül.”
Azzal átaladta, kést is adott mellé;
Nekiveté Miklós és ugyancsak szelné;
De nem hogy a cipó válna el derékon,
Hanem a kés tört el, pedig nem volt vékony.

(Arany János: Toldi)

AZ IGEIDŐK

jelen, múlt, jövő idő

Az igeidő a beszéd és a cselekvés idejére utal.

Háromféle igeidőt tartunk számon: **jelen, múlt és jövő időt**.

1. A jelen idő a beszéléssel egyidejű cselekvést fejez ki, azaz a cselekvés akkor történik, amikor beszélünk róla.

Például: Amott látok az ég alatt egy madarat repülni. *(Népdal)*

Kifejezheti még a jelen idő a minden időben meglevő folyamatot is.

Például: Minden versemet kívülről tudom. (*Kosztolányi*)

A jelen időnek alaki jelölője nincs ($\emptyset$)

A jelen idő mindhárom módban megvan:

- **kijelentő mód:** Azt álmodtam, hogy **repülök**,
- **feltételes mód:** ... ha szárnyam lenne, **fölrepülnék**, s megnézném, hogy mi van benne. (*Csukás István*),
- **felszólító mód:** **Repülj**, madár, **repülj**, zöld erdőn keresztül... (*Népdal*)

2. A **múlt idő** azt fejezi ki, hogy a cselekvés, történés a beszélést megelőzően ment végbe.

Például: Ballagott, ballagott a halk éjszakában,
Csak nehéz subája suhogott nyakában. (*Petőfi Sándor*)

Alaki jelölője:

a) az egyszerű alakokban **-t, -tt** (mássalhangzó után **-t**, magánhangzó után **-tt**).

Például: Táncolt a Föld, táncolt az Ég,
S csókolt minden az Ég alatt, ... (*Ady Endre*)
Talpom alatt égett a föld ... (*Petőfi Sándor*)

b) összetett alakokban csak a feltételes módban szerepelnek (az egyszerű igealakhoz a *volna* segédigét kapcsoljuk).

Például: Bár el se jöttem volna!

Szépirodalmi művekben találkozhatasz a következő múlt idejű igealakokkal:

- az **-a, -e, -á, -é** jeles **elbeszélő múlt**tal.

Például: Mint a sírból feljött halott útálsága,
Amelyről minden húst a párka **lerága**.
(*Csokonai Vitéz Mihály*)

- az **összetett múlt idejű** alakkal.

Például: Romlott toron alatt általlótték **vala**,
Az fejét az hegyről alávetötték **vala**. (*Tinódi L. Sebestyén*)

Múlt ideje csak a kijelentő és a feltételes módnak van.

3. A **jövő idő** azt fejezi ki, hogy a cselekvés a beszélést követően fog végbemenni. Összetett igealak fejezi ki a jövő időt: cselekvést jelölő igéből képzett *főnévi igenév* és a *fog* segédige személyragozott változatából.

Például: Ítéld a nép, ítélni fog. (*Ady Endre*)

Jövő idő csak a kijelentő módban van.

A *van* igének nincs jövő ideje, helyette a *lesz* ige jelen idejű alakjait használjuk.

Például: Lusta voltam, most már szorgalmas vagyok és leszek.

104. Keresd ki, és írd ki a mesében előforduló igéket, zárójelben tüntesd fel az igeidőt!

A három versenyugró

A bolha, a szöcske meg a béka fogadást kötöttek, melyikük tud magasabbat ugrani.

– A győzteshez feleségül adom a lányomat! – jelentette ki az öreg király.

Elsőnek a bolha állt ki, s nagyon finoman viselkedett. Jobbra-balra köszöngetett a publikumnak.

Utána a szöcske következett. Ő már jóval nehezebb volt, de ő fesztelenül hajolt meg zöld egyenruhájában, mintha vele született volna.

A béka nem csinált semmit, de mindenki tudta róla, hogy annál többet gondolkodik.

Megkezdődött hát a verseny. A bolha olyan magasat ugrott, hogy eltűnt a közönség szeme elől.

A szöcske csak fele akkorát tudott ugrani, ráadásul éppen a királylány arcára pattant.

A béka jó ideig csöndesen gondolkodott, mielőtt nekiveselkedett volna. A nézők már azt hitték, nem is tud ugrani. De hopp! A béka egyszer csak ugrott egyet, nem is éppen magasat, inkább oldalt, egyenesen az aranyzsámolyon üldögélő királylány ölébe.

Az öreg király nyomban kihirdette az ítéletet:

– Az ugrotta a legmagasabbat, aki fölért az én felséges leányomhoz! Ez csak olyannak juthatott eszébe, akinek van esze is. A béka bebizonyította, hogy neki van.

Így hát a béka nyerte el a királykisasszony kezét.

(Andersen nyomán)

105. Olvassátok el a gyermekverset, majd párbeszédes formában adjátok elő! Ügyeljetek a kérdő mondatok dallamára!

„Veréb, veréb, hol jártál?”

– Apám falujában.

„Mi végett voltál ott?”

– Darát daráltattam.

„Mit adtak néked ott?”

– Jó foszlós kalácsot.
 „Foszlós kalácsod hol van?”
 – Tarka kutyafi elragadta.
 „Tarka kutyfid hol van?”
 – Fekete fenyvesbe futott,
 tarka nyíres közé ugrott.
 „Fekete fenyvesed hol van?”
 – Tűz fölemésztette.
 „Tüzed merre van?”
 – Víz kioltotta.
 „Vized merre van?”
 – Két bika megitta.
 „Két bikád merre van?”
 – Két ember levágta.
 „Két ember hol van?”
 – Egyike emerre szaladt,
 másika amarra szaladt.

(Vogul gyermekvers)

- Írd ki a versből a múlt idejű igéket!
- Jelöld az igék szótövét! Zárójelben tüntesd fel a tötípust!

106. Egészítsd ki *j* hangot jelölő betűvel az alábbi jelen idejű igéket!

ha...t, imbo...og, fe...leszt, fo...t, gombo...ít, sóha...t, kóvá...og, szipo...oz, su...t, e...t, mé...ít, fele...t, furu...ázik, bu...dosik

107. Olvasd el kifejezően *Mikes Kelemen* 1728-ban Rodostóban kelt levelét!

Kedves néném, tegnap egy kevés sírás, könnyeknek forrásai voltak itt nálunk. A' pedig azért volt, hogy György herceg tegnap elmene innét egy francia hajón Franciaország felé. Legnagyobb fogatkozást azt találom benne, hogy magyarul nem tud. De a' nem az ő vétke. Németek nevelték, akik csak a miatyánkot sem engedték volna, hogy magyarul megtanulja. Vagyon ugyan egy kis anyai természet benne, de idővel talám elhagyja. De másként jószívű. És ahová megyen, az az ország még nagy hasznára lehet, mert jó iskola. A szegény urunk, aki is igen szereti a gyermekeit, nehezen valék meg tőle. De ebben az országban mit lehet tanulni, azt tudjuk; sohult pedig úgy el nem unja az ember magát, mint itt, mert semmi üsmeretséget nem vehet, senkihez nem mehet, és hacsak valamiben nem szereti magát foglalni, mindenkor a nagy unadalomban forog. Hogy pediglen minden úgy töltse az időt, mint a mi urunk, arra az Isten ajándéka kívántatik; mert ebédig az olvasásban és az írásban

tölti az időt, ebéd után pedig, aki látná, azt mondhatná, hogy valamely mesterember: vagy fűr, vagy farag, vagy az esztergában dolgozik. És az ő gyönyörű szakálla sokszor tele forgáccsal, hogy maga is neveti magát. És úgy izzad, mintha munkája után kellene enni kenyerét. Őtet minden csudálja, ő pedig neveti az olyat, aki azon panaszkodik, hogy elunja magát. Ritka, édes néném, aki így tudja az az időhöz alkalmaztatni magát, mind pedig, hogy úgy mondjam, az időt magához alkalmaztatni. A fia, azt úgy végben nem vihetvén, jól tette, hogy elment. Kívánjunk neki szerencsés utat, és hogy hazáját még láthassa meg. Hát mi? Mi is. Azért éljünk egészségben, még Istennek tetszik.

(Törökországi levelek, 88. levél)

- Keresd meg, és írd ki a szövegből a régies, ma már nem használatos igealakokat! Milyen mai alakokkal helyettesítenéd őket?
- Határozd meg a kiírt igék módját, idejét, számát, személyét!

- 108.** Pótold az igető utolsó betűjét és a múlt idő jelét a következő igékben! Milyen mássalhangzó-változások történtek a szavakban?

mara...unk, színe...ük, megije...em, hor...a, elvége...e, né...e, lá...uk, elhi...étek, kiálto...am, versenye...ek, odaa...am, elmon...uk, megkez...ük, vereke...ek, sorako...unk, sakko...am

- 109.** Írd le szótagolva a következő szavakat!

hívatták, megígérték, leosztályozott, köröztek, összegyűjti, áttoltam, elbújnak, kinyújtották, szabályoztam, felvágjuk, szétszedjük

- A jelen idejű igét alakítsd át múlt, azután jövő idejűvé!

- 110.** Olvasd el a *Lúdas Matyi* következő részletét! Keresd meg benne az igéket! Hogyan mondanád ma őket!

Hogy fenntartódjon fegyverrel nyert ősi jussa –
Amint Döbrögi úr ekkor sétála alá s fel
A mi Matyink és a szép húsz liba túne szemébe,
Annyival inkább, mert minden süvegelte személyét,
Csak Matyinak vólt egyedül a főrevalója.

Az igeidők és igemódok kapcsolata

Az igemódok és igeidők használata elválaszthatatlan egymástól, hiszen az igeidők mindig valamilyen igemódban jelennek meg. Nincs olyan eset, olyan nyelvi helyzet, amikor az igeidő önmagában jelenik meg,

hiszen a beszéd folyamatban a toldalék léte vagy nem léte utal az ige módjára is.

Igeidők	Igemódok		
	Kijelentő	Feltételes	Felszólító
Jelen	mér, rak Ø	mér-ne, rak-na -na, -ne, -ná, -né	mér-j, rak-j -j
Múlt	mér-t, rak-(o)tt -t, -tt	mért volna, kapott volna volna	
Jövő	Mérni fog, kapni fog főnévi igenév + fog segédige	-----	-----

Kijelentő módban mind a három igeidő – *jelen*, *múlt* és *jövő* – kifejezhető.

Feltételes módban csak a *jelen* és a *múlt* időt tudjuk kifejezni.

A felszólító módú ige csak *jelen* idejű lehet.

111. Írd ki a versből az igéket! Tüntesd fel az igék idejét és módját!

Anyu, végy egy hegyet nékem

Anyu, végy egy hegyet nékem,
olyan magasat,
ha elfárad, ráülhessen
csúcsára a nap –
erdejében madár szálljon,
rókakölyök, őzfi játsszon –
olyan hegy legyen!

Aztán végy egy tavat nékem,
de olyan nagyot,
egyik partról a másikra
el nem láthatok.
Hadd bámulják a sirályok,
ha én azon vitorlázok –
olyan tó legyen!

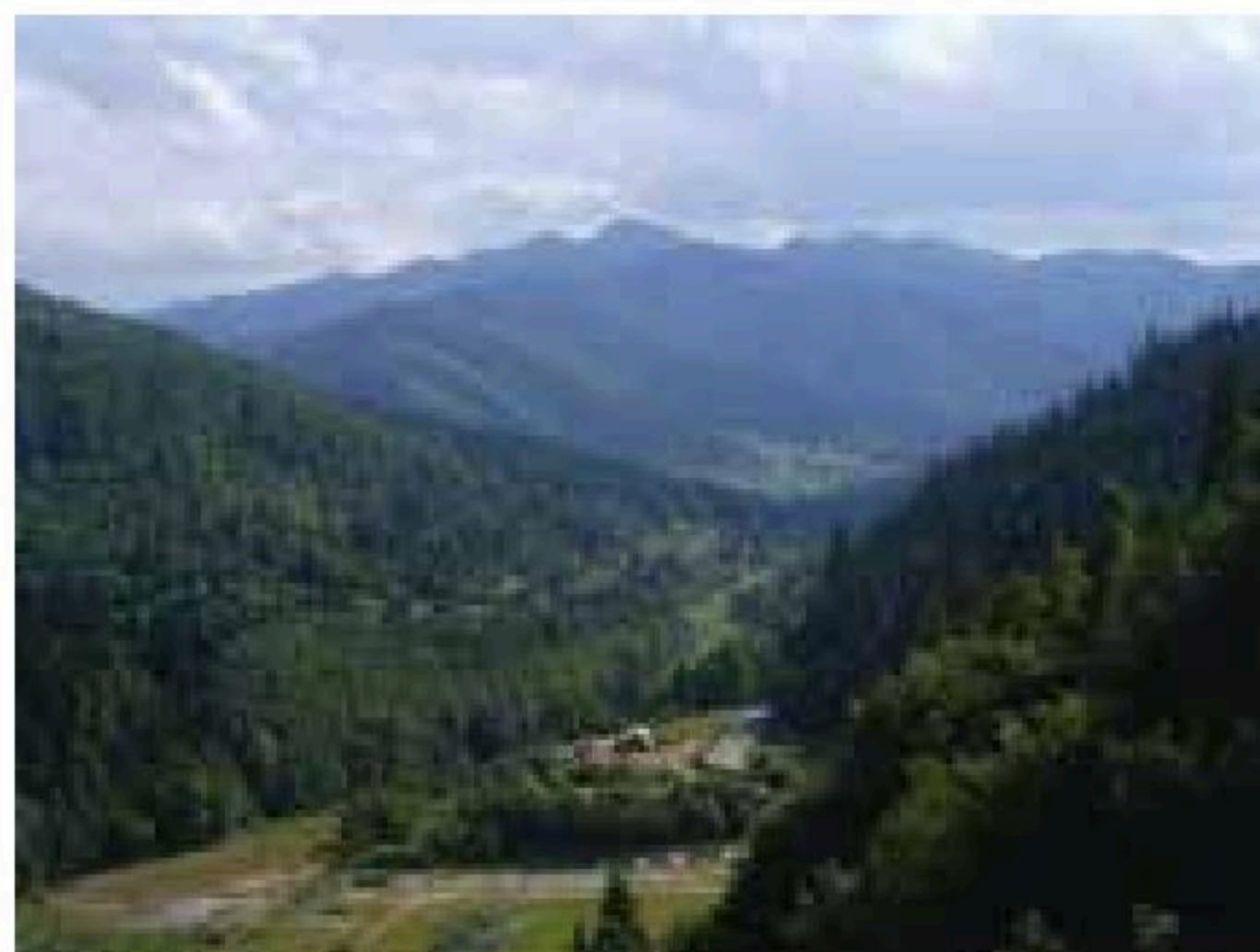
Aztán végy nekem egy rétet,
piros, sárga, kék
virágokkal legyen telis-
teli az a rét –
ahány tücsök, odagyűljön,
hogya kérem, hegedüljön –
olyan rét legyen!

Ha csak ez a kívánságod,
könnyen tehetem,
meg se veszem, amit kérsz és
mégis megveszem:
tiéd már a Mátra, Börzsöny,
Balatont is néked őrzöm
s mind a réteket!

Ha tavasz jó, hoz új zöldet,
a tél zúzmarát,
hogya zöldben, ha ezüstben,
tiéd minden ág –
tiéd mind a kert, a lanka,
cinke, rigó, búbosbanka
s mennyi szép madár!

Öreg folyó jár dúdolva
parti fák alatt,
bukfencezik kövön, sziklán
sok kicsiny patak.
Szólj nekik! Csak arra várnak,
s mintha volna kezes nyájad:
mind hozzád szalad!
Mind hozzád szalad!

(Zelk Zoltán)

Hegyek

112. Olvasd el a következő szólásokat! Magyarázd meg jelentésüket!

*Ha jöttök, lesztek, ha hoztok, esztek.
Több is veszett Mohácsnál.
Ha adnak, vedd el, ha ütnek, szaladj el.
Majd lesz nekünk nemulass!
Jössz te még az én utcámba!
Ha tudná az ember, hogy leesik, leülne.
Láttam én már karón varjút.
Azt hallottam felőle, semmi se lesz belőle.*

- ▶ Használtad-e valamelyik szólást? Meséld el társaidnak az esetet!
- ▶ Írd ki a szólásokból igeidők szerint csoportosítva az igéket (előbb a jelen, majd a múlt, azután a jövő idejű igéket)!
- ▶ Zárójelben tüntesd fel a hangtani változást (ha történt)!

113. Döntsd el, hogy az alábbi mondatok közül melyik kijelentés, és melyik felszólítás! Másold le a mondatokat, pótolj a mondatok végén a hiányzó írásjelet!

*Elmondjátok az elbeszélés tartalmát
Mondjátok el kifejezően a verset
Ti is takarítsátok az osztályt
Ti nem takarítjátok az osztályt
Ti ne takarítsátok az osztályt
Összeszedjük a szemetet
Szedjük össze a szemetet*

114. A következő szövegben illemszabályok vannak felsorolva. Te mivel tudnád még kibővíteni?

A túra és a kirándulás illemszabályai

Ha kirándulásra, túrára indulsz, ügyelj az öltözködésre! Ilyenkor kényelmes cipőt, ruhát vegyél fel!

Kiránduláson, túrán ügyelj a környezet tisztaságára! Ne szemetelj, a papírokat, a konzervdobozokat ne szórd szét!

Hátizsákodba, táskádba csak a szükséges dolgokat csomagold be! Csak annyi ennivalót vigyél magaddal, amennyit meg is eszel!

Kiránduláson, túrán légy figyelmes társaiddal, udvarias a lányokkal!

- ▶ A szöveg csupa felszólító mondatból áll. Írd ki az igéket, jelöld az ige-veket, nevezd meg, milyen hangtani változás történt egyes esetben!

115. Gyűjts szinonimákat a következő igékhez! Ne változtasd meg az ige-módokat, igeidőket, a cselekvő személyét és számát!

tanulok, pihenni fogunk, tévedtél, dolgozzatok, törekedjetek, megkóstoltam volna

116. Válaszolj feltételes módú igealakokat tartalmazó mondatokkal a következő kérdésekre!

Mit tennél, ha az utcán lánnyal szemtelenkedő fiút látnál?

Mit tennél, ha egy idős néni súlyos csomagokkal szeretne felszállni a buszra?

Mit tennél, ha erdő mellett kisgyerek kezében égő cigarettát vennél észre?

Mit tennél, ha egy vak ember szeretne átkelni az úton?

Mit tennél, ha kisgyerekek az út mellett labdázának?

117. Mi a hiba a mondatokban? Olvasd el figyelmesen a mondatokat, javítsd ki a helytelenül használt igealakot!

Kérd meg Katit, hogy ellenőrzi a fogalmazásodat!

Lehetőségünk van arra, hogy osztályvezért választunk.

Az egész osztályt dicséret illeti a szorgalmas munkáért, a sportverseny megszervezéséért.

Nem lássátok, hogy rendetlen az osztály?

Olyan filmeket néznek, melyeket a közelgő ünnepek tiszteletére adták ki.

Elosszuk a megmaradt gyümölcsöt a gyerekek között.

AZ IGE SZEMÉLYE, SZÁMA ÉS RAGOZÁSA

három személy, egyes és többes szám, alanyi és tárgyas ragozás

Az igei személyragok

Az alsó osztályban már megtudhattad, hogy az igének egyes és többes számban három-három személyét különböztetjük meg (személyes névmásokkal szemlélítve: egyes számban *én, te, ő*; többes számban *mi, ti, ők*).

Az igealakon a nyelvtani szám és személy kifejezői a **személyragok**. Megkülönböztetünk **alanyi** és **tárgyas személyragokat**, illetve **alanyi** és **tárgyas** ragozást annak megfelelően, hogy a személyragok csak a nyelvtani számot és személyt fejezik ki, avagy emellett arra is utalnak, hogy a cselekvés a 2. vagy 3. személyű határozott tárgyra irányul.

A következő kérdésekre adott válaszokban ezt a kétféle ragozást figyelheted meg.

Mit csinálsz a szobában?

- *Tanulok.*
- *Tanulom (mit?) a verset.*

Mit csináltok ott, gyerekek?

- *Számolunk.*
- *Számoljuk (mit?) a pénzt.*

Az alanyi ragozású igealak utal az *alany számára és személyére*. Az alanyi ragozású igéket másként **általános ragozásúnak**, a tárgyas ragozásúakat pedig **határozott ragozásúnak** is szokták nevezni.

Az alanyi személyrag nem utal határozottan egy bizonyos tárgyra, hanem meghatározatlan, általános tárgyra.

A tárgyas igét akkor ragozzuk tárgyasán, ha a mondatnak **határozott tárgya** van.

A következő táblázatban az alanyi és a tárgyas személyragokat soroltuk fel.

Alanyi, iktelen személyragok

	Kijelentő mód		Felszólító mód	Feltételes mód	
	Jelen idő	Múlt idő	Jelen idő	Jelen idő	Múlt idő
E/1.	-k	-am, -em	-ek, -ak	-k	-am, -em
E/2.	-sz	-ál, -él	-él, -ál, Ø	-l	-ál, -él
E/3.	Ø	Ø	-on, -en, -ön	Ø	Ø
T/1.	-unk, -ünk	-unk, -ünk	-unk, -ünk	-nk	-unk, -ünk
T/2.	-tok, -tek, -tök	-atok, -etek	-atok, -etek	-tok, -tek	-atok, -etek
T/3.	-nak, -nek	-ek, -ak	-nak, -nek	-nak, -nek	-ek, -ak

Alanyi, ikes személyragok

	Jelen idő		
	Kijelentő mód	Felszólító mód	Feltételes mód
E/1.	<i>-m</i>	<i>-m</i>	<i>-m</i>
E/2.	<i>-l</i>	<i>-l, Ø</i>	<i>-l</i>
E/3.	<i>-ik</i>	<i>-ék</i>	<i>-k</i>

Tárgyas személyragok

	Kijelentő mód		Felszólító mód	Feltételes mód	
	Jelen idő	Múlt idő	Jelen idő	Jelen idő	Múlt idő
E/1.	<i>-m</i>	<i>-m</i>	<i>-m</i>	<i>-m</i>	<i>-m</i>
E/2.	<i>-d</i>	<i>-d</i>	<i>-d, -dd</i>	<i>-d</i>	<i>-d</i>
E/3.	<i>-ja, -i</i>	<i>-a, -e</i>	<i>-a, -e</i>	<i>Ø</i>	<i>-a, -e</i>
T/1.	<i>-juk, -jük</i>	<i>-uk, -ük,</i>	<i>-uk, -ük</i>	<i>-nk</i>	<i>-uk, -ük</i>
T/2.	<i>-játok, -itek</i>	<i>-átok, -étek</i>	<i>-átok, -étek</i>	<i>-tok, -tek</i>	<i>-átok, -étek</i>
T/3.	<i>-ják, -ik</i>	<i>-ák, -ék</i>	<i>-ák, -ék</i>	<i>-k</i>	<i>-ák, -ék</i>

118. Olvasd el kifejezően *Kosztolányi Dezső* versrészletét! Írd ki az igét, tüntesd fel a személyüket, számukat! Határozd meg az igék módját!

A fák beszéde

Hárs

– Szülőházádban a vén udvaron
hová gurultak labdáid, szegény?
Hová repült a sárkányod vajon,

s kedved, hited az életed felén?
 És merre szálltak, merre tűntek el
 viháncoló, víg gyermektársaid?
 Ezt kérdezed, de senki sem felel,
 csupán mi zúgunk, régi hársak itt.

Almafa

– Bő, zöld szoknyában, széles terebéllyel
 mesékről álmodom, ha jó az éjjel.
 A lombjaim közt almák aranya.
 Mindig csak adnék, én, örök anya.

Pálma

– Versben beszélek, és verssel köszöntsék
 Nagy, mozdulatlan legyezőimet
 S nagy csöndemet is. Én vagyok a fönség.

Eperfa

– Itt lakmároztaál egykor, az eperfán,
 Jaj, hogy szerettél. Majd ha por leszel,
 egy nyári szellő még felém seper tán.

119. Pótold a következő szöveg igéinek hiányos személyragjait!

A televízióban egy érdekes, madarokról szóló filmet néze... . Ámulva figyele... a képernyőn megjelenő daloló madarakat. Az öcsém közben egy könyvet kér tőlem. Hiába kére..., ne zavarjon tévzés közben. Addig kér... a hön áhított könyvét, amíg nem teljesíte... a kérését. Petike már csak ilyen!

► Magyarázd meg a *hön áhított* kifejezés jelentését!

► Az egyik ige többször ismétlődik a szövegben. Helyettesítsd rokon értelmű szóval, kifejezéssel!

► Írj egy rövid, jelen idejű igét tartalmazó fogalmazást a környékünkön telelő madarokról!

120. Az alábbi igék közül keresd ki a múlt idejűeket! Mit tudsz a többi igeről?

dolgozott, szórt, adhat, mondat, mondott, igazoltat, igazolt, énekelt, tartott, tart, altat, aludt, kutat, keresett, táncoltat, táncolt, éhezett, éhez, gondolkodtak, gondolkodtam, írat, írtam, írtak, félt, féltet, szerepeltet, szerepeltet

121. Írd ki a szövegből az igéket, majd húzd alá a személyragokat! Tüntesd fel az ige személyét és számát, idejét, módját!

... városban is tartják néhol a sünt, háziállat gyanánt beteszik a konyhába, s ott pusztítja a rovarokat. Nekem is volt egyszer egy ilyen házi sünöm, igen megszerettem, ő volt a kedvenc állatom. De képzelhetni zavaromat, sőt rettentően félszeg helyzetemet, amikor ellenállhatatlan inger lepett meg, hogy megsimogassam.

Ő maga is szerette volna, ezért hízelgően duruzsolt körülöttem, tipegett-topogott, nyújtogatta kecses nyakát, de hát hiába, rettentő végzet: a sünt, bármilyen kedves állat is, és bármennyire szereti is az ember, nem lehet megsimogatni. Már-már arra gondoltam, hogy leborotválom a töviseit; Istenem, milyen szép lehet egy sün tövisek nélkül. De sem finom angol zsiletem, sem kézi beretvám, akármeddig szappanoztam is a sün hátát, nem fogta a töviseket...

Különben is meggondolandó, hogy aki a sünt szereti, leborotválhatja-e annak töviseit, mert a gyámoltalan sünnek kemény, szögszerű tövisei az egyetlen fegyvere, védelmi eszköze. Ha például a róka, aki szereti a sündisznóoldalt, megtámadja, akkor gömbölyűformára összehúzódik, s a tövisei miatt hozzáférhetetlen, legalábbis élvezhetetlen...

(Részlet Nagy Lajos Képtelen természetrajz c. könyvéből)

AZ IGERAGOZÁS

alanyi és tárgyas ragozás, a rendhagyó igék ragozása

Az alanyi igeragozás

Alanyi ragozása minden igének van, mindhárom módban, mindhárom időben. Alanyi ragozásban a személyragok eltérése alapján megkülönböztetjük az *iktelen* és az *ikes* ragozási sort.

Alanyi (általános) ragozás alaksora Iktelen változat

Kijelentő mód

A cselekvő személye és száma	Igeidők		
	jelen	múlt	jövő
E/1.	<i>vár-ok</i>	<i>vár-t-am</i>	<i>olvasni fogok</i>
E/2.	<i>vár-sz</i>	<i>vár-t-ál</i>	<i>olvasni fogsz</i>
E/3.	<i>vár</i>	<i>vár-t</i>	<i>olvasni fog</i>
T/1.	<i>vár-unk</i>	<i>vár-t-unk</i>	<i>olvasni fogunk</i>
T/2.	<i>vár-tok</i>	<i>vár-t-atok</i>	<i>olvasni fogtok</i>
T/3.	<i>vár-nak</i>	<i>vár-t-ak</i>	<i>olvasni fognak</i>

Feltételes mód

A cselekvő személye és száma	Igeidő	
	jelen	múlt
E/1.	<i>vár-né-k</i>	<i>vár-t-am volna</i>
E/2.	<i>vár-ná-l</i>	<i>vár-t-ál volna</i>
E/3.	<i>vár-na</i>	<i>vár-t volna</i>
T/1.	<i>vár-ná-nk</i>	<i>vár-t-unk volna</i>
T/2.	<i>vár-ná-tok</i>	<i>vár-t-atok volna</i>
T/3.	<i>vár-ná-nak</i>	<i>vár-t-ak volna</i>

Felszólító mód

A cselekvő személye és száma	Jelen idő
E/1.	<i>vár-j-ak</i>
E/2.	<i>vár-j, vár-j-ál</i>
E/3.	<i>vár-j-on</i>
T/1.	<i>vár-j-unk</i>
T/2.	<i>vár-j-atok</i>
T/3.	<i>vár-j-anak</i>

Ikes változat

Kijelentő mód

	Jelen idő	Múlt idő	Jövő idő
E/1.	<i>alsz-om</i>	<i>alud-t- am</i>	<i>aludni fogok</i>
E/2.	<i>alsz-ol</i>	<i>alud-t-ál</i>	<i>aludni fogsz</i>
E/3.	<i>alsz-ik</i>	<i>alud-t</i>	<i>aludni fog</i>
T/1.	<i>alsz-unk</i>	<i>alud-t-unk</i>	<i>aludni fogunk</i>
T/2.	<i>alusz-tok, alsz-otok</i>	<i>alud-t-atok</i>	<i>aludni fogtok</i>
T/3.	<i>alusz-nak</i>	<i>alud-t-ak</i>	<i>aludni fognak</i>

Feltételes mód

	Jelen idő	Múlt idő
E/1.	<i>alud-ná-m</i>	<i>alud-t-am</i> volna
E/2.	<i>alud-ná-l</i>	<i>alud-t-ál</i> volna
E/3.	<i>alud-né-k, alud-na</i>	<i>alud-t</i> volna
T/1.	<i>alud-ná-nk</i>	<i>alud-t-unk</i> volna
T/2.	<i>alud-ná-tok</i>	<i>alud-t-atok</i> volna
T/3.	<i>alud-ná-nak</i>	<i>alud-t-ak</i> volna

Felszólító mód

	Jelen idő
E/1.	<i>alud-j-am</i>
E/2.	<i>alud-j, alud-j-ál</i>
E/3.	<i>alud-j-ék</i>
T/1.	<i>alud-j-unk</i>
T/2.	<i>alud-j atok</i>
T/3.	<i>alud-j-anak</i>

A feltételes mód, jelen idő, E/1. személyben a mély hangrendű igékben nincs illeszkedés (pl.: *akarnék, tudnék, mondanék, ugatnék* stb.).

A felszólító mód E/2. személyében a ragtalan (pl.: *aludj, kérj*) alakok mellett élnek a teljes *-l* személyragos alakok (pl.: *adjál, kérjél*). Ez utóbbi alakját kerüljük!

122. Alakítsd át felszólító mondattá a kijelentő mondatokat!

1. *Írsz egy levelet a nagymamának.* 2. *Küldesz egy csomagot a barátodnak.* 3. *Nem teszel olyat, amit később meg kell bánnod.* 4. *Cselekedeteiddel mutatsz példát a kisebbeknek.* 5. *Nem akarsz hangosabb lenni másoknál.* 6. *Mindig igazat mondtok.*

123. Írd le a *gondol* és *dolgozik* igék teljes ragozási sorát!

124. Alakítsd át a következő mondatokat óhajtó mondatokká! Az igeidőt ne változtasd meg!

Vedd fel az új ruhádat az ünnepségre!
A piacon friss gyümölcsöt is vehetünk.
Nővérem megdicsért a jó bizonyítványért.

► Írd le az óhajtó mondatokat!

► Milyen összefüggést veszel észre a beszélő szándéka és az igemódok között?

125. Ragozd el felszólító módban a következő igéket!

szól, nyel, mond, ken

126. Rákóczi Ferenc neve nem ismeretlen számodra. Számtalan monda keletkezett a jótetteiről. Olvasd el a következő mondát!

A máramarosi Bovcár-kút

A német legyőzte Rákóczi seregét, ő meg néhány ruszinnal elindult Lengyelországba.

A németek lóháton üldözték és már-már utolérték Rákóczit, amikor Bovcárba érkezett. Itt a község lakói elrejtették a németek elől. A fejedelem Rákóczi három napig maradt a faluban.

Amikor a németek elvonultak, a fejedelem meg akarta hálálni a falusiak jóságát. Észrevette, hogy nincs kút a faluban, ezért a vizet mesziről hordják. Nem késlekedett: kiválasztott néhány embert segítségnek, aztán feltúrte a kabátujját, és munkához látott.

Kiásták a kutat, aztán Rákóczi maga fogott hozzá a kút falának felrakásához. Munka közben vett egy sima követ, és rávéste: „Itt járt Rákóczi Ferenc, ő rakta a kút falát.”

Átadta a kutat, azzal továbbindult. Lengyelországba ment.

A falusiak útikalauzt adtak mellé, hogy el ne tévedjen, a helységet pedig óróla nevezik Bovcárnak, ami magyarul annyit jelent: itt járt a cár, a fejedelem.

Aki ezt nem hinné, annak megmutatják azt a sima követ, amelyre Rákóczi maga véste fel, hogy ő rakta a kút falát.

(Kárpát-ukrajnai népmonda nyomán)

► Írd ki a szövegből az igéket! Határozd meg azok idejét, módját, ragozását!

127. A gyerekek többsége szereti a fantasztikus filmeket, regényeket. A televízióban gyakran láthatsz olyan filmeket, amelyek a közeli vagy a távoli jövőbe repítenek. A felsorolt témák közül válassz egyet, s írd egy rövid fogalmazást!

- *Mi lenne, ha egy lakatlan szigetre kerülnél?*
- *Mi lenne, ha 2200-at írnánk?*
- *Mi lenne, ha földönkívüli emberrel találkoznál?*

► Fogalmazásodban húzd alá a feltételes módú igéket!

128. Ragozd el feltételes mód jelen és múlt idejében az alábbi igéket!

ad, akar, henyél

Tárgyas ragozás

Tárgyas ragozása csak a tárgyas igéknek van. Tárgyas ragozáskor az igéhez tárgyas személyragot kapcsolunk (a tárgyas személyragok összefoglaló táblázatát a személyragokról szóló tananyagban találod).

A tárgyas ragozású személyragoknak két típusát ismerjük.

Az **első típusban** csak az egyes számú és 1. személyű igealak van (mindhárom módban), amely a 2. személyű tárgyra utal a *-lak, -lek* személyrag révén (pl.: *lát-lak, lát-ná-lak, látni fog-lak; néz-lek, néz-né-lek, nézni fog-lak* stb.). Arra utal, hogy az igével megnevezett cselekvés az egyes szám 2. személyű tárgyra, azaz *rád* irányul.

A **másik típusú** a teljes ragozási sor. A személyrag (az alany száma és személye mellett) 3. személyű tárgyra utal (pl.: *lát-om, lát-od, lát-ja; néz-em, néz-ed, néz-i* stb.).

Határozott a 3. személyű tárgy, ha:

- **tulajdonnév:** *Keresd meg a térképen Ungvárt!*
- **határozott névelős névszó:** *Olvasom a könyvet.*
- **birtokos személyragos vagy birtokjeles szó:** *Barátomért fölál-doزم szabadidőmet.*
- **3. személyű személyes névmás:** *Látom őt a sötétben is.*
- **visszaható névmás:** *A történetek után sajnáltam magam.*
- **kölcsönös névmás:** *Úgy látom, szeretik egymást.*
- **birtokos névmás:** *Én az enyémet nem adom.*
- **főnévi mutató névmás:** *Ezt találta ki.*
- **a legtöbb -ik végű névmás:** *Mindegyiket kedvelem.*
- **a mind és valamennyi általános névmás:** *A felsoroltak közül mindet megveszi.*
- **olyan jelzős szerkezet, amelyben a jelző az itt felsorolt szó-fajok valamelyike:** *Hódították ez országot Derék, lelkes, úri szittyák... (Ady Endre)*

Tárgyas (határozott) ragozás alaksora 3. személyű határozott tárgyra utaló

Kijelentő mód

	Igeidő		
	Jelen idő	Múlt idő	Jövő idő
E/1.	<i>vár-om</i>	<i>vár-t-am</i>	<i>várni fog-om</i>

	Igeidő		
	Jelen idő	Múlt idő	Jövő idő
E/2.	<i>vár-od</i>	<i>vár-t-ad</i>	<i>várni fog-od</i>
E/3.	<i>vár-ja</i>	<i>vár-t-a</i>	<i>várni fog-ja</i>
T/1.	<i>vár-juk</i>	<i>vár-t-uk</i>	<i>várni fog-juk</i>
T/2.	<i>vár-játok</i>	<i>vár-t-átok</i>	<i>várni fog-játok</i>
T/3.	<i>vár-ják</i>	<i>vár-t-ák</i>	<i>várni fog-ják</i>

Feltételes mód

	Jelen idő	Múlt idő
E/1.	<i>vár-ná-m</i>	<i>vár-t-am</i> voln
E/2.	<i>vár-ná-d</i>	<i>vár-t-ad</i> volna
E/3.	<i>vár-ná</i>	<i>vár-t-a</i> volna
T/1.	<i>vár-ná-nk</i>	<i>vár-t-uk</i> volna
T/2.	<i>vár-ná-tok</i>	<i>vár-t-átok</i> volna
T/3.	<i>vár-ná-k</i>	<i>vár-t-ák</i> volna

Felzólító mód

	Jelen idő
E/1.	<i>vár-j-am</i>
E/2.	<i>vár-d, vár-j-ad</i>
E/3.	<i>vár-j-a</i>
T/1.	<i>vár-j-uk</i>
T/2.	<i>vár-j-átok</i>
T/3.	<i>vár-j-ák</i>

Az alanyi ragozás személyragjai csak az alany személyét és számát határozzák meg.

A tárgyas ragozás személyragjai is meghatározzák az alany személyét és számát, de utalnak arra is, hogy az igéhez tárgy kapcsolódik.

Alanyi ragozása minden igének van.

Tárgyas ragozása csak a tárgyas igéknek van.

A tárgyatlan igéknek csak alanyi ragozásuk van.

Az *s*, *z*, *sz*, *dz* végű igékhez járuló *j* módjel mellett a személyragok is hasonulnak (pl.: *néz-z-em*, *néz-z-ed*, *néz-z-e* stb.).

A felszólító mód egyes szám 2. sz. a teljes alakok mellett a rövid alakok is használatosak (pl.: *várd*, *várjad*).

A *-t* végű igékhez járuló személyragok *j*-je nem hasonul és nem olvad össze (pl.: *tartjuk*, *bontjuk* stb.).

129. Melyik felszólító igealak végéről hiányzik még egy *d*? Vizsgáld meg figyelmesen az igéket, és írd le a mondatokat!

Mond és írd helyesen!

Kezd el, és fejezd be idejében!

Olvasd el, és old meg a feladatot!

Emeld fel, vid ki, majd rakd le!

Írd meg, és küld el a levelet!

Üzend meg vagy mond meg neki személyesen!

Told meg, majd varrd meg géppel a függönyt!

Rakd kosárba, s hord ki az udvarra!

Idejében szed le, hátha elrothad!

Ad nekem a könyvet, te pedig ved el a füzetet!

130. Írd le a *másol*, *szór* és a *vet* igék teljes ragozási sorát!

131. Olvasd el kifejezően *Sánta Ferenc* írását! Gondolkodj el a szavain!

A nyelvről – iskolásoknak

(részlet)

Sok mindent hagy örökölni egyik nemzedék a másikkal – de mind között a legfontosabb a nyelv. Ez a hagyomány hordozza az évezredek óta összegyűjtött tudásunkat, közvetíti az időben, s így folytonosságot biztosít az értelmes emberi életnek.

De nemcsak az ismereteinket őrzi s nyújtja át korról korra, ember-ről emberre, hanem ő maga ösztökél arra, hogy többet ismerjünk meg a világból: több dolognak adjunk nevet. Vagyis több dolgot érintsünk meg gondolatunkkal. Mert a nyelv gondolat: ez tehát, ami egyedül képes birtokunkba adni a világot. A legértékesebb minden lehetséges között, mert értelmét is minden csupán akkor tárja fel, ha szavakkal kezdjük felruházni.

A nyelvet jól és szépen használni egyike a legnagyobb öröme. Megnyugtató beteljesedést jelent, amikor valamihez pontosan illő, tartalmát hiánytalanul kifejező szót találunk. Megérteni akkor kezdünk valamit, amikor beszédünk tárgyává tesszük, s sajátunknak akkor mondhatjuk, amikor megtaláltuk a nevét.

Gondoljátok el: ha arról akarunk beszélni, hogy elmúlik az éjszaka, és helyébe nagy fényességű reggel következik, nem jó-e így mondanunk: először éjszaka volt, aztán derengni kezdett, majd virradni és pítymal-lani később, hogy utána pirkadni kezdjen, s rögtön rá hajnalodjon is az érkező reggel elé. Mennyi szín van ezekben a szavakban a feketétől az égővörösre és a mindent megérintő világosságig. De nem csupán betelje-sít és gyönyörködtet a nyelv, hanem szabaddá is tesz. S ez a legnagyobb dolog. Miközben a tárgyhöz közelít, föl is emel...

S még van valami a nyelv csodái között, amit semmiképpen nem szabad említetlenül hagynunk. Legalább annyira fontos, mint minden egyéb, amiről eddig beszéltünk. Ő általa él valamely nemzet. Magunk, magyarok is. És tudnotok kell: ha a nyelv pongyolasága, botladozása a gondolat hitványulásának a jele, akkor romlása a nemzet életét veszé-lyezteti.

► Írd ki a szövegből az igéket módjuk szerint csoportosítva! Válaszd el füg-gőleges vonallal az igei személyragokat!

132. Egyre többet alkalmazzuk a *csinál* igét, még akkor is, amikor másik igét is használhatnánk. Helyettesítsd rokon értelmű igével az alábbi kifejezéseket!

tervet csinál –

zajt csinál –

cirkuszt csinál –

megcsinálja az ágyat –

házi feladatot csinál –

elszámolást csinál –

tréfát csinál –

jó hangulatot csinál –

kicsinálja a zárat –

ebédet csinál –

133. Alkoss az alábbi ige-tövek tárgyas ragozású, E/2. személyű rövid alakjával egy-egy felszólító mondatot!

*megmos, tapos, végez, húz, ráz,
edz, pedz, játsz(ik), mász(ik), átúsz(ik)*

134. Általában mindenki szereti azokat a versikéket, amelyek szórakoztatnak, elgondolkodtatnak. Mi vicceset találsz a következő versben?

Kikiáltó

Tegnap este Kispaládon
Elhagytam a kiskabátom.

Azt álmodtam, Rakamazon
Kergetett egy vak amazon.

Az almámat, ha most szedem,
Mind megveszik Szamosszezen.

Teát ittam Tiszacsécsén,
S oly szép volt a dísz a csészén!

Azt figyeli Tizzaszalka,
Csőrében mit visz a szarka.

Tódul a nép Vajára:
Olcsóbb lett a vaj ára.

Ásít a pap Vámosatyán.
– Dőljön le, ha álmos, atyám!

► Te tudsz ilyen versikéket?

► Írd ki a versből külön oszlopba az alanyi és a tárgyas ragozású igealakokat, és elemezd mód, idő, szám és személy szerint!

A RENDHAGYÓ (SAJÁTOS) IGÉK RAGOZÁSA

A *v*-s tövű igék ragozása

1. A csupán *v*-s tövű igék ragozása

Az előzőekben már tanultunk a *v*-s tövű igékről (*fő, lő, nő, sző, rí, ró, nyű, nyí*). A *v*-s melléktő csak a kijelentő mód jelen idejében, az alanyi ragozás egyes és többes számának 1. személyében jelenik meg, ezenkívül a tárgyas ragozás néhány alakjában.

A többi alakot az alaptóból hozzuk létre. A szótári tövük magánhangzóra végződik, ehhez járul:

- a *-j* módjel. Felszólító alakjukban tehát egy *j*-t írunk (pl.: *nőj, szőjél, ríjál* stb.),
- a múlt idejű alakban *-tt* van (mivel magánhangzóra végződik),
- a tárgyas 2. személyű rövidebb felszólító alakból elvész a *-j*, de megnyúlik a személyrag (pl.: *ródd, szódd* stb.).

Kijelentő mód

	Jelen idő		Múlt idő		Jövő idő	
	RAGOZÁS					
	Alanyi	Tárgyas	Alanyi	Tárgyas	Alanyi	Tárgyas
E/1.	<i>lövök</i>	<i>lövöm</i>	<i>lőttem</i>	<i>lőttem</i>	<i>lőni fogok</i>	<i>lőni fogom</i>
E/2.	<i>lősz</i>	<i>lövöd</i>	<i>lőttél</i>	<i>lőtted</i>	<i>lőni fogsz</i>	<i>lőni fogod</i>
E/3.	<i>lő</i>	<i>lövi</i>	<i>lőtt</i>	<i>lőtte</i>	<i>lőni fog</i>	<i>lőni fogja</i>
T/1.	<i>lövünk</i>	<i>lőjük</i>	<i>löttünk</i>	<i>löttük</i>	<i>lőni fogunk</i>	<i>lőni fogjuk</i>
T/2.	<i>lőtök</i>	<i>lövitek</i>	<i>löttetek</i>	<i>löttétek</i>	<i>lőni fogtok</i>	<i>lőni fogjátok</i>
T/3.	<i>lőnek</i>	<i>lövik</i>	<i>lötték</i>	<i>lötték</i>	<i>lőni fognak</i>	<i>lőni fogják</i>

Feltételes mód

	Jelen idő		Múlt idő	
	RAGOZÁS			
	Alanyi	Tárgyas	Alanyi	Tárgyas
E/1.	<i>lőnék</i>	<i>lőném</i>	<i>lőttem volna</i>	<i>lőttem volna</i>

	Jelen idő		Múlt idő	
	RAGOZÁS			
	Alanyi	Tárgyas	Alanyi	Tárgyas
E/2.	<i>lőnél</i>	<i>lőnéd</i>	<i>lőttél volna</i>	<i>lőtted volna</i>
E/3.	<i>lőne</i>	<i>lőné</i>	<i>lőtt volna</i>	<i>lőtte volna</i>
T/1.	<i>lőnénk</i>	<i>lőnénk</i>	<i>löttünk volna</i>	<i>löttük volna</i>
T/2.	<i>lőnétek</i>	<i>lőnétek</i>	<i>löttetek volna</i>	<i>löttétek volna</i>
T/3.	<i>lőnének</i>	<i>lőnék</i>	<i>löttek volna</i>	<i>lötték volna</i>

Felszólító mód

	Jelen idő	
	Alanyi ragozás	Tárgyas ragozás
E/1.	<i>lőjek</i>	<i>lőjem</i>
E/2.	<i>lőj(él)</i>	<i>lőjed, lődd</i>
E/3.	<i>lőjön</i>	<i>lője</i>
T/1.	<i>lőjünk</i>	<i>lőjük</i>
T/2.	<i>lőjétek</i>	<i>lőjétek</i>
T/3.	<i>lőjenek</i>	<i>lőjék</i>

A jön ige ragozása

A *jön* ige ragozása csak a kijelentő mód jelen idejében és a felszólító módban tér el a többi *v-s* tövű ige ragozásától.

	Kijelentő mód		Feltételes mód	Felszólító mód
	Jelen idő	Múlt idő	Jelen idő	Jelen idő
E/1.	<i>jövök</i>	<i>jöttem</i>	<i>jönnék</i>	<i>jöjtek</i>

	Kijelentő mód		Feltételes mód	Felszólító mód
	Jelen idő	Múlt idő	Jelen idő	Jelen idő
E/2.	<i>jössz</i>	<i>jöttél</i>	<i>jönnél</i>	<i>jöjj</i>
E/3.	<i>jön</i>	<i>jött</i>	<i>jönné</i>	<i>jöjjön</i>
T/1.	<i>jövünk</i>	<i>jöttünk</i>	<i>jönnénk</i>	<i>jöjjünk</i>
T/2.	<i>jöttök</i>	<i>jöttetek</i>	<i>jönnétek</i>	<i>jöjjetek</i>
T/3.	<i>jönnek</i>	<i>jöttek</i>	<i>jönnének</i>	<i>jöjjenek</i>

- A *jössz, jöttök* alakokban megnyúlik a személyrag mássalhangzója.
- A felszólító alakokban hosszú a *j* (pl.: *jöjj, jöjjetek* stb.).

Az sz-u tövű igék ragozása

A *lesz, tesz, vesz, visz, hisz, eszik, iszik* igék esetében az **sz-es** alaptövet csak a személyragok előtt találjuk:

- a mód- és időjelek előtt rövid magánhangzós tő áll: *hi-, le-, i-, e-*,
- a feltételes mód jelének mássalhangzója megnyúlik: *hinnék, ennék* stb.,
- a felszólító mód *j* jele **gy**-re vált: *vegyen, tegyen* stb., a *hisz* ige alakjaiban meg is nyúlik: *higgyek, higgyél, higgyenek, higgyem, higgyétek* stb.,
- a tárgyas ragozás 2. személyű rövidebb felszólító alakjaiban megnyúlik a személyrag: *tedd, edd, hidd*.

Kijelentő mód

	Jelen idő		Múlt idő		Jövő idő	
	RAGOZÁS					
	Alanyi	Tárgyas	Alanyi	Tárgyas	Alanyi	Tárgyas
E/1.	iszom	iszom	ittam	ittam	inni fogok	inni fogom
E/2.	iszol	iszod	ittál	ittad	inni fogsz	inni fogod
E/3.	szik	issza	ivott	itta	inni fog	inni fogja

	Jelen idő		Múlt idő		Jövő idő	
	RAGOZÁS					
	Alanyi	Tárgyas	Alanyi	Tárgyas	Alanyi	Tárgyas
T/1.	iszunk	isszuk	ittunk	ittuk	inni fogunk	inni fogjuk
T/2.	isztok	isszátok	ittatok	ittátok	inni fogtok	inni fogjátok
T/3.	isznak	isszák	ittak	itták	inni fognak	inni fogják

Feltételes mód

	Jelen idő		Múlt idő	
	Alanyi ragozás	Tárgyas ragozás	Alanyi ragozás	Tárgyas ragozás
E/1.	<i>innám</i>	<i>innám</i>	<i>ittam volna</i>	<i>ittam volna</i>
E/2.	<i>innál</i>	<i>innád</i>	<i>ittál volna</i>	<i>ittad volna</i>
E/3.	<i>innék</i>	<i>inná</i>	<i>ivott volna</i>	<i>itta volna</i>
T/1.	<i>innánk</i>	<i>innánk</i>	<i>ittunk volna</i>	<i>ittuk volna</i>
T/2.	<i>innátok</i>	<i>innátok</i>	<i>ittatok volna</i>	<i>ittátok volna</i>
T/3.	<i>innának</i>	<i>innák</i>	<i>ittak volna</i>	<i>itták volna</i>

Felszólító mód

	Jelen idő	
	Alanyi ragozás	Tárgyas ragozás
E/1.	<i>igyam</i>	<i>igyam</i>
E/2.	<i>igyál</i>	<i>igyad, idd</i>
E/3.	<i>igyék</i>	<i>igya</i>
T/1.	<i>igyunk</i>	<i>igyuk</i>
T/2.	<i>igyatok</i>	<i>igyátok</i>
T/3.	<i>igyanak</i>	<i>igyák</i>

Az *sz-d-v* tövű igék ragozása

Az *sz-d-v* tövű igék (az *ikes* igék tartoznak ide) ragozása csak a kijelentő mód jelen idejében tér el a szokásostól. Ezeket a jelen idejű alakokat az *-sz* végű alaptóból hozzuk létre.

Kijelentő mód Jelen idő

E/1.	<i>esküszöm</i>
E/2.	<i>esküszöl</i>
E/3.	<i>esküszik</i>
T/1.	<i>esküszünk</i>
T/2.	<i>esküsztek</i>
T/3.	<i>esküsznek</i>

- Tárgyas ragozása csak a *cselekszik* igének van (*cselekszem, cselekszed, cselekszi, cselekesszük (cselekedjük)*).
- Az *alszik* ige is előfordul tárgyas ragozásban az *álmát alussza* tőismétlő szólásban. Az összes többi ragozási alakot a *d-s* melléktőből képezzük (pl.: *alszik – aludtam, aludtál, aludtunk* stb.).
- A felszólító mód jelét a *d-s* tőváltozatukhoz kapják. A *d + j* összeolvadását (ggy) írásban nem jelöljük (pl.: *aludj*).

A *gy-n* tövű igék ragozása

Rendhagyó ragozású a *van* és a *megy* ige, melyek alakjai keverednek a ragozási sorban, kiegészítik egymást.

A *megy* ige ragozása

	Kijelentő mód		Feltételes mód	Felszólító mód
	Jelen idő	Múlt idő	Jelen idő	Jelen idő
E/1.	<i>megyek</i>	<i>mentem</i>	<i>mennék</i>	<i>menjek</i>
E/2.	<i>mégy</i>	<i>mentél</i>	<i>mennél</i>	<i>menj</i>

	Kijelentő mód		Feltételes mód	Felszólító mód
	Jelen idő	Múlt idő	Jelen idő	Jelen idő
E/3.	<i>megy</i>	<i>ment</i>	<i>menne</i>	<i>menjen</i>
T/1.	<i>megyünk</i>	<i>mentünk</i>	<i>mennénk</i>	<i>menjünk</i>
T/2.	<i>mentek</i>	<i>mentetek</i>	<i>mennétek</i>	<i>menjetek</i>
T/3.	<i>mennek</i>	<i>mentek</i>	<i>mennének</i>	<i>menjenek</i>

A *van* ige ragozása

	Kijelentő mód		Feltételes mód
	Jelen idő	Múlt idő	Jelen idő
E/1.	<i>vagyok</i>	<i>voltam</i>	<i>volnék</i>
E/2.	<i>vagy</i>	<i>voltál</i>	<i>volnál</i>
E/3.	<i>van</i>	<i>volt</i>	<i>volna</i>
T/1.	<i>vagyunk</i>	<i>voltunk</i>	<i>volnánk</i>
T/2.	<i>vagytok</i>	<i>voltatok</i>	<i>volnátok</i>
T/3.	<i>vannak</i>	<i>voltak</i>	<i>volnának</i>

• A *van* igének jövő ideje nincs, helyette a *lesz* jelen idejű alakját használjuk.

• A felszólító mód csak a *lesz* igéből alkotható (pl.: *legyek, légy* stb.).

• A feltételes mód múlt ideje is a *lesz* múlt idejű alakjaiból és a *volna* segédigéből alakul (pl.: *lett volna, lettünk volna* stb.).

135. Keresd ki, és elemezd a mondatok **sz-d-v** tövű igéit!

1. Lehunyja kék szemét az ég, lehunyja sok szemét a ház, dunna alatt alszik a rét – aludj el szépen, kis Balázs. (*József Attila*) 2. A magyarok istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk! (*Petőfi Sándor*) 3. Nő s anya nyugoszik itt, házának gyásza s keserve: sírja fölött férj s négy bánatos árva sóhajt. (*Vörösmarty Mihály*) 4. A vén ligetben jártunk mi ketten, aludt a tölgy, a hárs, a nyár... (*Tóth Árpád*) 5. Óh szív! Nyugodj! (*József Attila*)

136. Másolás közben pótold a felszólító mondatok igéinek hiányzó betűit! Milyen hangtani változás történt ezekben a szavakban?

1. Töreke...él ismeretekre! De ismeretekre, melyek ítélet és ízlés által vezéreltetnek. (*Kölcsey Ferenc*) 2. Látod, elalszik anyuka. – Alu... el szépen, kis Balázs. (*József Attila*) 3. Te... a kezed a homlokomra, mintha a kezed a kezem volna. (*József Attila*)

137. A gyerekek kedvencei közé tartoznak a mondókák, kiszámolók. Összeválogattunk néhányat közülük. Figyeld meg, majd elemezd a szövegek igealakjait!

Őszi falevél

(kérdésgető)

- Hová mész falevél?
- Oda, hova visz a szél.
- Honnan jössz falevél?
- Faágról hoz a szél.
- Fázol-e falevél?
- Bizony hideg ez a szél.
- Szállj tova falevél!
- Röpülök, ha fúj a szél.

Lementem a pincébe vajat csipegetni

Lementem a pincébe
Vajat csipegetni,
Utánam jött apám, anyám
Hátba veregetni.
Nád közé bújtam,
Nádsípót fújtam,
Az én sípom így szólt:
Dí, dá, dú...
Te vagy a nagyszájú.

Ujjasdi

Ez elment vadászni,	– hüvelykujj
Ez meglőtte,	– mutatóujj
Ez hazavitte,	– középsőujj
Ez megsütötte,	– gyűrűsujj
Ez az icike-picike	– kisujj
Mind megette!	

138. Folytasd az igék ragozását felszólító módban!

jön: jöjjenek,
 megyek: menjenek,
 eszik: egyessen,
 hisz: higgyen,

► Mi a különbség a kijelentő és a felszólító módban álló igék töve között?

AZ IKES IGÉK

állandó, felemás, változó ikések

139. Vizsgáld meg a következő vers igéit! Állapítsd meg, milyen módban, időben, számban és személyben vannak?

Tavaszi

Szelesedik, tavaszodik,
 A szalonna avasodik.
 A pitymallat pirosodik,
 Erdő, mező csinosodik.

Kicsi felhő gomolyodik,
 Báránfelhő bodorodik.
 A hegy csúcsa kékesedik,
 Zúg a folyó, szélesedik.

Erdő mélye visszhangzik,
 A zöld mező pitypangzik.
 A tó kéken sugárzik,
 Zúg a nádas, bugázik.

(*Iluh István*)

Tavaszi (Ismeretlen szerző műve)

A fent olvasott versben az **igék kijelentő módúak, jelen idejűek, E/3. személyűek és -ik a végződésük. Ezek az ikes igék.**

Az ikes igék ragozása néhány esetben eltér a nem ikes (iktelen) igék ragozásától.

Ikes ige			Iktelen ige		
M Ó D					
Kijelentő	Feltételes	Felszólító	Kijelentő	Feltételes	Felszólító
<i>én eszem</i>	<i>enném</i>	<i>egyem</i>	<i>nézek</i>	<i>néznék</i>	<i>nézzek</i>
<i>te eszel</i>	<i>ennél</i>	<i>egyél</i>	<i>nézel</i>	<i>néznél</i>	<i>nézzél</i>
<i>ő eszik</i>	<i>ennék, enne</i>	<i>egyék</i>	<i>néz</i>	<i>nézne</i>	<i>nézzen</i>

Tárgyas ragozásban az ikes és iktelen igék ragozása között nincs eltérés. Többes számban az ikes igék az **általános** alanyi személyragokat veszik fel.

Az ikes és az iktelen igealakok alkalmazása időközönként elbizonytalanítja a beszélőket. Egyre inkább terjedőben vannak a szabálytalan (mert iktelen ragozású) alakok: *eszek* az *eszem* helyett, *fázok* a *fázom* helyett. Ennek egyik oka az ikes ragozás. Gondolkodóba esünk a *csuklik* ige használatakor is. Ha felszólító módú alakját kell használnunk, bizony elbizonytalanodunk. A helyes igealak pedig *csukoljon*. Igyekezz te is ezt a formát használni. Pl.: *Mindent elkövetett azért, hogy ne csukoljon*. A feltételes módú alakot pedig gyakorlatilag nem használjuk.

Az ikes igéknek három csoportját különböztetjük meg:

1. állandó ikesek – mindhárom személyben ikesen ragozódnak.

Például: *fázom, haragszom, borotválkozom, találkozom*

2. felemás ikesek – az 1. és a 2. személy ingadozó, a 3. személy ikes.

Például: *költözöm* vagy *költözök, költözöl, költözik*

3. változó ikesek – a 3. személyben ikes és iktelen alakjuk is van.

Például: *megjelen(ik), omol – omlik, egerész – egerészik*

140. A felsorolt igék közül válaszd ki, és írd le az ikes igéket!

alszik, fázik, metszik, hízik, veszik, öltözködik, viszik, gyönyörködik, gömbölyödik, körülveszik, megnézik, fürdik, iszik, túrik, játszik, szökik, költözik

141. Találd ki a találós kérdéseket!

Télen kivirágzik, meleg naptól meg elázik. *Mi az?*

Vízbe esik, eltörik, kőre esik, nem törik. *Mi az?*

Fut, megyen, meg se áll,
hanyat fekszik, fel se áll.
Ágazik, bogazik,
mégse leveledzik. *Mi az?*

Nagy meleg után érkezik,
vízzel, széllel keveredik.
S ahova csak elmehet,
pusztítja az életet. *Mi az?*

(Megfejtések: *jégvirág, hó, folyó, jégeső*)

► Határozd meg az ikes igék típusát!

142. Olvasd el az alábbi szöveget! Határozd meg a közlésfajtáját! Írd ki a szövegből az ikes igéket, nevezd meg a típusukat!

Talabor

Ukrajna területe folyókban igen gazdag. Az ország területén folyik a Dnyeper, a Dnyeszter, a Duna, a Tisza, a Prut, az Ung és még hosszan sorolhatnánk azokat a kisebb-nagyobb patakokat, folyókat, amelyek gazdaggá és termővé teszik a földeket. Kárpátalja területét is több nagyobb folyó, és sok kisebb patak szabdalja részekre. A nagyobb folyók a Borzsa, Latorca, Nagy-ág, Talabor, Tarac, Tisza, Ung.

A Talabor folyó Ukrajnában a Tisza vízgyűjtő területén folyik több mint 91 kilométer hosszan. A Gorgánok hegyvonulaton ered 870 méterrel a tengerszint fölött. A folyó teljes hosszán hegyi jellegű.

A Talabor táplálja, tisztítja a Kárpátok legnagyobb hegyi tavát a Szinevéri-tavat. A folyó partján fekszik Kalocsa, Égermező, Csománfalva, Talabárfalu. Bustyaháza mellett ömlik a Tiszába.

A Talaboron Égermező előtt található a Talabori-víztározó (vízfelülete 20 km²), amely a Rika-Terabljai vízierőmű része. A Nagy-ágon működik az 1950-es évek második felében épült 27 MW teljesítményű Rika-Terabljai vízierőmű, amely két folyó, a Nagy-ág és a Talabor szintkülönbségéből adódó energetikai lehetőségeket használja ki. A felduzzasztott vizet

egy nagy keresztmetszetű csővezetéken a közeli, de alacsonyabban folyó Nagy-ágba vezetik. Az esés közben a víz 3 turbinát hajt.

Vörösmarty Mihályt megihlette a folyó költői elnevezése, és a *Zalán futásában* a folyó nevét személynévvé változtatta.

(Kárpátinfo. ma)

143. Másolás közben tedd a megfelelő alakba (mód, idő, személy, szám) a zárójelbe tett ikes igét, és elemezd a kapott igealakot!

1. Borozgatánk apámmal, (iszik) a jó öreg... (*Petőfi Sándor*) 2. Tanján (lakik) most, mely úgy élt, úgy él emlékeimben, mint vitathatatlan szép sziget. (*Illyés Gyula*) 3. Voltak, akik (megesküszik) rá, hogy az, aki beszélt, dehogy is volt az paraszt. (*Móricz Zsigmond*) 4. Nosza, rajta, jó katonák, (iszik) egészséggel! (*Kuruc nóta*) 5. Kertész leszek, fát nevelek, kelő nappal én is kelek, nem (törődik) semmi mással, csak a beojtott virággal. (*József Attila*)

144. Írd ki a részletből az ikes igéket, határozd meg a csoportjukat!

Sötét van; ámbár a felhő szivén
Tűz-fájdalomként gyakran átnyilallik
Egy-egy villámlás – egy rövidke fény –
Mire a fellel kénmoraja hallik,
Stb. – De minek vesződöm én

Ezekkel? Innen-onnan meghajnallik
S addig benézünk a csősz-kaliba
Méccsel világított titkaiba.

(Petőfi Sándor: Bolond Istók)

HIÁNYOS RAGOZÁSÚ IGÉK

Hiányos ragozásúak azok az igék, melyeknek a ragozási sorából egyes alakok hiányoznak.

1. A *nincs, sincs* igéknek csak kijelentő mód jelen idejének egyes és többes számú 3. személyű alakjai vannak meg (pl.: *nincs, nincsen, nincsenek; sincs, sincsen, sincsenek*).
2. A *gyere, gyerünk, gyertek* igék csak a felszólító értelmű alakokban fordulnak elő, s ezek is csak az egyes szám 2. és a többes szám 1. és 2. személyében.
3. A *szokott* múlt idejű ige minden alakja (pl.: *szoktam, szoktál, szoktad, szokott, szoktuk volna, szoktunk volna* stb.), a jelentése azonban a jelenre vonatkozik.
4. A *tetszik* ige, mely az udvarias társalgás nyelvében szerepel, csak harmadik személyben, magázásban használatos mindhárom módban, jelen és múlt időben.

A személytelen igék

A *kell, lehet, illik, tetszik* igék egyes számú 3. személyű (bármilyen módú és idejű) alakjait gyakran használjuk személytelenül, főnévi igenévi alannal. Ilyenkor nem tehető ki melléjük a személynévmási vagy más főnévi alany. A cselekvő legfeljebb *-nak, -nek* ragos határozószóval vagy abból alakult személyragos határozószóval lehet megnevezve.

Például:

Személyes formák	Személytelen formák
én kellek a szerephez	szerepelni kell (nekem)
te kellesz a szerephez	szerepelni kell (neked)
ő, Péter kell a szerephez	szerepelni kell (neki, Péternek)

Személytelen igeiként használatos a többszófajú (főnévként és melléknévként is élő) *muszáj* és *szabad* szavak is. Pl. *Szabadna* megismernem a forgatókönyvet? (mit szabadna?); *Muszájna* megtudni az eredményt. (mit muszájna?)

Az egyszemélyes igék

Vannak olyan igéink, amelyek jelentésük miatt csak harmadik személyben használatosak.

Például: *történik, özőnlik, áramlik, alkonyodik, havazik, villámlik, gomolyog, zuhog, csepereg, nyikorog, csikorog* stb.

145. Személyes vagy személytelen az ige az alábbi mondatokban?

1. Nem kell idő előtt a dolgozatot leadni. 2. Sok energia kell a fizikai munkához. 3. Illik hozzám a szerepem. 4. Nem illik társaságban hangosan beszélni. 5. Már jó meleg van, lehet fürödni. 6. Vegyetek sapkát és sálát, mert hideg lehet. 7. Muszáj a békesség kedvéért tanulni. 8. Szabad a tanterem órák után? 9. Szabad a gyerekeknek az udvarra menni? 10. Hogy tetszik lenni? 11. Muszáj volt most ezt megkérdezned?

146. Az alábbi szavak közül írd ki az egyszemélyes igéket!

csattog, csobban, csobog, csordogál, folyik, folytat, ömlik, repeszt, szakít, szakad, nyikorog, nyivákol, habzik, gondolkozik, történik, hírlik, híresztel, csurran, mosolyog, gomolyog, szitál, zuhog, morog, hamvad, szenved, havazik, szépítkezik, rendezkedik, hajnallik

HELYESÍRÁSI TUDNIVALÓK

A kijelentő módú igék helyesírása

147. Több magyar költőről tanultunk már, akik jártak vidékünkön. Számos vers született egy-egy helység bemutatására. Szabó Lőrinc is felkereste Tiszaújlakot és a Tücsökzene című kötetének egyik versében megörökítette itteni élményeit.

Tiszaújlak

Néha bementünk Újlakra, a kis
mezővárosba. Ott már vonat is
volt, s állomás, aszfalt és üzletek.
Gyalog mentünk, vagy, hogyha szekeret
kaptunk, Bökénynek, a vashídon át.
Révészek és komp szelte a Tiszát;
a becsi part még Szatmár volt, s az, a
másik, az északi, már Ugocsa;
s ahogy lebegtünk az áradt vízen,

szálfák úsztak mellettünk sebesen,
szétrombolt tutajok; de épek is.
Ha szekér vitt, én voltam a kocsis.
És Újlakon? Hogy mi a búzaár.
Hol van jó fazék, a pap tudta már.
Lámpabél? Megvan. S mi is még, mi kell?
Tanító úrnak cigarettahüvely.
Vásár, cigányok. Aztán gyí, haza!
S tutajosokkal álmodtam éjszaka.

► Keresd ki, és írd le az igéket! Minden ige mellé írd le a jelen idejű alakját is!

► Ragozd el kijelentő mód jelen és múlt időben az *úszik* igét!

Tiszaújlak, Tisza-híd (képeslap, 1940)

148. Pótold az igék hiányzó betűit, olvasd fel helyes kiejtéssel!

alak...t, alak...l, tudós...t, mozd...t, mozd...l, mer...t, mer...l, szép...t, szép...l, ford...t, szám...t, gyors...l, mély...l, apr...t, szak...t

► Fogalmazd meg a szabályokat!

149. Tedd a következő igéket múlt időbe! Milyen szabályt fogalmaznál meg?

szalad, kér, néz, játszik, emlékezik, forral, indul, akad, kever, szárad, emel, olvas, magyaráz, hív, szólít, szaval, udvarol, másol

► A felsorolt igék közül melyek tárgyas igék? Hogyan ismerted fel őket?

150. Válaszolj a következő kérdésekre jövő időt kifejező szerkezetekkel!

*Eloolvasod holnapra a mondát?
Lerajzolod a téli tájat a kiállításra?
Visszahozzátok a könyvtárba a könyveket?
Megnézitek a gyerekek előadását?
Elkéritek az órarendet az osztályfőnöktől?*

151. Versenyezzetek! Ki tudja gyorsabban elolvasni a következő szöveget!

Tréfás nyelvelde

Lili lengő liliomát legelik le lila libák.
Inci incifinci s icipici triciklin cincog: cin!
Pipacsot pirossá ki pirongatott? Nem az a pipiskedő kis pipi ott?
Hattyúk a hat tyúkot ott hagyták. Hagyjuk hát!
Mimi, hogy ad az illemre, csak immel-ámmal mímelte.
Hosszú orrát bosszús boszorka beütötte koszorús szoborba.
Teringette! Ez a hering keringett-e?
– Addig nem, míg Terink ette.

(Lelkes Miklós)

► Keresd ki a szöveg igéit! A tanultak alapján mondd el azokról mindent!

152. Olvasd el *Tompa Mihály* gondolatait, foglald össze mondanivalóját! Csoportosítva írd ki a szövegből a tárgyatlan, az alanyi és tárgyas ragozású igéket!

Megrendítő a szó, ha ünnepélyes esküre emelkedik; magasztos, ha az ártatlant védi, a szenvedőt vigasztalja; rettenetes, ha vádol és büntet. Sebez és gyógyít, öl és elevenít, lángba borítja s megsápasztja az arcot, a szemben könnyeket fakaszt; meggyorsítja, elállítja a szív dobogását. Ragad, mint a rohanó ár, tündöklök, mint a szivárvány, vakít, mint a villám. Az okos valóságnak drága kincse, méltósága és dicsősége!

153. Alakítsd át a következő múlt idejű szöveget jelen idejűvé!

Panni egész délután azon gondolkodott, hogy mit vegyen fel este barátnője születési bulijára. Hirtelen megpillantotta a szekrényben a

csíkos ruháját. Máris kezébe vette és felpróbálta. Nézegette magát a tükörben. Nem tudta eldönteni, hogy elég csinos lesz-e benne. Kikérte édesanyja véleményét is, aki jóváhagyta a választását.

144. Olvasd el figyelmesen a következő szöveget! Mondd el a tartalmát!

A legokosabb cselekedet

Tündérek

Három tündér üldögélt a kristályvizű hegyi tavacskánál. Jócselekedeteikről beszélgettek.

– Egy szegény kisleánynak, ott a túlparton, meghaltak a szülei. Most magára maradt házikójában. Igyekszik megállni saját lábán, de azért bizony gyakran felkopik az álla. Találkoztam vele két héttel ezelőtt. Segítettem rajta! Halat fogtam neki a tóból, megsütöttem, odaadtam. No, hogy milyen jó étvággyal ette! Öröm volt nézni! – mondta az egyik tündér.

A másik tündér csodálkozva kapta fel a fejét:

– Ó! Egy hete én is találkoztam ezzel a kislánnyal! Én is adtam neki sült halat, de látod: én arra is gondoltam, mit eszik majd másnap. Otthagytam neki egy szép hasú pontyot a következő napra...

A harmadik tündér mosolygott:

– No, tegnap én is ugyanezt tettem, de valamivel még többet is: megtanítottam arra, miként foghat ki halakat a tóból!

A közeli fenyőágon piros szárnyú kismadár hallgatta a beszélgetést és így csicsergett:

– Kedvesek, jószívűek vagytok mind a hárman, de szerintem most a harmadik tündér cselekedett közületek a legokosabban. Életünkben nem csak ma van és holnap, a holnaputánokra is számítani kell!

– Milyen igaz! – rebbentek fel a tündérkéek a levegőbe.

– Gyerünk, tanítsuk meg ezt a kisleányt mindenféle hasznos dologra!

(Lelkes Miklós)

- Helyesen cselekedtek a tündérek? Fogalmazd meg a véleményedet!
- Írd ki a szövegből a múlt idejű igét! Jelöld az igékben a képzőket!

A felszólító módú igék helyesírása

1. A felszólító mód **-j** jele a szótövek nagyobb részéhez **-j** alakban járul.

2. A **-t** végű igéket felszólító módban hosszú **sz-szel (ssz)**, **s-sel (ss)** és **cs-vel (ccs)** ejtjük. Az **ssz-szel** és **ss-sel** ejtetteket így is írjuk (*lássátok, halásszál*), a **cs-vel (ccs-vel)** ejtetteket azonban **ts-sel (tanítsatok)**.

3. A **fő, nő, szó, lő, rí, ró, nyű** igék felszólító módú alakjában az ingadozó kiejtés ellenére rövid **-j-t** írunk: *főjön, nőjön, lőjön, rójon, ríjon, nyűjön*.

155. Keresd ki a következő igék közül a felszólító módú igéket!

mondjatok, adjunk, kértünk, szelek, szóljunk, adok, fogjátok, merjetek, kentük, kerestük, hordjad, emeljétek, emeltem, emeljem

► Milyen mássalhangzó törvények érvényesülnek a fenti felszólító igékben?

156. Sok problémát okozhat a helytelen telefonálás. Olvasd el a szöveget, s próbáld betartani ezeket az illemszabályokat!

Telefonos etikett

A mobil életünk része. Méghozzá nagyon is. Valld be, te sem érzed jól magad, ha véletlenül otthon hagyod, esetleg még visszafordulni is képes vagy érte. Szóval a mindennapjaidban fontos szerepet tölt be, s ezzel így van mindenki. De mindenki ismeri-e a telefonos etikettet, és alkalmazni is tudja?

Akár a barátaiddal beszélsz, akár valamilyen fontos ügyben telefonálsz, vannak íratlan szabályok, amelyeket érdemes megfogadni.

Ha téged hívnak:

- Ne hadarj, próbáld meg lassan és érthetően beszélni!
- Ha nem érsz rá, akkor magyarázd el a helyzetet a hívó félnek, ígérd meg, hogy visszahívod, de ne csak ígérgess, valóban hívd vissza – vagy végső esetben kérd meg, hogy ő hívjon fel fél óra múlva.
- A hívást befejezni a hívó félnek illik!
- Ha a vonal megszakad, akkor a hívó félnek kell újrahívni!
- Figyelj a beszélgetőpartneredre! Ha olyan tevékenységet folytatasz beszélgetés közben, ami mellett nem tudsz folyamatosan figyelni, akkor illendőbb elnézést kérni és később visszahívni a hívó felet.

– Tüsszentés és köhögés esetén fordítsd el a fejedet a telefontól, majd kérj elnézést a beszélgetőpartneredtől!

Ha te telefonálsz:

– Köszönj és mutatkozz be, a hívásoknak illik így kezdődniük!

– Érdemes megkérdezned, hogy nem zavarasz-e.

– Ha hosszabb beszélgetést akarsz lebonyolítani, akkor kérdezd meg a másik felet, hogy ráér-e. Ha húsz percre van szükséged, ne azt kérdezd, hogy „Van fél perced?”

– Ha mellétárcsáztál, ne csapd le a telefont, hanem kérj elnézést, és csak azután tedd le.

– Ne beszélj túl hangosan, hisz az a környezetedet zavarhatja, míg ha túl halkán beszélsz, akkor a partner nem fog rendesen hallani – igyekezz megtalálni az arany középutat.

– Hivatalos ügyekben csak hétköznap, munkaidőben telefonálj!

– Ne rágj rágógumit és ne egyél telefonálás közben – nem illik csámcsogni a telefonba!

– Ha valaki nem ér rá, kérdezd meg, mikor lenne alkalmas megint hívni!

(Irka)

► Keresd ki a szövegből a felszólító módú igéket! Írd ki őket! Határozd meg a szótövet és a hozzá járuló toldalékot!

► Milyen ragozást ismertél fel?

157. Írd le a *meghall, ellök, bevall, megkeres, elhalaszt, eltol, meghúz, felépít, ledönt, kifáraszt, elhisz, megiszik, megtold, elküld, elmond* igék egyes szám 2. személyű rövidebb felszólító alakját tárgyas ragozásban!

► Milyen árnyalati különbség van a rövidebb és a hosszabb alakok jelentése között?

158. Határozd meg a versrészletek múlt idejű igéinek igemódi jelölőjét!

Ne menj, édes szolgám, jaj, ne menj messzére,
Egész Nagyfalunak keserűségére;
Jaj, ne hagyj bitangul az ős Toldi házat,
Ne taszítsd a sírba jó édesanyádat.

(*Arany János: Toldi*)

Ám no hiszen legyen úgy, úgymond, áldjon meg az isten,
Csak lendíts valamit, mert héj, nagy bűn a henyélés.

(*Fazekas Mihály: Lúdas Matyi*)

Ne nézz reám, süsd le szemed –
elégeti a lelkemet!
De hisz úgysem szeretsz engem,
Égjen el hát árva lelkelem!

(*Petőfi Sándor: Ez a világ milyen nagy...*)

Makacs szánkra fegyelmet
izzó jogarral égess,
csak őrizz meg bennünket, édes,
édes anyanyelv!

(*Vári Fábián László: Illyés Gyula fejfája előtt*)

159. Hogyan kérnél felvilágosítást egy ismeretlen felnőttől az utcán, ha tudnod kellene, hogy hány óra van? Írj kétféle változatot! Milyen mondatokat használtál? Játsszátok el!

► Kérdezd ugyanezt a következő helyzetekben:

- osztálytársadtól,
- egy idegen gyermektől,
- ismerős felnőttől!

160. Olvasd el figyelmesen a következő szavakat! Írd ki oszlopokba csoportosítva a felszólító módú igéket úgy, hogy az egyik oszlopba jelen van, a másikon viszont hiányzik a *j* jel! Válaszodat indokold meg!

beszéljetelek, búsuljon, éljen, fájjon, fejjel, figyelj, folyjon, folyója, fütsünk, héja, hulljanak, ijedten, járjad, jusson, játsszad, készüljetelek, majom, menjen, mosolyogjunk, pajtás, segítsünk, siessen, tájat, tisztítsa, tojások

161. Egészítsd ki a következő szólásokat, közmondásokat a hiányzó felszólító módú igékkel! Ellenőrizd, hogy helyes igével pótolta-e a hiányt!

1. ..., ..., *nem apád!* 2. ..., *tinó, ökör lesz belőled!* 3. *Apád, anyád ide ... !* 4. *Járt utat járatlanért ... !* 5. *Addig ... a vasat, amíg meleg!* 6. ... *meg az anyját, ... el a lányát!* 7. *Addig ..., ameddig a takaród ér!* 8. *A holló ... ki a szemét!* 9. *A kecske is ..., a káposzta is*

A feltételes módú igék helyesírása

162. Pótold a hiányzó betűket a következő képzett szavakban! Olvasd el őket hangosan!

iri...kedik, szerző...tet, veszélye...tet, foga...kozik, tartó...kodik, ébreszt...get, mo...dat, ké...zel, hara...dál, halla...szik

▶ Állapítsd meg, hogy a helyesírás melyik alapelve érvényesül írásmódjukban!

163. Az alábbi szemelvényekből írd ki a feltételes módú igéket és elemezd alakjuk szerint!

Volnék kis pacsirta, hogy zenghetne dalom
Harmatos, virágos, illatos hajnalon;
Hogy magasztos ének szárnyain lebegve
Merülhetnék mélyen a fényes egekbe;
Hogy lerázván a föld minden szennyét, porát,
Innám egy dicsőbb lét isteni mámorát;
Majd elszenderülve boldog csalódáson,
Édes álom lenne – ne fájna bukásom.

(Arany János: Hiú sóvárgás)

Akkor megcsókolja szüleinek kezét,
Búcsúzik örökre; nem használ a beszéd;
Anyja szépen kéri: „Ugyan hova mennél?
Hol hálnál az úton? Mit innál? Mit ennél?
Ne menj el galambom! Ne menj el virágom!
Ki lesz akkor az én kedves kis leányom?
Ha te engem itt hagysz, ugyan hova legyek?”
Gondolá a rossz lány: azért is elmegyek.

(Arany János: Juliska elbujdosása)

164. Írj egy történetet az alábbi igék felhasználásával! Az igeragozáson ne változtass!

tanulj, oltotta, termett, juthatna, zavarod, kezdte, várj, megfenyítelek, szólt, kérem, méltóztassék, iszom, van, tudnám, zavarod, mordul, tudom, szórt, vagyok, mondja, ad, voltál, nincs, utálják, hallottam, becipeli, meg-eszi

AZ IGEKÖTŐK

egyenes, megszakított, fordított szórend

Az igekötő olyan viszonzó, amely az igéhez járul. Jelenlétét a beszédben, az írásban alig vesszük észre, pedig az igekötő az igének nagyon is fontos társa, kísérője. Azok az igék például, amelyek mozgást, helyváltozást jelentenek, igekötő nélkül nem közölhetnék a mozgás irányát. A *megy* ige csak igekötővel tájékoztat arról, hogy *merre megy* valaki: ***bemegy, kimegy, átmegy, lemegy, felmegy, visszamegy*** stb.

Vizsgáld meg a következő mondatok kiemelt igéit!

*Levelet **írok** a távol élő nagymamámnak.*

***Leírtam** a házi feladatot, majd sétáltam a barátnőmmel a parkban.*

*Matematikaórán feladatokat **oldottunk**.*

***Megoldottam** az ellenőrző dolgozat minden példáját.*

Ezekben a példamondatokban az igekötők azt fejezik ki, hogy a cselekvés eredményesen befejeződött. Az is előfordulhat, hogy egy cselekvés nem jól sikerült: *Addig néztem a gyönyörű házakat, hogy **elnéztem** a házszámot; Aki sózza a levest, vigyázzon, nehogy **elsózza**; Aki érti a viccet, nevet rajta, de aki **félreérti**, az megsértődik.*

Ha nem volnának igekötők, akkor mindegy volna, hogy ki *mit mos*. A valóságban különböző cselekvést végzünk akkor, amikor **kimossuk** a fehérneműt, **megmossuk** a kezünket, az edényt **elmossuk**, az ajtót **lemossuk**. A felsorolt igéknek más a jelentésük, de mégis közös bennük a *mos* ige alapjelentése.

Mi történik a következő igekötős igék sorozatában?

Néha **melléfogott** (= tévedett); **belefogott** a takarításba (= hozzákezdett); **felfogta** a kérésemet (= megértette); a vállalkozás **kifog** rajta

(= nem tudja végrehajtani); **ráfogják** a lopást (= alaptalanul vádolják). Ezekből az igékből már eltűnt a *fog* ige (= a kezével tart valamit) alapjelentése. Az igekötők teljesen megváltoztatták a *fog* ige eredeti jelentését.

Az igekötők az igéhez kapcsolódó szavak.

Sokféle szerepük van: megjelölik a mozgás irányát, vagy azt jelzik, hogy a cselekvés befejeződött, eredménnyel járt. Azt is kifejezhetik, hogy a cselekvés rosszul sikerült.

Vannak olyan igekötős igék, amelyekben az ige eredeti jelentése teljesen megváltozik.

Az igekötő tárgyassá teheti az igét.

Például: *nevet – kineveti a barátját, harcol – kiharcolja az igazát, ül – lovat ül, fut – lefut* stb.

Az igekötő szórendje lehet:

- **egyenes szórendű:** *elolvas, feltekint, lemegy, átölel* stb.;
- **fordított szórendű:** *megy vissza, olvas el, tud meg* stb.;
- **megszakított szórendű:** *meg se tud, el nem képzeli, át is lép* stb.

A magyar nyelvben megközelítőleg 130 igekötő van, többségük többszótagú.

165. Mi történik, ha a *beszél* igét különböző igekötővel látjuk el? Magyarázd meg a szavak értelmét!

rábeszél, lebeszél, kibeszél, félrebeszél, visszabeszél, mellébeszél, megbeszél, bebeszél, belebeszél, összebeszél

- ▶ Foglald mondatba az igekötős igéket!
- ▶ Tudnál-e még más igekötőt is illeszteni a *beszél* igéhez? Sorold fel ezeket az igekötős igéket!

166. Írd le jövő időben a következő igekötős igéket!

átolvas, visszanez, rámutat, szétrak, nekilát, összeecsomagol, elszalad, lejön, megdicsér

167. Az iskolában gyakran hangzanak el a következő mondatok.

Péter teljesen beindult Katára.

Beájultam, amikor észrevettem a barátnóm új pólóját.

Bepótolom az anyagot, amiről lemaradtam.

Bevállaltam még egy dolgot.

Ugye bejósoltam, hogy röpdolgozatot írunk?
Bekavartam egy illetőnek.

- Magyarázd meg, mi a különbség a két forma között!
- Írd le másképpen ezeket a mondatokat!

168. Pótold az alábbi szövegben a megfelelő igekötőt és a múlt idő jelét!

Fütyülve, dudorászva jö... az őszi szél, ...kap... a két kis magocskát, és vi...e őket. Az egyik magocskát jó kövér szántóföldbe ejte...e, a másikat pedig egy meredek sziklafalhoz vág... . A magocska ...gördül... a sziklafalon, és ...állapodo... egy kis mélyedésben. Tel...-múl... az idő, s amikor ...olvald... a hó, tavasz le.... ...búj... a földből az új hajtások.

169. Pótold az alábbi szólásokban, közmondásokban az igekötős igét! Magyarázd meg a jelentésüket!

1. *A nagy hal ... a kis halat.* 2. *Majd ... a bőréből.* 3. *Holló a hollónak nem ... a szemét.* 4. *... a szög a zsákból.* 5. *A jég hátán is* 6. *A jóból is ... a sok.* 7. *... a kenyere javát.* 8. *Addig jár a korsó a kútra, míg ... törik.* 9. *Nem ... a kutya a telet.* 10. *... a ló másik oldalára.*

170. Olvasd el kifejezően a regényrészletet! Írd ki a részletből az igekötős igét!

A kis Nyilas sebesen kifutott az udvarra, hogy utolérje Gimesit, s megmondja neki, hogy a latintanár azt mondta, hogy neki muszáj elmenni, de már sehol sem látta, pedig kiment utána egészen a Csokonai-kertig. Akkor addig ácsorgott, hogy a konviktusban is csengettek, s ő a könyveivel lélekszakadva futott fel a második emeletre, már mindenki elment, akkor lerohant, s elkésve érkezett az ebédhez.

Gulyásleves volt és tejbekása, jóízűen megette, a sok kanálcsörgés, tányércsörgés egészen jól hatott rá, mikor az ebéd végén a szénior felállott, s elmondta az imádságot, ő még evett, a szája tele volt kásával, s ami a tányéron maradt, azt még futva bekapta.

Jelenet a *Légy jó mindhalálig* c. filmből

(Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig*)

konviktus – valamely tanintézet mellett működő, bentlakást, étkezést, tanulmányi felügyeletet nyújtó intézmény; **szénior** – a kollégiumi diákság vezetője, utolsó éves teológus

171. Kapcsolj igéket a megadott igekötőkhöz!

össze, vissza, oda, szét

Az igekötők helyesírása

■ A szótárakban az **igekötő** az **ige** előtt áll, és **egybeírjuk** azzal.

***Például:** leáll, kinéz, felmászik, elír, befalaz stb.*

■ Ha az igét tagadjuk, ha az igével felszólítunk, vagy ha egy hangsúlyos szó van az ige előtt, akkor az igekötő elválik az igétől, és az ige mögé kerül.

***Például:** Attila **elolvasta** a regényt. – Péter nem **olvasta el**. **Megtanulod** a verset a következő órára? – **Tanuld meg** a részletet! **Elköltözik** a szüleitől? – Egy hét múlva **költözik el**.*

■ Ha az igekötő és az ige közé egy másik szó kerül, megszakad a szórend, és a szavakat különírjuk.

***Például:** Átírástok? – Át **kell** írni. Elhozod? – El **fogom** hozni. Megteszed? – Meg **tudom** tenni. Átnézték? – Át **is** nézték. Beépítjük? – Be **lehet** építeni. Megfogod? – Meg **szeretném** fogni. Megtanulod? – Meg **akarom** tanulni. Elfáradtál? – El **se** fáradtam.*

■ **Kötőjellel írjuk:**

- a megismételt igekötőt: *fel-feláll, be-benéz, át-áttekint,*
- a régies hangulatú halmazott igekötőket: *el-felmondanak, el-betették,*
- az igekötőt, ha elmarad mellőle az ige, de egy másik igekötővel utána megismétlődik: *át- és beír, ki- és benéz stb.*

■ **Nem igekötők, és nem írjuk egybe az igével:**

- az ellentétes viszonyú összetett határozószókat: *fel-le sétál, ki-be szaladgál stb.* kivétel: *összevissza,*
- a fokozott határozószókat: *kijebb lép (de: kilép), összébb tol (de: összetol).*

172. Egyes költők ügyesen játszanak a helységnevekkel a verseikben. Ezekből kapsz ízelítőt.

Gyalókára gyalog mentünk,
Vencsellőre elcsellengtünk.
Görgetegen átgörögtünk,
Tiszasülyön elsüllyedtünk...

Mecsekszakálra mekegve
kecskepatákon mentünk be, ...
– szemünk-szánk tátva:
így értünk Tátra,
s bedugtak, mert nem köszöntünk,
Zsákán egy zsákba.

(Részlet *Csukás István* Gilice-síp c. verséből)

Messze vagyunk VÁRADOKtól,
pedig ott már vár a doktor.
SÁRVÁR, VÁRADOK,
addig el is fáradok.
MAGLÓCÁN megpihentünk,
MARTÉLYon kvártélyra leltünk.
Bú ért BUZSÁKon:
kilukadt a búzás zsákom!
ALSÓTOLDon toldják,
FÓTon megfoltozzák,
VARSÁDon a szád bevarrják.

(Részlet *Tarján Iza* Ungon–berken c. verséből)

- Keresd ki a versekből az igekötős kifejezéseket!
- Írd le a talált igekötős igét mindhárom szórendi formában!

173. Írd le helyesen tagolva a következő igekötős igét!

*felfelriad, előrehátramoszog, bebetér, kibejár, ideodaröpköd, összevissza-
csapong, összeösszenéznek, felfelsóhajt, megmegáll*

174. Olvasd el helyes kiejtéssel a következő szavakat!

*elaludt, elmondjuk, meghallja, felhajtja, kihordja, meglátszik, meg-
kínálja, elrontja, leszidta, bekiáltják, feladja, eltévedtek, lepakolja, elfutsz,
megszeretsz, kivédjem, elhallgatsz, felébredt, összepiszkolja, kinyitja, ját-
szik, megszámolja, megkarcolja, felbontja*

► Milyen hangtani változás történt a szavakban?

175. Pótold a **j** vagy **ly** betűt az igekötős igékben! Határozd meg a személyragot, s másolás közben zárójelben tüntesd fel rövidítve a cselekvő számát, személyét!

elsü...edtünk, rámoso...ogsz, kifo...ik, vissza...öttök, kiha...ol,
elhe...ezed, ki...ukaszt, megse...ted, fel...egyzem, megí...ednek, elfo...tom,
bepó...álom

176. Olvasd el a következő, vidékünket bemutató írást!

Szerednyei vár

A szerednyei várrom különleges helyet foglal el Kárpátalja műemlékei között. A legősibb középkori típusú várak közé tartozik, romos állapotában is megőrizte régi jellegét.

A település Ungvár és Munkács között félúton, a szőlővel beültetett dombok között terül el. Szerednyére beérve az út jobb oldalán álló egykori malomépületnél forduljunk jobbra, hogy elérjünk a várromhoz.

Szerednye környéke már többezer évvel ezelőtt lakott volt. Erről több régészeti lelet tanúskodik. Az ásatások során előkerültek egy neolitikus lakótelepülés (időszámításunk előtti IV. évezred), valamint egy bronzkori (időszámításunk előtti II. évezred) nyomai. A község neve valószínűleg szláv eredetű, bizonyára arra utal, hogy a település félúton van Ungvár és Munkács között.

A XV. században Szerednye mezővárosi rangot kapott, bizonyos kiváltságokkal rendelkezett, főleg a kézműipar és a kereskedelem fejlesztése terén. A szerednyeiek borok már akkor nagy keresletnek örvendtek, Európa több országába szállították azokat, többek között Nagy Péter orosz cár udvarába.

A szerednyeiek tevékenyen részt vettek II. Rákóczi Ferenc felszabadító harcában, vitézül küzdöttek seregében. A kuruc felkelés leverése után az osztrák csapatok kegyetlen bosszút álltak a községen, nem kímélték az asszonyokat, gyerekeket, idős embereket sem. Lakosai az erdőbe menekültek a bosszúálló csapatok elől.

A szerednyeiek váráromjai a község délnyugati részén egy kisebb dombon állnak. A vár tulajdonképpen egy egyedülálló négyzetes alaprajzú toronyból állt. Mérete 18,50x18,50 méter, a falak vastagsága 2,65 méter. A vár faragatlan kövekből épült, de a falak külső felületein a köveket simára csiszolták, magasságuk eléri a 12 métert.

A vártorony valószínűleg három szintje volt, legalábbis erre utalnak a gerendafészkeknek a belső falfelületeken látható üregei. A várat három széles sarkain lekerekített négyzet alakú sáncárok veszi körül, valószínűleg ezen csak csapóhídon át lehetett megközelíteni a bejáratát.

A szerednyeiek várat valószínűleg a templomos lovagrend a XIII. század elején építette. A lovagrend feloszlatása után a Szatmár megyei jánki pálos kolostor szerzetesei vették azt birtokukba. Később az ungvári vár urainak birtokába került. Egy legenda szerint egykor földalatti alagút kötötte össze az ungvári várral. A vár a XVIII. század elejéig működött, fontos szerepet töltött be az Ungvárt Lemberggel összekötő kereskedelmi út védelmében. Később elvesztette jelentőségét, építményei a Rákóczi-szabadságharc után romlásnak indultak, újjáépítésükre már nem került sor.

(Folyóíratból)

► Írd ki az igekötős igéket! Indokold meg az igekötő szórendjét!

177. Egészítsd ki az alábbi igekötős igékkel a szólásokat, közmondásokat!

kibújt, túljár, kidobják, visszajár, eltörik, felkopik, megöregszik, megtalálja, átesik, bejön

..... az eszén.
 az álla.
 a mécses.
 Kölcsön kenyér
 Aki kíváncsi, hamar
 a szeg a zsákból.
 az ajtón, az ablakon.
 zsák a faltját.
 a ló másik oldalára.

► Mit jelentenek ezek a szólások, közmondások? Magyarázd meg a jelentésüket!

178. Alakítsd át a kijelentő módú igekötős igét felszólító módúvá! Mi történik az igekötővel az átalakítás során?

összepakolunk, felfrissít, szétszabdadjuk, felöltöztök, átugrod, visszafordulsz, megterítik, odadobom, elkezditek, kijavítod, elköltöznek

179. Keresd ki az alábbi szavak közül az igekötős igét! Írd le a füzetbe őket elválasztva!

kinéz, kísér, kiegyenlít, kiabál, kisebbít, beszélget, beszél, beszáll, felemel, felel, felesel, feladogat, megért, megüzen, megérint, les, leszel, leállít, lebeg, ráakad, rágódik, rángat, ellenéz, elered, eleméz, elenged, előz, átalakít

TÉMAZÁRÓ

Kérdések és feladatok

1. Válaszolj a kérdésekre!

- Határozd meg az ige fogalmát, nevezd meg a fajtáit!
- Hogyan osztályozhatjuk az igéket?
- Mi a különbség a tárgyas és a tárgyatlan ige között?
- Sorold fel a többalakú ige-töveket eseteit!
- Miből képezhetünk igét? Sorold fel a leggyakoribb ige-képzőket!
- Mi szerint változik az igealak?
- Mi a személyrag?
- Miben tér el az alanyi és tárgyas ragozás?
- Mit tudunk az ikes igékről?
- Határozd meg az ige-kötő fogalmát!
- Sorold fel az ige-kötők helyesírásával kapcsolatos tudnivalókat!

2. Elemezd az igealakokat, határozd meg a stílusértéküket!

1. Lement a nap nyugaton, feljött a nap keleten. (*József Attila*)
2. Megyen már a hajnalcsillag lefelé, az én édes galambom most megyen hazafelé. (*Népdal*)
3. Elindulnak, mennek, mennek, hosszú útnak, rengetegnek. (*Népballada*)
4. Hová megy te három árva? (*Népballada*)
5. Hej, halászok, halászok, merre mén a hajótok? (*Népdal*)
6. Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek, hosszú út porából köpönyeget veszek. (*Bújdósóének*)
7. Akkor voltam fiatal, hogy elmentem innen, egy-két zsenge diadal űzött nagyra mennem.... (*Tóth Árpád*)

3. Olvasd el *Lelkes Miklós* történetét, majd írd le a tartalmát néhány mondatban!

Miért mondja a varjú mindenre, hogy kár?

Valamikor régen nem károgott a varjú. Történt azonban egyszer, hogy egy parasztember búzát szállított a szekéren. Az egyik zsák lyukas volt és búza hullt belőle a földre, nyomot hagyott a koci után.

– Haszon! Haszon! – kiáltotta a varjú és buzgón kebelezte be a magokat. Mérgező lett a parasztember, hogy a varjú az ő kárát haszonnak mondja. Leszállt a szekérről, de mielőtt elrendezte a dolgot a szekéren, felkapott egy követ és úgy megdobta vele a varjút, hogy az hétfőtől péntekig bicegett.

Ősszel beérett a dió a parasztember kertjében. A varjú megint ott volt, leszállt a diófára, csőrébe kapott egy diót, de előbb így kiáltott fel:

– Ez a haszon! Ez ám!

A parasztembernek éppen keze ügyében volt a sörétes puskája és rálőtt a varjúra, bár sajnálta a töltényt. Az egyik szem sörét úgy meghorzsolta a varjú lábát, hogy most már két hétig is elsántikált vele.

No, télen, amikor már nagyon hideg volt, a disznók igen várták a meleg moslékot az óljukban. A parasztember hozta is a két teli vödört, de megbotlott és a vödörből a moslék egy része kiloccsant a földre.

– Haszon! Haszon! – kurjantott fel a varjú, de a paraszt rögvést utánahajította a szénahányó villát. Csak a farka végét találta el ugyan, de a varjú úgy megijedt, hogy még a haszon szót is elfelejtette. Azóta nincsen nála óvatosabb madár, és még a saját hasznára is mindig csak annyit mond: „KÁR!”

- Írd ki a szövegből a múlt idejű igéket!
- Példák illusztrálásával fogalmazd meg a múlt idejű igék helyesírását!

4. Mit jelentenek magyarul a következő idegen eredetű igék?

koncentrál, szervál, memorizál, analizál, kommentál, menedzsel, blamá, reklamál, szervíroz, szervizel, parodizál, glancol, dumál

5. Határozd meg az igék típusát!

1. Tűnődik, féllábon állván, el-elúnja egyik lábán, váltogatja, cserélgeti... (Arany János) 2. Antik ívek árnyán mereng sok régi márvány. (Tóth Árpád) 3. Megcsörren a bilincs, lehull, gazdája nincs. (Arany János) 4. Vizyné azt hitte, hogy a füle cseng. (Kosztolányi Dezső) 5. ... valami olyast hall messze, ami hasonlít az emberi léptekhez, melyek besüppednek a locspocsban. (Mikszáth Kálmán) 6. A domboldalon bogárzó nyáj mellett a hétköznapi szűrén heverész. (Mikszáth Kálmán) 7. Adassék a levél Hunyadi Mátyásnak... (Arany János)

6. Hogyan buzdítaná csapatát az edző a labdarúgó-mérkőzés előtt a következő igék segítségével?

rúg, lő, cselez, fejel, gáncsol, fut, előz, véd, fedez, tömörül, győz.

Az edző beszéljen többes szám első személyben!

7. Képezz műveltető igéket a következő alapszókból!

búcsúzik, befűt, fest, hegeszt, köt, csírázik, jut, szánt, leckéz

- Az igék tárgyas ragozású 2. személyű rövidebb felszólító alakjával írd egy-egy mondatot!

8. Írd le a következő igéknek olyan képzett alakját, amely pillanatnyiságot jelent!

csillog, szuszog, csúszik, szökik, suhog

9. Nagyon sok író ír a tavaszi táj szépségéről. *Fekete István* részletében is erről olvashatunk.

Tavasza

Szántások barnállottak, vetések zöldelltek, és a nádasok mellett sárga volt a gólyahír, mint augusztusban a napraforgó szirma.

A tavak felett bárányos, apró felhők úsztak át, s a kék szemű ég nevetve nézegette magát a vizek tükrében. A nap aranycsóvája melegen simogatta a barkás ágakat, melyek bársonyból voltak, és lágyak, mint a fészek pelyhe.

– Jókor jövünk – mondta valaki. – A nagy víz felett majd megfagyunk, itt meleg van, és estére már nekünk muzsikál Unka népe.

– Kele, te itt leszállsz? – kérdezték az egyik gólyától, aki nagy kört vágott a levegőben, és leereszkedni készült.

– Itt a fészke – mondta Kele.

A torony felett szállt, és Berta Jancsi vette észre először, mert a gyerekek éppen akkor jöttek ki az iskolából.

– Gólya! – kiáltotta, és tintás ujjával felmutatott a levegőbe. A gyerekek megálltak. Szemük nevető-nagyra nyílt, és elkiáltották az ősi köszöntőt:

*Gólya, gólya, gilice,
mitől véres a lábad?
Török gyerek megvágta,
magyar gyerek gyógyítja...*

És hosszan néztek a gólya után. Berta Jancsi ki is ugrott a sorból, de Esküdt Lőrinc elővette a félelmetes palatáblát – melyre a rendetlenkedőket szokta felírni, és erre párosával újra elindultak a gyerekek.

- Írd ki a részletből az igéket! Határozd meg az igék idejét, személyét és számát!
- Jelöld az igéken a képzőket, nevezd meg a fajtájukat!

10. Elemezd az alábbi vers igéit jelentésük szerint, határozd meg a cselekvés módját is!

Boszorkányidéző

Adjon az ég
még több esőt,
hajlongj, suhogj
arcom előtt!

Jössz, tudom, az éj felével.
Pusztulj, tűnj a derengéssel.

Hét év múltán újra jöjj el
veszejtéssel, puha köddel,

evilági lángolással,
tisztátalan tisztasággal.

Kar karoljon, öl öleljen,
szem mélyéről hajnal keljen.

Égesd a szám igaz vérrel,
szőjed ingem minden éjjel!

(Vári Fábián László)

11. Olvasd el az elbeszélésrészletet! Mi adja a szöveg humorát? Figyeld meg a párbeszédeket!

...Megvártam, míg kiadja a mérget, akkor vettem ki a végzést a keziből.

– Hallgasson ide, ember, majd én olvasom el. Érti már? Nem arról van itt szó, hogy maga tétetik folyamatba, hanem az eljárás. Az se folyamba, hanem folyamatba.

– Hát igön. Maguk úgy mondják, hogy folyam, vagy folyamat. Mink mög csak úgy mondjuk, hogy víz. Ha folyamvíz, akkor Tisza.

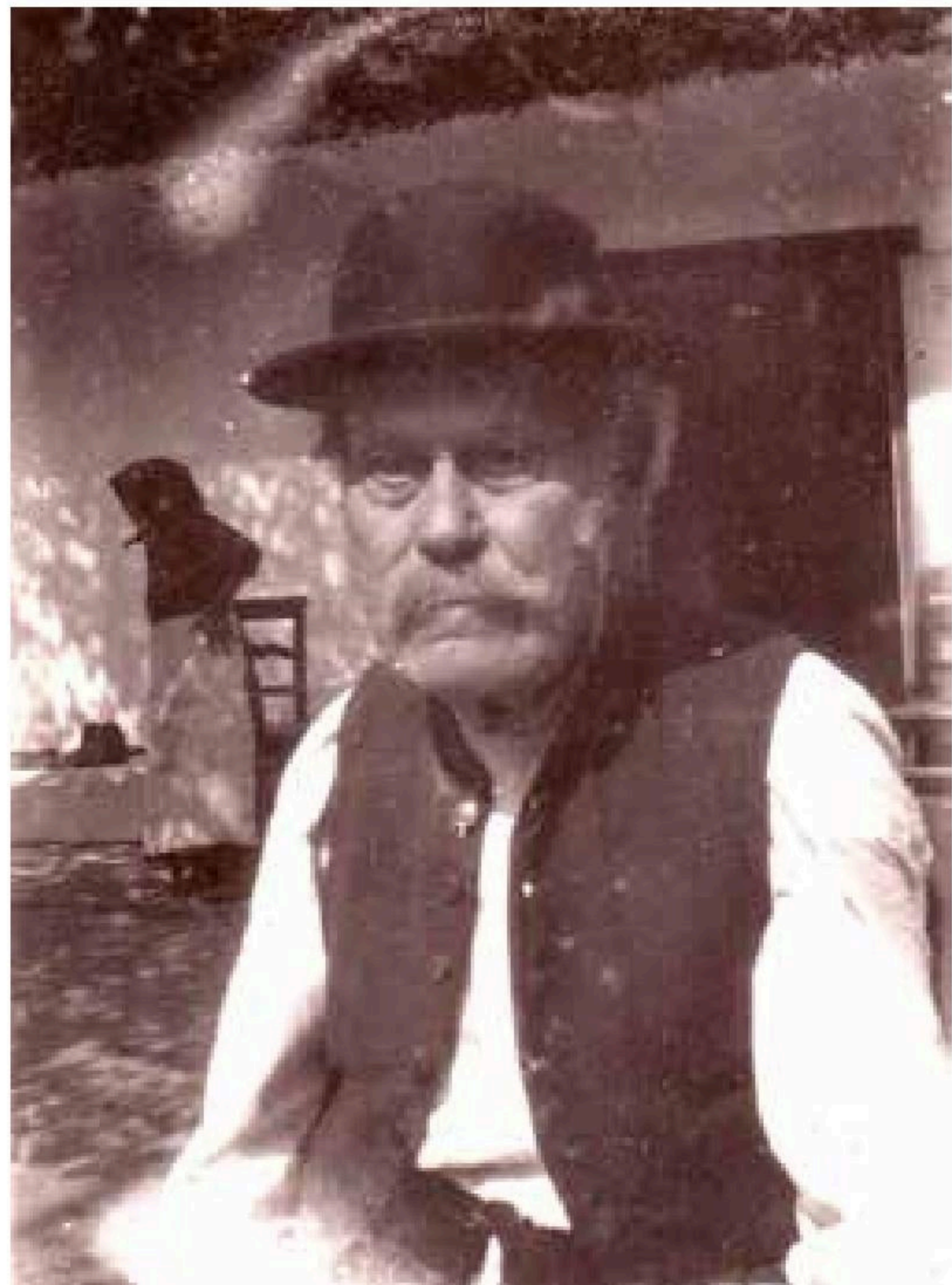
– Az – mondom –, de az se bizonyos. Látja, a maguk pulija is Tisza, mégsem folyamvíz.

– No, az nem – mosolyodott el. – Nem is jó volna, ha az volna, mert éppen most fiadzott ötöt.

Most már lehetett vele okosan beszélni, mert mosolygott.

– Látja, Mihály, ennek az írásnak az értelme, hogyha maga hat hét alatt be nem bizonyítja az állampolgárságát, akkor visszaveszik az engedélyt.

– Az van benne? – ámult Mihály. – Így meg löhet érteni, de hát akkor miért nem így írják?

Vállat vontam. Én se tudhatok mindent. Bölcs emberek csinálják a törvényeket. Hátha azok azt tartják, hogy baj lenne abból, ha Átokházán is megértenék a törvényt.

Most már rágyújtott Mihály, és mire elment, egészen összetestvértedtünk. Kézfogáskor azt mondja:

– Hanem azért, tudja, nem lött volna kár legalább a szület megmártogatni vagy háromszor a folyamatba, ott, ahol a legmélyebb.

De ezt már csak súgva mondta, mosolygó bajusza alól. Mert Róza, akit nem tudott megnyugtatni Kossuth meg a többi király, éppen ráknitotta az ajtót.

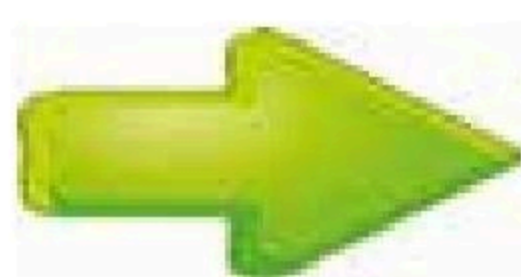
(Részlet *Móra Ferenc* Mihály folyamatba tétele c. művéből)

- Hányféle igealakot ismertél fel? Sorold fel őket!

12. Elemezd az igéket! Írj le róluk mindent, amit tanultál (igemód, igeidő, cselekvő száma, személye, igekötő)!

kiállnátok, veszekedtem, álljunk fel, rajzoltál volna, el fog jönni, mondanák, mosolyognak, szavazzatok, kicseréltük, megsimogatnám

AZ IGENEVEK

főnévi, melléknévi, határozói igenév

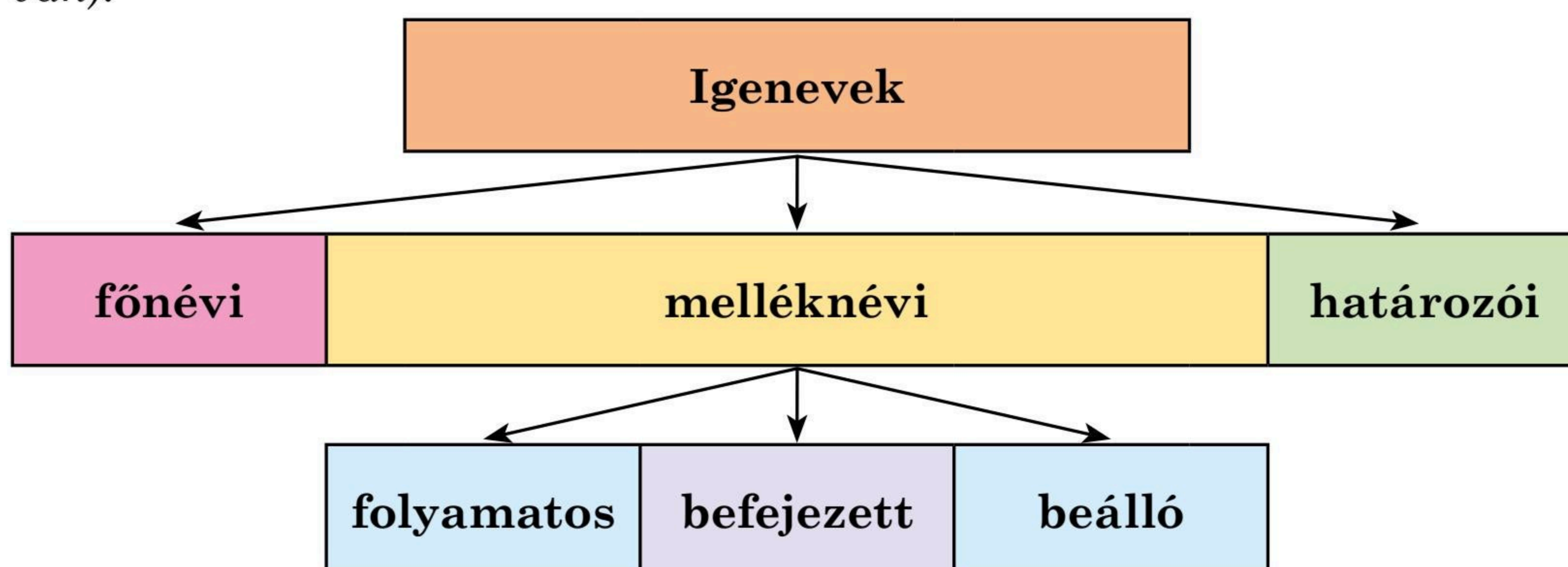

Az igenév képzett származékszó, mely átmenetet képez az alapszava, az ige és a nem igei alapszófajok között, vagyis az igei jelentést főnévi, melléknévi, illetőleg határozói jelentéssé alakítva fejezi ki.

Az igeneveket igéből képezzük. Kötelező részük tehát az igeő és a hozzá kapcsolódó igenévképző. Minden igenévnek saját képzője van.

Három fajtáját különböztetjük meg:

- a) főnévi igenév, képzője: **-ni** (*olvasni, mondani*);
- b) melléknévi igenév, képzője: **-ó, -ő, -t, -tt, -andó, -endő** (*olvasó, olvasott, olvasandó*);
- c) határozói igenév, képzője: **-va, -ve, -ván, -vén** (*olvasva, mondván*).

Az igenevek egyszerre hordoznak igei és nem igei tulajdonságokat, melyek azonban elválaszthatatlanul jelennek meg. Cselekvést, történést, állapotot fejeznek ki, de:

- a főnévi igenév az igei jelentést elvont fogalomként fejezi ki;
- a melléknévi igenév a cselekvést, történést tulajdonságként fejezi ki;
- a határozói igenév a cselekvés, történés körülményeit határozza meg.

Az igenevek közül a főnévi igenév nem szófajváltó, ellenben a melléknévi és határozói igenevek gyakran váltanak szófajt.

Az **igenevek** ugyanúgy **bővíthetők**, mint az ige. Ha tárgyas ige az alapszavuk, akkor *lehet tárgyuk*. Lehet *határozójuk*, de **nem lehet jelzőjük**. Az igenév a bővítménnyel együtt **igeneves szerkezetet** alkot.

Az átmeneti szófajú szavak két szófaji osztály több jellemzőjét viselik magukon úgy, hogy igazából egyik szófaji csoportba sem sorolhatók. Ide tartoznak az igenevek is.

A főnévi igenév

A főnévi igenév az ige és a főnév közötti átmeneti szófajú szó, mely általánosítva fejez ki cselekvést, történést, állapotot, létezést. Nem jelöli a cselekvő személyét és számát, nem utal a cselekvés módjára és idejére (*másolni, aludni, számolni* stb.). Utazásaink során gyakran találkozhatunk a következő feliratokkal: *Kihajolni veszélyes!*, *Dohányozni tilos!* Ezek a feliratok mindenkihez szólnak. Az egyik a vasúti kocsik ablakán figyelmeztet arra, hogy a *kihajolás* veszélyes lehet. A másik azt közli, hogy az adott helyen a *dohányzás* tilos. Ezek a főnevek a feliratokban főnévi igenévvel vannak kifejezve.

A főnévi igenevet igéből képezzük *-ni* képzővel. Cselekvést, történést jelent, de szerepe a mondatban nem az ige, hanem a főnév szerepéhez hasonlít.

A főnévi igenév jelentése leginkább az igéből képzett *-ás, -és* képzős elvont főnevek jelentéséhez hasonló (pl.: *Belépni tilos!* – *A belépés tilos, Nekiállt enni.* – *Nekiállt az evésnek*).

Főnévi igenév minden igéből képezhető (kivétel a *nincs, sincs*), de a *van, lehet* igék főnévi igenevét ritkán használjuk (*vanni van, lehetni lehet*).

A főnévi igenév a mondatban bármilyen mondatrész lehet, mint a főnév:

- **alany:** *Fontos lenne megbeszélni a találkozót.*
- **állítmány:** *Elolvasni az utasítást a feladathoz.*
- **tárgy:** *Megtanult programozni.*
- **határozó:** *Elindult szerencsét próbálni.*

Ritkán lehet

- **birtokos jelző:** *Ideje hazamenni.*

A főnévi igenév képzője a *-ni*, melynek azonban több alakváltozata is van:

- **a)** a *-ni* alapváltozat (*ad-ni, kér-ni*);

- b)** az *sz-es* és *v-s* váltakozó igealakokhoz (*vesz, tesz hisz, lesz, vesz, eszik, iszik*) és a *megy* igehez járuló *-nni* változat (*ve-nni, hi-nni, te-nni*);
- c)** a személyragozott 1. és 2. személyű alakokhoz járuló *-n* és *-nn* változat (*vág-n-od, ve-nn-em*).

Alaki viselkedését tekintve a főnévi igenév eltér a főnévtől, azaz nem kaphat sem viszonyragokat, sem jeleket, csak névszói személyragok járulhatnak hozzá.

Vizsgáljuk meg a következő mondatokat.

- 1. Sportolni** kell. Szabad **kérdezni**? **Tudni** illik, hogy mi illik.
- Nekem is **sportolnom** kellett volna. Meg szabad **kérdezned**. Ezt már az ovisoknak is **tudniuk** kell.

Az 1. sor mondataiban a főnévi igenév rag nélkül fordul elő. Ezeknek a mondatoknak a jelentése általános, azaz mindenkre érvényes. A 2. sor mondataiban a főnévi igenévhez személyragok kapcsolódnak. A személyragok azt fejezik ki, hogy *kinek* vagy *kiknek* kell, lehet, illik, szabad stb. valamit *megtennie* vagy *megtenniük*.

A főnévi igenév személyragozása

E/1.	<i>jár-n-om</i>	<i>él-n-em</i>	<i>ve-nn-em</i>
E/2.	<i>jár-n-od</i>	<i>él-n-ed</i>	<i>ve-nn-ed</i>
E/3.	<i>jár-ni-a</i>	<i>él-ni-e</i>	<i>ve-nni-e</i>
T/1.	<i>jár-n-unk</i>	<i>él-n-ünk</i>	<i>ve-nn-ünk</i>
T/2.	<i>jár-n-otok</i>	<i>él-n-etek</i>	<i>ve-nn-etek</i>
T/3.	<i>jár-ni-uk</i>	<i>él-ni-ük</i>	<i>ve-nni-ük</i>

A főnévi igenév gyakran **igekötős**. Igekötője szórendi szempontból úgy viselkedik, mint az igealakokban (pl.: *elolvasni* vagy *nem olvasni el, el fogja olvasni, el kell olvasni* stb.).

A főnévi igenév és igekötője közé gyakran ige ékelődik be. Ebben az esetben mind a három szót külön írjuk (pl.: *le szeretném rajzolni, el bírjátok vinni, meg tudod szervezni* stb.).

A főnévi igenévnek fontos szerepe van az igeragozásban: az összetett jövő idejű alakokban az alapige cselekvését jelöli (pl.: *elmondom – el fogom mondani, leírod – le fogod írni* stb.).

180. Írd ki a következő szavak közül a főnévi igeneveket!

szólni, keni, lépni, Béni, menni, szórni, zokni, kenni, néni, mérni, nini, fonni, fenni, várni, halászni, Fanni, jönni, bánni, hinni, feni, nézni

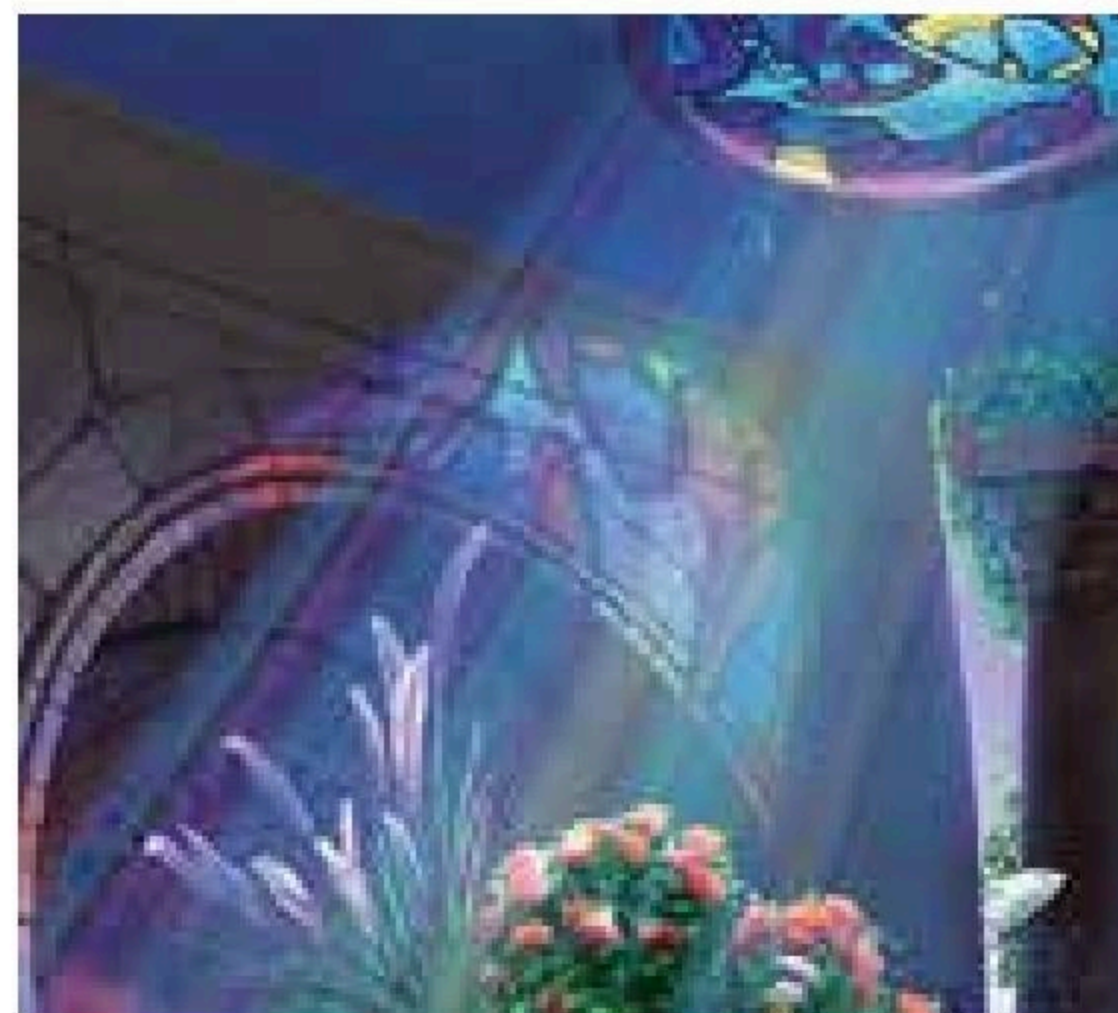
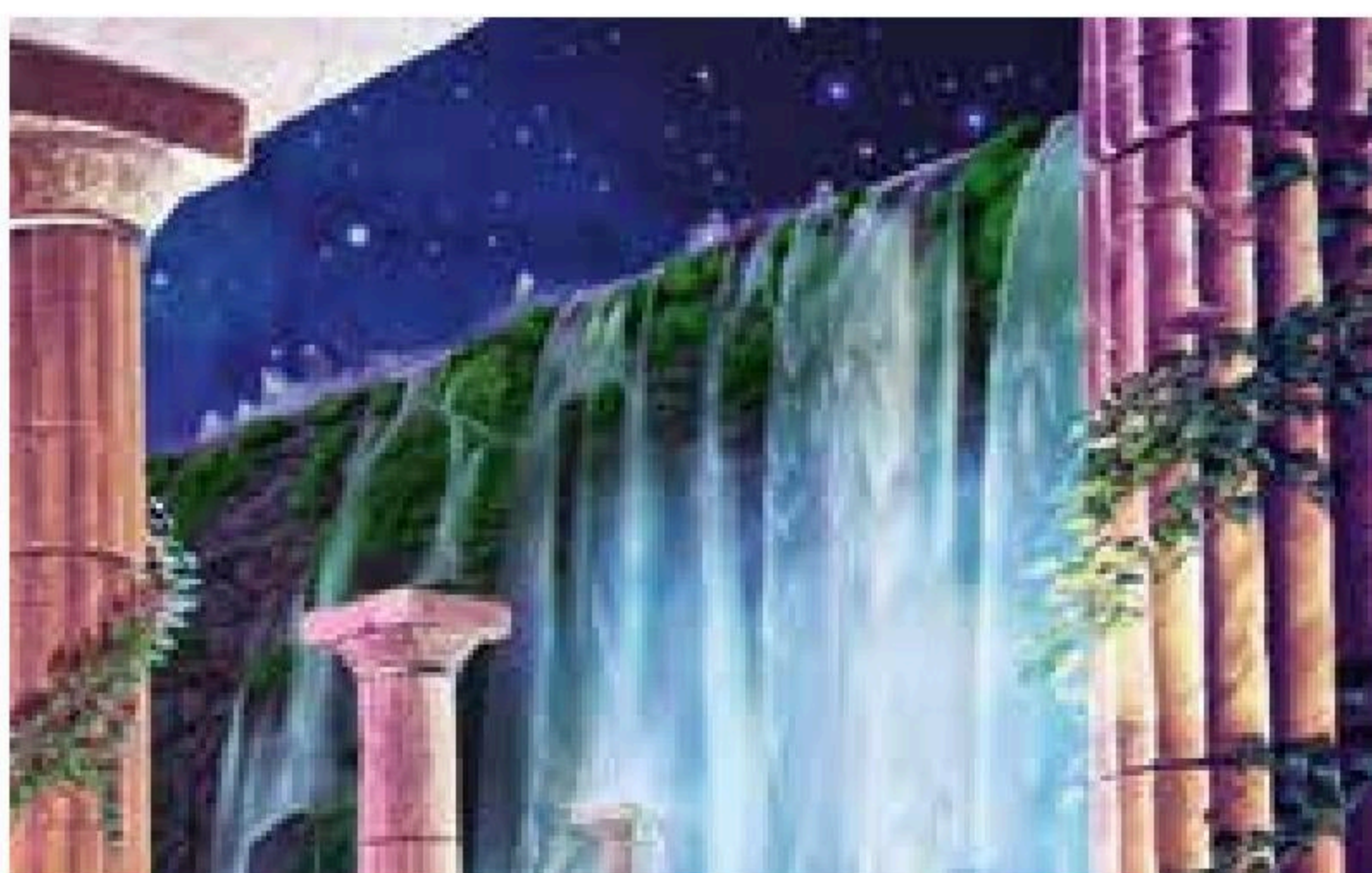

181. Írd ki a mondókából a főnévi igeneveket! Jelöld az igék szerkezeti elemeit!

Márványkő palota

- Egy, kettő, három, négy,
Te kis leány, hová mégy?
- Zöld erdőbe virágért.
- Minek az a virág?
- Szitát kötögetni.
- Minek az a szita?
- Tejet szűrögetni.
- Minek az a tej?
- Vaját köpülgetni.
- Minek az a vaj?
- Aranykocsit kenegetni.
- Minek az az aranykocsi?
- Márványkövet hordogatni.
- Minek az a márványkő?
- Kis palotát építeni.
- Minek az a kis palota?
- Sok szép játszó gyereket belehelyezni!

(Mondóka)

182. Olvassátok el, és vitassátok meg az alábbi idézeteket és közmondásokat!

Hallgatni, mikor beszélni kell, szintoly nagy hiba, mint beszélni, mikor hallgatni kellett volna.

(Széchenyi István)

Nem kell mindent kimondani. Nem kell mindent megkérdezni. Nem kell mindenre válaszolni.

(Tatiosz)

Könnyű beszélni, nehéz megtenni.

Hallgatni arany.

183. Képezz főnévi igenevet az alábbi igékből! Írj egy rövid fogalmazást az így keletkezett főnévi igenevek felhasználásával! Adj címet a szövegednek!

olvas, tanul, sétál, kirándul, pihen, beszélget, kér, kap, tervez, gondol, segít

184. *Dolgozni fogok* címmel készíts fogalmazást arról, hogyan képzeled el egy napodat húsz év múlva! Milyen igeidő kifejezésére használjuk a főnévi igenevet?

185. Olvasd el kifejezően a következő versrészletet! Írd ki a főnévi igenevet!

Még nem elég

Nem elég álmodozni! (Illusztráció a vershez)

Nem elég megborzongni,
de lelkesedni kell!

Nem elég fellobogni,
de mindig égni kell!

És nem elég csak égni:
fagyot is bírjon el,
ki acél akar lenni,
suhogni élivel.

Nem elég álmodozni!
Egy-egy nagy álom kell!
Nem elég megérezni,
de felismerni kell!
Nem elég sejteni,
hogymilyenkor jön el;
jövönket – tudni kell!

Nem elég a célt látni;
járható útja kell!
Nem elég útra lelteni,
az úton menni kell!
Egyedül is! – Elsőnek,
elől indulni el!
Nem elég elindulni,
de mást is hívni kell!
S csak az hívjon magával,
aki vezetni mer!

Nem elég jóra vágyani:
a jót akarni kell!
És nem elég akarni:
de tenni, tenni kell!
A jószándék kevés!
Több kell: – az értelem!
Mit ér a hűvös ész?!
Több kell: – az érzelem!
Ám nem csak holmi érzés,
de seb és szenvedély,
keresni, hogy miért élj,
szeress, szenvedj, remélj!...

(Váci Mihály)

186. Ragozd a *vinni* igét alanyi és tárgyas ragozásban!

187. Határozd meg, a mondatpárok közül melyikben írjuk egybe, és melyikben külön az igekötőt az igével! Indokold meg a helyesírást!

1. *Meg tudtam* az induláshoz szükséges menetrendet. – *Meg tudtam* venni a jegyet az esti előadásra.

2. *Meg fogom* nézni az ajánlott műsort. – *Meg fogom* a lepkét a lepkefogóval.

3. Nagymamám *le szokott* utazni vidékre a rokonaihoz. – Édesapám már öt éve *le szokott* a dohányzásról.

4. A film főszereplője *bele szeretett* a lányba. – A nővérem *bele szeretett* volna szólni a döntésembe.

5. A szerelők *meg tudták* javítani az elromlott készüléket. – Rokonaink *meg tudták* a jó hírt.

6. *Le bírta* küzdeni az indulatát. – A küzdelemben *le bírta* az ellenfelét.

7. Az igazság végül *ki fog* derülni. – A halász naponta sok halat *ki fog*.

A melléknévi igenév

A melléknévi igenév igéből származik. Valakinek vagy valaminek a tulajdonságát úgy fejezi ki, mint a vele kapcsolatos cselekvést, történést, létezést, miközben utal az időre is: *elfelejtett történet, maradandó seb, maró anyag* stb. Kérdése: *milyen?, melyik?*

Az igéből *-t, -tt, -ó, -ő, -andó, -endő* képzővel képzett, tulajdonságot kifejező szavak a **melléknévi igenevek**. A mondatban a **melléknév** szerepét töltik be.

A melléknévi igenévnek **három fajtája van**: *befejezett, folyamatos* és *beálló* melléknévi igenév.

A **befejezett melléknévi igenév** már megtörtént cselekvésre utal. Képzője megegyezik a múlt idő jelével: *-t, -tt*.

Például: *tanult vers, keresett személy*

A **folyamatos melléknévi igenév** a jelenben történő cselekvésre utal, azt fejezi ki, hogy a cselekvés folyamatban van.

Képzője: *-ó, -ő*.

Például: *táncoló fiatal, nyerő szelvény*

A **beálló melléknévi igenév** olyan történésre utal, amely a jövőben következik be.

Képzője: *-andó, -endő*.

Például: *adandó alkalom, követendő példa*

A **mondatban** a melléknévi igenév ugyanolyan mondatrész lehet, mint a melléknév:

- **jelző:** *A kutya visszahozta az **eldobott** labdát.*
- **határozó:** *A kirándulás után **ijesztően** nézett ki.*
- **állítmány:** *A különös eset **követendő**.*

A befejezett melléknévi igenév állítmányként fura, mivel alakja egybeesik az ige múlt idejével, s így ez az alany cselekvéseként érthető félre, annak tulajdonsága helyett.

Például: *A pihenés megadott.* (Helyesen: *A pihenés meg van adva.*)

Alaki tekintetben a melléknévi igenév úgy viselkedik, mint a melléknév: kaphat többes jelet (*táncolók, nyerők*), viszonyragot (*táncolónál, nyerőt*), de nem fokozható.

Vannak olyan **melléknévi igenevek**, amelyek **melléknévvé váltak**. Ezt a toldalékolhatóságuk is jelzi. A melléknévi igenevek nem fokozhatók, csak a melléknevek. Az *elolvasott könyv* sohasem lesz *elolvasottabb könyv*, de a *fáradt gyerek* lehet még *fáradtabb*!

A melléknévi igenév **főnévesülhet**, ha az igenévi jelzős szerkezetből elmarad a főnévi jelzett szó, s az igenévi jelző magára veszi annak szófaji szerepét, pl.: *ebédlő szoba* (milyen szoba?) – *ebédlő* (mi?); *sült hús* (milyen hús?) – *sült* (mi?).

188. Olvasd fel helyes kiejtéssel, megfelelő tempóban, hangerővel, hangszínnel a következő verset!

Táncnóta

Van-e szoknya eladó,
Tarkabarka suhogó,
A derékra simuló,
Nyárba-télbe jó?
Nincsen szoknya vehető,
Csak egy régi lepedő,
Ráncos, rojtos, repedő,
Üsse meg a kő.

Van-e csizma eladó,
Patkós sarka kopogó,
Szattyán-szára ropogó,
Sárba-vízbe jó?
Nincsen csizma vehető,
Csak egy rozzant tekenő,
Ócska egér-etető,
Üsse meg a kő.

(Weöres Sándor)

► Írd ki a versből a melléknévi igeneveket!

189. Milyen szófajú a kiemelt szó? Írd le azokat a mondatokat, melyekben a melléknévi igenevet találtad!

1. Nagymama egy mellényt **horgolt** az unokájának. Milyen csinos ez a **horgolt** mellény. 2. Péter egy történelmi regényt **kért** a születésnapjára. A **kért** kívánságot teljesítették. 3. Barátnőm meghívót **küldött** a születésnapjára. A postán **küldött** csomag egy hét késéssel érkezett meg. 4. Az aszalt gyümölcsből finom teát főztünk. Nagyapa nagyon sok gyümölcsöt aszalt a nyár folyamán.

190. Egészítsd ki a hangutánzó igéket megfelelő mássalhangzóval!

cso...an, dö...en, vi...og, zi...en, re...en, csa...an, be...eg, cu...an, csö...en, pu...an, csa...og

▶ Alkoss folyamatos melléknévi igenevet az igékből!

▶ A felsorolt főnevek közül válaszd ki a legmegfelelőbbet az igenévhez, majd írd be a fözetbe!

puska, víz, héja, gally, villám, lánc, zsák, fülemile, levél, autó, sár

191. Olvasd el figyelmesen az alábbi szöveget! Határozd meg stílusát és közlésmódját! Írd ki a szövegből a melléknévi igeneveket, nevezd meg a fajukat!

Zajkeltő tárgyaink

Amikor még hazánkban nem terjedtek el a petárdák és a tűzijátékok, a falusiak többnyire a háznál található használati tárgyakkal keltettek zajt, hogy elűzzék a gonosz erőket a környékről és biztosítsák a termékenységet.

Kereplővel járnak

A ma legismertebb szokások egyike a látványos farsangbúcsúztató mohácsi busójárás, ahol maszkba és subába bújt busók kereplőkkel vonulnak fel. Ezt az ősi szerszámot eredetileg az állatok terelésénél használták, illetve vadászat alkalmával a madarakat ezzel zavarták el a helyükről.

A tárgy olyan népszerű volt, hogy a húsvéti ünnepkörben a papok is használták, a nagyböjt utolsó három napján azzal végeztek szertartást.

Kereplő

A farsangi ünnepkör végén, húshagyó kedden a fiatal fiúk nagy lármát keltve kolompokkal és kereplőkkel járták végig a falvakat. Kolomppal csúfolták ki a vénlányokat, ezzel jelezték számukra, hogy a közösség nem szívesen tűri meg a férjet nem találó nőket.

Jeles napok idején

Őseink az év legfontosabb napjain használtak különböző zajkeltó tárgyakat, amelynek elsődleges célja, hogy elűzzék a környéken tanyázó gonosz erőket, megtisztítsák lakóhelyüket az ártó szándékú lényektől. A nagy ünnepeken különleges szokások terjedtek el. A kongózás óév végén, karácsonykor, szilveszterkor, illetve újévkor volt divatban, de előfordult pünkösdkor is, egyes helyeken pedig gulyafordítás kapcsolódott hozzá, amikor is a pásztorok, béresek, legények, gyermekek ostopattogtatással keltettek zajt, ezen felül kolompoltak, kürtöltek, amíg a jószágok fel nem ébredtek. A hagyomány szerint ez biztosította a következő év termékenységet.

Hangoskodás a faluban

A falvakban fazekakkal, harangozással, vagy éppen ostopattogtatással próbálták elkergetni a vihart, elűzni a férgeket. A juhászok, gulyások pedig a nyáj kihajtásakor lőttek egyet, hogy elkergessék onnan a jószágokra leselkedő vadállatokat. Keresztelő, esküvő, de halottbúcsúztatás idején fazekakkal hangoskodtak, vagy éppen edényeket csaptak földhöz, hogy távol tartsák a gonoszokat a háztól.

(Folyóiratból)

192. Képezz folyamatos és befejezett melléknévi igenevet az alábbi igékből! Milyen változás történt az igetövekben?

vesz, morog, eszik, mászik, sző, szerez

193. Petőfi Sándor tájleíró verseiből gyűjtöttünk néhány idézetet! Határozd meg a kiemelt szavak szófaját, és annak fajtáját!

- a) **Visszapillant** a nap a föld pereméről...
- b) Mint **befagyott** tenger, olyan a sík határ,
Alant röpül a nap, mint a fáradt madár.
- c) Mint **kiűzött** király országa széléről, ...

(A puszta télen)

Téli táj

- d) Pár nap múlva fél szendergésemből
Félrevert harang zúgása **vert** föl.
- e) Késő éjjel értem a tanyára
Friss gyümölcsből **készült** vacsorára.

(A Tisza)

Tisza

f) Tenger szántóföldek
Terjednek szerteszét, rajtok **áldott** búza, ...

g) Nem tudom, mit nézhet rajta? hisz affélét
Már eleget **látott**.

(Kiskunság)

Búzatábla

Kiskunság

A határozói igenév

Hosszan, egyenesen tartja félkezével,
Mutatván az utat, hol Budára tér el,
S mintha vassá volna karja, maga **válva**,
Még csak meg se rezzen a kinyújtott szálf.

(Arany János: Toldi)

Az idézet kiemelt szavai határozói igenevek.

Az igéből -va, -ve, -ván, -vén képzővel képzett szavak a határozói igenevek. Az alapszóban megnevezett cselekvést, történést, létezést körülményként fejezi ki.

A -ván, -vén képzőkkel képzett határozói igenevek a mai beszélt nyelvben ritkábban, főleg a régies vagy irodalmi szövegben fordulnak elő.

Határozói igenév a *nincs*, *sincs* és a ható igék kivételével minden igéből képezhető: *szaladva*, *mesélve*, *mondván*, *végezvén* stb.

A *van* ige határozói igeneve a *lévén* (a *lesz* ige származéka).

A mondatban a határozói igenév rendszerint állapot- vagy módhatározó, ritkábban idő- és okhatározó.

Például: *Munkánkat elvégezvén, megpihentünk.*

A határozói igenév jeleket, ragokat nem kaphat.

194. Keresd ki, és elemezd az idézetekből a határozói igeneveket!

Szép öcsém, miért állsz ott a nap tűzében?
Ládd, a többi horkol boglya hűvösében;
Nyelvel a kuvasz is földre hengeredve,
A világért sincs most egerészni kedve...

A szegény anyának könny tolul szemébe,
Kőszívű fiának sírva lép elébe,
Reszkető ajakkal keze fejét gyúrván,
Ott reménykedik, de György korholja durván...

Vadmadár-tojással éh-szomját elvervén,
Szörnyen hányta a hab a jövőnek tervén:
Merre menjen? mihez fogjon? uramfia!
Nincsen hó lelkének hová fordulnia...

Vissza-visszanézett: hej, pedig mi haszna?
Egy teremtés sincs ott, akit megláthatna,
Mégis visszanézett, sőt meg is fordulva,
Búcsút venni indult egy kis idő múlva...

(*Arany János: Toldi*)

Toldi Miklós mutatja az utat

195. Képezz határozói igeneveket a következő igékből!

szépül, áll, olvas, meggyógyul, fázik, merül, megy, leesik, gondolkodik

196. Elemezd a következő mondatok határozói igeneveit!

1. Túrj; de ne zúgj, s fáradva remélj. (*Vörösmarty Mihály*) 2. Bár izzadva, férfiszívvel mi kiálljuk a vihart. (*Petőfi Sándor*) 3. Éltünk rö-
gös határain két Géniuszt vezet, s felleg borúlván útain nyújt mindenik
kezet. (*Kölcsey Ferenc*) 4. Sírván siratjuk, hogy vagyunk. (*Ady Endre*)
5. Dölyfös úri kocsis ül a hintó bakján félkezében ostort suhogtatván.
(*Arany János*) 6. Nem tudják ám a leányok, hogy én mennyire kedve-
lem őket. Akkor szaladvást jönnének el, sokszázan gyűlnének össze itt
körülöttem. (*József Attila*) 7. ... földi utunk sírva járva így érünk meg a
halálra. (*Szabó Lőrinc* fordítása) 8. Elnyúlok a hegyen, hanyat a fűbe
fekve... (*Tóth Árpád*)

197. Alakítsd át úgy az alábbi mondatokat, hogy szerepeljen bennük határozói
igenév! Milyen mondatrész szerepét tölti be az igenév az átalakított mondat-
ban?

Séta közben vidáman fütyörészett.

Úgy szaladt, hogy közben hangosan lihegett.

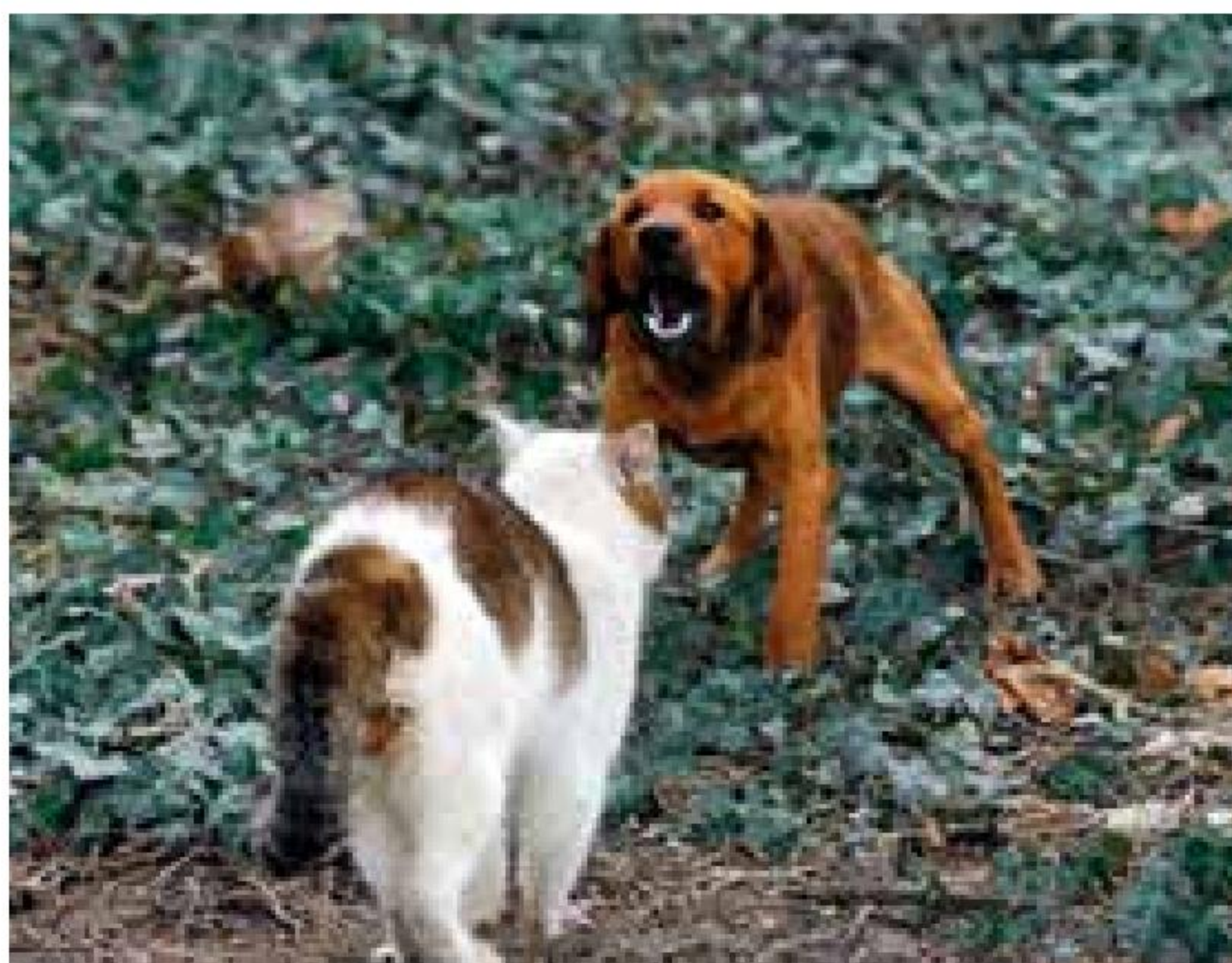
Úgy tanul mindig, hogy közben hallgatja a rádiót.

Édesanyám, miután befejezte a takarítást, hozzálátott az ebéd ké-
szítéséhez.

198. Olvasd el a szöveget, határozd meg a stílusát és közlésfajtáját! Keresd
ki a határozói igeneveket, határozd meg mondatrészi szerepüket!

... Most a kutya messzebb vonult vissza, úgy gondolva, hogy a lendü-
let nem volt elég erős. Elővette az esztét, melyet már elborított a gyűlölet
káprázata. Habzsolva nyalogatta az orrát, szőre felmeredt a gerincén,
lábai reszkettek. Lekusshadt a fűben, aztán némán, kétméteres ugrá-
sokkal rohant neki a cölöpnek. Az ugrás jobban sikerült, mint az eddi-
giek. Ez megzavarta a macskát is, mert körmét nem tudta olyan hirte-
len visszahúzni ellensége orrából,
ahogy kellett volna. Csak ezen a
kis árnyalaton múlt a helyzetében
biztos állat élete. Mert amint el-
lensége visszazuhant a földre,
estében magával rántotta őt a
karmainál fogva, melyek mélyen
belevágódtak az orrába. S ebben a
pillanatban, a pillanatnak ebben
a töredékében dőlt el a küzdelem.
És már ott hemperegtek a fűben
hörögve és jajgatva, csaholva és

nyögve, forogva és fel-felszökve, ott hemperegtek vérben és kitépett szőr-csomókban, rémülten és rémületet keltőn, beleragadva letéphetetlenül egymás testébe s fel-felnyíva a fájdalomtól. A kutya belemart a macska torkába, de az egyetlen mozdulattal kifordult a gyilkos fogásból, átbucskázva a saját fején s belevájva fogait s körmeit a kutya lágyékába. Majd a kutyának sikerült betörnie a hidat, amit a birkózó macska vetett a testéből. Pillanatokig a kutya, majd meg a macska volt felül, de ez a forgás meg nem állott és meg nem pihent, sőt megállítani sem lehetett volna semmiféle módon. Összegyűrték maguk körül a fűvet kétméteres körben, mint valami arénát. S rázták és tépték egymást olyan vad lázban, az élet akarátának valami olyan kétségbeesett gyönyörében s kínjában, ami a szinte dermedten figyelő fiút a lelke mélyéig megrémítette.

(Részlet *Kodolányi János* *Rekkenő nyári nap* c. művéből)

199. Írd ki csoportosítva a szövegből az igeneveket!

... Úgyszólván egyetlen nap sem volt az egész hónapban, amikor ne kellett volna nekem is hasznosan dolgozni.

Igaz, volt abban a munkában olyan is, amit szívesen, sőt örvendezve csináltam. Így élvezetes volt lerázni a fákról a szilvát, azt pattogatni és beléhordani az óriási üstbe, amelyben főni kezdett. Először kicsi pukkasokkal kezdett rotyogni, nagy hólyagokat fújdogálva magából. Aztán hígabbra főtt és rózsaszínű lett, s akkor már vidáman pattogott. Azután, midőn egy óriási fakanállal, ami inkább lapockarúd volt, újból és újból hosszasan kevergette anyám, ismét megkomolyodott az egész, vagyis rózsaszínű gúgyüből sötétpiros szilvaíz lett, amit kóstolgatni éppen olyan jó és szükséges volt, mint fiatalabb korában.

Hanem az aszalást, úgy lehet, még annál is jobban szerettem. Oda mind a legszebb szilvákat kellett kiválogatni, és elteríteni a nagy aszaló lészán, amely vékony vesszőből volt fonva és úgy lebegett az aszaló gödör fölött, mint egy háló. Elöl az aszaló szájában nem éghetett, hanem csak duzzoghatott a tűz, melyet az egyszer arra kellett tanítani, hogy láng helyett forró füstje legyen, ami hátrafelé húzódott a lésza alá, és nagy kitartásával a szegény szilvákat megaszalta.

(Részlet *Tamási Áron* Bölcső és Bagoly c. művéből)

üst – nagy, domború fenekű, rézből készült főzőedény; **lészán** – olyan vesszőből vagy nádból font háló, amelyre az aszaláshoz való gyümölcsöt terítik

200. Határozd meg, hogy a következő mondatpárokból a kiemelt szavak közül melyik igenév, és melyik névutó!

- a)** *Kezdve* a gyakorlatokat, megfájdult a feje.
Mától *kezdve* mindennap fogok tornázni.
- b)** Anya Sanyi bizonyítványát *nézve* nagyon elszomorodott.
Születésére *nézve* polgári családból származott.
- c)** Az utazás régtől *fogva* dédelgetett vágya volt.
A fiú a lány kezét *fogva* sétált a parton.

A HATÁROZÓSZÓ

cselekvés, történés, létezés helye, ideje, módja, a cselekvő állapota

Fogalma, alaki sajátosságai, mondatrészi szerepe

A határozószó a cselekvés, történés, létezés helyét, idejét, módozatát jelöli, a cselekvő állapotára utal.

A határozószók lehetnek:

- gazdagabb jelentésűek,
- határozott fogalmi tartalommal rendelkezők, melyek utalnak helyre, időre, állapotra, módra.

Például: *kint, egyedül, valóban, mindjárt, tegnap* stb.

Kifejezhetik a cselekvést, történést, létezést csupán rámutatással, vonatkoztatással, általánosságban vagy határozatlanul névmási határozószóval: *hol, meddig, ugyanott, amerre, valahol, mindenhova, ekkor, hogyan* stb.

201. A következő részletben kiemeltünk néhány szót. Vizsgáld meg, mit jelölnek ezek a szavak, hányféle helyzetet, körülményt határoznak meg!

*Végre a nagy öröm, mely szívöket nyomta,
Mint a terhes fölleg, mérgét kibontotta,
Szemökből a zápor bőségesen hullott,
Akkor könnyült szívvel Toldiné így szólott: ...
„Be szép vagy! be nagyon illel leventének! ...”*

*Miklós pedig mondta: „Nem megjövendöltem,
Hogy előbb vagy utóbb bajnok lesz belőlem?...
Mármost Toldi Györggyel lakhelyet cserélünk,
Ő Nagyfaluba megy, mi pedig itt élünk:
Valaha tán ő is hozzám édesedik;
Ha nem, irigykedjék, míg el nem temetik.”*

(Arany János: Toldi)

A kiemelt szavak a cselekvés, történés helyét (*itt*), idejét (*végre, akkor, előbb, mármost, valaha, míg*), módját (*így*) vagy egyéb körülményét (*nagyon*) fejezik ki. Valamennyi kiemelt szó **határozószó**.

A cselekvés, történés, létezés helyét, idejét, módját, illetőleg a cselekvő állapotát kifejező, meghatározó szavakat határozószóknak nevezzük.

A határozószóknak nincs pontos fogalmi jelentésük (mint az igéknek és a névszóknak), csak viszonyított jelentésük van.

Például: *ide* jövök, *oda* nézek, *fent* a fán, *lent* a fűben stb.

A határozószókat az alapszófajok közé soroljuk, de elkülönül a többi szófajtól, mert nem, vagy csak korlátozottan toldalékolhatók.

A határozószó külön viszonyító elem nélkül, önmagában, szótári szó formájában képes betölteni a határozó szerepét. Ezt teszi lehetővé, hogy történetileg ragot vagy névutót tartalmaz, de ez a szerkesztettség már elhomályosult, viszont még mindig megakadályozza, hogy további ragozat vegyen fel a szó, ezért a határozószók nem, vagy csak korlátozottan toldalékolhatók.

Például: *oda* – *odáig*, *most* – *mostan*, *mostantól*, *mostanáig* stb.

Néhány határozószónak van középfoka, felsőfoka: *kijebb*, *feljebb*, *beljebb*, *lejjebb*, *legbeljebb*, *legfelül*.

Néhány határozószó azonos jelentésű, de eltérő írásmódú: *lent*, *lenn*, *bent*, *benn*.

Néhány határozószó rokon értelmű: *azonnal*, *máris*, *tüstént*.

Néhány határozószó ellentétes jelentésű: *régen* – *most*, *így* – *úgy*.

Néhány határozószó kettős szófajú, mert ragos névmás is: *belle*, *nálunk*, *bennetek*.

A határozószók legnagyobb részét egybeírjuk: *lóhalálában*, *holnapután*, *ugyanígy*.

Néhányat pedig kötőjellel írunk: *ímmel-ámmal*, *így-úgy*, *néha-néha*.

A határozószó **csak határozói szerepet tölt be a mondatban**.
Lehet:

- **helyhatározó:** *A csomag hátul van az autóban.*
- **időhatározó:** *Mindjárt megcsinálom a reggelit.*
- **fokhatározó:** *A poharat csurig öntöttem teával.*
- **állapothatározó:** *Egyedül készítettem el a vacsorát.*
- **módhatározó:** *A kisbaba hanyatt fekszik a kiságyban.*
- **eredményhatározó:** *Édesanyám ketté vágta az almát.*

200. Írd ki a szövegből a határozószókat! Határozd meg, milyen körülményt fejez ki!

Amikor József Attila gyermek volt

Józsefné lassanként állandó munkahelyeket szerzett magának, úri házakhoz járt mosni, vasalni, takarítani. De a kezdet keservesen nehéz volt, ezen a télen sokszor hiába fagyoskodott a Deák téren, nem akadt

munka. Mégis elindult minden reggel, ködben, hóban, csontot hasogató szélben. A gyerekek számára nem hagyott mást otthon, csak kenyeret. Vagy még azt sem. A kőműves felesége már megszokta, hogy annyi bablevest főzzön, amennyiből nekik is jut egy-egy tányérral. Jó szívvel adta, de az elmaradt házbérek miatt sokat és jelentősegteljesen sóhajtozott.

Az 1908-as esztendő megint költözködéssel kezdtek. Ezúttal a Szvetenay utcában, egy borzalmas tömegszálláson kaptak férőhelyet. Mert éppen csak elfértek a szoba-konyhás lakásban, amelynek minden zugában, minden sarkában, közepén emberek aludtak keresztül-kasul, ágyban és földön.

Józsefék is a földön aludtak egy szalmazsákon, a zöld láda fedezékében. A láda rejtegette kevés holmijukat, egy fazekat és egy lábost, néhány tányért és kanalat, pár vedlett ruhadarabot, egy selyempapírba takargatott fekete csipkekendőt és a kagylós dobozt a zálogcédulákkal...

(Részlet József Jolán írásából)

203. Keresd ki a következő Toldi-idézet határozószóit, majd állapítsd meg, milyen mondatrész szerepét töltik be a mondatban!

Miklós messze tette magát azon éjjel,
Szembeszállt esővel, villámmal és széllel,
És midőn a hajnal a homályt elverte,
Magát egy sivatag pusztaságban lelte.
Ki volt útítársa a kietlen pusztán?
A nap ment utána a kék égen úszván:
Elérte, elhagyta; otthagya magában,
A barátságtalan nedves éjszakában.

(Arany János)

204. Pótold a határozószókban a hiányzó magánhangzókat! Írj egy rövid fogalmazást a határozószók felhasználásával!

...nnen, haz...lról, hát...l, egy...tt, az...tán, ugyan...gy, k...v...l, al...l, t...stént, fel...l, minden...tt, m...nd...g, al...g, kétfel...l, f...leg

A HATÁROZÓSZÓ FAJAI

A határozószókat **három szempont** szerint osztályozhatjuk.

1. Fogalmi tartalmuk alapján:

- **tartalmas határozószók:** *fent, lent, kint, bent* stb.,
- **névmási határozószók:** *itt, ott, valahol, sehol, bárhol* stb.

2. Jelentésük szerint:

- **helyhatározószók:** *ott, oda, sehol, fent* stb.,
- **időhatározószók:** *néha, soha, tüstént, reggel* stb.,
- **elvontabb körülményt kifejező határozószók:** *így, valahogy, bárhog, másképpen* stb.

3. Az irányhármasság, azaz a térbeli és időbeli szemlélet három iránya szerint lehetnek:

- **tartamjelentésűek** (a hol?, mikor? kérdésre felelők): *ott, most* stb.,
- **előzményjelentésűek** (a honnan?, mettől?, mióta? kérdésre felelők): *lentről, mellőlem, régtől* stb.,
- **végjelentésűek** (a hová?, merre?, meddig? kérdésre felelők): *le, mel-
lém, meddig, mára* stb.

A tartalmas határozószók

A tartalmas határozószók viszonylag pontos határozott jelentéstartalommal rendelkeznek.

Jelölhetnek:

- **helyet:** *kint, bent, fent, kívül, belül, alul, felül, hátul, hátra, elöl, előre, oldalt, közel, messze, távol, otthon* stb.,
- **időt:** *most, rögtön, tüstént, mindjárt, azonnal, tegnapelőtt, holnap-
után, jövőre, későn, korán, soká, maholnap, nemsokára* stb.,
- **különféle elvontabb körülményt:** *egyedül, együtt, külön, örömet, körülbelül, egyúttal, veszteg, hanyatt, nyugton, inkább* stb.

A tartalmas határozószók közül a helyet és időt jelölők többé-kevésbé tükrözik az **irányhármasságot**. Ha nincs meg mindhárom alakjuk, akkor a megfelelő irányulás kifejezésére ragot kap a határozószó.

A szemléleti irányhármasság a tartalmas határozószók rendszerében

Helyhatározószók

Előzmény- jelentés	<i>bentről</i>	<i>fentről</i>	<i>messziről</i>	<i>közlelről</i>	<i>belőlem</i>	<i>rólam</i>	<i>mögülem</i>
Tartam- jelentés	<i>bent, benn</i>	<i>fent, fenn</i>	<i>messze</i>	<i>közel</i>	<i>bennem</i>	<i>rajtam</i>	<i>mögöttem</i>

Végjelentés	<i>be</i>	<i>fel</i>	<i>messzire</i>	<i>közelre</i>	<i>belém</i>	<i>rám</i>	<i>mögém</i>
--------------------	-----------	------------	-----------------	----------------	--------------	------------	--------------

Időhatározószók

Előzmény-jelentés	<i>tegnaptól</i>	<i>reggeltől</i>	<i>mostantól</i>	<i>régtől</i>	–	–	–
Tartam-jelentés	<i>tegnap</i>	<i>reggel</i>	<i>mostan</i>	<i>régen</i>	<i>rögtön</i>	<i>korán</i>	<i>egyszerre</i>
Vég-jelentés	<i>tegnapig</i>	<i>reggelig</i>	<i>mostanáig</i>	–	–	–	–

A tartalmas határozószókhoz soroljuk a *személyragos határozószókat* (a személyes névmások raggal, névutóval kiegészült alakjait): *(én)nálam*, *(te)hozzád*, *(ő)benne*, *(mi)tőlünk*, *(ti)szerintetek*, *(ő)felettük*.

205. Olvasd el a következő szöveget! Határozd meg a témáját!

A határozószók különböző időkben és különböző, igen változatos módon jöttek létre. Mai nyelvérzékünk szerint néhány „őskövületnek” számít, pl.: *ismét*, *immár*, *üstöllést* stb. Még több azonban az új keletű határozószónk, amelyek ragos névszóból alakultak ki, ezért ezek részben vagy egészen elemezhetők. Így aztán félrevezető az a meghatározás, miszerint a határozószó rag nélkül fejezi ki a cselekvés, történés körülményeit. Ennek a megállapításnak sok határozószó ellentmond. Pl.: *éjjel* = *éj* + *vel*, *hátulról* = *hátul* + *ról* stb.

A határozószók egyébként is valamikor ragos névszók voltak. Ragos voltuk azonban elhomályosult, s ma már ragtalanoknak érezzük őket, pedig a *haza* határozószó, pl.: a ház főnév *-á* ragos alakja. Az *ott* határozószóban pedig a *Pécsett* főnév ragjaként még létező *-tt* található.

Előfordulhat, hogy nehéz eldönteni egy szóról, ragos névszó vagy határozószó-e. Az előző példánk (*éjjel*) már határozószó, a *délben* és a *hajnalban* szavunk azonban még ragos névszók.

A ragos névszó és a határozószó megkülönböztetésére két „trükköt” hívhatunk segítségül:

1. Ragtalanul alig használatos: *fent*, *alant*, *távol* stb.
2. A határozószói jelentés elszakadt a ragos névszó jelentésétől: *ki-mondottan* = *nagyon*, *lóhalálában* = *gyorsan*, *futtában* = *éppen hogy* stb.

(Tankönyvből)

- ▶ Hogyan értelmezed az *őskövület* kifejezést a szövegben? Miért van idézőjelben?
- ▶ Alakítsd át a félrevezető meghatározást!

206. Elemezd az alábbi *József Attila* verseiből vett idézetek tartalmas határozószóit jelentésük és szemléleti irányhármasságuk szerint!

1. És én kibontanám a vérem, ha hívna atyjához fehérén: várlak, fiacskám, régen, régen. 2. Otthon a tűzhely hűvös és repedt, hideg fázékban készül az ebéd. 3. Még egy nótát is muzsikálok már most, hogy elhagyom tizennyolc évemet. 4. Úgy vártalak, mint a vacsorát este, ha feküdtem s anyám még odajárt. 5. Egyedül fogok én állni a világon. Egyedül, egyedül, nem lesz soha párom. 6. Magamtól tudom, mi a jó s hogy egyremegy, szappangolyó, vagy égbolt van fölöttem. 7. Holnap már ügyesek leszünk, könnyen úszunk, szaladunk, repülünk és ennek így kell lenni. 8. Tudod, hogy nincs bocsánat, hiába hát a bánat. 9. Nem dörgölődzik sült lapocka számhoz s szívemhez kisgyerek – ügyeskedhet, nem fog a macska egyszerre kint s bent egeret. 10. Suttyomban elhagytad szerelmeidből jajongva szült, eleven hitedet.

207. Melyik mondatban találod a határozószót? Elemezd a mondatpárok kiemelt szavait! Milyen szófajúak?

1. **Délután** filmet nézünk az iskolában. – **Dél után** néhány perccel szólalt meg a telefon.
2. A meghívott vendégek az **első sorban** foglaltak helyet. – **Első-sorban** a meghívott vendégeket köszöntöm.
3. Mindegy, **csak hamar** jöjjön a segítség. – **Csakhamar** mindenki megkapja a kiutalt pénzösszeget.
4. **Egy szóval** sem bántottam meg a barátomat, mégis haragszik rám. – **Egyszóval**, mindenki elítéli a tetteimet.
5. Édesapám éjszakai műszakot vállalt, ezért **éjjel** dolgozik, **nappal** pedig alszik. – Megtoldottuk a kirándulást két **nappal** és két **éjjel**.
6. Régi mobiltelefonomat egy gyorsabb, okosabb **újra** cseréltem. – **Újra** itt van az év egyik legszebb ünnepe.
7. **Nemegyszer** kértelek már, hogy segíts nekem a házi munkában. – **Nem egyszer**, hanem kétszer olvasom el a házi feladatot.

A névmási határozószók

A névmási határozószók csak utalnak valamely helyre, időre vagy elvont körülményre. Jelentésük lehet kérdő, mutató, vonatkozó, határozatlan vagy általános névmási jelentés.

A névmási helyhatározószók az irányhármasság szerint:

a) kérdő névmásiak: *honnan, hol, hová; merről, merre; mettől, meddig* stb.;

b) mutató névmásiak: *innen, itt, ide; eminnen, emitt, emide; innentől, idáig* stb.;

c) vonatkozó névmásiak: *ahonnan, ahol, ahová; amerről, amerre; amettől, ameddig* stb.;

d) általános névmásiak:

- **összefoglalók:** *mindenünnen, mindenütt, mindenüvé; mindenhonnan, mindenhova* stb.;

- **megengedők:** *bárhonnan, bárhol, bárhová; akárhonnan, akárhol, akárhová* stb.;

- **tagadók:** *sehonnan, sehol, sehová; semerről, semerre; semettől, semeddig* stb.

A névmási időhatározószók:

a) kérdő névmásiak: *mióta, mikor, meddig; mikortól, mikorra* stb.;

b) mutató névmásiak: *ekkortól, ekkor, eddig; akkortól, akkor, addig; ugyanekkor, ugyanakkor* stb.;

c) vonatkozó névmásiak: *amióta, amikor, amíg; amint, mire* stb.;

d) általános névmásiak:

- **összefoglalók:** *mondöröktől, mindig, mindörökre; mindenkor* stb.,

- **megengedők:** *bármikor, akármikor* stb.,

- **tagadók:** *soha, semmikor* stb.

Az elvont körülményekre utaló névmási határozószók:

a) kérdő névmásiak: *hogyan, miként, miképpen, miért* stb.;

b) mutató névmásiak: *így, úgy, ekképp, ekként, akként, emígy, amúgy, ugyanígy, ugyanúgy, éppígy, ezért, azért, emiatt, amiatt, eszerint* stb.;

c) vonatkozó névmásiak: *ahogyan, amint, amiképpen, amiért* stb.;

d) határozatlan névmásiak: *valahogyan, valamiképpen, némiképpen, némileg* stb.;

e) általános névmásiak:

- **összefoglalók:** *mindenhogyan, mindenképpen,*

- **megengedők:** *bárhogyan, akárhogyan, bármiképpen,*

- **tagadók:** *sehogyan, semmiképpen.*

208. Elemezd a mondatok névmási határozószóit!

1. Ím itt a szenvedés belül, ám ott kívül a magyarázat. (József Attila)
2. Az érzet kútfeje a dagadó kebel; dalomnak hangjai onnan szakadtak

el. (*Petőfi Sándor*) **3.** Anyám, ha egyszer végre visszatérek és ott maradok mindörökre nálad. (*Kosztolányi Dezső*) **4.** Nem voltam én mindig ilyen csendes és elgondolkozó. (*Szabó Lőrinc*) **5.** De ekkor száz kérdéssel állott elő anyám; Felelnem kelle – hát az írást abban hagytam. (*Petőfi Sándor*) **6.** Szállok haza, messze, a barna darúval, amerre ezüst utat ős Tisza vág... (*Tóth Árpád*) **7.** Valahol fent két lila szárny ég rohanok mord és hideg árnyék botladozom magam összebebezve messzire messzire – messze. (*Dsida Jenő*) **8.** Amióta megláttalak, szebben süt a nap le rám és azóta százszor szebben dalol a kis csalogány. (*József Attila*) **9.** Szánatni így-úgy nem hagyom magam. (*Ady Endre*)

209. Fejezd ki határozószóval az alábbi jelentéstartalmakat! A határozószókat írd be a füzetbe! Alkoss velük mondatokat!

Nem a lakásban.
Rövid idő múlva.
A reggelitől az ebédig tartó napszak.
Határozatlan időpontban.
Mindegy, hogy milyen módon.
Ezt követően.
Azt követően.

210. Rákóczi Ferenc életéről és tetteiről nagyon sok monda keletkezett! Olvasd el a következő mondát!

II. Rákóczi Ferenc fehér lovon

A táltos

Rákóczi fejedelem igazi táltos lovon járt, úgy is hívták a lovát, hogy Táltos. Szénfekete ló volt, csak a bal hátsó lábán viselt fehér jegyet. Ez a Táltos cukron, búzán élt, más egyebet nem is evett. De igazi táltos volt: értette a fejedelem szavát, és még tanácsot is, adott neki! Ő tanácsolta Rákóczinak, hogy visszajáról patkoltassa meg, mert akkor az ellenség soha el nem megy a nyomán: a patkó állása szerint éppen az ellenkező irányban üldözi.

Ha veszedelem volt, a Táltos nyerített és kapált, amikor pedig a fejedelem felült a hátára, úgy repült, hogy a lába nem érte a földet, de még a felhők közé is felszállt a fejedelemmel. Amikor labanc sereg közeledett, kiverte a lábával, hogy hány ezred katonaság jön.

Egyszer Rákóczi elvesztette a csatát, és a labancok üldözőbe vették. Akkor a táltos ló a fejedelmet egy rejtekhelyre vitte, maga pedig lefeküdt a döglött lovak közé, és a fejét a mellette fekvő ló nyaka alá dugta. Amikor a labancok jól elhaladtak, Táltos felállt, Rákóczi pedig előjött rejtekhelyéről, felpattant rá, és a kurucok után vágatott.

(Szamosszegi és tiszakóródi népmonda nyomán)

► Mit jelent a *táltos* kifejezés?

► Keresd ki a szövegben előforduló határozószókat, és elemezd azokat a tanult szempontok szerint!

211. Melyik a kakukktojás? Keresd meg azt a szót, amelyik nem tartozik a sorba! Válaszodat indokold meg!

- reggel, este, holnap, délelőtt, messze
- kinn, benn, fent, lent, ma
- holnap, most, örömet, később, éjjel
- sebtében, jócskán, gyorsan, alattomban, hanyatt

212. Fejezd ki határozószóval az alábbi jelentéstartalmakat! A határozószókat írd be a füzetbe! Alkoss velük mondatokat!

Nem a lakásban. Rövid idő múlva.
A reggelitől az ebédig tartó napszak.
Határozatlan időpontban.
Mindegy, hogy milyen módon.
Ezt követően.
Azt követően.

213. Írd ki a Toldi-idézetekből jelentésük szerint csoportosítva a határozószókat!

Többet is beszélne még a szülőjének,
Ha az ebek alatt nem üvöltenének,
De mihelyt ezt hallá, mindjárt észrevette
Hogy imént egy dolgát balgatagul vette.

Mikor Toldi Miklós megfogá a csehet
És az ijedtében legott térdre esett,
Igen megörvendett a felséges király...

Mikor pedig Miklós a csehet kiszabta,
S kisebbik darabját kardján felmutatta,
Tüstént parancsolá király őfelsége,
Tizenkét aranyos vitéz menjen érte...

Amint látja Györgyöt hirtelen, váratlan,
Karja ölelésére nyílik akaratlan; ...

214. Gyűjtsd össze a *rögvest* időhatározószó rokon értelmű kifejezéseit!

A határozószók helyesírása

➤ Kettőzött mássalhangzóval írjuk a következő határozószókat: *itt, ott, mindenütt, innen, onnan, azonnal, éppen, épp.*

➤ Négy határozószót kétféle alakban is leírhatunk: *bent – benn, kint – kinn, lent – lenn, fent – fenn.*

➤ Ezt a négy határozószót fokozhatjuk is. A *ki, le* határozószók középfokát a kiejtés szerint írjuk: *kijjebb, lejjebb*; a *fel, be* középfoka: *feljebb, beljebb.*

➤ A határozószó önálló szó, ezért a több elemből álló határozószókat is mindig egybeírjuk: *azután, ugyanott, idekinn, délelőtt, tegnapelőtt, nemsokára, régóta, naphosszat* stb.

➤ A határozószók után álló tagadószót különírjuk: *semmikor sem, sehogy sem, sehol sem.* Kivétel: *sohasem, sohase.*

➤ Egybeírjuk az *egy-* előtagú összetételeket: *egyszóval, egyrészt, egyúttal* stb. (Figyelembe kell venni azonban azt, hogy ezek tagjai önálló névszók is lehetnek: *Egy szóval* se mondj többet; *Nem olvastam el egy részt* a regényből; *Neked köszönhetően egy úttal* kevesebbet kell megtennem.)

➤ Egybeírjuk a *mind-, minden-* előtagú összetételeket: *mindenfelé, mindörökké, mindenekelőtt, mindjobban, mindenáron*, de: *mind ez ideig.* (Itt is lehetnek önálló szók: *A sportolók a versenyen mind jobban teljesítettek, mint az edzésen; A piacon a sok kereskedő miatt minden áron alul kelt el.*)

➤ Néhány határozószóval egybeírjuk a *nem* módosítószót: *nemhiába, nemkülönben, nemrég, nemsokára* (de: *nem sokáig*).

➤ Kötőjellel írjuk az ellentétes tagokból alakult összetételeket: *oda-vissza, innen-onnan, télen-nyáron, úgy-ahogy, jobbra-balra* stb. Kivétel: *összevissza.*

➤ Kötőjellel írjuk a változatlan vagy módosított alakban való kettőzést: *olykor-olykor, néha-néha, réges-régen, telis-tele, folyton-folyvást* stb.

215. Alkoss összetett határozószókat az előtagokból és az utótagokból!

előtagok: *nap-, rég-, egy-, fenn-, mind-, tegnap-, négyszem-, tavaly-*

utótagok: *-jobban, -folytában, -hosszat, -hangon, -óta, -közben, -előtt, -közt*

216. Fokozd a következő határozószókat!

lenn, fenn, kinn, közel, messze, hátra

217. Állapítsd meg a dőlt betűs szó szófaját!

- a) A kályhához *közel* tényleg meleg van.
- b) Húzódj *közel* a kályhához!
- c) Végre újra *együtt* a család!
- d) Mindenhova csak a nővérével *együtt* mehet, szegény.
- e) Az egész *reggelt* lustálkodással töltötte.
- f) Már *reggel* elindult, de csak estére ért ide.

218. Hogyan választod el a következő határozószókat?

mindörökké, mindaddig, mindeddig, mindegy, mindig, mindinkább, mindhiába, minduntalan, mindvégig, mindazonáltal

219. Pótold a határozószókban a hiányzó magánhangzókat!

...nnen, haz...lról, hát...l, egyel...re, bel...l, egy...tt, az...tán, ugyan...gy, k...v...l, al...l, t...stént, fel...l, minden...tt, m...nd...g, al...g, f...leg, j...v...re, kétfel...l

220. Azokat az állandó szókapcsolatokat, amelyeknek egységes határozószói jelentésük van, egybeírjuk. Értelmezd a következő határozószók jelentését!

alkalomadtán, baloldalt, egyelőre, egyfolytában, fennhangon, gyalog-szerrel, hajadonfőtt, idebenn, idejekorán, idestova, jórészt, jószántából, készakarva, körülbelül, kutya-futtában, mindenáron, mindinkább, mind-jobban, négykézláb, néhanapján, összevissza, sohanapján, szántszándék-kal, szégyenszemre, szemlátomást, szépszerével, szerteszét, szőrmenté-ben, úgyszólván

221. Írj fogalmazást a kép alapján! Használd minél több határozószót! Válogass az előző feladatban szereplő szavak közül!

Kirándulás

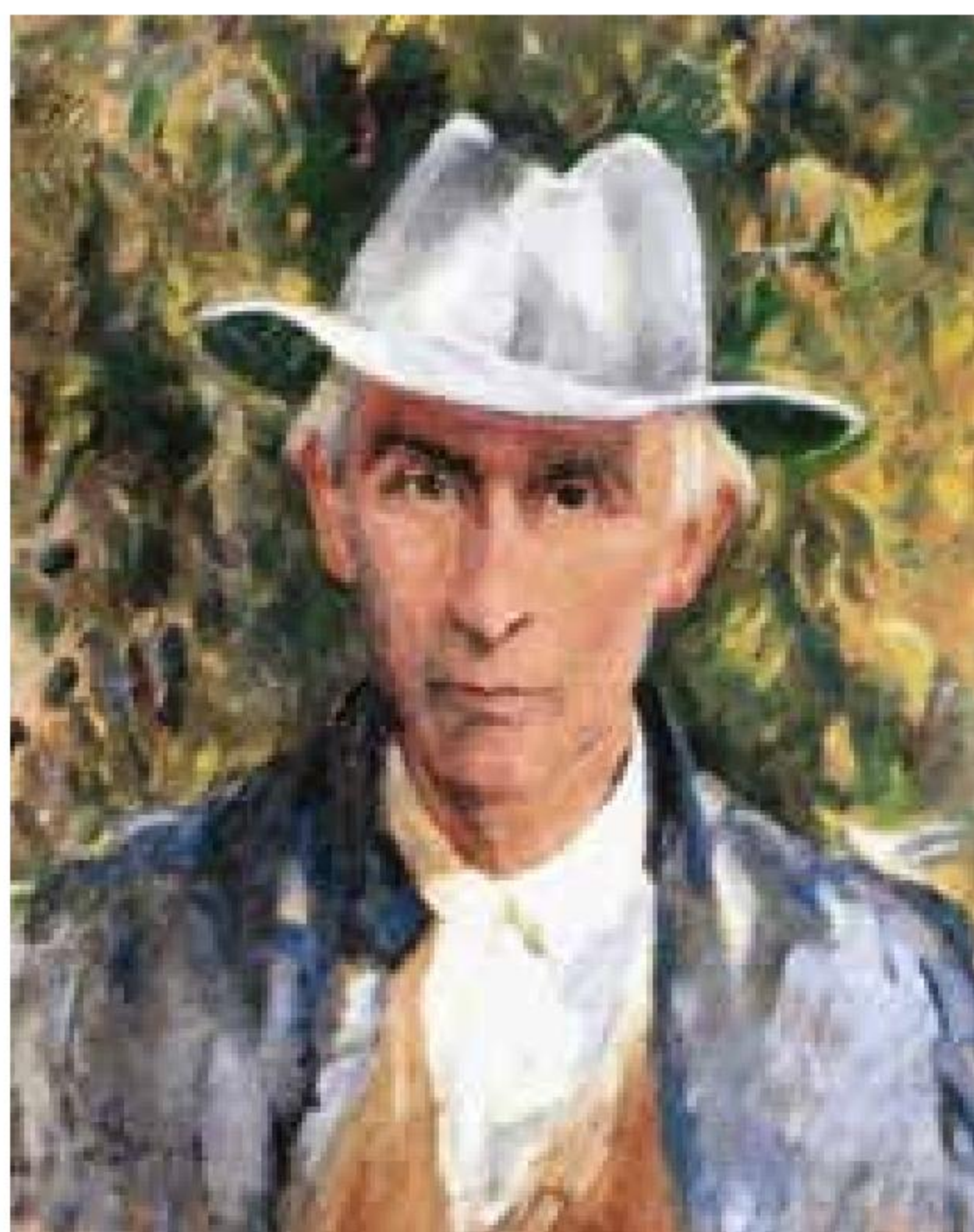
222. Írd le egy izgalmas napodat! Használd a *reggel, délelőtt, délben, délután, este, éjjel* határozószókat!

223. Írd ki a versből és elemezd a határozószókat!

Most szólj, rigó

Az a rigódal érdekel ma engem,
mely fenn a nyírfán, fiatal meréssel,
megszólal künn a hajnalszürkületben
halk indulással és emelkedéssel.
A fuvolása régi ismerősöm,
láttam tavasszal s láttam súlyos őszön,
és láttam hóhullásban, hogyha gyomra
szemet keresni űzte ablakomra.
Viharos hócsapásra, szélverésre
csak néha moccant fájo zirrenése.
Ott állt sötéten, hősi egymagában,
fekete szén a fényes zuzmarában,
úgy nézett rám egy karnyújtásra tőlem,
hogy hazavágyó dal buggyant belőlem.
De ő csak hallgatott. Mint néma, bátor,
ragyogó és fekete inspirátor.

(Részlet Áprily Lajos verséből)

*Szalatnyay József:
Áprily Lajos portréja*

TÉMAZÁRÓ

Kérdések és feladatok

1. Válaszolj a kérdésekre!

- Határozd meg az igenév fogalmát!
- Sorold fel fajait! Nevezd meg a képzőiket!
- Miből képezhetünk főnévi igenevet?
- Milyen toldalékot kapcsolhatunk a főnévi igenévhez?
- Hogyan csoportosítjuk a melléknévi igenevet?
- Mire utalnak a melléknévi igenév fajtái?
- Miből képezhetünk határozói igenevet?
- Mit fejez ki a határozószó?
- Milyen szempontok szerint osztályozzuk a határozószókat?
- Hogyan keletkeznek a határozószók?

2. Olvasd el kifejezően a meserészletet! Mit gondolsz, mi lehet a mese vége?

Egyszer volt, hetedhét országon túl, még az Óperencián is túl, de még azon is túl, egy király. Az a király sokszor olyan törvényeket adott ki, amilyeneknek még csak híre sem volt más országban.

Egyszer azt a törvényt találta kiadni nagy büntetés alatt, hogy egy asszony se merjen fonni szombat este. Öröket is rendelt ki a király, hogy azok vigyázzanak mindenfele, s ha meglátják, hogy egy asszony szombat este fon, azt mindjárt jelentsék a királynak.

Éppen abban az időben, mikor kihirdették ezt a parancsolatot, három öregecske leány lakott egy faluban, akik fonásukkal keresték a kenyerüket. Minden este összegyűltek vagy egyiknek, vagy másiknak a házánál, s úgy fonogattak együtt, s azt mondogatták, hogyha ők szombat este nem fonhatnak, akkor egy héten legalább egy nap nem lesz nekik mit enni. Azért hát a három leány összeült fonni szombaton este is, s nem is gondolták, hogy most valaki leskelődik utánuk. Amint ott fonogatnak hárman, beszélgetés közben azt mondja a legkisebb leány:

– Meg van tiltva, hogy szombat este fonjunk, pedig ha az a király engem az udvarába vinne, én annyit fonnék egy hét alatt, hogy egész táborának kitelne esztendei ruházata belőle.

A másik azt mondja:

– Ha engem a király az udvarába vinne, én annyi kenyeret sütnék három nap alatt, hogy egész tábora megérné három hónapig vele.

A legnagyobb leány pedig azt mondja:

– Ha engem a király elvenne feleséginek, én olyan aranyhajú fiút szülnék, akinek párja nem lenne hetedhét országon...

(Részlet *Kriza János* Aranyhajú Kálmán c. meséjéből)

megérné – /tt/: elegendő lenni a kenyér három hónapig az egész tábornak

- Keresd meg az igeneveket a szövegben! Határozd meg az igenevek fajtáját!

3. Másold le a mondatpárokból azokat a mondatokat, amelyek igeneveket tartalmaznak! Nevezd meg a másik mondatban levő, az igenévvel azonos alakú szó szófaját!

a) A buszon egy olvasó nő mellé ültem. Gabi elvesztette az olvasóját.

b) A leszedett borsót a kosárba rakta. Mindent leszedett, amit csak talált.

c) Lajos egész este a jövődő terveiről beszélt. Senki sem tudja megjósolni a jövődőt.

d) Elvértve találkoztak csak a barátok. A számolást elvértve rontotta el a dolgozatát.

e) Feri a szobában játszva elaludt. Orsi játszva oldotta meg a nehéz feladatot.

f) Éva már régen betéve tudja a verset. Betéve maga után az ajtót, elsietett.

- 4.** Keresd ki *Vajda János* verséből az igeneveket! Határozd meg a fajukat!

A vaáli erdőben

Odalenn a mély vadonban,
A csalános iharosban,
Félreeső völgy ölében,
Sűrű árnyak enyhelyében;

Oh, milyen jó volna ottan,
Abban a kis házikóban,
Élni, éldegélni szépen,
Békességben, csöndességben!...

A vaáli erdőben

Nem törődni a világgal,
A világ ezer bajával.
Meggondolni háborítlan,
Ami immár közelebb van...

Illatos hegy oldalában,
A tavaszi napsugárban,
Nézni illanó felhőkbe,
Múlt időkbe, jövőidőkbe...

És azután, utóvégre,
Észrevétlenül, megérve,
Lehullani önmagától,
A kiszáradt életfárlól...

S ismeretlen sírgödörbe'
Elalunni mindörökre...
S ott egyebet mit se tenni,
Csak pihenni, csak pihenni...

5. Állapítsd meg, hogy mi a szófajuk a kiemelt szavaknak a mondatokban!

Este olvasni szoktam. – Szép ez az *este*.

Kék sapkát kaptam a születésnapomra. – Kedvenc színem a *kék*.

A ház *körül* szaladgálnak a kutyakölykök. – *Körül*kerítettük az udvart.

Olasz pizzát ettem vacsorára. – Egy vidám *olasz* ült mellém a repülőgépen.

Öt halat tettem az akváriumba. – A szerencseszámom az *öt*.

6. Olvassátok fel a verset párbeszédes formában! Ügyeljete a hangsúlyozásra!

Borz

A büszke borzanya összetoborzott
néhány csellengő borzot,
hogy szívének féltett kincsét,
hat kicsinyét megtekintsék.
– Nézzétek! Ez itt a mennyország! –
mondta dédelgetve hat egyszülött borzát.
Ám a bámészkodók formátlannak, torznak
találták a sok torzonborz borzot.
Szólt az egyik, egy értelmesforma,
kinek kedélyét e látvány felborzolta:
– Érdekes! Ha belülről, elfogultan nézed,

ez az alom meleg kis családi fészek.
Ha kívülről, s nem vakít el vonzalom:
... egyszerűen borz-alom.

(Romhányi József)

- Határozd meg a versben szereplő igék módját, idejét és ragozását!
- Keress a versben határozói igenevet!

7. Másolás közben egészítsd ki a következő mondatokat a megfelelő határozószókkal!

Kevés volt az időm, ezért csak úgy néztem meg az újságot.

Váratlan vendégek érkeztek hozzánk, de anya készített néhány szendvicset.

....., hogy senki se vegyen észre, belopakodtam a szobába.

..... rohantam a színházba, hogy le ne maradjak a kezdésről.

(lóhalálában, kutya-futtában, hamarjában, suttymban)

8. Írd le a *bent*, *fent*, *kint*, *lent* határozószók másik alakját, majd a fokozott alakját! Alkoss mondatokat a fokozott alakokkal!

9. Magyarázd meg a *mihelyt*, *imént*, *legott*, *tüstént*, *alant* ritkán használt határozószók jelentését! Foglald mondatba ezeket a határozószókat!

A KÖTŐSZÓK

Két mondatrész, tagmondat vagy különálló mondat között legtöbbször valamilyen összefüggés van, amelyet kötőszóval fejezhetünk ki.

Vizsgáljuk meg, mit és hogyan kapcsolnak össze a kötőszók?

Kukoricza Jancsi fölkapta subáját,
S sebes lépésekkel ment keresni nyáját,
Nagy megszeppenéssel most vette csak észre,
Hogy imitt-amott van egy-kettő belőle.

Ez éjjelen által kipihenjük magunk,
Mert hosszú volt az út, kissé elfáradtunk.
De holnap azután, mihelyt fölkel a nap,
Visszafoglaljuk mi vesztett országodat.

Az igaz, **hogy** nem is lett semmi bántása,
De mégis örült, hogy elért a határra,
Hogyne örült volna? ez a szegény vidék
Egyebet se' terem: medvehúst meg fűgét.

Ekképen jutottak át Lengyelországba,
Lengyelek földjéről pedig Indiába;
Franciaország és India határos,
De köztök az út nem nagyon mulatságos.

A *Petőfi Sándor* János vitéz c. művéből kiemelt kötőszók mondatrészeket, tagmondatokat kötnek össze.

A kötőszó mondatrészeket vagy tagmondatokat köt össze, és megjelöli a köztük lévő nyelvtani viszonyt.

Fogalmi jelentése nincs, csak viszonyjelentése van. Alakját nem változtatja, nem kaphat toldalékot. Mondatrészi szerepe nincs.

A kötőszók osztályozása

1. A kapcsolt tagok jellege szerint lehetnek:
 - a) mondatrészeket és tagmondatokat kapcsolók;
 - b) csak tagmondatokat kapcsolók.

2. Viszonyjelentésük alapján:

a) mellérendelő kötőszók (azonos mondatrészeket vagy független tagmondatokat kapcsolnak).

Lehetnek:

- **kapcsolatosak:** *és, s, meg, is, sem, nemcsak, hanem ... is.*

Például: *én és a testvérem; könyvem meg füzetem; nemcsak okos, hanem szép is*

- **választók:** *vagy; vagy ... vagy; akár ... akár.*

Például: *én vagy te; vagy ma, vagy holnap; akár mi, akár ti*

• **ellentétesek:** *de, ám, pedig, mégis, mégse, ellenben, azonban, csak, csakhogya.*

Például: *kerek, de nem alma; sietett, mégis elkésett*

• **következtetők:** *tehát, hát, így, ezért, ennélfogva, következésképpen, úgyhogya.*

Például: *szép, ezért megfelel, szóltál, hát itt vagyok*

• **magyarázók:** *hiszen, ugyanis, tudniillik, úgyis, úgyse, különben, vagyis, azaz;*

Például: *elmentem, hiszen megkértél; szóltam, vagyis csak akartam*

b) alárendelő kötőszók (mellékmondatot kapcsolnak a főmondat-hoz): *hogy, mint, ha, mintha, mert, mivel, bár, noha, jóllehet.*

Például: *S kívánom, hogy minél előbb láthassam omladékokat.*
(Petőfi Sándor)

Jobban esik neki, ha egyet kiálthat: földi, a kerékagy siratja a háját!
(Arany János)

3. A használat módja szerint a kötőszó lehet:

- **egyes használatú:** *és, meg, de, ám, mert, hogy* stb.,
- **egyes vagy páros használatban előforduló:** *is, sem vagy, akár,*
- **páros:** *nemcsak ..., hanem ... is; mind ..., mind; hol ..., hol.*

4. Szófaji értékük alapján megkülönböztetünk:

a) valódi kötőszókat (ezeknek csak viszonyjelentésük van);

b) névmási kötőszókat, amelyeknek a viszonyjelentés mellett van fogalmi jelentésük, ragozhatók és mondatrészi szerepük van. Ezek csak tagmondatokat kapcsolnak össze, tehát alárendelők.

5. Szerkezete szerint a kötőszó lehet:

- **egyszerű szó:** *és, de, pedig, hiszen* stb.,
- **összetett szó:** *hogya, mintha, csakhogya, hogysem, ennélfogva, tudniillik, azaz* stb.

Ezek helyesírására ügyeljünk, mert tagjai egymás mellett külön szóként is előfordulhatnak.

Például: *Tudni illik*, hogy mi illik. – Megtanultam a verset, *tudni-illik* holnap felelni szeretnék.

A kötőszók helyesírása

- A kötőszóval kapcsolt tagok közé vesszőt teszünk.
- A tagmondatokat kapcsoló kötőszó elé csak akkor teszünk vesszőt, ha a tagmondat élén áll. Ha tagmondat belsejében áll, a vessző a mondathatárra kerül.
- A mondatrészeket kapcsoló *és*, *s*, *meg*, *vagy* előtt nem teszünk vesszőt.
- A kapcsolt mondatrész után álló páros *is*, ... *is*, *sem*, ... *sem* esetén az első kötőszó után teszünk vesszőt.

224. Keresd meg az alábbi versrészletben a kötőszókat! Milyen hatása van a kötőszók halmozásának?

Jöllehet ez és jóllehet az, és jóllehet garmadával,
mindazonáltal, jaj, mindazonáltal az egész is mindazonáltal.
Feltéve ha és feltéve, hogy és feltéve azt, amit,
ennélfogva és immár az úgyse, a mégse aligha segít,
Mert bőven van itt a mivel, a miáltal, a minekutána,
nyilvánvalóan terjed a továbbá komor hiánya.
Hiába itt a noha, sőt hátha, a talán, a még,
tudvalevően elégtelen itt az elég meg a sosem elég.
Hovatovább, ha ezért, ha azért, ha akárhogy, mindenesetre,
elvégre, végre és végül is mindegy már, elkezdve vagy berekesztve.
Tehát és pedig és ahogy, és sehogy és valahogy mégis,
és ha egyúttal, akár beleértve, azonban azért is.
Mert a főnevek, igék, a képek is egyszersmind kihullanak,
marad a közbeszéd maltere, csikorgó, ügyetlen vivóanyag.
De ha elárasztanak az esetlen határozók, a kopár kötőszavak,
végeredményben nem fontos más, csak a csak, meg a csak, meg a csak.

(*Vas István: Határozók és kötőszavak*)

225. Gyakran használunk olyan közmondást, melynek nem ismerjük a jelentését. Olvasd el figyelmesen a következő szöveget! Írj ki minél több kötőszót, és elemezd azokat a lehetséges szempontok szerint!

Láttam én már karón varjút

Alakját és jelentését tekintve sok változata van ennek a szólásnak. Vagy azt értjük rajta, hogy *nem hiszek a nagyhangú fogadkozásnak, nem hagyom magam üres ígérekkel becsapni*, vagy pedig azt, hogy *nem ijedek meg az ilyen fecsegéstől*. Hasonló vonatkozásban használták szólásunk legrégebből ismert ősét, az *ágon mutat madarat* kifejezést is,

ami a régi nyelvben azt jelentette, hogy szép szavakkal rá akar szedni valakit. Ha az ebben a szólásban szereplő képpel azt akarták közölni, hogy *átlátnak valakinek a ravaszságán, nem hisznek ígéreteinek*, vagy *nem félnek a fenyegetéseitől*, akkor a *mutat* helyett a *láttam* igealakot használták a kifejezésben, és így ezt a formát kapta szólásunk: *láttam én ágon madarat* vagy *ágon tarvarjút*. Az ág helyett már a XVII. században is gyakran mondtak *karót*, a *tarvarjú* azonban csak újabban, a XVIII-XIX. században rövidült *varjúvá*. Az említett változatok igen sokáig éltek egymás mellett párhuzamosan.

A szólás keletkezésében több mozzanat, többféle szemlélet játszott közre. Egyik magyarázat a következő. Régebben úgy védekeztek a baromfit pusztító ragadozó madarak és a vetésben károkat okozó varjak ellen, hogy ijesztésül karóra vagy póznára egy-egy lelőtt kártevőt, különösen varjút kötöttek fel. Eleinte volt is foganatja az ilyen ijesztésnek, de később az aprójóságot pusztító ragadozó madarak vagy a vetésre rákapott varjak megszokták a kezdetleges madárijesztőt, és nem törődtek vele. A *láttam én már karón varjút* tehát eredetileg csupán azt jelenthette, hogy éppen úgy nem félnek a fenyegetéstől, mint a madárijesztőtől.

(Irka, 99/2)

226. Másolás közben pótolod a hiányzó írásjeleket!

1. Attól tartok hogy ezután nem gyűlölök már igazán tán magam sem leszek rossz de mi haszna? (Petőfi Sándor) 2. Zavarva lelkem mint a bomlott cimbalom; Örül a szívem és mégis sajog belé. (Arany János) 3. Tünődtem s fent az inga halkán suhant az árnyban... (Tóth Árpád) 4. Előttünk már hamvassá vált az út és árnyak teste zuhant át a parkon. (Tóth Árpád) 5. És holnap az egészet újra kezdem mert annyit érek én amennyit ér a szó versemben... (Radnóti Miklós) 6. Minden hazugság földön ami szép. (Arany János)

A MONDATSZÓK

módosítószó, indulatszó

A módosítószók

Két tanuló beszélget a folyosón:

- **Vajon** ki lehet az az új gyerek?
- Mindjárt **még** jobban megnézem. **Nem** láttam őt itt mostanáig. **Talán** most írást írták be a suliba.
- **Bárcsak** a mi osztályunkba járna! Nagyon szimpatikusnak látszik. **Ugye** te is annak tartod?
- Odamenjünk-e hozzá? **Bizonyára** nem ismer itt senkit.

A párbeszéd kiemelt szavai különféleképpen módosítják a mondatok értelmét. Azt fejezik ki, hogy a beszélő valamit kérdez (*vajon*), valami után érdeklődik (*-e*), tagad (*nem*), óhajt (*bárcsak*), bizonytalanul jelent ki valamit (*talán*).

Ezeket a szavakat **módosítószóknak** nevezzük.

A módosítószó olyan szófaj, amely a beszélőnek a mondat tartalmára vonatkozó egyéni állásfoglalását fejezi ki, különféle értelmi árnyalatot ad az egyes mondatrészek vagy az egész mondat jelentésének.

A módosítószók kifejezhetnek:

- **bizonyosságot, nyomósítást, valószínűséget:** *igen, hogyné, valószínűleg, persze,*
- **bizonytalanságot:** *talán, hátha, esetleg, aligha,*
- **tagadást, tiltást:** *nem, sem, ne, se, dehogy, úgysem,*
- **keveslést, sokallást:** *alig, csupán, pusztán, már, még, beh, ha,*
- **óhajtást:** *bár, csak, bárcsak, vajha,*
- **érdeklődést:** *vajon, -e, ugye, ugyebár, hogyhogy.*

Az **-e** módosítószót mindig az állítmányhoz kapcsoljuk.

Például: *Tudsz-e vele bánni?*

Az összetett igealakokban az **-e** a segédigéhez kapcsolódik.

Például: *El fog-e jönni?*

Igekötőhöz és a **nem** módosítószóhoz is csak akkor kapcsolhatjuk, ha önálló mondat szó.

Például: *El-e? Nem-e?*

227. Elemezd az alábbi mondatok módosítószóit!

1. Talán az élet munkáinkért nem fog fizetni semmivel. (*Petőfi Sándor*) 2. Hej, beh sokat törém szegényfejem, míg lebűvöltelek! (*Arany János*) 3. Nem hallod-e? Kopogtat valaki... Told hátra, édes anyjok, a reteszt! (*Tompa Mihály*) 4. Nem élek én tovább, csupán addig élek, amíg a szívemből felfakad az ének. (*Ady Endre*) 5. Mit nekem te zordon Kárpátoknak fenyvesekkel vadregényes tája! Tán csodállak, ámde nem szeretlek, s képzetem hegyvölgyedet nem járja. (*Petőfi Sándor*) 6. Megígéri, hogyne, persze, pedig alig van rá mersze. (*Móricz Zsigmond*) 7. Vajha most is, mint rég, csodák történnének, és a földre hozzánk jönnének tündérek! (*Vajda János*)

228. Alakítsd át a következő állító mondatokat E/2. személyű tiltó mondatokká!

*A gyerekek gyógynövényeket szednek az út széléről.
A lány fagylalttal ment be az üzletbe.
A kirándulók tüzet raktak az erdőben.
A fiúk a medence széléről ugrálnak a vízbe.*

229. Javítsd ki a következő kérdő mondatokban előforduló nyelvhelyességi hibákat! A helyes mondatokat írd le a füzetbe! Milyen szabályt fogalmaznál meg az **-e** módosítószó írásáról?

*Meg-e beszélhetnénk a délutáni programot?
El-e mehetek a szombati discoba?
Nem-e lehetne megnézni az esti filmet?
Nem-e tudtad volna megsütni a pogácsát?
Nem-e fog kiderülni az igazság?*

230. Írj a közeledő szünidővel kapcsolatosan néhány óhajtó mondatot! Legyen bennük óhajt kifejező módosítószó!

231. Módosítószó pótlásával módosítsd a mondatok értelmét az utánuk zárójelben megadott jelentés szerint! Ügyelj az írásjelek használatára!

1. Szép idő lesz a kirándulásra. (óhajtást) 2. Érthetően mondtam el a szabályt. (bizonytalanságot) 3. Öcsém tíz éves. (keveslés) 4. Közösén vásárolunk ajándékot a barátunknak. (kérdés) 5. Kitűnő eredménnyel fogom zárni a tanévet. (valószínűséget) 6. Holnapra elkészül a meglepetés. (bizonyosság) 7. Mindenki el fog jönni az előadásra. (érdeklődést) 8. Nyisd ki az ajtót! (tiltás)

Az indulatszók

Az indulatszó elkülönül a mondat többi részétől. Alkothat önálló mondatot is.

Például: *Jaj, de szépek ezek a ruhák! Ejnye! Húha!*

Az indulatszó nem toldalékolható. Nincs önálló jelentése, de sokféle jelentésárnyalatot fejezhet ki: *érzelmet, indulatot, akaratot, véleményt* stb.

Az indulatszó a beszélő érzelmeit vagy akaratát kifejező szófaj.

Az indulatszók fajtái:

1. érzelemkifejező indulatszók, jelenthetnek:

- **fájdalmat:** *jaj, juj, ó, oh,*
- **örömet:** *hej, haj, jaj, hurrá,*
- **csodálkozást:** *ejha, nini, ej, ejnye,*
- **meghökkenést:** *ohó, na, aha,*
- **vágyakozást:** *ó, oh,*
- **megvetést:** *pfuj, fuj, brr;*

2. akaratnyilvánító indulatszók:

- **biztató, nógató szók:** *hajrá, nosza, no,*
- **figyelmeztető szók:** *nana, nono, pszt, csitt,*
- **altatók:** *tente, csicsíja,*
- **állathívogató és -terelő szók:** *pipipi, cicic, sicc, hess, gyí;*

3. hangutánzó indulatszók:

- **állathangok:** *gá-gá, kukurikú, nyihaha,*
- **gépi hangok, munkazaj:** *durr, püff, kipp-kopp.*

Az indulatszókból gyakran képezünk hangutánzó igét.

Például: *hápog, zümmög, kopog, jajgat, zizeg* stb.

Az indulatszónak nincs tárgyi, fogalmi jelentése, ezért nem lehet mondatrészi szerepe. Nem illeszkedik szervesen a mondatba, ezért vesszővel vagy más írásjellel (felkiáltó jellel, kettősponttal) választjuk el. Gyakran önálló mondatszó.

232. Másold le, és húzd alá a következő műrészletekben az indulatszókat!

Ej-haj, gyöngyvirág,
Teljes szegfű, szarkaláb...

(Ej-haj gyöngyvirág)

Sej, a fekete hattyú
Gyászt visel magáért...

(Sej, a fekete hattyú)

Nosza, rajta, jó katonák,
Igyunk egészséggel!

(Csínom Palkó)

Haj, Rákóczi, Bercsényi,
Vitéz magyarok vezéri...

(Rákóczi-nóta)

233. Milyen helyzetekben hangozhatnak az indulatszók? Nevezd meg az indulatszók fajtáját, mit fejeznek ki?

Óh, bűneim, bár csak megtartanátok
Annak, aki megbocsátni tud, ...

(Ady Endre: A bűnök kertjében)

Jaj! eszem a lelked, beh jó, hogy meglellek,
Harmadnapja már, hogy mindenütt kereslek...

(Arany János: Toldi)

Ninini: Ott az ürge,
Hú, mi fürge, mint szalad!

(Petőfi Sándor: Arany Lacinak)

Hej, rozmaring, rozmaring
Leszakadt rólam az ing.

(Népdal)

Ó, jöjj el már te szellős március!
most még kemény fagyokkal jó a reggel...

(Radnóti Miklós: Himnusz a békéről)

234. Versenyezzetek! Gyűjts minél több olyan indulatszót, amit te is szoktál használni! Alkoss velük mondatot! Ne feledkezz meg az írásjelek használatáról!

235. Elemezd az alábbi mondatok indulatszóit!

1. Hej, dehogynem bírná szárnya, csak ne volna hosszú tolla oly kegyetlen megkuszálva! (*Arany János*) 2. Órizd meg, oh lány, a virágot, mely fürteid közt hervad el! (*Tompa Mihály*) 3. Ssö-ssö, huj-huj, nyihaha: vonatok tolattak, a szél süvöltve csapott a felhők közé, büszke paripa nyerített és mint saját lovasa igazságot osztott... (*Szabó Lőrinc*) 4. Hahó, száll Léda, Gina fut s a fák közt az örök egyedülség bús, magyar titka zúg. Hahó, örület-éj. (*Ady Endre*) 5. Jaj, a hátam, jaj a hátam odavan! Szomszéd bácsi kiporozta csúfosan. (*Petőfi Sándor*) 6. Brr, de fázom, majd megfagyok. Bárcsak sose lenne tél! (*Osvát Erzsébet*) 7. Ürgét akar önteni. Ninini: ott az ürge, hú, mi fürge, mint szalad! (*Petőfi Sándor*) 8. Hess, te rossz álom! (*Krúdy Gyula*)

TÉMAZÁRÓ

Kérdések és feladatok

1. Válaszolj a kérdésekre!

- Mi a viszonyzó és a mondatszó?
- Határozd meg a kötőszó fogalmát!
- Mit köt össze a kötőszó?
- Hogyan osztályozzuk a kötőszókat?
- Mit fejezhet ki a módosítószó?
- Mihez kapcsolódik az -e kérdőszó?
- Határozd meg az indulatszó fogalmát!
- Mit képezhetünk az indulatszóból?
- Hogyan csoportosítjuk az indulatszókat?

2. Állapítsd meg, mi a szerepe a *csak* módosítószónak az alábbi mondatokban!

Csak ketten jöttek el a találkozóra.

Hogy is volt csak?

Csak nem rólam van szó?

Eddig csak megjöhetett volna!

Miért mondtad ezt? Csak!

3. Ragozd a *megnézi-e* igét mindhárom időben!

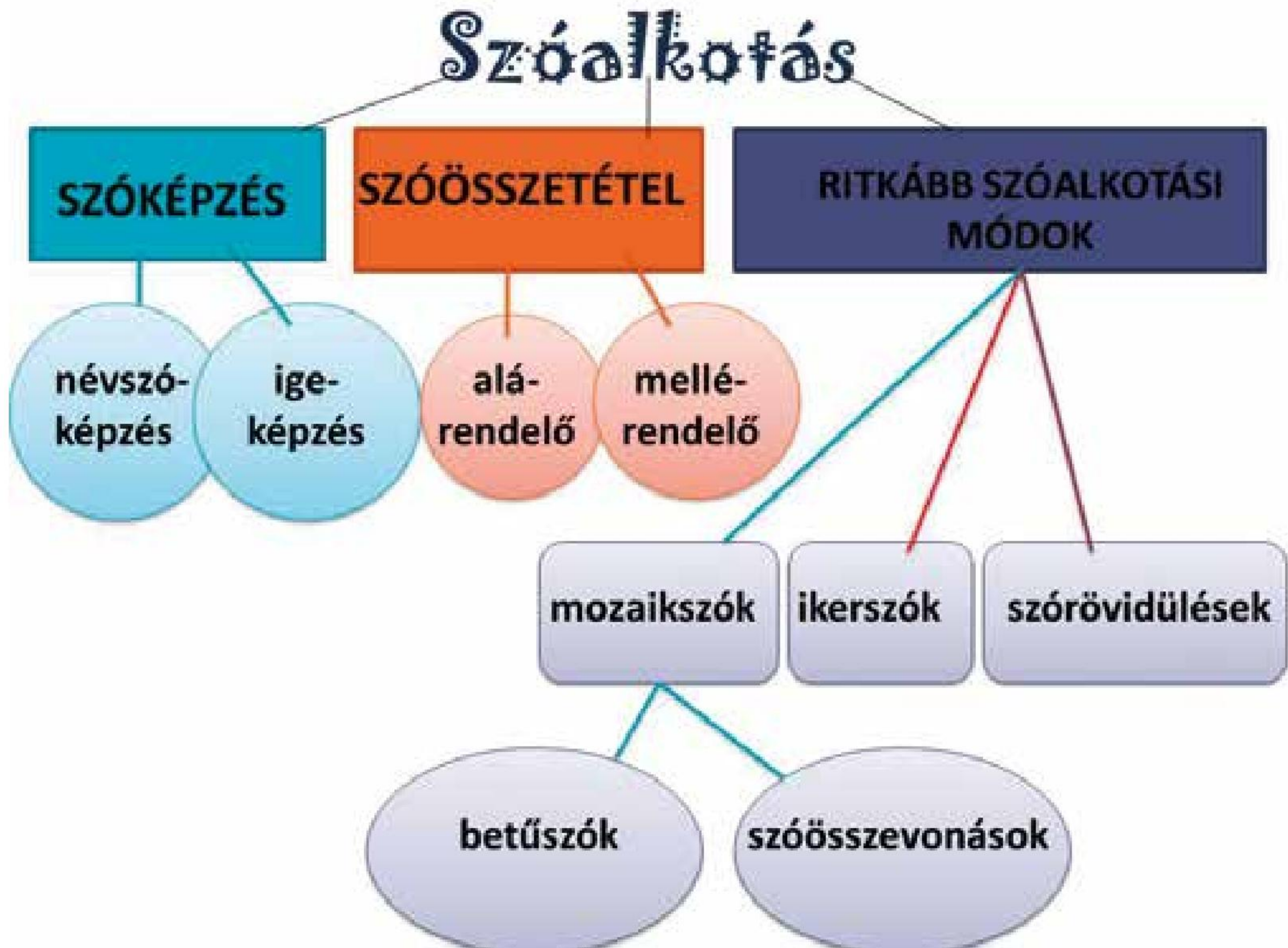
4. Az indulatszókkal sokféle érzést, szándékot tudunk kifejezni. Gyűjts indulatszókat a megadott szempontok szerint!

- a) Mit szoktak kiáltozni a mulatozó emberek jókedvükben?
- b) Mivel fejezzük ki fájdalmunkat?
- c) Milyen szavakkal biztatjuk kedvenc sportolóinkat?
- d) Mivel fejezzük ki vágyakozásunkat?
- e) Mivel mutatjuk megvetésünket?
- f) Milyen szavakkal jelezzük rosszallásunkat, bosszankodásunkat?
- g) Mivel fejezzük ki csodálkozásunkat?

A SZÓALKOTÁS MÓDJAI

szóképzés, szóösszetétel, szóelvonás, szórövidülés, szóvegyülés, szóösszerántás, szóhasadás

Nyelvünkben a *meglévő elemek felhasználásával alkotunk új szavakat*, így bővítjük szókincsünket. Egyik módja a *szóalkotás*.

A szóalkotásnak többféle fajtáját különböztetjük meg:

- **szóképzés** (pl.: *napozás*),
- **szóösszetétel** (pl.: *napszemüveg*),
- **ritkább szóalkotási módok** (pl.: *bicaj*).

Szóalak: **szótő + toldalékok (képző, jel, rag)**, az összetett szavak több szótövet tartalmaznak.

SZÓ = SZÓTŐ + KÉPZŐ + JEL + RAG

A SZÓKÉPZÉS

Amikor egy szótóhoz valamilyen képzőt illesztünk, akkor egy új szót, egy **képzett szót** kapunk.

Például: ház + as = ház-as

alapszó + képző = képzett szó

Egy alapszóhoz több képzőt is kapcsolhatunk, az így létrejött szóalak a **továbbképzett szó**.

Például: ház + as + ít + ás = ház-asítás

A képzett szó jelentésének a magvát mindig az **alapszó** jelentése adja meg. A képző megváltoztathatja az alapszó szófaját.

A képzők csoportosítása:

- **igéből igét képzők:** mos + akodik, beszél + get,
- **igéből névszót képzők:** néz + és, fél + énk, fest + mény,
- **névszóból névszót képzők:** szép + ség, asztal + os, kert + ész,
- **névszóból igét képzők:** szép + ít, szép + ül, tavasz + odik,
- **igéből igenevet képzők:** ír + ni, ír + ó, kér + t, kér + endő, ír + va.

K É P Z Ő K	igeképzők (zöld + ell, dob + ol, só + z) főnévképzők (szép + ség, olvas + ás, vad + ász) melléknévképzők (nagy érték + ű, arany + os, ujj + nyi, kert + i) számnévképzők (harm + adik, öt + öd) igenévképzők (úsz + ni, szaladgál + ó (gyerek), ér + ett (gyümölcs), megír + andó (lecke), nevet + ve)
J E L E K	a múlt idő jele: -t, -tt (kér + t, főz + ött) a feltételes mód jele: -na, -ne, -ná, -né és változatai (ad + na, ad + ná, i + nna, i + nná) a felszólító mód jele: j és változatai (kér + j, té + gy, jö + jj, hi + ggy, fus + s, te + dd) a többes szám jele: -k (ceruzá + k, füzet + ek) birtokos személyjelek: -m, -d, -al, -e, -ja, -je (ceruzá + m, ceruzá + d stb.) -unk, -ünk, -tok, -tek, -tök, -uk, -ük, -juk, -jük (füzet + ünk, füzet + etek stb.) birtokjel: -é (Kati + é) birtoktöbbesítő jel: -i, -ai, -ei, -jai, -jei (építő + i, rokon + ai, kert + jei)

J E L E K	a fokjelek: a közép fok jele: -bb (<i>kedves + ebb</i>) a felső fok jele: leg- + -bb (<i>leg + kedves + ebb</i>) a túlzó fok jele: legesleg- + -bb (<i>legesleg + kedves + ebb</i>) kiemelőjel: -ik (<i>fényesebb + ik, nagyobb + ik</i>)
R A G O K	igei személyragok: -k, -m (<i>vár + ok, vár + om</i>) -l, -sz, -d (<i>játsz + ol, vár + sz, vár + od, vár</i>) -i, -ja (<i>vár, néz + i, vár + ja</i>) -unk, -ünk, -juk, -jük (<i>vár + unk, vár + juk</i>) -tok, -tek, -tök, -játok, -itek (<i>vár + tok, vár + játok, néz + itek</i>) -nak, -nek, -ják, -ik (<i>vár + nak, vár + ják, kér + ik</i>) a tárgy ragja: -t (<i>sütemény + t</i>) a birtokos jelző ragja: -nak, -nek (<i>a fiúk + nak a labdája</i>) határozóragok: -ban, -ben, -ba, -be, -ból, -ből, -n, -on, -en, -ön, -ra, -re, -ról, -ről, -nál, -nél, -hoz, -hez, -höz, -tól, -től, -val, -vel, -kor, -ul, -ül, -lag, -leg (<i>ház + ba, ház + on, szép + en, magyar + ul, emberi + leg</i>)

A szóképzés lehetőségei	Képző	Alapszó	Képzett szó
Igéből igét	-gat, -get	olvas, lép	olvas gat , lépe get
	-at, et; -tat, -tet	ír, kér; lát, ül	irat, kére t ; lát tat , ült et
	-atik, -etik; -tatik, -tetik	adat, küldet; indít, rendel	adat ik , küldet ik ; indít tatik , rendelt etik
	-kodik, -kedik,	oszt, emel	osztoz kodik , emel kedik
	-hat, -het	tanul, nevet	tanul hat , nevet het
Névszóból igét	-ít	szép	szép ít
	-kodik, -kedik, -ködik	bohóc, ügyes, őr	bohóc kodik , ügyes kedik , őr kodik

A szóképzés lehetőségei	Képző	Alapszó	Képzett szó
Névszóból igét	<i>-l</i>	gyalu	gyalul
	<i>-ll</i>	rossz	rosszall
	<i>-odik, -edik</i>	fiatal, öreg	fiatal odik , öreg edik
	<i>-ul, -ül</i>	szabad, szép	szabad ul , szép ül
	<i>-z</i>	tárcsa, folt	tárcsá z , folto z
Igéből névszót	<i>-ánk, -énk</i>	fal, fél	fal ánk , fél énk
	<i>-ás, -és</i>	tanul, ég	tanul ás , ég és
	<i>-at, -et</i>	gondol, felel	gondol at , felel et
	<i>-ékony, -ékeny</i>	tanul, félt	tanul ékony , félt ékeny
	<i>-mány, -mény</i>	ad, vet	adom ány , vetem ény
	<i>-ó, -ő</i>	kutat, küzd	kutat ó , küzd ő
	<i>-tlan, -tlen</i>	tanul, nevel	tanulat lan , nevelet len
Névszóból névszót	<i>-ász, -ész</i>	juh, kert	juh ász , kert ész
	<i>-cska, -cske</i>	fiú, könyv	fiú cska , könyv ecske
	<i>-ka, -ke</i>	leány, egér	leány ka , egér ke
	<i>-né</i>	király	király né
	<i>-s</i>	lakat	lakatos
	<i>-ság, ség</i>	katona, beteg	katonas ág , betegs ég

A szóképzés lehetőségei	Képző	Alapszó	Képzett szó
Névszóból névszót	-i	húsvét	húsvéti
	-s	só	sós
	-talan, -telen	szag, szín	szagtalan, színtelen
	-tlan, -tlen	só, erő	sótlan, erőtlen
	-ú, -ű	ősz haj, kék szem	ősz hajú, kék szemű
Névszóból határozószót	-lag, -leg	viszony, testi	viszonylag, testileg
	-n	udvarias, rövid	udvariasan, röviden
	-ul, -ül	angol, török	angolul, törökül
Igéből igenevet	-ni	tanul	tanulni
	-andó, -endő	elolvas, fizet	elolvasandó, fizetendő
	-va, -ve	tanul, ég	tanulva, égve

236. Alkoss szavakat a megadott képletek alapján!

- a) szótő + képző; b) szótő + jel; c) szótő + rag;
d) szótő + kötőhang + képző; e) szótő + kötőhang + jel;
f) szótő + kötőhang + rag

237. Bontsd elemeire az alábbi szavakat!

Kalászat, kocsira, bátyjának, újítják, írásuknak, egyetek, hajózott, szegélyig, szabályokban, béküljön

238. Alkoss 3-3 szót az alábbi szerkezeteknek megfelelően!

- a) szótő + képző + jel + jel;
b) szótő + képző + képző;

- c) szótő + képző + jel;
- d) szótő + képző + képző + jel;
- e) szótő + jel + jel + rag;
- f) szótő + képző + jel + rag

A SZÓÖSSZETÉTEL

A szóösszetétel a szóalkotásnak az a módja, amelynek során két szó összevonásával egy új szót alkotunk.

Például: zene + kar = **zenekar**
nap + fény = **napfény**

Az összetett szavak lehetnek **kéttagúak** (*tölgyfa*) vagy **többtagúak** (*tölgyfaág*). Két részre – **előtagra** és **utótagra** – bonthatjuk őket (*tölgy* + *fa*).

Az összetett szavakat az elő- és utótagjuk közötti viszony alapján csoportosítjuk. A szóösszetételek típusait foglalja össze a következő táblázat.

SZÓÖSSZETÉTELEK TÍPUSAI

1. Szerves szóösszetételek	
Alárendelő összetételek	Mellérendelő összetételek
alanyos szóösszetételek (<i>napsütötte, nyakatekert</i>)	valódi mellérendelő összetételek (<i>búbánat, apraja-nagyja</i>)
tárgyas összetételek (<i>lábtörlő, egyetért</i>)	szóismétlések (<i>alig-alig, nőttön-nő</i>)
határozós összetételek (<i>magasugrás, célbadobás</i>)	ikerszók (<i>ugrabugrál, fidres-fodros</i>)
jelzős szóösszetételek (<i>tejfölösszájú, tízperc, háztető</i>)	
jelentéstömörítő szóösszetételek (<i>patyolatfehér, csigalépcső</i>)	
2. Szervetlen szóösszetételek (<i>Miatyánk, csakhogy</i>)	

A szókapcsolatokat különírjuk, az összetett szavakat egybe, egyes esetekben kötőjellel.

➤ Ha a két tag jelentését figyeljük, megállapíthatjuk, hogy szószerkezettel vagy összetett szóval van dolgunk.

Például: betegápolónő = *beteget ápoló személy*
 négyszög = *mértani fogalom, síkidom*
 négy szög = *négy darab szög*

➤ Ha mindkét taghoz járul toldalék, akkor kötőjellel írjuk.

Például: *jött-ment, jövő-menő*

➤ Ha csak az utótag toldalékolható, akkor egybeírjuk.

Például: *irkafirka, búbánatra*

➤ A szóösszetételeket, a többszörösöket is hat szótagig egybeírjuk, fölötte kötőjellel.

Például: *rézdombormű, mássalhangzó-hasonulás*

239. Írd le helyesen az alábbi összetett szavakat!

anyagcserevizsgálat, ádámcsutka, fényárnyjáték, Mátyástemplom, kerekasztalkonferencia, nyelvtanházifeladat, herkuleserejű, rézaranyöt-vözet, pálfordulás, hidegvízcsap

240. Az alárendelő összetett szavak milyen csoportjaiba sorolhatók az alábbi szavak?

atomerómű, semmittevő, hófödte, vámvizsgálat, napraforgó, kétnyelvű, csigalépcső, eszeveszett

gyorsvonat, partraszállás, magvaváló, motorcsónak, egynapi, tagbaszakadt, vendéglátóipar

241. Írd le helyesen az alábbi mellérendelő összetett szavakat!

ideoda, hírneves, ugribugri, többékevésbbé, irulpirul, csihpuhi, rúgkapál, dimbesdombos, hírneves, hányaveti

242. Keresd meg az alábbi ikerszók hiányzó tagjait! Foglald mondatokba a kiegészített alakokat!

locs, csihi, csínja, lim, giz, csiri, heje, dimb, mende, dirib

A RITKÁBB SZÓALKOTÁSI MÓDOK

Új szavak nemcsak szóképzéssel és szóösszetétellel keletkezhetnek, hanem **egyéb szóalkotási módokkal** is.

Szóelvonás

Így keletkezett a *gyárt* igéből a *gyár* főnevünk, a szóvégi – *t* hangot ugyanis képzőnek vélték, s elhagyták, azaz elvonták a szótól.

Például: *vádol* → *vád*
tapsol → *taps*
nagytakarítás → *nagytakarít*
gépirás → *gépir*

Szórövidülés

Elterjedt szóalkotási mód. Így keletkezett a *tulajdonosból* a *tulaj*, a *tökéletesből* a *tök* (nem a zöldség), a *csoki*, a *töri*, a *pari*, *ubi* stb. Napjainkban ez a fajta szóalkotási mód túl elterjedt, s a nyelvművelők szerint gügyögővé teszi a nyelvet, ezért érdemes kerülnünk.

Például: *direktor* → *diri*
iskola → *isi*
óvoda → *ovi* stb.

A szórövidítés továbbképzése: a beceneveknél fordul elő gyakran ez a szóalkotási mód.

Például: *Péter* → *Peti* + *ke*, *Mária* → *Mar* + *csi*

Szóvegyülés

Azt a szóalkotási módot nevezzük így, amikor két azonos vagy rokon jelentésű szó hangalakjának a keveredésével új szó jön létre, és ennek a jelentése hasonló vagy megegyező az eredeti szavakéval.

Például: *csupa* + *kopasz* = ***csupasz***
csokor + *bokréta* = ***csokréta***
zavar + *kerget* = ***zargat***
ordít + *kiabál* = ***ordibál***
motor + *hotel* = ***motel***

Szóösszerántás

Ez a szóalkotási mód annyiban különbözik az előzőtől, hogy két, különböző jelentésű szó hangalakjából keletkezik egy új, harmadik szó, melynek jelentése is eltér az előző szavakétól.

Például: *cső + orr = csőr*

Szóhasadás

Gyakori, hogy egy szónak két vagy több alakváltozata is él a nyelvünkben egymás mellett, s ezek idővel jelentésükben is elkülönülhetnek egymástól – ez a folyamat a szóhasadás.

Például: *család ~ cseléd, csekély ~ sekély, neje ~ nője, kever ~ kavár*

MOZAIKSZÓ-ALKOTÁS

Leginkább az intézménynevek körében elterjedt szóalkotási mód. Két fajtája van:

1. betűszó: a szókapcsolatok kezdőbetűiből alkotott szavak.

Például: MÁV – *Magyar Államvasutak*
MTA – *Magyar Tudományos Akadémia*
ELTE – *Eötvös Loránd Tudományegyetem*

Ritkábban, de előfordulnak köznévi betűszók is: *áfa* – *általános forgalmi adó*.

2. szóösszevonás vagy mozaikszó: nemcsak a szókapcsolat kezdőbetűiből jön létre, hanem betűcsoportokból alakul ki az így alkotott szó.

Például: *Mahart* – *Magyar Hajózási Részvénytársaság*
közért – *Községi Élelmiszer-kereskedelmi Részvénytársaság*

243. Hogyan kell írunk a következő szavaknak és kifejezéseknek a helyes rövidítéseit?

délelőtt, körülbelül, és a többi, milliméter, hektoliter, deciliter, Budapest, hrivnya, igazgatóhelyettes, északkelet, délután, földszint, özvegy, doktor, televízió, időszámításunk előtt, 8. évfolyamos tanuló, időszámításunk szerint, általános iskola

244. Írjuk le a rövidítések teljes alakját!

Bp., Ft, pl., DNY, FTC, i. m., B. u. é. k., vö., stb., kg, dr.

245. Képezz betű- vagy mozaikszavakat!

Egyesült Nemzetek Szervezete
Magyar Államvasutak
Ásványolaj-forgalmi Vállalat
kiskereskedelem
Állami Vagyonügynökség

246. Nézz utána, mit jelentenek az alábbi mozaikszavak!

gyes, Ofotért, MOL, becsszó, sebváltó, viszlát

TULAJDONNEVEK KÖZNEVESÜLÉSE

A tulajdonnevek gyakran válnak köznevekké. Ilyenkor már természetesen kis kezdőbetűvel írjuk őket, s az egykori tulajdonnév írásmódjától esetleg más tekintetben is eltérünk.

Például: Garbó – ruhadarab, Greta Garbo svéd színésznő nevéből

Earl of Cardigan > **kardigán**

Gerbeaud – sütemény, Gerbeaud Emil budapesti francia cukrász nevéből > **zserbó**

MacAdam – kövesút, szilárd alapú útburkolat, J. L. MacAdam skót mérnök nevéből > **makadám**

Mansard – padlástér beépítésű tetőtípus, Fr. Mansard francia építész nevéből > **manzárd**

Panama – sikkasztás, csapás > **panama**

- A tulajdonnevek és közszók összeforrásából keletkezett összetett szavakat is kisbetűvel kezdjük, és az alkotóelemeket egybeírjuk.

Például: ádámcsutka, pálfordulás, szentjánoskenyér pullman-kocsi stb.

- Ha a személynév és a köznév együtteséből köznév lett, az összetételt kisbetűvel kezdve egybeírjuk.

Például: katicabogár, krisztustövis, martinkemence stb.

A szóalkotás módjainak aránya napjainkban

A szóalkotási módok mindegyike részt vesz az új szavak létrehozásában, de koronként egy-egy mód háttérbe szorulhat, mások kedveltebbé válnak. Az **ősmagyar korban**, de még a **középkorban** is a **szóképzés** volt az uralkodó, később az **összetételek száma** gyarapodott, de még a **reformkori nyelvújítók** is elsősorban képzőkkel dolgoztak. Az összetétel, mint szóalkotási mód, a **XIX. század második felétől** lett egyre gyakoribb, a szóképzés pedig inkább az árnyalatok, az expresszív kifejezések alkotásában (például igeképzésben) kapott szerepet. Napjainkban az arány tovább módosult az összetétel javára.

Benkő Loránd vizsgálatai alapján: a mai magyar nyelv szavainak legnagyobb része belső keletkezésű (kb. 80%), a többi ismeretlen, idegen vagy finnugor eredetű.

A mozaikszó-alkotás a második világháború után terjedt el óriási mértékben világszerte, és ma az egyik leggyakoribb az új cégek névadásánál választott szóalkotási módok között.

TÉMAZÁRÓ

Kérdések és feladatok

1. Olvasd el, és írd le a szöveget! Húzd alá a összetett szavakat, majd állapítsd meg, hogy alárendelő vagy mellérendelő szóösszetételhez tartoznak!

Fülesbagoly

Az erdei fülesbaglyot választotta egy 2019-es internetes szavazáson a lakosság az év madarának. Az év madara címmel a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület a különböző fajok vagy madárcsoportok és azok élőhelyeinek védelmére szeretné felhívni a társadalom figyelmét. A négy évtizede futó programban a lakosság tavaly három fajra szavazhatott: az erdei fülesbagoly mellett a füleskuvikra és az uráli bagolyra.

A szavazáson győztes erdei fülesbagoly Magyarország legismertebb és lakott területeken is leggyakoribb bagolyfaja. Közepes termetű, álcázó mintás tollazatú. Hatalmas elterjedési területű madár, Európában, Ázsiában, Északnyugat-Afrikában és Észak-Amerikában egyaránt költ. A világállomány mintegy 28 százaléka él Európában.

2. Pótold a hiányzó *j* vagy *ly* betűt!

petrezs_em, tartá_, vészhe_zet, műhe_,
má_va (virág), ha_nal, ba_usz, valami_en

1. Válaszd el a következő összetett szavakat minden lehetséges helyen! Külön jelöld a szóösszetétel határát!

hűtőszekrény, mosógép, porszívó, hétvége, műanyag, szabadidő, gyógynövények, füllhallgató, fejhallgató, munkarend, helyreállít, szófogadó, sokoldalú, karonfogva, együttérzés, kislány, helyesírás, születésnap

2. Olvasd el az alábbi szöveget! Foglald össze a tartalmát vázlatpontokba!

Széphalmon, Kazinczy Ferenc egykori gyümölcsöskertjének helyén 2008. április 23-án nyílt meg A Magyar Nyelv Múzeuma. Az Európá-

A Magyar Nyelv Múzeuma (Széphalom)

ban egyedülálló intézmény modern és mégis tájba illő impozáns épületét Radványi György Ybl-díjas építész tervezte. A múzeum létesítésének gondolata dr. Pásztor Emil nevéhez fűződik, aki az egri tanárképző főiskola tudós nyelvésze, a Kazinczy Ferenc Társaság tagja volt. A Magyar Nyelv Múzeumban három kiállítótér, könyvesház, szemináriumi terem kapott helyet, valamint egy előadóterem száz kényelmes zsöllyével, korszerű hang- és fénytechnikával, amely alkalmassá teszi hangversenyek, kulturális találkozók, irodalmi estek megrendezésére is. A múzeum nemcsak Sátoraljaújhely, hanem valamennyi magyar ember büszkesége, nyelvünk temploma, nemzeti zarándokhely.

3. A szövegből keresd ki az összetett szavakat! Csoportosítsd a szóösszetétel típusai szerint!

A Munkáctól északkeletre, 18 kilométerre és Ungvártól 60 kilométerre egy hatalmas 50 hektáros park közepén, a Latorca völgyében álló beregvári **Schönborn-kastély** Kárpátalja legjobb műemlékei közé tartozik. **1890-1895** között épült **Z. Gresserson** tervei alapján egy XVIII. századi fából készült udvarház, vagy inkább vadászkastély helyén. A kastély, mivel a vasút- és autópálya mellett fekszik, könnyen megközelíthető.

A **Schönborn-család** jelentős szerepet játszott Kárpátalja, különösen az egykori Bereg vármegye történetében. A Schönborn-uradalom vi-

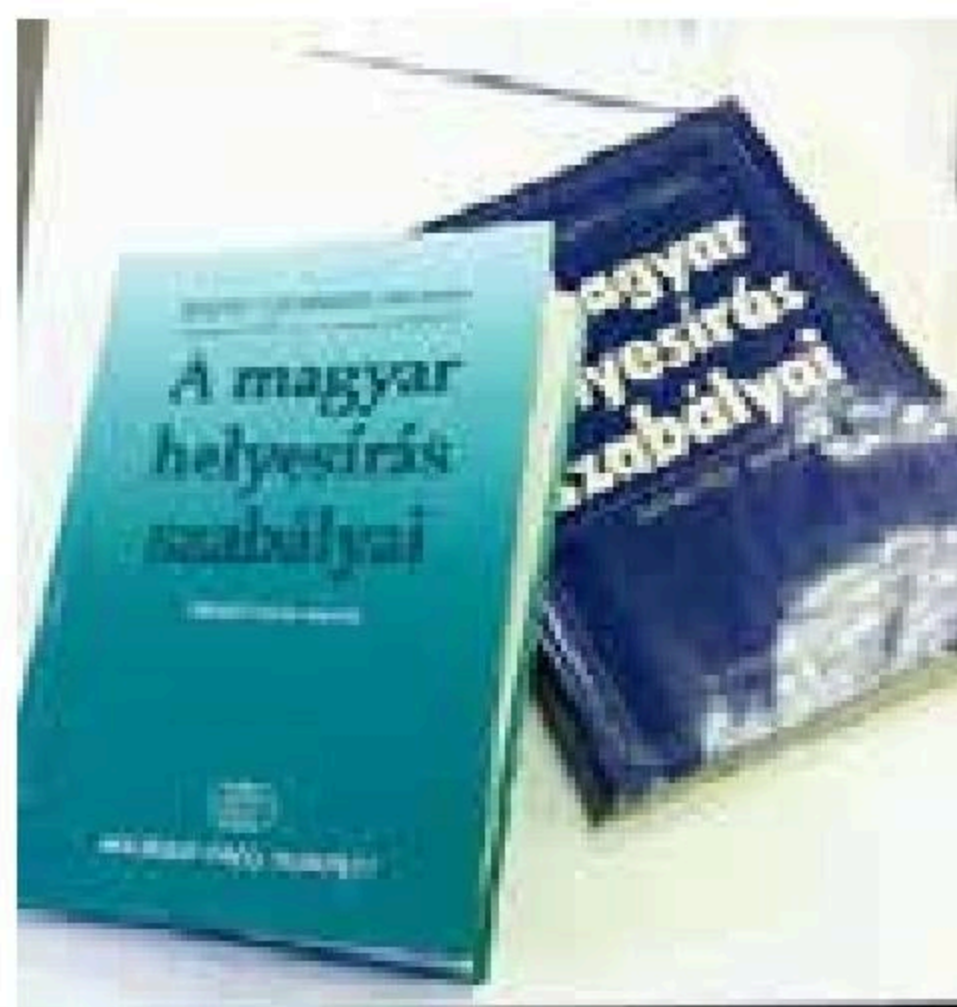
A beregvári Schönborn-kastély jelenleg a Kárpáti szanatóriumnak ad otthont

dékünk legfejlettebb birtoka volt, szőlészete, borászata, állattenyésztése kimagasló szerepet játszott mezőgazdaságunk fejlődésében.

A kastélyt a környék legmagasabb pontján építették fel. Díszes óratornya háromemeletes, az oldalszárnyak egyemeletesek.

A kastély **50 hektáros parkja** Kárpátalja legnagyobb és legszebb tájépítészeti együttese. A Kárpátokban őshonos növényzet között egzotikus fák, bokrok szebbnél szebb példányai találhatók. A park közepén kialakított kristálytisztá vizű tóban ritka vízi növények pompáznak. Gyönyörűek a kastély körül ültetett nyírott bokrok, növénysoványok, színpompás virágágyások.

A MAGYAR HELYESÍRÁS ALAPELVEI

A helyesírás olyan szabályrendszer, amely a nyelv írásbeli rögzítését irányítja. Helyesírásunk betűíró, hangjelölő, értelemtükröző, mely törekszik a hagyomány-ápolásra és a gazdaságosságra is.

Az írás – különösen a hangjelölő írás – története egyidős a helyesírás történetével.

Minden beszédhangnak külön jele van, de csak egy hangja (kivéve a *j* és a *ly*).

A magyar helyesírásnak 4 alapelve van. Az alapelvek helyesírásunk átfogó irányítói, melyek útmutatásul szolgálnak az írásban.

2015-ben megjelent *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadása, ezt tekintjük mérvadónak.

A kiejtés elve, a kiejtés szerinti írásmód

A **kiejtés elve** azt jelenti, hogy szavaink és toldalékaink nagy részét a kiejtésnek megfelelően írjuk le. Ahol rövid hangot hallunk, ott rövid magánhangzót vagy mássalhangzót, ahol pedig hosszú hangot hallunk, ott hosszút írunk. Ilyenkor a magánhangzóra hosszú ékezetet teszünk, a mássalhangzókat megkettőzzük.

Például: *kar, kár, kel, kell, megy, meggy*

A kiejtés elvének alkalmazásakor fontos helyesírási szabályok érvényesülnek.

➤ A szóelemeket (szótövek, képzők, jelek, ragok) a lehetőséghez képest köznyelvi kiejtésük szerint írjuk.

Például:

láz
fény
ír
tíz
húsz
véd

+ **-s, -talan, -telen, -va, -ve, -bb, -t, -j, -n, -tól** stb.

➤ Az **ú, ű** a főnevek végén általában hosszú: *fű, mű, tű, borjú, betű, fiú, interjú, kátyú*.

Kivételek: *adu, alku, áru, bábu, batyu, daru, falu, gyalu, kapu, lapu, satu, szaru, zsalu, anyu, apu, Icu, бүрү, eskü, menü, revü*.

➤ Némely **ú, ű** végű főnév **-l** igeképzős változatában a szóvégi **ú, ű** megrövidül: *ború – borul, hegedű – hegedül*.

➤ Az **í, ú, ű** bizonyos szavakban toldalékolás után is hosszú marad: *szelíd – szelídít, szív – szívtelen, szúr – szúrós, úr – úrben*.

1. Az **í, ú, ű** bizonyos szavakban némely toldalék előtt megrövidül:
víz – vízben, vízi, DE: vizet, vizes, vizünk,
út – útban, úti, DE: utat, utas, utunk,
tűz – tűzben, tűzi, DE: tüzet, tüzes, tűzünk.

Segítséget jelenthet, ha e szavakat a *kéz – kez* ragozáshoz hasonlítjuk. Ahol a *kéz* szóban az **é** hang **e**-re vált, azok előtt a toldalékok előtt az **í, ú, ű** is rövidül: *kéz – kézben, kézi, DE: kez, kezes, kezünk*.

2. Az *í* néhány szóban csak bizonyos toldalékok előtt rövidül meg:
zsír – *zíros*, DE: *zsiradék*,
tíz – *tízes*, DE: *tized*,
bújik – *bújtat*, DE: *bujkál*.

3. Mindig **hosszú magánhangzót** írunk:

➤ az *-ít*, *-dít*, *-sít* képzőben, például: *épít*, *építmény*, *tanít*, *tanító*; *buzdít*, *buzdítás*, *mozdít*, *mozdítva*; *állandósít*, *állandósítani*,

➤ az *-ú*, *-ű*, *-jú*, *-jű* képzőben, például: *egyenáramú*, *fehér falú*, *mérésékelt árú*, *négylábú*; *bőkezű*, *jószívű*, *nagy kiterjedésű*, *tiszta vízű*; *hosszú szempillájú*; *éles elméjű*.

A köznyelvben vannak olyan szavak, amelyek **kétféle alakban használatosak**. Ilyenkor általában az írásban is **mindkét alakváltozat használata helyes** – olvashatjátok a *Magyar helyesírás szabályai* 2015-ben megjelent tizenkettedik kiadásában.

➤ **Magánhangzók tekintetében a következő szavak:**

csepeg – *csöpög*, *fedél* – *födél*, *fel* – *föl*, *seprű* – *söprű*,
csoda – *csuda*, *csorog* – *csurog*,
dől – *dűl*,
hova – *hová*,
levő – *lévő*, *mienk* – *miénk*, *tied* – *tiéd*,
lábás – *lábos*,
lány – *leány*, *rá* – *reá*.

➤ **Mássalhangzók tekintetében a következő szavak:**

benn – *bent*, *fenn* – *fent*, *kinn* – *kint*, *lenn* – *lent*,
gyerek – *gyermek*,
foltoz – *foldoz*,
bólingat, *kacsingat*, *tekinget* – *bólintgat*, *kacsintgat*, *tekintget*.

Összegezve:

- ❖ fonetikusan le tudjuk írni, amit hallunk;
- ❖ a szóelemeket (szótövek, képzők, jelek, ragok) a lehetőséghez képest köznyelvi kiejtésük szerint írjuk;
- ❖ legnagyobb részük ezt az írásformáját tartja meg akkor is, ha több szóelemből álló szóalakba kerül;
- ❖ szavaink legnagyobb részének csak egyetlen, az általános köznyelvi kiejtést tükröző írott formája van.

247. Írj a füzetedbe a *híd, lúd, tűz* szavak 5-5 toldalékos alakjából olyanokat, amelyekben az *í, ú, ű* megrövidül!

248. Írjatok 10 magánhangzóra végződő szót! Ellenőrizzétek le a helyesírástokat! Használjátok a *Magyar helyesírási szótárt*!

249. Rajzoljátok be a füzetbe az alábbi táblázatot! Egy tanuló kezdje el mondani az ábécét, amiből csak az **a** hangot mondja ki hangosan, a többi magában. Egy másik tanuló egyszer csak megállítja. Amelyik betűnél éppen tart az ábécét mondó játékos, azzal a betűvel kell mindenkinek az oszlopokba írni a megfelelő szavakat, ahány csak eszébe jut. Bizonyos idő elteltével mindenki olvassa fel, hogy mit írt! Figyeljete a helyesírásra!

ország	város	falu	fiú	lány	növény	állat	tárgy
--------	-------	------	-----	------	--------	-------	-------

250. Keressetek olyan szó párokat, amelyek csak a magánhangzók időtartamában különböznek, de teljesen mást jelentenek! Készítsetek ezekhez a szavakhoz meghatározásokat, hogy az osztálytársaid ki tudják találni, milyen szó párokra gondoltál!

Például: borsot – borsót, kor – kór, tör – tőr

251. Egészítsd ki írásban a szavakat *i-í* vagy *u-ú* magánhangzókkal!

d_csér, _gér, d_szeleg, szel_d, k_sér, ép_t, ny_jt, ny_lánk, s_rlódás, gy_jtós

A szóelemzés elve, a szóelemző írásmód

Tapasztaltátok már, hogy a mássalhangzók a kiejtésben gyakran hatnak egymásra, ezért többnyire másképp ejtjük, másképp írjuk őket. Ilyenkor már nem elegendő a kiejtés alapelve, hanem a pon-

tos jelöléshez a **szót elemeire, szótőre és toldalékra, az összetett szót pedig előtagra és utótagra kell bontani.** Csak így lehet a találkozó mássalhangzókat pontosan feltüntetni.

A toldalékos és összetett szavak közül azokat, amelyekben a találkozó mássalhangzók hatnak egymásra, a szóelemzés elve szerint írjuk le.

Például: barátság (= *barát* + *ság*), barátaival (= *barát* + *ai* + *val*), barátfüle (= *barát* + *fül* + *e*), állatbarát (= *állat* + *barát*)

A szóelemzés elve érvényesül:

- ha a szó egészét másképp mondjuk ki, mint a szóelemeket külön-külön:

kertje = *kert* + *je*, néztük = *néz* + *t* + *ük*,

község = *köz* + *ség*, szállnak = *száll* + *nak*

- A toldalékos szavak egy részében a szóelemeket nem eredeti alakjukban, hanem módosult változatukban használjuk: házzal (= *ház* + *zal*), fusson (= *fus* + *s* + *on*)

A *házzal*, *fusson* esetében például a *ház* tőhöz a *-val* rag módosult *-zal* formában járul, illetőleg a *fut* igének *fus-* a felszólító módban használatos töve, és ehhez a módjelet *-s* változatban tesszük hozzá.

- A **zöngéesség szerinti részleges hasonulás** esetén a következő mássalhangzópárok ejtésekör: *p – b*, *t – d*, *ty – gy*, *k – g*, *f – v*, *sz – z*, *s – zs*, *c – dz*, *cs – dzs*, amelyeknek tagjait ugyanazon a helyen és módon képezzük, csak hogy az egyiket a hangszalagok rezgése nélkül, tehát zöngétlenül, a másikat a hangszalagok rezgésével, tehát zöngésen. Ha egymás mellé kerülnek, a **kiejtésben** az első hang zöngéesség szempontjából többnyire hasonul az utána következőhöz. **Írásban** a szótövet, toldalékokat pontosan, eredeti alakjukban mutatjuk be.

Például:

	Ejtés	Írás
ablak + ban	[<i>ablagban</i>]	ablakban
tűz + höz	[<i>tűszhöz</i>]	tűzhöz
ad + hat	[<i>athat</i>]	adhat
lök + dös	[<i>lögdös</i>]	lökdös

	Ejtés	Írás
szív + telen	[szíftelen]	szívtelen
nép + dal	[nébdal]	népdal
víz + szint	[vísszint]	vízszint

- Az *anya*, *atya*, valamint a *nagy* szavakhoz **j**-vel kezdődő birtokos személyjel vagy birtoktöbbséítő jel (-ja, -juk, -jai) járul, **a kiejtésben a j teljes hasonulása** következik be. **Az írás ezt a szó belseji teljes hasonulást nem jelöli.**

Például:

	Ejtés	Írás
any + ja	[annya]	anyja
any +juk	[annyuk]	anyjuk
aty + ja	[attya]	atyja
aty +juk	[attyuk]	atyjuk
nagy + jai	[naggyai]	nagyjai

- A **gy** és az **ny** végű igékhez **j**-vel kezdődő határozott (tárgyas) ragozású igerag (-ja, -juk, -játok, -ják) vagy a felszólító mód **-j** jele járul, **a kiejtésben a j teljes hasonulása** következik be. **Írásban ezt a teljes hasonulást nem jelöljük**, az ige megtartja eredeti **gy** és **ny**, valamint a toldalék eredeti **j** hangjának jelét.

Például:

	Ejtés	Írás
hagy + játok	[haggyátok]	hagyjátok
hagy +juk	[haggyuk]	hagyjuk
fogy + j + on	[foggyon]	fogyjon
hány + ja	[hánnya]	hányja
hunyt + ják	[hunnyák]	hunyják

- Ha az összetett szó előtagja hosszú mássalhangzóra végződik (pl. *sakk*), utótagja pedig **ugyanazzal a mássalhangzóval kezdődik**

(pl. *kör*), akkor megtartjuk az alkotó tagok eredeti írásmódját, az összetélt kötőjellel tagoljuk.

Például: *balett-táncos, sakk-kör, dzsessz-szerzemény, expressz-szerű, puff-féle*

- Ha *-val, -vel* és *-vá, -vé* határozórag járul az azonos mássalhangzóra végződő szavakhoz. Ezt a kiejtésbeli módosulást írásban (általában) **betűkettőzéssel** jelöljük.

Egy rövid mássalhangzóra végződő szó + *-val, -vel, -vá, -vé*

Például: *bottal, cukorral, késsel, arannyal, rozssal, négyel, tudóssá, szénné, vízzé, királlyá, özvegyé*

Egy hosszú mássalhangzóra végződő szó + *-val, -vel, -vá, -vé*

Például: *jobbal, tollal, tettel, jobbá, tollá, tetté, gallyal, könnyel, meggyel, könnyé, rosszá*

- Az **egy** szó bizonyos alakjait hosszan ejtjük, de **minden alakját egy gy-vel** írjuk.

Például: *egy, egyik, egyetlen, együvé, együtt, egyéb, egyed, egyenlő, egybe, egyre, egység, egyet, egyért, egyes, egyezik*

- A **kis** szó fokozott alakjait és ezek származékait hosszú **s**-sel ejtjük, de **egy s-sel** írjuk.

Például: *kisebb, legkisebbnek, kisebbedik, kisebbít, kisebbség*

- A **-t** végű **igék** felszólító módú, határozott (tárgyas) ragozása, egyes szám 2. személyű rövid alakokban is **ts**-t írunk a **-d** személyrag előtt.

Például: *ejtsd, mártsd, tanítsd*

➤ A *lát* és a *bocsát* ige, továbbá a *lót-fut* összetétel **felszólító módú alakjaiban** sem az igeő véghangját, sem a felszólító mód jelét (*-j*) nem eredeti alakjukban tüntetjük fel, hanem mind a *tő* végi *t*-nek, mind pedig a módjelnek **-s-sé módosult változatát írjuk le.**

Például: *alkoss, hallgassák, kössétek, nevéssen, nyissátok, bocsássa, lássuk, lósson-fusson*

➤ Az *az*, *ez* mutató névmás *z*-je **teljesen hasonul** a mássalhangzóval kezdődő toldalékok első hangjával. **Betűkettőzéssel jelöljük** a teljes hasonulást.

Például:

abba	(az + ba)	arra	(az + ra)
ebbe	(ez + be)	erre	(ez + re)
ahhoz	(az + hoz)	akkor	(az + kor)
ehhez	(ez + hez)	ekkor	(ez + kor)
akképp	(az + képp)	avval, azzal	(az + val)
ekképp	(ez + képp)	evvel, ezzel	(ez + vel)

➤ **Mindig hosszú mássalhangzót írunk** azokban a szavakban is, amelyek az *az*, *ez* névmások és a *-fajta*, *-féle*, *-kora* utótagok kapcsolatából állnak.

Például: *affajta, afféle, akkora, effajta, efféle, ekkora*

➤ A névutók a mutató névmás *a*, *e* alakjával alkotnak összetételeket, akkor a következőképpen írjuk:

Például: *afelé, afölött, amiatt, emellett, eszerint, evégett*

➤ A *dz* és a *dzs* a toldalékok hatására, és a hasonulásából eredő hosszúságot a szavakban is feltüntetjük.

Például: *eddzük, peddze, briddzsel*

Összegezve:

A szóelemzés elve érvényesül a következő mássalhangzó-változásokban:

- ❖ zöngésség szerinti részleges hasonulás (*fogkrém, azt*);
- ❖ a képzés helye szerinti részleges hasonulás (*azonban, ponty*);
- ❖ írásban jelölt teljes hasonulás (*késsel, másszatok, ekkor*);
- ❖ írásban nem jelölt teljes hasonulás (*merészség, bátyja*);
- ❖ összeolvadás (*adjátok, játszik*);
- ❖ rövidülés (*hallgat, magasabbra*).

252. Írd le a füzetedbe a felsorolt szavakat! Jelöld a szótövet, majd válaszd le a toldalékokat!

egészség, barátság, község, legkisebb, nagyobb, akkor, ezzel, anyja, kertje, látják, hídjai, ekképpen, akkor, királyné, nagyjai, gallyal, meggyel, vízzé

253. Alkoss új szóalakot a megadott utasítás alapján! Az így kapott szavakkal alkoss mondatokat!

kedves + képző + rag
regény + jel + rag
énekel + jel + rag
barát + képző + rag
egész + képző + rag
jó + jel + rag
hó + képző + rag

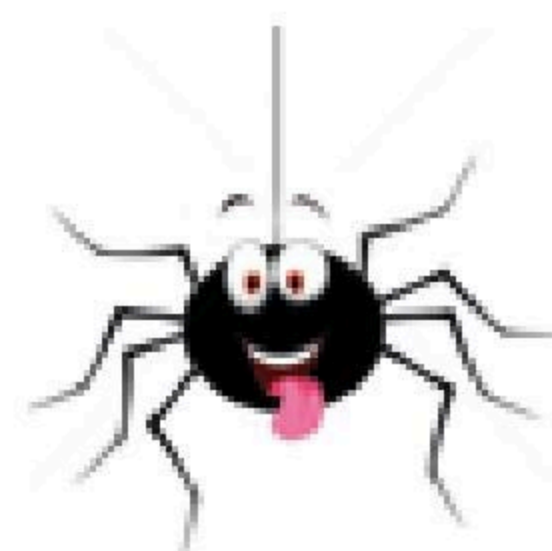
254. Írd le az alábbi kis szöveget! Keresd meg benne 10 gyerek nevét, amit elrejtettünk! A megtalált nevekhez kapcsolj **-val**, **-vel** toldalékokat!

Tegnap is tavaszias, enyhe szellő fújt. A más napokon rádiót hallgató gyerekek piros kabátban, dideregve, de vígan talpaltak a tarka réten. Hátul a cica is feküdt a hasán, dorombolt.

255. Írd le a közmondásokat! Csoportosítsd a benne lévő szavakat az eddig tanult helyesírási alapelvek szerint! Tanuld meg a közmondásokat!

• Behúzódik a sarokba, a hálóját szövi, fonja.
(Mi az?)

- Lassan vánszorogva mászom, a házamat sose látom.
(*Mi az?*)

- Egész nyáron vígan él, cirip, cirip, így zenél.
(*Mi az?*)

- Éppen olyan, mint egy kefe, mégsem fésülködhetsz vele. (*Mi az?*)

- Görbeszarvú nagy állat, reggel, este tejet ad.
(*Mi az?*)

- Fúr-farag, de mégsem ács, kopog, mint a kalapács.
Fák orvosa, doktora, erdőben az otthona.
(*Mi az?*)

A hagyomány elve, a hagyományos írásmód

Helyesírásunk bizonyos esetekben a hagyományt követi, eltér a mai hangjelölési rendszertől. Ez az elv akkor érvényesül, amikor a máig megőrzött írásmód sem a kiejtés, sem a szóelemzés elvével nem magyarázható.

A **családnevekben** általában ugyanazokkal a betűkkel jelöljük a hangokat, mint más szavakban (pl. *Csányi, Dózsa, Hunyadi, Kis, Török* stb.), de vannak olyan családnevek is, amelyekben **megtartjuk** a ma már egyébként nem használatos, **régies írásmódot**.

Írás	Ejtés
Batthyány	[battyányi]
Cházár	[császár]
Kováts	[kovács]
Dessewffy	[dezsőfi]
Egressy	[egresi]

Írás	Ejtés
Rákóczi	[rákóci]
Kossuth	[kosut]
Széchenyi	[szécsényi]
Thököly	[tököli]
Zichy	[zicsi]

➤ Ha a családnevekben a **régies mássalhangzó** a szó végén áll, akkor a hozzájuk kapcsolódó **-val**, **-vel** toldalékok mindig az **ejtésbeli formához hasonulnak**.

Például: *Móriczcal, Madáchcsal, Mikszáthtal*

➤ A hagyományos írásmódú neveket kiejtésük szerint választjuk el.

Például: *Ben-czúr, Szé-che-nyi, Kos-suth*

➤ Betűrendbe soroláskor a régies betűket szétbontjuk.

Például: az *Eőry* az **e** betűnél keresendő

➤ A hosszú mássalhangzóra végződő régies családnevek teljes hasonulásakor kötőjelet teszünk a szótő és a rag közé.

Például: *Páll-lal, Sóss-sal*

Valamikor nem okozott gondot a **j** betű kétféle írásmódja, mert **j** hang is kétféle volt. **Ma viszont érdemes néhány fontos szabályt megjegyezni.**

- Szó elején csak a *lyuk*, *lyukas*, *lyukad*, *lyukaszt* szavakban és származékaikban írunk **ly**-t.
- **Ly** van a hagyományos írásmódú szavak tövében: *folyik*, *csermely*, *gólya*.
- **Ly**-nal írjuk a névmásokat: *ily*, *ilyen*, *mely*, *amely*, *amelyik*, *mily*, *milyen*, *oly*, *olyan*.
- **Ly** van az **-ály**, **-ély** végű szavak toldalékában: *engedély*, *osztály*, *tekintély*.
- Az igék és névszók toldalékaiban **j**-t kell írni: *írf*, *alkudj*, *csizmája*, *a szebbjét*.
- **J**-vel írjuk a tejtermékek nevét: *tej*, *tejföl*, *tejszín*, *vaj*, *sajt*, *joghurt*.

- **J**-vel írjuk az egytagú testrészeket: *fej, száj, ujj, máj, haj*.
- **J** van sok egytagú igében: *fáj, fej, fúj, jár, jön, jut, sejt, fojt, hajt, fejt, váj, rejt, ejt, lejt*.
- Előfordul, hogy a kétféle írásmód más-más szót jelöl: *csuklya – csukja, hely – hej*.

Összegezve:

- ❖ a máig megőrzött írásmód sem a kiejtés, sem a szóelemzés elvével nem magyarázható; régebbi korok hangjelölésének, kiejtésének vagy szóelemzésének az emlékét őrizzük: *mindjárt*;
- ❖ vannak olyan *családnevek*, amelyekben megtartjuk a ma már egyébként nem használatos, régies betűket: *Cházár, Batthyány*;
- ❖ köznyelvünk hangrendszerében már nincs meg a régi **ly** hang, írásunk azonban megtartotta ezt a betűt.

256. Kapcsolj **-val, -vel** ragot az alábbi családnevekhez! Figyeld meg, milyen esetekben változik a toldalék!

Kossuth, Széchenyi, Kodály, Goethe, Félix, Arany, Shakespeare, Madách, Ady, Vörösmarty, Weöres, Hemingway

257. Írd le betűrendben a következő családneveket!

Moór, Czuczor, Tóth, Dessewffy, Czetz, Tartsay, Joó, Thököly, Cházár, Dezsőfi

258. Írd le annak a híres nőnek, férfinak a nevét, aki ezzel egészítené ki a bemutatkozását!

Életem nagy szerelme Petőfi Sándor.
 A Magyar Tudományos Akadémia megalapítója vagyok.
 A Himnusz című versemre vagyok a legbüszkébb.
 II. Rákóczi Ferenc édesanyját vettem feleségül.

259. Írd le a szavakat, pótolj a hiányzó **j** vagy **ly** betűket! A füzetben ceruzával húzd alá a bepótolt betűket!

kirá..., fo...ó, ...egesmedve, é...szaka, if...úság, kristá..., kasté...,
 erké..., ...ukas, he...esírás, tava..., szófa..., fo...osó, hógo...ó, ...égpá...a,
 te..., zsiva..., ünnepé..., ibo...a, műse...em, óha..., mé...ség, te...föl, tenge...,

260. Javítsd ki a helyesírási hibákat a menün, írd be a füzetbe!

Orlyaleves csigatésztával
Töltött káposzta telyföller
Pecsenyehús petrezsejmes burgonyával
Hályas pogácsa

261. Alkoss mondatokat a megadott szóalakokkal!

estélye.....
estéje.....
hej.....
hely.....
folyt.....
fojt.....

262. Gyűjts magyar írók, költők és más híres személyiségek családneveit, írd be a füzetbe! Nézz utána a neten, hol születtek ezek az emberek! Van-e közülük Kárpátaljához?

263. Pótold a hiányzó betűket! Fogalmazz meg az autósok számára egy figyelemfelkeltő óriásplakát szövegét a hasonló balesetek elkerülésére!

Szerencsés kimenetelű balesetről ...elent meg hír a sa...tóban. Sátor-al...aú...he... külterületén egy tartá...kocsi vezető...e nem az útviszonyoknak megfelelően közlekedett. A ...eges úton ...árműve megcsúszott, és az árokba borult. Az ola... kiömlött a földre. Szerencsére a tűzoltók ide...ében érkeztek. Sikerült elhárítani a veszé...t. Szemé...i sérülés nem történt.

Az egyszerűsítés elve, az egyszerűsítő írásmód

Helyesírásunk néhány esetben ésszerű egyszerűsítést alkalmaz, a gazdaságosságra törekszik. Ahol ez nem megy az értelem rovására, ott takarékoskodik. Ez történik a *gally* (*galyly* helyett) esetében. A *többe* (*több+be* helyett) szó pedig a három egyforma mássalhangzó leírásától kímél meg bennünket.

A magyar helyesírás a **többjegyű betűk kettőzésekor** és **három azonos mássalhangzót** jelölő betű találkozásakor **egyszerűsítést alkalmaz.**

- **A többjegyű betűk** (pl. *cs, dz, dzs, gy, ly, ny sz, ty, zs*) **kettőzött alakját** a tőszóban és a toldalékos alakban **egyszerűsítve írjuk**, vagyis a betűnek csak az első jegyét ismételjük meg.

Például: hosszú, loccsan, meggy, fütty,
jeggyel, mésszel, rosszal, briddzsel, eddzék, játsszunk

- Ez a szabály **érvényes a tulajdonnevekre** is.

Például: Arannyal, Kodállyal

- Egymás mellé kerülő **három azonos mássalhangzó** a toldalékolás következtében jöhet létre, ezeket **kettőre egyszerűsítjük**.

Például: tollal (= toll + lal),
füttyel (= fütty + tyel),
orra (= orr + ra),
hallak (= hall + lak),
könnyé (= könny + nyé)

- Ez a szabály **nem érvényesíthető a tulajdonnevekre** (még akkor sem, ha kisbetűs elemükről van szó) és a **szóösszetételekre**. Ezekben az esetekben **kötőjellel kapcsoljuk** a hosszú mássalhangzóhoz a vele azonos mássalhangzót.

Például: Kiss-sel, Wichmann-nal, Mariann-nal, Bernadett-tel,
balett-táncos, sakk-kör, rossz-szívű

- **Nem egyszerűsítjük** az összetett szavak tagjainak határán találkozó azonos kétjegyű betűket.

Például: észszerű, mészszerű, kulcscsomó,
jegygyűrű, nagygyűlés, díszszázad

- Nem egyszerűsítünk elválasztáskor.

Például: hosz-szú, locs-csan

- Ha egy földrajzi név **-i-re** végződik, és **-i** képzővel látjuk el, a képzett alakban nem kettőzzük az **i-t**, hanem csak egyet írunk.

Például: Helsinki + i = helsinki

Összegezve:

❖ a *többjegyű betűk* kettőzött alakját a tőszókban és a toldalékos alakokban csonkítottan írjuk; a betűnek csak az első jegyét ismételjük meg (fütttyent, asszony és nem füttyent, asszony);

❖ nem egyszerűsítjük azonban az összetett szavak tagjainak határán található azonos kétjegyű betűket (*kulcscsomó, nagygyűlés*);

❖ *három azonos mássalhangzót* még akkor sem írunk le egymás után, ha a szó elemzése ezt megkívná (címet + től = címetől).

Ez a szabály nem alkalmazható a családneveknél (*Papp-pal*) és az összetett szavak összetételeinek határán (*jegygyűrű, futball-labda*).

264. Kapcsolj **-val, -vel** ragot az alábbi köznevekhez! Figyeld meg, hol fordul elő egyszerűsítés!

asztal, sakk, tavasz, sál, gally, fog, sirály, meggy, kard, autó, telefon, cikk

265. Írd le helyesen az alábbi szavakat!

kulcs + csomó
idény + nyitás
nagyobb + ban
bűk + vel
Mariann + nak
Zsanett + vel

266. Kapcsolj **-val, -vel** ragot az alábbi család- és keresztnemekhez! Figyeld meg, milyen esetekben változik meg a toldalék!

Marcell, Papp, Babits, Rákóczi, Gaál, Kamill, Szabolcs, Ádám, Gárdonyi, Henriett, Mariann, Eötvös, Márk, Kazinczy

267. Pótold a következő szavakban a hiányzó mássalhangzókat!

a...ony, di...eföld, fü...szó, kö...edén, me...fa, sü...ed, ha...údal, me...dörgés, fa...úmirigy, ho...úság, fenyőfaga..., kö...csepp, lo...an

268. Fogalmazd meg a példák alapján, mikor nem alkalmazzuk helyesírásunkban szabályosan az egyszerűsítés elvét!

- a) nagygyűlés, díszszemle, jegygyűrű
- b) Tarr-ról, Hoffmann-né, Hermann-nál
- c) rossz-szívű, sakk-kör, balett-táncos
- d) dzsessz-szerű, expressz-szerű, puff-féle

KIEGÉSZÍTŐ FELADATOK A HELYESÍRÁS ALAPELVEINEK GYAKORLÁSÁRA

269. Egészítsd ki rövid vagy hosszú *i*-vel a következő csonka szavakat!

k...lenc
k...váncsi
k...csi
k...gyó
k...n
k...nn
K...na
k...ván
k...váló
k...vül

270. Egészítsd ki hosszú vagy rövid mássalhangzóval a következő szavakat! Határozd meg a szófajukat (ige, főnév)!

r vagy *rr*

pl.: var (fn)
vá...om

varr (ige)
vá...om

l vagy *ll*

á...om
ha...om

á...om
ha...om

271. Az alábbiak közül melyik szóalakban van részleges hasonulás?

színpad, teljes, labda, foggal, citrommal, megkér, karddal, adta

272. Az alábbiak közül melyik szóalakban van teljes hasonulás?

vasgolyó, sajttal, vízszint, székkal

273. Melyik szó helyesírásában érvényesül a szóelemzés elve?

azzal
bagoly
Zichy
mekkora

274. Pótold a szavakban a hosszú kétjegyű mássalhangzókat! Melyik a kakukktojás?

po...ász
sze...es
a...aszt
le...
ve...ő
a...al
szi...en

275. Milyen helyesírási alapelv érvényesül az alábbi szavakban? Csoportosítsd a táblázat szerint!

hajó, melegszik, akác, meggyes, Rákóczi, hosszú, folyó, kell, házzal, kertje, menni, mindnyájan, grammal, Batthyány, hattyú

kiejtés szerinti	szóelemző	hagyományos	egyszerűsítő
------------------	-----------	-------------	--------------

276. Melyik helyesírási alapelv szerint írjuk ezeket a birtokos személyjeles főneveket? Szerkessz velük egy-egy mondatot!

a) látja, sólyom, sípja, párbaj, földje, megálltak, kérje, szeme, királyomat, öccse;

b) arcukhoz, szemek, orra, barna, vágja, színeik, feketére, bajuszom, fia, lapultam

277. Kapcsolj **-val**, **-vel** ragokat az alábbi személynevekhez!

Balogh, Gáll, Eördögh, Thewrewk, Melegh, Vlasich, Németh, Mann, Kossuth, Pongrácz, Tóth, Kiss, Papp, Ignác, Széll

278. Toldalékolj **-val**, **-vel** raggal a következő szavakat!

jegy, kulcs, dísz, fény, mész, erszény, rizs, korty, rongy, rozs

279. *J* vagy *ly*? Pótold a hiányzó *j* és *ly* betűket!

hüve__k
__egy
__árda
pá__ázat
re__tvény
piszto__
ra__t
szegé__
he__
u__

280. A fenti szavak felhasználásával alkoss olyan összetett szavakat, melyeknek egyik tagjában *j*, a másikonban *ly* található!

281. Illessz birtokos személyjeleket a szavakhoz! Szerkessz egy-egy mondatot!

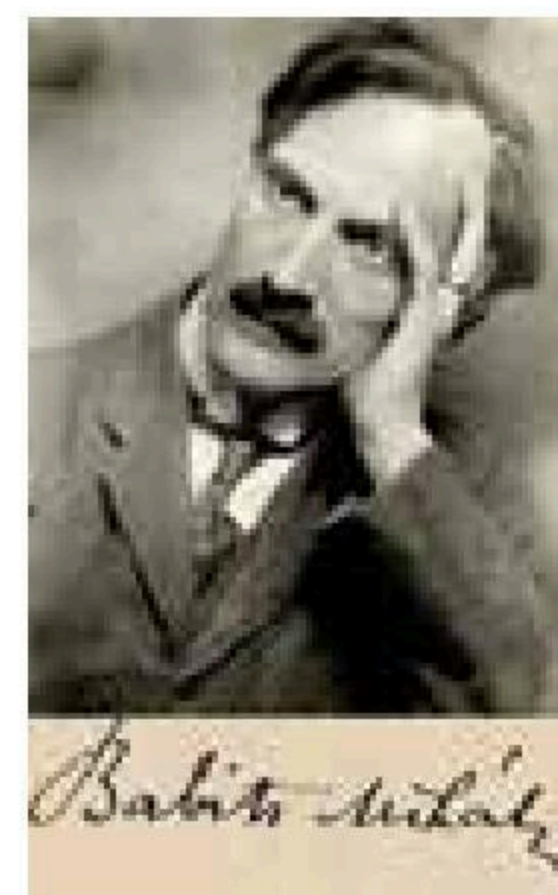
édesanya, báty, család, nagynéni, falat

282. Válaszolj a *kivé?*, *mivé?* kérdésekre az alábbi szavak ragos alakjával!

felnőtt, liszt, szép, sajt, város, kék, levél, olyan, gyermek, amilyen

283. Írd le helyesen az alábbi családneveket!

Ko__u__
Sze__enyi
Thoko__
Rako__i
Kisfalud__
Th__r__k
__e__elenyi
Ba__any
Mada__
Móri__
Andra__
Damjani__
Kazin__
Babi__

284. Válaszd el minden lehetséges helyen a következő tulajdonneveket!

a) Vörösmartytól, Babitsért, Schillerig, Tolsztojnak, Kiskunhalason, Munkácsra

b) Meggyes, Berettyó, Kisújszállás, Kiskunfélegyháza, Visegrád, Volgográd, Czuczorék, Véghgel, Széll-lel, Eördöghé, Pálffy

285. Csoportosítsd a szavakat a magyar helyesírás alapelvei szerint!

tábla, tintás, kényes, edzés, hosszú, bojtjuk, hallás, peddzétek, ízlel, pöttyös, gólya;

székkal, bankból, halak, könyvben, borul, vágat, könyvön, bakancs, gallyas, teát, findzsában, ujjal, anya, dinnye, megüt, krémes

286. Csoportosítsd, milyen helyesírási alapelv szerint írjuk a következő szavakat!

álom, azt, Rákóczi, kisasszony, gyógyít, bottal, Kossuth, orra, tíz, sózza, bolyhos, lakkal, odaadó, kenjétek, melyik, ennyi, épít, hallgat

kiejtés elve
szóelemzés elve
hagyomány elve
egyszerűsítés elve.....

287. Mi lesz, ha hosszabb?

a) A felsorolt szavak egyik mássalhangzóját hosszabban is ejthetjük. De ekkor másik szót kapunk. Melyek ezek a szavak? A megoldást írd le!

kasza –
hasal –
vasal –
len –
szál –
hal –
szögel –
zsebel –

b) Karikázd be az írásban jelölt teljes hasonulást!

288. Melyik a helyes szóalak?

veszély vagy *veszég*
tavaj vagy *tavaly*
sóhaly vagy *sóhaj*
rejtég vagy *rejtély*
papagáj vagy *papagály*

289. Pótold a következő szövegben a hiányzó szórészeket!

A falu apraja-na...a kíváncsi a me...egzőre. A lányos háznál a menyasszony először az édesa...ától és a testvéreitől búcsúzik el. A nagybá...a a nászna...a, azaz a házassági tanúja. A koszorúslányok, a lánytestvérei és a barátnői nem bá...ák, hogy ma ő a legszebb. A nyoszolyóasszony egész nap körülötte foglaltoskodik, öltözteti, csinosí...a. A vőfélyt szalagos bo...a külö...özteti meg a többi vendé...től. Ké...égesen intézkedik, irányí...a a lakodalom egész menetét.

Lakodalmi menet

290. Keresd meg a személynevek közül azokat, amelyek helyesen vannak leírva! A helyes megoldást írd le!

*Kossuth Lajos vagy Kosút Lajos
Kazinci Ferenc vagy Kazinczy Ferenc
Rákóczi Ferenc vagy Rákóci Ferenc
Móric Zsigmond vagy Móricz Zsigmond
Adi Endre vagy Ady Endre*

291. Melyik szó helyesírásában érvényesül a hagyomány elve?

jobbra, Thököly, karddal, Batthyány

292. Melyik szó helyesírásában érvényesül az egyszerűsítő írásmód?

vízszint, hattyú, vasgolyó, kisebb

293. Melyik alak a helyes?

visza – vissza
lyuk – juk
sakk-kör – sakkör
galyal – gallyal

294. Javítsd ki a hibás Facebook üzenetet! Figyelj a helyesírási és fogalmazási hibákra is!

Szia! Havasi Melinda vagyok. 13 éves vagyok Csapon az Adi Endre uccában lakom. Három tesvérem van. A legkisebb most megy ovodába. Eccerü családból származom. Nagyon szeretnék az ungvári Dayka gábor gimnáziumba járni.

295. Fogalmazd meg a példák alapján, mikor nem alkalmazzuk helyesírásunkban szabályosan az egyszerűsítés elvét!

- a) kulcscsomó, fénynyaláb, díszszázad
- b) Talinn-nak, Mariann-nal, Kiss-sel, Mann-nak
- c) ott-tartózkodás, balett-táncos, sakk-klub

296. Toldalékold a megadott szavakat!

orr + ra
 vádlott + tól
 kisebb + ben
 golyóstoll + val
 fütty + vel
 hall + lak

TÉMAZÁRÓ

Kérdések és feladatok

1. Hány alapelv szabályozza a magyar helyesírást?

- a) 6
- b) 3
- c) 4
- d) 3

2. Melyik a helyes szóalak? Írd ki!

dobszó	dopszó
különben	külömben
egésség	egészség
együtt	eggyütt
kissebb	kisebb

3. Csoportosítsd, milyen helyesírási alapelv szerint írjuk a következő szavakat!

füzet, egyszer, tollal, csillag, Wesselényi, hosszú, lámpa, gólya

kiejtés elve
szóelemzés elve
hagyomány elve
egyszerűsítés elve.....

4. Az alábbiak közül melyik szóalakban van részleges hasonulás?

színpad, teljes, labda, foggal, citrommal, megkér, karddal, adta

5. Az alábbiak közül melyik szóalakban van teljes hasonulás?

vasgolyó, sajttal, vízszint, székkal

6. Melyik szó helyesírásában érvényesül a hagyomány elve?

jobbra, Thököly, karddal, Batthyány

7. Melyik a helyes szóalak?

csigolya – csigoja,
gója – gólya,
bója – bólya
hajó – halyó
tely – tej

8. Melyik szó helyesírásában érvényesül az egyszerűsítő írásmód?

vízszint, hattyú, vasgolyó, kisebb

9. Melyik alak a helyes?

hoszú – hosszú

tolal – tollal

balett-táncos – balettáncos

könnyé – könyé

10. Mely szavakban szerepelnek hosszú kétjegyű mássalhangzók? (sz)

ve_ő ö_eesik

le_ sz_i_en

ho_ú kó_ál

a_al vi_atér

a_ony _eretet

11. Melyik szó helyes írásában érvényesül a szóelemzés elve?

azzal

bagoly

Zichy

mekkora

12. Mely szavakban szerepelnek hosszú kétjegyű mássalhangzók? (ny)

vo_ít

_úl

szu_ad

kö_ű

me_bolt

SZÖVEGÉRTÉS

LEGENDÁK KÁRPÁTALJÁN

Munkács nevének eredete

Munkács madártávlatból

Ungvártól mintegy 42 kilométerre, az Északkeleti-Kárpátok aljában, a hegyvidék és az Alföld találkozásánál, a Latorca folyó partján terül el Munkács városa.

Ásatások bizonyítják, hogy e Kárpát-medence-szerte ismert hírű, takaros kisváros már az őskorban is lakott volt. A történelem során Munkács és a munkácsi vár, mely Kárpátalja vitathatatlanul legismertebb, és egyben legszebb vára, számos alkalommal játszott kiemelkedő szerepet a hatalmi versengések forgatagában. Talán a legismertebb momentumként tartják számon, hogy II. Rákóczi Ferenc Munkács mellett szenvedte el első vereségét 1703. június 24-én, a Rákóczi-szabadságharc kezdetén. Munkács várát a múltban sokszor érte ostrom, gazda gazdát követett, amiről – a várhoz tartozó legismertebb legendával együtt – egy korábbi

cikkünkben már olvashattak a Kárpátalja.ma hírportálra látogatók. Most egy ugyancsak ismert, a város nevének eredetét taglaló mondát szeretnénk megosztani olvasóinkkal:

»A ladomérii és a galíciai fejedelmektől kapott útmutatás szerint a Vereckei-hágón bejöttek a magyarok Pannónia földjére. Éjnek idején a rengeteg erdők között érkeztek meg, s a síkságra érve tábort ütöttek. Álmos vezér arra a hegyre vonta fel a sátorát, amelyen jelenleg a bazilita atyák kolostora áll, a hadúr főpapja meg azon a hegyen telepedett meg, ahol most a vár magasodik. Hajnalhasadtakor, amikor a sereg felébredt, Álmos megsejtelte a tájat, s látta, hogy a szomszédos sziklahegyről vastag füst emelkedik az ég azúrkékje felé.

Álmos ezt valami ellenséges őrcsapat jelzőtüzeének vélte, s rögtön küldte kényeit, hogy megtudják a dolog mibenlétét. A visszatérő lovascsapat adta hírről Álmosnak, hogy a főpap mutat be hálaadó áldozatot a „magyarok nagy istenének”, amiért a vándorokat minden akadályon át szerencsésen idevezérelte. Ősi szokás szerint kövér fehér mént vágott le. A fejedelem főembereivel maga is megjelent az áldomáson, és nagyon megtetszett neki a hely. Arra kérte a főpapot, hogy cserélje fel vele azzal a hellyel, ahol az ő sátora van felállítva.

Sokáig vonakodott az ősz pap, míg végre engedett az unszolásnak, különösen, amikor egy szép fehér paripát is kapott jutalmul. Amikor megtörtént a csere, Álmos erre a hegyre vonta fel a sátorát, s azonnal hozzákezdett a vár alapjainak megvetéséhez. A sereg negyven napig pihent itt, s az idő alatt meg lehetőségen előrehaladt a vár építése.

Amikor letelt a pihenésre szánt idő, az egész sereg Ungvár felé indult, csak az építők és az azok mellé rendelt segédmunkások maradtak hátra. Ekkor történt, hogy az agg Álmos átadta a fejedelemséget Árpádnak, mivel a honszerzés nagy munkája erős vállakat igényelt. Árpádot ősi szokás szerint pajzsra emelték, és közakarattal vezérnek választották.

Ungvár bevétele után a magyarok Szerencsre értek, ahol ismét tábort vertek. Ide érkeztek meg azok, akik a munkácsi vár építésén dolgoztak, miután őket mások váltották fel e tevékenységben. Tőlük kérdezték, hogy milyen állapotban van a vár, s mint folyt ott a munka. Mivel a követ, fát és egyebet csak a vállukon nagy munkával voltak kénytelenek a sziklahegy ormára felhordani, így feleltek: „Isten mentse meg az ellenségünket is az olyan helytől, felette munkás hely vala ez”. E hagyomány szerint nyerte a vár és a városa a Munkás vagy Munkács nevet.»

(A legenda megtalálható a www.karpatinfo.net weboldalon)

Ungvári vár

Az Ung folyó kanyarulata felett mintegy 24-30 méter magasságban található az ungvári vár. A vár a magyar történelem honfoglalás kori krónikáiban már szerepel. Anonymus szerint a Kárpátokon átkelt magyar seregek először Hung (Ung) vára mellett pihentek meg. Itt, a táborban adta át Álmos nagyfejedelem hatalmát fiának, Árpádnak. A XI–XIII. századokban a vár a magyar királyok tulajdonában volt.

IV. Béla király uralkodása idején jött létre a régi földvártól északra az új vár. A történelem folyamán az ungvári vár különböző nemesi családok tulajdonába került. Az 1315–1317. évi felkelésben a vár helyőrsége is részt vett, melynek veresége után a várat Károly Róbert Drugeth Fülöpnek adományozta, aki elkezdte a mai vár felépítését. A Drugethek 369 éven át voltak a vár urai.

1679-ben Thököly Imre és serege megszállta a várost és elfoglalta a várat. 1691-ben a vár Bercsényi Miklós tulajdonába került, aki megerősítette azt, múkinccsgyűjteményt hozott létre benne. A Rákóczi-szabadságharc idején a vár fontos események színhelye volt. Az ungváriak csatlakoztak a fejedelem seregéhez. A szabadságharc bukása után a vár az osztrák császár tulajdonába került. 1728-ban a vár leégett, helyreállítását később végezték csak el. 1780-ban a várban a Munkácsi Görög-katolikus Püspökség kapott helyet.

Az ungvári vár

Az Ung folyó jobb partján magasodó vulkanikus eredetű sziklára épült várat északkeleti oldalról meredek sziklafal, három oldalról mély és széles árok övezi. A vár bejárata a déli kaputorony felől található, többször átépített kapuzata felett megmaradt az utolsó átalakítás évszáma: 1592. A belső vár saroktornyos, háromszintes, belső udvaros. A belső udvaron a restaurációs munkák során félköríves árkádsor került elő, amely valószínűleg a XVIII. században épült.

Turul az ungvári várkertben

A várkertben megtekinthető az a kiterjesztett szárnyú turulmadár, amely egykor a munkácsi vár emlékoszlopát díszítette. A belső udvaron számos középkori épületmaradványt tártak fel. Ilyen például a régi várkút és egy gótikus kápolna feltárt romja. Jelenleg az ungvári várpalotában található a Kárpátaljai Megyei Helytörténeti Múzeum közel 30 kiállítóteremmel.

A vár tőszomszédságában a Kárpát-medence egyik legszínvonalasabb skanzene, a szabadtéri és néprajzi múzeum található.

Munkácsy Mihály: Honfoglalás

A magyarok őseinek több évtizedes vándorlása nagyjából 892–896 körül ért véget, amikor Árpád, a magyar törzsszövetség nagyfejedelmének vezetésével a magyarok megérkeztek a Kárpát-medence területére. A magyarok őstörténete és honfoglalása mind a történeti irodalomban és a szépirodalomban, mind a képzőművészetben sokszor földolgozott esemény, s különösen a XIX. században, amikor tudományosan is rögzítették a honfoglalás 896-os időpontját. Ennek ezeréves évfordulója, az 1896-os millennium alkalmából számos jelentős képzőművészeti alkotás

Munkácsy Mihály: Honfoglalás, 1893

is született. Az 1871-től Párizsban élő, s ott hírnevet szerzett Munkácsy Mihálynak az épülő új budapesti országház épületébe szánt monumentális képe azt a pillanatot örökíti meg, amikor Árpád vezér fehér lován ülve méltóságteljesen, vezérei pedig ujjongva fogadják az új haza lakóinak ajándékát – Anonymus XII. századi mondáját alapul véve –, a fehér lóért cserébe földet, fűvet és vizet hozó szlávok hódolatát. A kép ötlete Jókai Mórtól, az írótól származik még 1882-ből, de Munkácsy hivatalos megrendelést az Országháztól csak 1890 novemberében kapott, amikor már folytak az építkezések. A kép politikai üzenetét szintén Jókai Mór fogalmazta meg: Árpád ne pusztító hódítóként, hanem méltóságteljes vezérként jelenjen meg, aki népének hazát szerzett és békében kíván élni az itt élőkkal. A békekötés fontos mozzanat volt, mivel ez a jogi aktus lett a magyar államiság jogalapja, minden további történés forrása, ezredév legitimitásának záloga. A kép egyben azt a kedvelt történeti felfogást, a kettős honfoglalás elméletét is tükrözi, mely szerint Árpád valójában nem idegeneket, hanem magyarokat talált az új hazában. Ezek a magyarok pedig – akik ujjongva fogadják Árpád magyarjait – az egykor Attila uralma alatt itt élt hunok leszármazottai voltak.

A képet 1893-ban befejezte Munkácsy, de ekkor az Országház épülete még nem volt készen. Ahogy azonban az átadás közeledett, egyre többen elleneztek, hogy a festmény az eredetileg meghatározott helyére, a nagy ülésterembe, az elnöki pulpitus mögé kerüljön. Az ellenzők között volt Steindl Imre építész és több politikus is. Mindannyian a kép

méretére hivatkoztak, de az igazi ok vélhetően a nemzetiségi problémák kiéleződése volt, amelyet a mű kapcsán is sokan fölvetettek. Végül a kép a Nemzeti Múzeumba került, majd 1905-től a Szépművészeti Múzeum oldalfolyosóján volt kiállítva. 1929-ben Scitovszky Béla országgyűlési képviselő, a Nemzetgyűlés elnöke kezdeményezte a Parlamentbe kerülését, ahol az elnöki terem hosszanti falába építették be. A képen két ismert figura is felfedezhető. A jobb szélén, egészen hátul a beszélgető magyarok között az egyikben Munkácsy önarcképét láthatjuk, míg a fehér ló feje mögötti szakállas vezér Jókai Mór arcvonásait hordozza.

Petrőczy Kata Szidónia

Petrőczy és kászavári báró Petrőczy Kata Szidónia a magyar barokk első ismert költőnője, a kegyességi próza alkotója, a pietizmus hazai képviselője Kaszaváron (ma Kaszaváralja, Szlovákia) született 1658–1659 körül.

Buzgó protestáns (evangélikus) családból származott, II., avagy idősebb Petrőczy István báró és Thököly Erzsébet grófnő leánya, édesanyja Thököly Imre fejedelem nagynénje volt. Anyja korai halála után félárvaaként nevelkedett Kaszaváron. Apja 1670-ben a Wesselényi-összeesküvés miatt jószágait veszítve Erdélybe menekült, leánya pedig Wesselényi László és Bakos Zsuzsanna lengyelországi otthonába került. Testvérbátyja, ifjabb Petrőczy István Thököly Imre egyik legjelentősebb hadvezére volt, aki Thökölyt török száműzetésébe – két évtizedre – is elkísérte, majd azután II. Rákóczi Ferenc tábornokaként tért vissza, és Szenátusának is tagja lett.

Petrőczy Kata Szidónia (1658–1708)

Családja Erdélybe menekülésekor Petrőczy Kata Szidónia 1681. július-augusztus körül feleségül ment a református Petrovinai Pekry Lőrinchez, Bethlen Miklós féltestvéréhez, Thököly Imrének iskolatársához. Öt lányuk született: Klára Szidónia, Kata, Polixéna, Teréz és Zsófia.

Házasságának első éveit az ózdi (ma Magyarózd) kastélyban és a fejedelmi udvarnál boldogan teltek; utóbb azonban férje elhidegülése miatt csak lányai nevelésében, a vallásban és a költészetben talált vigaszt. Ez időből származnak s érzékeny szívének akkori fájdalmait

fejezik ki költeményei. Férjét 1686-ban, Thököly Imrével folytatott titkos levelezés vádjával, elfogták és Nagyszebenben fogságba vetették. Augusztus 12-én a szebeni országgyűlésen hűtlenségi perben elmarasztalták, neje azonban kieszközölte Apafinál, hogy kezesség és reversalis mellett szabadon bocsássák. Cserei Mihály szerint Pekry ekkor *kibujdosék Erdélyből s mivel különben Magyarországon elő nem mehet, kényszerűség alatt pápistává lőn s grófi titulust adának neki Bécsben, úgy jöve vissza Erdélyben*. Gróffá 1692-ben lett. Saját birtokán élt Kutyfalván, és 1695-ben Alsó-Fehér vármegye főispánja, 1699-ben pedig Udvarhelyszék főkapitánya lett. Pekrynét mélyen bántotta férje katolizálása.

A Rákóczi-szabadságharc kitörésekor Pekry Lőrinc kuruc fogságba esett, s fogságában II. Rákóczi Ferenc oldalára állt át, aki 1704 tavaszán tábornokká nevezte ki, az 1704. júliusi gyulafehérvári országgyűlésen pedig erdélyi főgenerálissá választották.

Neje ezalatt Rabutin fogságába került öt leányával, és több mint egy évig raboskodott Szebenben, ahol kisebb mértékű szélütés is érte. 1704 novemberében szabadult kuruc fogságba esett császári foglyokért cserébe. Férje eközben visszatért református hitére. A hadihelyzet változásai miatt a család kétszer is (1705, 1707) menekülni kényszerült Erdélyből. Petrőczy Kata előbb Huszton, majd a fejedelem beregszentmiklósi várkastélyában kapott menedéket, s ott is hunyt el 1708. október 21-én. A huszti református templomban helyezték végső nyugalomra, ideiglenes temetésére 1708. december 23-án, végleges sírbatételére 1709. május 26-án került sor. Sírja ma is megtekinthető.

Férje egy év múlva, 1709. március 6-án követte őt a sírba. Fiúgyermekük nem született; ekkor halt ki fiúágon a Pekryek főúri ága.

(Kárpátalja ma)

reversalis – ítélet érvénytelenítése, megváltoztatása

Iskolai rendszerek

Ukrajnában az őszi, a szeptember az új tanév kezdetét jelzi. Érdekes különbségeket tudhatsz meg különböző országok iskolai rendszeréről. Figyeld meg, és foglald össze a különbségeket! Írd le az itteni iskolai rendszer jellegzetességeit!

Németország

Németországban a tanév augusztusban indul, és május végéig, június elejéig tart. Nyáron a diákok 12 hetes vakációnak örülhetnek. A tanítási napok fél 8-kor kezdődnek, és néhány tanuló akár este 6-ig is az órákon ül.

Japán

Az iskola Japánban áprilisban kezdődik és márciusban végződik. A tantervet trimeszterekre osztják fel, és mindegyik harmadév közé egy-egy szünetet iktatnak be. A japán iskolákban rendszerint fél 9-kor indul a nap, 40 perces az ebédszünet, és délután 5-kor ér véget a tanítás.

Oroszország

A tanév hozzánk hasonlóan Oroszországban is szeptembertől júniusig tart. A diákok mindennap 8:30-ra mennek iskolába, és délután fél 4-ig vannak az órákon. Az oroszországi tanév négy részre tagolódik, minden szakasz között tanítási szünetekkel.

Dél-Korea

A két féléves dél-koreai tanév márciustól februárig tart. A normál tanítási idő reggel 8 és délután 4 óra közé esik, de a diákok gyakran térnek vissza választható esti órákra egy kis uzsonnaszünet után.

Egyesült Királyság

A brit tanulóknak a tanév szeptemberben indul, júliusban ér véget, és a következő évet hathetes szünet előzi meg. A tanév trimeszterekre oszlik, karácsony és húsvét táján egy-egy szünettel a nyári vakáció mellett. Az Egyesült Királyság legtöbb iskolájában reggel 9-kor kezdődik a tanítás, és délután negyed 4-ig tart.

Olvasd el a szöveget! Fogalmazd meg szóban és írásban egyaránt, milyen kérdéseket tett fel a király, és ezekre milyen választ adott a pásztorfiú!

A bölcs pásztorfiú

Volt egyszer egy pásztorfiú, az minden kérdésre olyan okosan meg tudott felelni, hogy messze földön híre járt a bölcsességének. Fülébe jutott a dolog a királynak is, de az egy szót sem hitt az egészből.

– Ostoba mendemonda, semmi más – jelentette ki, valahányszor a pásztorfiú bölcsességét emlegették előtte.

Hanem az udvarbéliek addig unszolták, míg a végén engedett a kérésüknek, és maga elé hívatta a fiút.

– Három kérdést adok fel neked – mondta. – Ha mind a háromra megfelelsz, fiammá fogadlak, s itt fogsz lakni nálam a palotában. De ha csak egyszer is elvéted a feleletet, mehetsz vissza a birkáidhoz!

– Uram királyom, állom a próbát – felelte a fiú.

Nagy csend lett a trónteremben, meg lehetett hallani még a légy szárnyának a zizegését is. Akkor a király föltette az első kérdést:

– Mondd meg nékem, hány csepp víz van a tengerben!

– Uram királyom – felelte a fiú –, csak arra kérlek, állítsd meg a világ valamenyny folyóját, ne hordjanak több vizet a tengerbe, amíg meg nem számolom, hány csepp van benne.

– Rendben van – mondta a király –, erre jól megfeleltél. Lássuk, megfelelsz-e a második kérdésemre is. Meg tudod-e mondani, hány csillag van az égen?

– Uram királyom, megmondom, csak előbb adass egy ív papírost.

Hozták a király tollnokai máris a papírost. Kuncogva nyújtották át a fiúnak, azt hitték, azon akarja kiszámolni, hány csillag van az égen. A fiú azonban semmit nem számolt, hanem fogta a papírost, és telerajzolta parányi fekete pontokkal. Annyi pontot pötyögtetett rá, hogy aki látta, nyomban káprázni kezdett tőle a szeme. Mikor elkészült a rajzolással, átnyújtotta a papírlapot a királynak.

– Annyi csillag van az égen, ahány pont a papíron, csak össze kell számolni.

Most aztán megnyúlt ám a tollnokok képe is; megijedtek, hogy a király még utóbb velük számláltatja meg a pontocskákat. A királynak pedig egyre jobban megtetszett a talpraesett pásztorfiú. Már egészen kedvtelve nézegette, mikor föladta a harmadik kérdést:

– Még csak azt mondd meg, fiam, hány percből áll az örökkévalóság.

A fiú egy kicsit gondolkodott, aztán így felelt:

– Messze Pomerániában emelkedik a híres Gyémánthegy, akkora, hogy belefárad az ember, mire körül járja. Arra a hegyre minden századik esztendőben leszáll egy parányi madárka, és hozzáfeni a csőrét. Mikorra az egész hegy elkopik ettől, akkorra telik le az első másodperc az örökkévalóságból.

– Jól van – mondta a király –, megálltad a próbát, egy bölcs sem felelhetett volna különbül. Mától fogva itt lesz a lakásod a palotámban, és ezennel ország-világ előtt fiammá fogadlak.

(A Grimm testvérek meséje)

NÉMA OLVASÁS

A cinegefészek

Biz az régen volt, mikor én életemben először álmodtam sarkantyús csizmával, de még most is sírhatnék, ha rágondolok, hogy milyen rossz volt abból a gyönyörű álomból fölébredni.

Hullott a könnyem, mint a zápor, és szegény szülém még friss lán-gossal se tudta elállítani.

– Hej, édesanyám – szóltam hozzá –, ha énnekem sarkantyús csizmám volna!

Édesapám éppen akkor lépett be a szobába. Nyakában volt a csíkos tarisznya, vállán a nyitókapa, indulóban volt a szőlőbe.

– No, gyerekem, jössz-e velem hernyót szedni? – kérdezte tőlem.

Nem szóltam semmit, édes szülém felelt helyettem.

– Nem szeret ez már menni sehová, csak ahol a sarkantyús csizma terem.

– No, az pedig éppen a szőlőben terem – mondta komolyan édesapám.

De már akkor fogtam is a kezét, húztam is kifelé az ajtón, hogy el ne vigye valaki a sarkantyús csizmámat, mire kiérünk.

– Apám, melyik fa termi a sarkantyús csizmát?

– Mindjárt, gyerekem, mindjárt – mosolygott, azzal lerakta a holmiját a nagy eperfa árnyékába, és megfogta a kezem. – No, gyere velem!

Kimentünk a szőlő végére: ott megálltunk a körtefa alatt. Telis-teli volt az fakadó bimbóval, mint csillaggal a Tejút.

– Látod-e ott azt a cinegefészket? – mutatott föl apám a fa tetejére.

– Látom.

– No, hát abban van a te sarkantyús csizmád.

Apám elment megkerülni a szőlőt, a cinegevarga meg abban a pillanatban röppent ki a

Cinegefészek

Cinege

fészekből. Néztam utána, szerettem volna megszólítani, de aztán jobbat gondoltam.

Másztam föl, mint a mókus, de majd leszédültem, ahogy belenéztem a takaros kis fészekbe. Négy icipici tojásnál egyéb nem volt benne.

Éppen az utolsó tojáskát loccsantottam szét, mikor nagy lelkenhezve odafutott apám:

– Vigyázz, te, kárt ne tégy a fészeken!

Egy kicsit ijedten huppantam le a fáról:

– A fészeken nem tettem kárt, csak a tojásokat törtem szét.

– No, oda is van akkor a sarkantyús csizma! – csóválta meg apám a fejét. – Hány tojás volt?

– Négy.

– Abból lett volna négy cinegefióka. Az mind megevett volna naponként ötven–ötven hernyót.

– No, ezek már nem esznek meg egy hernyót se – néztem föl egy kicsit elszomorodva a fára.

– Majd esznek őhelyettük a hernyók. Tudod-e, mit esznek?

– Gyümölcsfavirágot.

– Mégpedig minden hernyó minden nap egy virágot – számított tovább édesapám. – Hatezer hernyó hatezer virágot. Harminc nap alatt száznyolcvanezer virágot. Alma, körte, cseresznye lett volna abból. Almából, körtéből, cseresznyéből, barackból kiárultuk volna a sarkantyús csizmára valót.

Ebben a percben hazaérkezett a cinegemadár. Sohase felejttem el jajveszékelését a kifosztott fészek körül. Szívszagató sírása ma is a fülemben cseng. S ma is jobban fáj a szívemnek, mint az, hogy akkor egyszer lett volna sarkantyús csizmám az életben, azt is megették a hernyók.

(Móra Ferenc nyomán)

Válaszolj a kérdésekre!

1. Miről álmodott a gyerek?
2. Hova hívja az apa a fiát?
3. Hogyan szólította a főszereplő a szüleit?
 - a) fater
 - b) szülém
 - c) öreg
4. Te hogyan szólítod a szüleidet?
5. Hol található a madárfészek?
6. Mi található a fészeken?
7. Mit csinál a kisfiú a fészek tartalmával?
 - a) betakarja
 - b) széttöri
 - c) tesz még hozzá néhány darabot

8. Hány hernyót ettek volna meg a cinegefiókák?
 - a) 10–10
 - b) 50–50
 - c) 100–100
9. Mit esznek a hernyók?
 - a) gyümölcsfavirágot
 - b) mohát
 - c) bogarat
10. Hogyan viselkedik a cinegemadár a történetek láttán?
11. Mit nem felejt el soha sem a fiú?
12. Adj egy másik, találó címet a szövegnek!

Kurucok a huszti várban

Már javában folyt a kurucháború, amikor a következő eset történt.

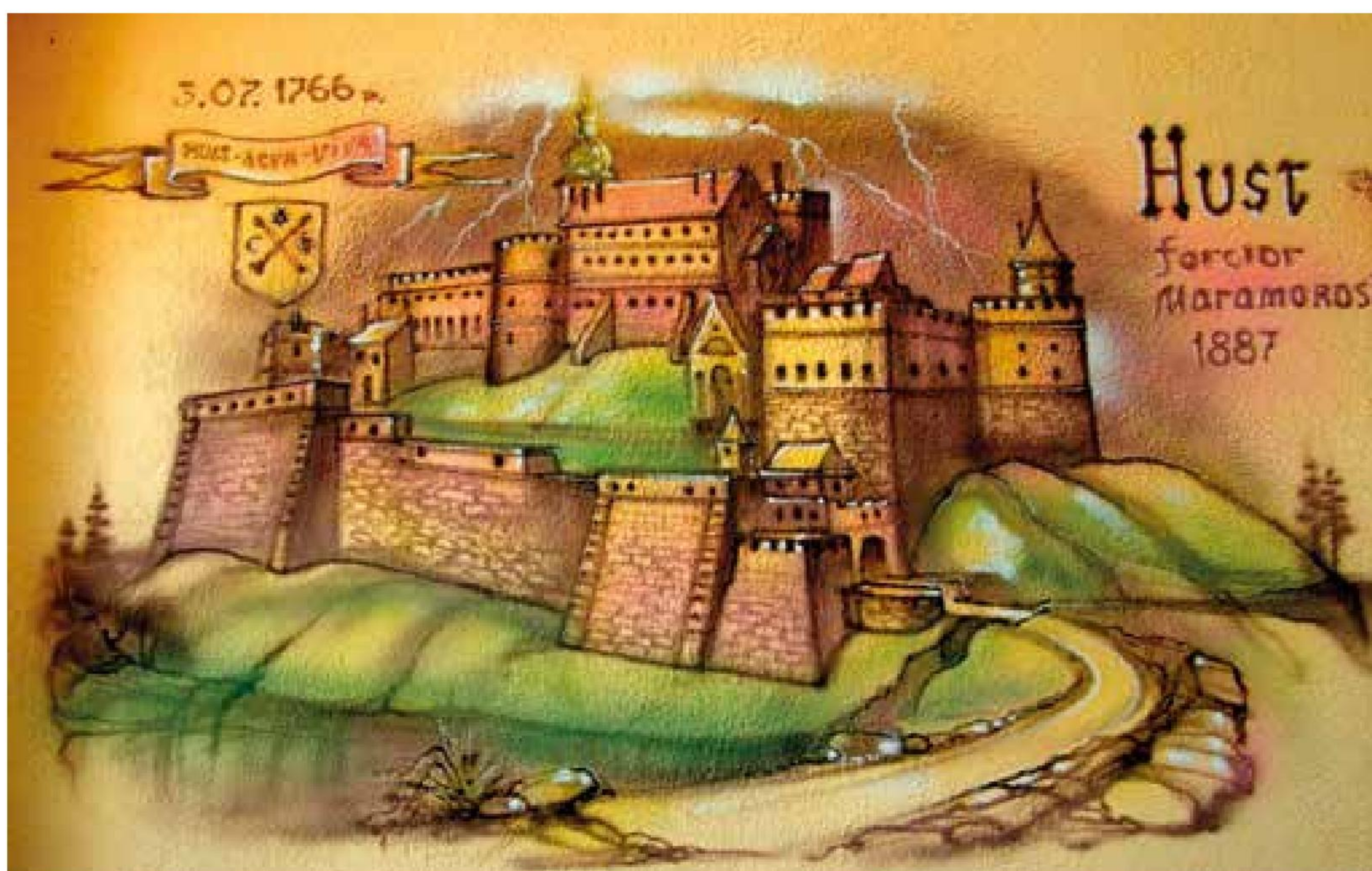
Abban az időben Mária Terézia dédnagyapja, Lipót császár ült a trónon, miközben a Habsburg-párti labancok és a szegényekből verbuválódott kurucok közt folyt a háborúskodás. Itt, a végeken már nem is tudni, hogy milyen módon, de a huszti várba labancok fészkeltek be magukat. A várkapitányuk egy Tallósy nevezetű labanc volt.

Thököly Imre, a felkelő kurucok vezére elhatározta, hogy jelentőséget tulajdonít ennek a sasfészeknek. Ezzel a feladattal egyik ezredesét, Roszlaveckyt bízta meg, s parancsba adta, hogy bármilyen eszközzel, de foglalja el a várat.

Roszlavecky serege gyengén felszerelt könnyűlovasokból és gyalogságból állt. Tüzérsége nem volt. Volt ugyan néhány kis ágyúja, de ezekkel ilyen várat nem lehet ostromolni, hiszen az ezekből kilőtt golyók a magasan fekvő huszti vár falait el sem tudják érni, bástyáit meg sem tudják karcolni. Viszont a labancok a várfalakra nehéz, nagyhorderejű ágyúkat helyeztek el, s ezekkel minden egyes támadást sikeresen visszaverhettek volna. Így bevenni a várat tehát meg sem kísérelte.

Roszlavecky ezredes azon törte a fejét, hogy milyen cselhez folyamodjon, hogyan szerezzék meg emberi veszteségek nélkül a várat. Nem sokáig kellett gondolkodnia, mert az ötlet jött magától. A környéken az a hír terjedt el, hogy a labanc várkapitányt valamilyen kór támadta meg, s az ágynak esett. Betegsége ragályosnak bizonyult, mert saját orvosát szintén megfertőzte. Amikor meghallotta ezt a kuruc ezredes, így fakadt ki:

– No, engem nem ilyen fából faragtak, nem ijedek meg tőle, felkereksem a kapitányt. – Embereinek megparancsolta, hogy hintóját készítsék elő az útra, és három lovat fogjanak be. Így is történt. A hintó csekély kísérettel elindult és a vár felé vette útját. Csak a várkapu előtt lassított le, miközben a vele tartó kocsis és néhány hajdú kezében fehér zászlót lobogtatott.

A kapuórség parancsnoka az egészből csak annyit tudott megállapítani, hogy a fényes hintóban valamilyen nagyúr, de az is lehet, hogy báró, gróf, esetleg herceg kér bebocsátást fehér zászlók alatt. Még annyi bátorsága sem volt, hogy a vendégek kiléte felől érdeklődjék, ezért az álruhába bújt kurucokat beengedte a kapun.

Roszlavecky minden fölösleges akadály nélkül bejutott a várudvarba, a kíváncsiskodóknak pedig megparancsolta, hogy tüstént a beteg várkapitányhoz vezessék. Kérését azonnal teljesítették. Bátran és határozottan lépett be a beteg szobájába, ahol az elgyengült Tallósy feküdt. Baráti hangon üdvözölte őt, miközben letelepedett az ágya szélére. Aztán előadta, hogy amikor a fülébe jutott a hír a megbetegedéséről, félretéve minden ügyet és ellenségeskedést, keresztényi tiszta érzésekkel vezéreltetve sietett felkeresni, hogy kinyilvánítsa együttérzését. Annál az oknál fogva is, hogy rokonsági viszonyban állnak. Ekkor Roszlavecky megnevezett néhány kitalált rokont, tudva azt, hogy a beteg jelen helyzetben úgysem tudja kideríteni az igazságot.

A beteg parancsnok a hallottaktól teljesen elérzékenyült:

– Hálásan köszönöm önnek lovagias szolgálatát! – mondta a labanc kapitány alig hallható hangon, minden gyanakvás nélkül.

Roszlavecky részletesen kifaggatta a beteget, afelől érdeklődött, hogy mikor kezdődött a rosszulléte, hol és miye fáj, hogy érzi most magát. Szóval a lehető legnagyobb figyelmességgel viszonyult a beteghez.

Tallósy a kuruc ezredesnek igen aprólékosan beszámolt a hogylétéről.

– Egyáltalán ki gyógykezeli? – kérdezte tovább Roszlavecky.

– Senki sem törődik velem. A vár felcsere is megbetegedett.

– Gondolom, ilyen helyzetben nem utasítja vissza saját munkácsi orvosomat. Engedelmével erről írok néhány sort a fiaimnak.

– Áldja meg az Isten ezért! Sohasem fogom elfelejteni az ön nagylelkűségét! Magát az őrangyal küldte ide...

Roszlavecky ott helyben levelet írt fiának, hogy az orvossal együtt várja őket Huszton.

Másnap a fiatal Roszlavecky az orvossal együtt meg is érkezett. Mindegyik külön-külön, saját hintójával és kíséretével.

Az orvost az egész környéken ismerték, jó hírben állt. Megvizsgálta a beteget, fölírta a gyógyszereket is. Aztán a többi beteget is megtekintette.

Mivel Huszton abban az időben patika nem volt, ezért csak Debrecenből lehetett orvosságot hozatni.

Egy hét múltán a gyógyszert is meghozták. De ezt is Roszlavecky egyik ismerőse hozta személyesen.

Közben kiderült, hogy a rendelt orvosság kevésnek bizonyult ahhoz, hogy gyors javulást eredményezzen. Mint ismeretes, a betegek általában az új gyógyszerektől a szokásosnál hamarabb gyógyulnak meg.

E tekintetben Roszlavecky igen jószívú, de egyben ravasz is volt. A legjobb nevű orvos sem tudta volna rávenni a saját betegét, hogy annyi sok orvosságot fogyasszon, de ez a kuruc ezredesnek sikerült.

Tallósy szófogadóan, cseppekben szedte az orvosságot, ellenkezés nélkül rágcsálta a gyógyfüveket, a különböző növények gyökereit, ke-nőcsökkel mázoltatta testét, gyógyfürdőt vett. Szóval úgy cselekedett, ahogy azt az orvos és Roszlavecky előírta. Időközben új orvosok tűntek fel különféle gyógyszerekkel. Ezek is vagy rokonoknak, vagy a kuruc ezredes barátainak adták ki magukat.

A parancsnok fokozatosan érezni kezdte, hogy egészségi állapota jobbra fordul. Azonban baljós érzések kezdték gyötörni. Magában elkezdte számolni, hogy tulajdonképpen hány idegen ember is tartózkodik a várban. Roszlavecky úr, a fia – ez kettő, az orvos – már három, ezenkívül jelen van az ezredes bátyja és öccse, komája, násza, keresztfia, unoka-testvére, néhány barátja, ismerőse – ráadásul mindegyik saját kíséretével, szolgálival és hajdúkkal érkezett – az majdnem harminc ember...

A beteg szinte beleborzongott a számolásba, hiszen úgy jön ki, hogy a várban több már a vendég, mint amennyi várvédő katonával rendelkezik!

Lassan úgy érezte, hogy visszanyeri erejét, és már lábra tud állni. Ám vendégei és orvosai saját szolgálai közül senkit sem engedtek hozzá, nehogy megzavarják a beteg nyugalmát.

Egy pár nap elteltével Tallósy bejelentette, hogy ő már meggyógyult és tovább nem gyógykezelgeti magát. Roszlaveckyvel pedig a következőket közölte:

– Tisztelt uram, nekem úgy tűnik, hogy a maga hozzátartozóiból már túl sokan vannak a várban! Azt hiszem, itt az ideje, hogy hazainduljanak!

– Nekem is úgy tűnik – mondta nevetve Roszlavecky. – Valóban sokan vagyunk már, de eszünk ágában sincs itt hagyni a várat. Itt maradunk, s nem mi, hanem a mélyen tisztelt úr fogja elhagyni a várat.

– Ezzel azt akarja mondani, hogy képes a várvédőimet is leszerelni saját katonáival?

– Arra már nem, tisztelt uram! Arra már nincs is szükségem. Tulajdonképpen nincs is kit. Hiszen amikor egy-egy emberét orvosságért szalajtottunk, akkor a vár körül táborozó katonáim elfogták őket, és helyettük a mi kurucainkat küldték a várba. Derék, becsületes kurucok, olyanok, mint amilyenek mi vagyunk. A maga embereiből csupán egy-kettő maradt.

A bevehetetlen huszti várat ilyen csellel foglalták el a kurucok.

(Legenda)

Válaszolj a kérdésekre!

1. Hol, és mikor játszódik a történet?
2. Ki ült abban az időben a trónon?
 - a) Lajos király
 - b) Lipót császár
 - c) Ferenc József
3. Kik voltak a labancok, és kik a kurucok? Mit tudsz róluk?
4. Mi a neve a labanc kapitánynak?
 - a) Tallérossy Zebulon
 - b) Thököly Imre
 - c) Tallósy

5. Miért nem tudták a kurucok elfoglalni a várat?
6. Mi történt a labanc kapitánnyal?
7. Mit eszelt ki Roszlavecky ezredes?
 - a) meggyógyítja a beteget
 - b) megöli a beteget
 - c) elrabolja a beteget
8. Kihez fordult először segítségért Roszlavecky?
 - a) a királyhoz
 - b) a fiához
 - c) a szomszédhoz
9. Milyen gyógymódokat vetettek be a „gyógyítás reményében”?
10. Mikor eszmél fel a beteg, hogy mi történik valójában?
11. Kitől kér segítséget a labanc?
12. Milyen jelzőkkel illetnéd a magyarokat?

Kevély Kereki

Kevély Kereki történetét a nagyapámtól hallottam. Ő volt a legmódosabb ember a szentmártoni határban, ahol a nagyapám zsellérkedett. Házainak, pusztáinak, majorságainak, maga se tudta számát. Négylovas hintón járt tán még az udvarra is, aranyból volt tán még a csizmavakaró kése is.

No, ez nem lett volna hiba, csak hogy a kevélysége még a gazdagságánál is nagyobb volt Kereki uramnak.

– Aki pénzes, legyen kényes – ez volt a szavajárása, s ugyancsak tartotta is magát ehhez a törvényhez. Eszéért, érdemeiért senkit meg nem süvegelt, hanem azt megkívánta, hogy őelőtte mindenki lekapja a fejénvalót, akinek kevesebb a garasa az övéénél. Arra aztán ő is rávicsorította a fogát nagy leereszkedően, hanem a süvegét akkor se billentette meg.

– Ha én mindenkinek visszaköszönnék: mindig járna a karom, mint az óra sétálója – szokta mondogatni kevélyen.

A nagyapám nagyon szomorú alkalommal látta először a kevély Kerekit. Arra virradóra, mikor a falujok porrá égett. Éppen azon tanakodtak szegény kárvallott emberek, hogy rakhatnának új fészket, mikor közéjük kocsikázott a kevély Kereki.

Hej, sietett is ám mindenki lekapni a süvegét a nagy úr előtt!

„Hátha megszállja a jó lélek – gondolták magukban –, és vet egy kis segedelmet a falunak.”

Kevély Kereki mindössze csak mérges szemeket vetett, mikor a sok földetlen fej között meglátott egy darutollas süveget, valami nyurga fiatalember fején. Hosszú, sápadt legény volt, csak nagy fekete szeme égett, mint a parázs. Valami szegény vándorló diák lehetett, látszott a szegényes ruháján, a poros csizmáján.

– Hát az miféle jöttment ott?! – horkant oda mérgesen Kereki. – Tán cinegét tartogat a süvege alatt, hogy nem meri megemelni?

– Nem ismerem az urat – felelte csöndesen a diákféle.

– Micsoda, hát nem lehet énbőlőlem kinézni, hogy ki vagyok, mi vagyok?! – kiabálta Kereki nekivörösödve. – Kapja le a süvegét, fiatalember, mert száz csikó fickándozik a zsebemben. Éppen most eresztették ki a körmöci ménesből őket.

Azzal ráütött a zsebére úgy, hogy megcsendültek benne az aranyak.

De már erre még hátat is fordított a legény, s csak úgy a válla fölül szólt vissza:

– Meg nem süvegelem senki száz aranyát.

Összenéztek a falubeliek, mert tetszett nekik a beszéd, de annál jobban megzavarodott Kereki.

– Nini – mosolygott kínjában –, hátha megfeleznénk a száz aranyat? Ötven aranyért már csak megbillentheti a sipkáját az ilyen szegény diák?

A szegény diák megcsörrentette a markában az ötven aranyat, becsúsztatta a mentéje zsebébe, aztán legyintett a kezével.

– Hja, atyámfia – most már csak így tisztelte Kereki uramat –, nekem is van most már annyi aranyam, mint kegyelmednek, hát akkor mért köszönjek én kelmednek előbb, mint kelmed nekem?

De már erre egész meghökkent kevély Kereki. Különösen, mikor észrevette, hogy a falu népének bánatában is mosolyog a szája sarka. Ezt a csúfságot el kell kerülni mindenáron.

Meg is próbálta, nagy alázatosra fogva a szót.

– Kedves öcsémuram – kérlelte szépen –, fogadja el tőlem még ezt az ötven aranyat, és tiszteljen meg érte a köszönésével.

A diák eltette a másik ötven aranyat is, és ráförmedt Kerekire:

– Hát már mér köszönnék én kendnek, mikor kendnek üres a zsebe, az enyémet meg száz arany húzza?! Aki pénzes, legyen kényes, akinek meg üres a zsebe, az háromszor is kapja le süvegét a magamformájú módos ember előtt.

Lett erre olyan kacagás, hogy tán még most is hallja kevély Kereki, pedig lóhalálában vágatott a faluból. A diákember pedig arra nyomban szétszította a száz aranyat a leégettek közt, aztán hátat fordított nekik, és igyekezett el a hálálkodások előtt.

– Jaj, csak a nevét mondja meg legalább, diák úr – rimánkodtak neki –, hogy legyen kit áldani még az unokáinknak is!

– Petőfi Sándornak hívnak – szólt vissza a deák, és búcsúzóban meglengette a darutollas süvegét.

Válaszolj a kérdésekre!

1. Mi volt a szavajárása Kereki úrnak?
2. Mit jelent a *süveg* szó?
 - a) üveg, amiben az italt tartják
 - b) halfajta
 - c) férfi fejfedő
3. Milyen tragédia volt a faluban?
4. Ki volt az idegen a falusiak között?
5. Mi lehetett az úr zsebében?
 - a) száz arany
 - b) sárga üvegkupakok
 - c) sárga igazgyöngy
6. Milyen ajánlattal jött elő az úr?
 - a) felezzék meg az összeget
 - b) neki adja az egészet
 - c) megduplázza a nála lévő összeget
7. Eleget tett-e a diák a kérésnek?
8. Hogyan akarta elkerülni az úr, hogy odalegyen a becsülete?
 - a) szabadon engedi
 - b) odaadja a teljes összeget
 - c) bókokkal halmozza el
9. Mit tett a pénzzel a diák?
 - a) elköltötte
 - b) szétszította
 - c) betette a bankba
10. Kit ismerhettünk meg a diák személyében?
11. Melyik elbeszélő költeménnyel mutat rokonságot a mű?
 - a) Lúdas Matyi
 - b) János vitéz
 - c) Toldi
12. Hogyan értelmezed a *kevély* szó jelentését?

Kinizsi Pál

Egy forró augusztusi napon porlepte vadászcsapat érkezett a nagyvázsonyi völgybe. Élén sasorrú, hosszú hajú, éles tekintetű nagyúr lovagolt. Nagyon elfáradtak, megszomjaztak, mikor egy vízimalomhoz értek. Bekiáltottak, s a hangos szóra öles termetű, széles vállú ifjú lépett ki a malom kapuján. Hatalmas testén majd szétrepedt az ócska ruha. Vállán hasas liszteszsákot tartott. Mégis bátran, büszkén nézett szembe az urakkal.

A csapat élén lovagló nagyúr kedvtelve nézegette a legényt.

– Megszomjaztunk, fiam, adnál-e nekünk egy ital vizet?

– Miért ne! – válaszolt szűkszavúan a fiú.

Egy pillanatig sóvárogva nézte a fényes, fegyveres vitézeket s a sima szőrű paripákat, aztán úgy, ahogy volt, vállán a hatalmas zsákkal, megindult az udvar felé. Az ágasról zöld cserépkorsót emelt le, fél kézzel meghajtotta a cserepes kutat, s a zsákot csak akkor dobta le a válláról, amikor tálca után nézett. Talált is egyet hamarosan. Ott hevert a földön egy mázsás malomkő. A legény szépen felemelte, ráhelyezte a friss vízzel megtöltött korsót, aztán fél kézzel úgy nyújtotta fel a sasorrú vitéznek.

A csodálkozás moraja zúgott végig a vadászokon. A vezér mosolyogva vette kezébe a korsót.

– Köszönöm, fiam. Ha bor volna, egészségedre üríteném – szólt nyájasan. – Hogy hívnak, s hol esik ennyi eső, hogy ilyen legények nőnek?

– Kinizsi Pál a nevem, uram – mondta a legény egyenest a lovag szemébe nézve –, a nagyvázsonyi vízimolnár fia vagyok.

– Pedig ilyen legénynek nem malomban a helye, mikor négyfelől tör az ellenség az országra – mondta komolyan a nagyúr. – Nem volna kedved katonának állni?

– Ki törődik a szegény ember kedvével, uram? – kérdezte keserűen a fiú.

– A király – felelt keményen a lovag.

– A király messze van, s a szükség közel – felelt a legény.

– Hogy beszélsz, kölyök? – kiáltott rá egy ősz hajdúvitéz. – Hiszen ...

– A király nincs messze – vágott szavába a lovag –, előtted áll.

A legény halálsápadtan ereszkedett fél térdre:

– Uram! Mátyás király! – rebegte megilletődötten.

– Állj fel, fiam! – mosolygott a király. – Ilyen legénynek talpon vagy lovon a helye. S ha kedved tartja, állj be a seregembe! Keresd meg Budán szavammal kedves kapitányomat, Magyar Balázst! Három nap múlva otthon leszünk.

Kinizsi Pál egy nappal később szegényes batyujával el is indult Budára. Nem búcsúzott el senkitől, csak édesapjától, aki nehéz szívvel engedte el. De az öreg maga is harcolt Hunyadi János seregében, hogy tarthatta volna vissza fiát Mátyás szolgálatától!

Az út, amelyen a vázsonyi molnárlegény elindult, messze vezetett. Kinizsi Pálból híres vitéz lett, s néhány évvel később már Mátyás fekete seregének vezére. Ott volt mindenütt, ahol veszedelem fenyegette az országot.

Válaszolj a kérdésekre!

1. Mikor játszódik a cselekmény?
2. Ki haladt a vadászcsapat élén? Írd le, hogyan nézett ki!
3. Mit jelent az *öles termetű* kifejezés?
4. Honnan emelte le a cserépkorsót?
 - a) kerítésről
 - b) az asztalról
 - c) az ágasról
5. Mit óhajtott az úr inni?
6. Hogyan szolgálta fel a fiú az innivalót?
 - a) tálcával
 - b) mázsás malomkővel
 - c) kézből adta
7. Hogy hívták a fiatalembert?
8. Mit értesz a következő kifejezés alatt: *A király messze van, s a szükség közel?*
9. Kit kell megkeresnie a fiúnak Budán?
10. Hova kapott meghívást?
 - a) ebédre
 - b) bálra
 - c) a király seregébe
11. Ki lett a fiatalemberről a későbbiekben?
12. Írd le, milyennek ismerted meg a fiút!

TARTALOM

Kedves gyerekek!	3
A NYELVI KOMMUNIKÁCIÓ	4
Az egyén és a kommunikáció.....	6
A címzett, a beszéd társ. A megfelelő megszólítás	7
A beszélő – a közlés meghatározója	10
A hallgató személyisége, annak hatása a kommunikációra	13
A kommunikáció eredményességét befolyásoló nem nyelvi eszközök	14
A külső körülmények hatása.....	20
Összegző táblázat. A nyelvi kommunikáció sikerességének követelményei	22
A SZÖVEG	23
A szöveg szerkezete	24
A bekezdés és a mondat tömb	26
Úti beszámoló, útleírás, útirajz	27
Témazáró	31
AZ ELŐZŐ OSZTÁLYBAN TANULTAK ISMÉTLÉSE. A SZÓFAJOK	33
AZ IGE	39
Az ige fogalma, jelentése	40
Az ige osztályozása.....	44
Az ige fajtái a cselekvő és a cselekvés egymáshoz való viszonya szerint	45
A cselekvő ige.....	45
A műveltető ige	48
A szenvedő ige.....	51
A visszaható ige.....	52
A ható ige.....	54
Az ige fajtái a cselekvés irányulása szerint.....	57
A tárgyas és a tárgyatlan igék	57
Az ige fajtái a cselekvés, történés minősége szerint	59
Témazáró	63
Az ige tövek.....	66
Az egyalakú és többalakú ige tövek	66
Az ige képzés.....	69
Az igehez járuló ragok és jelek	73
Az ige módok	74
Az ige idők	77
Az ige idők és ige módok kapcsolata	81

Az ige személye, száma és ragozása.....	85
Az igei személyragok	85
Az igeragozás	89
Az alanyi ragozás	89
A tárgyas ragozás.....	95
A rendhagyó (sajátos) igék ragozása.....	100
A <i>v-s</i> tövű igék ragozása.....	100
A <i>jön</i> ige ragozása	101
Az <i>sz-v</i> tövű igék ragozása	102
Az <i>sz-d-v</i> tövű igék ragozása.....	104
A <i>gy-n</i> tövű igék ragozása	104
Az ikes igék	107
Hiányos ragozású igék	111
A személytelen igék	111
Az egyszemélyes igék.....	112
Helyesírási tudnivalók. A kijelentő módú igék helyesírása	112
A felszólító módú igék helyesírása	116
A feltételes módú igék helyesírása	119
Az igekötők	120
Az igekötők helyesírása.....	123
<i>Témazáró</i>	128
AZ IGENEVEK	133
A főnévi igenév	134
A melléknévi igenév	139
A határozói igenév.....	145
A HATÁROZÓSZÓ	150
Fogalma, alaki sajátosságai, mondatrészi szerepe	150
A határozószó fajtái.....	152
A tartalmas határozószók.....	153
A névmási határozószók.....	155
A határozószók helyesírása	159
<i>Témazáró</i>	162
A KÖTŐSZÓK	166
A MONDATSZÓK	170
A módosítószók	170
Az indulatszók	172
<i>Témazáró</i>	175
A SZÓALKOTÁS MÓDJAI	176
A szóképzés	177
A szóösszetétel.....	181
A ritkább szóalkotási módok	183

Mozaikszó-alkotás.....	184
Tulajdonnevek köznevesülése	185
<i>Témazáró</i>	187
A MAGYAR HELYESÍRÁS ALAPELVEI	190
A kiejtés elve, a kiejtés szerinti írásmód.....	191
A szóelemzés elve, a szóellemző írásmód.....	193
A hagyomány elve, a hagyományos írásmód	199
Az egyszerűsítés elve, az egyszerűsítő írásmód	202
Kiegészítő feladatok a helyesírás alapelveinek gyakorlására ...	205
<i>Témazáró</i>	212
Szövegértés.....	214
Néma olvasás	226

Навчальне видання

**Браун Єва Ласловна
Зикань Христина Імрівна
Ковач-Буркуш Єлизавета Степанівна**

УГОРСЬКА МОВА

**Підручник для 7 класу з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти**

2-ге видання, перероблене

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Угорською мовою

**Редактор О. О. Дебрецені
Коректор Г. М. Турканич**

Формат 70×100/16.

Ум. друк. арк. 19,44. Обл.-вид. арк. 18,25.

Тираж 960 пр. Зам. № 1817.

Державне підприємство

„Всеукраїнське спеціалізоване видавництво „Світ”

79008 м. Львів, вул. Галицька, 21

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4826 від 31.12.2014

www.svit.gov.ua

e-mail: office@svit.gov.ua

Друк ТОВ „РІК-У”

88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5040 від 21.01.2016